

Právněhistorické studie

53/3

Redakční rada:

Předseda: prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.

Šéfredaktorka: JUDr. Petra Skřejpková, Ph.D.

Výkonná redaktorka: JUDr. Petra Skřejpková, Ph.D.

Členové: JUDr. Lukáš Blažek, Ph.D., prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., LL.M., prof. Dr. Ivan Halász, Ph.D., Dr hab. Maciej Jońca, prof. US, doc. JUDr. Vladimír Kindl, ks. prof. dr hab. Franciszek Longchamps de Bériér, dr. h. c., doc. JUDr. PhDr. Pavel Maršálek, Ph.D., doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc., Prof. Dr. Thomas Olechowski, prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc., doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D., prof. JUDr. PhDr. Michal Tomášek, DrSc., prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.

Čestný člen: prof. JUDr. Karel Malý, DrSc., dr. h. c.

<http://www.karolinum.cz/journals/pravnehistoricke-studie>

Foto na obálce: Sborník věd právních a státních, ročník XXIII, 1923.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

Praha 2023

www.karolinum.cz

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vytiskla tiskárna Nakladatelství Karolinum

© Univerzita Karlova, 2023

ISSN 0079-4929 (Print)

ISSN 2464-689X (Online)

Obsah

Editorial	9–10

Studie

<i>David Falada</i> Česká právní terminologie na cestě k Leopoldu Heyrovskému	11–21
<i>Jan Kober</i> Republikán a volnomyšlenkář? Složitý život Leopolda Heyrovského mezi státem, rodinou a společností	23–37
<i>Pavel Krafl</i> Dva notářské instrumenty z roku 1419 k dějinám řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Pramenná edice	39–54
<i>Miriam Laclavíková – Tomáš Gábriš</i> Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ĀSR (preĀin „rušení obecného míru“)	55–77
<i>Alexandra Letková – Ján Sombati</i> Āo pre Slovákov znamenal a v súčasnosti znamená štátny sviatok Slovenského národného povstania?	79–101
<i>Anatolij A. Lytvynenko</i> The Protection of Privacy Rights and Professional Secrecy in the First Czechoslovak Republic (1918–1938)	103–147
<i>Jiří Šouša</i> Antonín Švehla a pozapomenuté diskuze, osnovy a návrhy realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů jeho doby	149–167
<i>Marek Starý</i> Knížecí spravedlnost. Soudnictví ve Valdštejnově Frýdlantském vévodství	169–191
<i>Miroslav Vacura</i> Spravedlnost dekonstrukce, dekonstrukce spravedlnosti. K Derridově koncepci spravedlnosti	193–202

Studentské práce

<i>Jan Kabát</i> Pojetí výprosy podle ABGB	203–212
<i>Josef Vacek</i> Specializace radů apelačního soudu v závěru 17. století	213–227

Zprávy

Zpráva z konference „Antonín Švehla, Alois Rašín a ti druzí“ (J. Beránek, T. Blažková)	229–230
Treffen Junger Romanisten (R. Černoch).....	231–232

Contents

Editorial.....	9–10

Research papers

<i>David Falada</i> Czech Legal Terminology on Its Way Towards Leopold Heyrovský.....	11–21
<i>Jan Kober</i> A Republican and a Freethinker? The Uneasy Life of Leopold Heyrovský between the State, Family and Society	23–37
<i>Pavel Krafl</i> Two Notarial Instruments from 1419 on the History of the Canons Regular of St. Augustine in Kladsko. Source Edition	39–54
<i>Miriam Laclavíková – Tomáš Gábriš</i> Act on the Protection of the Republic and Left-wing Opposition in the Light of Czechoslovak Supreme Court Case Law (Offence of “Disturbing the Peace”)	55–77
<i>Alexandra Letková – Ján Sombati</i> What Did and Does the National Holiday of the Slovak National Uprising Mean for Slovaks?	79–101
<i>Anatoliy A. Lytvynenko</i> The Protection of Privacy Rights and Professional Secrecy in the First Czechoslovak Republic (1918–1938)	103–147
<i>Jiří Šouša</i> Antonín Švehla and Forgotten Discussions, Drafts and Proposals of Both Realized and Unrealized Legislative Projects of His Time	149–167
<i>Marek Starý</i> The Princely Justice. Judiciary in Wallenstein’s Duchy of Frýdlant	169–191
<i>Miroslav Vacura</i> Justice of Deconstruction, Deconstruction of Justice. On Derrida’s Concept of Justice	193–202

Student papers

<i>Jan Kabát</i> Concept of Precarium According to ABGB	203–212
<i>Josef Vacek</i> Specialization of the Councils of the Court of Appeal at the End of the 17th Century.....	213–227

Reports

Report from the Conference “Antonín Švehla, Alois Rašín and the Others” (J. Beránek, T. Blažková)	229–230
Collegium Junger Romanisten (R. Černoch).....	231–232

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

poslední číslo letošního ročníku je obsahově relativně pestré, i když jedním z ústředních témat je osoba významného civilisty a právního romanisty profesora Leopolda Heyrovského, od jehož úmrtí uplyne počátkem roku 2024 sto let. Jedná se o příspěvky Davida Falady (*Česká právní terminologie na cestě k Leopoldu Heyrovskému*), kdy se autor věnuje vzniku české právní terminologie, jejímž vyvrcholením byly právě učebnice Leopolda Heyrovského. Ty vytvořily tezaurus moderní české právní terminologie, která je stále základem i terminologie současné. Další příspěvek Jana Kobera (*Republikán a volnomyšlenkář? Složitý život Leopolda Heyrovského mezi státem, rodinou a společností*) se snaží o bližší pochopení Heyrovského názorů na náboženství, na jeho politické a sociální citění. Podkladem pro vytvoření tohoto působivého portrétu jsou vzpomínky jeho dcery Kláry Heyrovské a profesora Jana Krčmáře. Dceřiny vzpomínky barvitě líčí i Heyrovského vliv na výchovu všech jeho dětí, Leopolda, Jaroslava a Kláry, kterým se velmi věnoval, což v dobovém kontextu nebylo zcela obvyklé.

Také další příspěvky se zabývají právními dějinami minulého století a některým významným osobnostem, které je formovaly. Nejprve se jedná o příspěvek Miriam Laclavíkové a Tomáše Gábriše (*Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ČSR /prečin „rušení obecného míru“/*), kdy autoři podrobují historickoprávní analýze jednu z prvních trestněprávních norem Československé republiky. Podrobně se zaměřují na otázky aplikace zákona na ochranu republiky z roku 1923 v případech rušení obecného míru, vnímaných na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky jako projevy levicového radikalismu. Kromě rozboru vybraných vzorových případů se autoři zabývají otázkou, do jaké míry byla rozhodnutí ovlivněna měnicí se politickou situací 20. a 30. let minulého století. Další osobou, jejíž životní jubileum si v letošním roce připomínáme, je Antonín Švehla, jeden z mužů 28. října, předseda tří československých vlád a dlouholetý předseda agrární strany. Jeho osobě je věnován příspěvek Jiřího Šouši (*Antonín Švehla a pozapomenuté diskuze, osnovy a návrhy realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů jeho doby*), který se zabývá vybranými zapomenutými diskusemi o právních a podzákonných projektech v období 1918–1929, a upozorňuje na význam Antonína Švehly pro legislativu a výklad práva. Problematikou meziválečného Československa se zabývá rovněž Anatolij A. Lytvynenko (*The protection of privacy rights and professional secrecy in the First Czechoslovak Republic /1918–1938/*), který se soustředil na ochranu osobnosti a právních aspektů zachování profesního tajemství v tomto období. Ve svém příspěvku se věnuje několika soudním případům, které byly projednávány před Nejvyšším soudem první Československé republiky. Na meziválečné období navazuje příspěvek slovenských kolegů Alexandry Letkové a Jána Sombatiho (*Čo pre Slovákov znamenal a v súčasnosti znamená štátny sviatok Slovenského národného povstania?*), jenž se zaměřuje na význam státního svátku Slovenského národního povstání v kontextu kolektivní a historické paměti národa. Studie si klade za cíl analyzovat názorové linie na povstání, a to z pohledu obou totalitních

ideologií a z pohledu současné historiografie po roce 1989. Zároveň si autoři všímají jeho různých interpretací (současné i dobové) optikou teorie kolektivní a historické paměti s důrazem na jejich právní důsledky. Číslo dále obsahuje příspěvky, které čtenáře zavádějí do starších českých dějin. Jedná se o práci Pavla Krafla (*Dva notářské instrumenty z roku 1419 k dějinám řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Pramenná edice*), jejímž cílem je představit dvě notářské listiny vyhotovené veřejnými notáři, kterými byli: Materna, syn doktora Martina z Kladska, a Mikuláš, zvaný Naso, syn Jindřicha z Chojnova. Obě listiny byly vyhotoveny v roce 1419 a vztahují se ke klášteru řádových kanovníků svatého Augustina v Kladsku. Autor předkládá kritickou edici obou notářských listin, které přibližují právní i politickou realitu počátku 15. století. V pomyslné časové ose o něco novější období mapuje příspěvek Marka Starého (*Knížecí spravedlnost. Soudnictví ve Valdštejnově Frýdlantském vévodství*), který se zabývá Frýdlantským knížectvím (později vévodstvím), které sice existovalo jen krátce, ale i tak vznikla na jeho půdě řada pozoruhodných právních památek, včetně návrhu vlastní zemské ústavy, která obsahovala svébytnou úpravu soudního řízení. Právě poznání frýdlantského soudnictví z různých úhlů pohledu je předmětem této studie, jejímž cílem je podat přehled o jeho personálních, normativních a věcných aspektech. Teoretickou rovinu v tomto čísle pak doplňuje příspěvek Miroslava Vacury (*Spravedlnost dekonstrukce, dekonstrukce spravedlnosti. K Derridově koncepci spravedlnosti*) zaměřený na koncepci normativity francouzského filosofa J. Derridy s důrazem na jeho zásah do jurisprudence prostřednictvím reinterpretace pojmu spravedlnosti, který měl zásadní vliv na americké teoretiky kritických právních studií. Práci doktorandů a studentů zastupuje příspěvek pocházející z pera Jan Kabáta (*Pojetí výprosy podle ABGB*). Autor se zaměřuje na vývoj pojmu prekaria od počátku jeho kodifikace v ABGB až do současnosti, přičemž se blíže věnuje dvěma historicky ustáleným výkladům: prvnímu, který přijal Antonín Randa a rozvinul jeho žák Josef Stupecký, a druhému, který přijal rakouský civilista Josef von Schey. Další práce je z pera Josefa Vačka (*Specializace radů apelačního soudu v závěru 17. století*) a zaměřuje se na otázku specializace radů odvolacího soudu na konci 17. století, tj. zda byly jednotlivé případy byly přidělovány soudcům podle jejich odborné či jiné specializace. V neposlední řadě v tomto čísle naleznete zprávy z konferencí, které v nedávné době proběhly.

Příjemné čtení!

Petra Skřejpková

doi: 10.14712/2464689X.2023.41

Česká právní terminologie na cestě k Leopoldu Heyrovskému

David Falada

*Právnická fakulta Univerzity Karlovy
Kontaktní e-mail: falada@prf.cuni.cz*

Czech Legal Terminology on Its Way Towards Leopold Heyrovský

Abstract:

The paper contemplates the importance of Leopold Heyrovský's position as one of the most influential professors at Charles University in the late 1800s. His textbook, as the first Czech-language textbook of Roman law, was first published in a position to be able to set forth the thesaurus of the Czech private-law legal terminology which is still used today. In this context, the paper offers an overview of the preceding position of the Czech language in the legal system.

Keywords: Heyrovský; terminology; Czech language; private law

Klíčová slova: Heyrovský; terminologie; čeština; soukromé právo

DOI: 10.14712/2464689X.2023.42

I.

Zamýšlíme-li se nad odkazem Leopolda Heyrovského v dnešní době, nelze přejít jeho zásadní vliv na stabilizaci české právní terminologie. Vždyť bez terminologie a jejího korektního užívání, se z aplikace práva, z komunikace mezi právníky, potažmo i kýmkoliv, kdo se ocitne v pozici strany právního vztahu, a koneckonců i z objektivního i subjektivního práva samotného, stává nesrozumitelný prostor, který otevírá cestu ke spíše tušeným, než pravdivým právním konstrukcím. V takovém světě je pochopitelně prakticky nemožné se orientovat a racionálně řešit problémy, s nimiž se každá společnost musí potýkat.

Tento aspekt významu díla Leopolda Heyrovského je – podle mínění autora tohoto článku – poněkud stranou zájmu badatelů. Snad je na místě postesknutí si nad tím, že jde o materií na pomezí lingvistiky a právní vědy. Výsledkem je pak stav, že ani jedna z potenciálně zainteresovaných skupin odborníků se do podrobnějších úvah příliš nepouští. Vnímáno na

kolektivní úrovni, zdá se, že lingvisté to považují spíše za právní materii, zatímco právníci – ať již historici, civilisté nebo teoretici – to považují za spíše lingvistickou materii.

Výše uvedené naznačuje, že autor tohoto článku považuje tuto situaci za ochuzující náš rozhled po teritoriu našeho práva, ať již v historickém ohledu nebo „jenom“ v ohledu v současné době používané právní terminologie. Nakonec, s platností a účinností – stále ještě tak označovaného – „nového občanského zákoníku“ se do našeho právního jazyka vrátila celá řada termínů,¹ jež mají své historické kořeny – a tím i svoje opodstatnění.² Nutno dodat, že jakkoli je zásluha Leopolda Heyrovského na obecném přijetí jednotné a moderní právní terminologie zřejmá a nezpochybnitelná, není to nutně on, kdo tyto termíny sám vytvořil. Přesto však jeho autorita, význam výuky římského práva v dané době, vývoj českého jazyka v druhé polovině 19. století, spolu s postavením v právním, ale i politickém ohledu, vytvořily situaci, která vedla k tomu, že přes drobné terminologické změny, používá se terminologie, kterou Leopold Heyrovský vtělil do své učebnice, dodnes.

Avšak, abychom nahlédli zásadní význam Heyrovského díla, bude nutné přiblížit si, alespoň v obrysech, situaci, v jaké se český jazyk, a zejména jazyk odborný, nacházel v Heyrovského době. Je tady nutné srovnání s předchozím stavem, s nímž se Leopold Heyrovský musel vyrovnat. Tím se ale ocitáme v exkursu po dějinách českého jazyka.

II.

Přestože si tento článek neklade za cíl předložit úplné a podrobné vykreslení dějin české řeči (eventuálně jejích starších kořenů), je nutné začít alespoň konstatováním, že počátek vlastní češtiny lze spatřovat v období přelomu 13. a 14. století. Jde o to, že předchozí náznaky cesty k vlastnímu českému jazyku (slověnština) skončily někdy na konci 9. století a až po přibližně 300 letech (se sporadickými výjimkami) lze dohledat souvislejší tradici, směřující už jednoznačně k českému jazyku. Toto konstatování nic nemění na tom, že lze předpokládat jakési kolektivní vnímání vznikajícího českého jazyka. „Při překonávání takovéto skepse používáme zde přístup, jež jsme nazvali vědomí jazyka, přítomnosti, výstižně nazývané ‚ponorný proud‘ [...]“³

Další vývoj lze charakterizovat jako zjevný trend k sebevědomé stabilizaci pozice češtiny v běžném, ale hlavně politickém, a konečkonců i liturgickém životě společnosti, žijící v českých zemích. Vývoj v tomto smyslu je velmi plasticky reprezentován dílem Mistra Klareta, jemuž je připisováno „autorství tří veršovaných latinsko-českých slovníků, které jsou konvenčně nazývány Vokabulář gramatický, Bohemář a Glosář, zvaný též Poklad

---

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² Autor tohoto článku připomíná dlouhotrvající diskusi o podobě nového občanského zákoníku, nezřídká ve veřejných médiích, kde se objevovaly pochybnosti nad užitím některých termínů, známých v českém prostředí výuky římského práva, avšak absentujících po desetiletí v platném právu, a jejich srozumitelností pro současnou veřejnost. Za všechny uveďme například výraz „služebnost“ (*servitus*), který byl v předcházejícím občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) částečně nahrazen výrazem „věčné břemeno“.

³ MARVAN, J. *Jazyk. Jeho český příběh. Prvních tisíc let 800–1800. Malý průvodce cestami české lingvokologie*. Praha: Karolinum, 2015, s. 42. Také, výjimky v období onoho „ponorného proudu“ stojí za zmínku, protože jsou to obecně známé a zcela fundamentální součásti českého kulturního dědictví. Konkrétně jde o v této velmi instruktivní publikaci uváděnou píseň Hospodine pomiluj ny a chorál Svatý Václave.

chudých. Díla byla určena hlavně posluchačům artistické fakulty (její studium bylo povinnou průpravou k studiu na ostatních fakultách univerzity).“⁴

Zcela zásadní význam má v tomto smyslu ale překlad Bible do češtiny, nejprve z latinské verze (*Vulgata*), později i z původních jazyků (*Septuaginta*). Asi nepřekvapí, že první překlady se objevily za ambiciózní vlády Karla IV. v 60. letech 14. století, posléze v několika redakcích, z nichž první byla vydána tiskem již v roce 1488. Ruku v ruce s tímto vývojem jdou i snahy Mistra Jana Husa o standardizaci české gramatiky přibližně ve stejném období. „Počátek bible staročeské [...] spadá [...] do doby, jež ‚souhlasí s počátkem reformačního hnutí předhusitského‘, otevírá bránu k velkému dílu 15. století, jehož obdobu v Evropě slovanské, ale i západní bychom hledali jen těžko.“⁵

Musíme zde ono „velké dílo 15. století“ poněkud obejít – nejde nám primárně o výklad tradice biblických překladů do češtiny. Jenom připomeneme, že se mají na mysli především redakce překladů Bible svým způsobem navázaných na předreformační, a později i reformační snahy nejenom českých učenců. Co však opomenout nemůžeme, je překlad Bible do podoby, dodnes obecně známé jako Bible kralická. Jde pravděpodobně o jeden z nejvýznamnějších, nejkvalitnějších a nejvlivnějších překladů Bible do českého jazyka, který ovlivňoval kolektivní smýšlení (nejenom náboženské, ale ve svém důsledku i politické a národnostní) všech lidí, kteří sdíleli příslušnost k českému jazyku. „Jsme pouze na počátku jakéhosi objektivního zhodnocení funkce bible Kralické jakožto fenoménu, v němž jazyk a jeho niterná funkce přibližují člověka k Bohu [...] takovýto lidský prožitek mateřštiny, vede k prožitku Boha [...]“⁶

S tím nelze než souhlasit. Ostatně „Jazyk, lidská řeč, je nevyčerpatelná studnice lidských hodnot. Jazyk je neoddělitelně spjat s člověkem a provází ho na celé jeho pouti [...] je [...] také poslední prostředek záchrany lidského individua [...]. Jazyk není pouhým vnějším průvodcem, ale vláknem vetkaným hluboko v lidskou duši [...]. Řeč je známkou osobnosti v dobrém i zlém.“⁷ Jde nám zde o to zdůraznit nesamozřejmost statusu českého jazyka (ale vlastně kteréhokoliv jazyka) obecně. V této rovině je nutné si uvědomit dějinné výkyvy, v nichž se čeština ocitala, a že současné sebevědomí na úrovni češtiny je výsledkem obdivuhodného úsilí minulých generací. Zde nemá autor na mysli ani tak jednostranně kvalitu české právní terminologie, ale kvalitu a půvab české řeči obecně. Bylo by dobré, aby si čtenář uvědomil, že je to i zásluha Leopolda Heyrovského, že na odborné právní úrovni má čeština tak kvalitní standard.

III.

Musíme se však v našich úvahách vrátit do reality 16. století. Opět, zdůrazňujeme, že nám nejde jen o lingvisticko-historické zkoumání, ale toto století nelze přejít mlčením. Je to totiž „zlaté období“ českého jazyka, a to jak z hlediska čistě literárního, tak z hlediska

⁴ FORST, V. (ed.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. Díl 2 (H–L, Dodatky k LČL I, A–G)*. Praha: Academia, 1993, heslo „Klaret“, s. 695–697. Mistr Klaret (zvaný též Bartholomaeus de Solencia dictus Claretus – Bartoloměj z Chlumce) žil v letech 1320(?)–1370(?).

⁵ MARVAN, c. d., s. 153. Vnitřní citace je z díla HAVRÁNEK, B. *Vývoj spisovného jazyka českého. In: Československá vlastivěda, řada II., Spisovný jazyk český a slovenský*, Praha: Sfinx, B. Janda, 1936.

⁶ *Tamtéž*, s. 192.

⁷ HJELMSLEV, L. *O základech teorie jazyka*. Praha: Academia, 1972, s. 7.

odborné terminologie české, nakolik jsme s to tento aspekt po staletích posoudit do detailu. Vždyť jenom působení Daniela Adama z Veleslavína je všeobecně známé a hodné úcty.⁸

Předně, po gramatických reformách Mistra Jana Husa jde o období, kdy se objevují ne snad první, ale zcela zásadně vlivné snahy o stabilizaci české gramatiky. Máme zde na mysli především dílo Jana Blahoslava,⁹ biskupa Jednoty bratrské, z roku 1571. Jeho *Grammatica*, je práce velmi důležitá a měla vliv na mnoho pozdějších generací v češtině smýšlejících učenců. Je to snad nejdůležitější dílo na téma obecné gramatiky češtiny této doby. Pro úplnost však musíme doplnit, že i Jan Blahoslav měl své předchůdce, které v tomto článku – zde s úctou veřejně prohlášenou – musíme přejít.¹⁰

Pokud jde o právní texty, jde o neméně důležité období. Jde totiž o dobu, kdy se připravovala a nakonec publikovala a s královskou (ale i císařskou) sankcí i vstoupila v právní platnost a účinnost jedna z nejdůležitějších kodifikací v dějinách českého práva.¹¹ Bylo to roku 1579. Máme zde na mysli Práva měštská království českého Pavla Kristiána z Koldína, řečeného Klatovského.¹² Jde o dílo obdivuhodné, při vědomí toho, že v dané době neexistovalo v českých zemích vyšší právnické vzdělání. Právnická fakulta se po několika letech jistého konfliktu s institucí University Karlovy (od asi r. 1379) snažila separovat od této instituce jako samostatná universita, ale zanikla na počátku husitských válek asi v roce 1419.

„Právnické studium v Praze umlкло na čtvrt tisíciletí.“¹³

Paradoxně je ve stejnou dobu vydán první český překlad Justiniánových Institucí pod názvem „Justiniana císaře Ustanovenie a Naučenie neb Prvniech počátkuov práv městských knihy čtvery“, původně rukopis, chovaný ve Strahovském klášteře.¹⁴ Svědčí to nejenom o úctě, kterou vzdělaná tehdejší společnost chovala vůči římskému právu jako takovému, ale i o téměř úporné snaze domoci se zpět intelektuální úrovni, která této společnosti byla z historických příčin odepřena.

IV.

Dostali jsme se však do období, kdy se český jazyk (potažmo celá společnost, která se s českým jazykovým prostředím ztotožňuje), ocitá v defenzivě. Již první jazykový zákon, přijatý generálním sněmem zemí Koruny české, který se týká postavení českého jazyka vůči jiným jazykům z roku 1615 (v úvahu připadají pouze němčina a latina; v reálném

⁸ Daniel Adam z Veleslavína žil v letech 1546–1599 a ve svém samostatném působení v tiskárně, původně Jiřího Melantricha (Rožďalovského) z Aventina (1511–1580), vydal během 14 let asi „80 větších děl z tak rozmanitých oborů, jako je lékařství a přírodní vědy, právo, historie, náboženství a hudba (jako jeden z prvních tisků i noty)“. Citováno z MARVAN, *c. d.*, s. 228.

⁹ Jan Blahoslav Přerovský žil v letech 1523–1571. Viz MARVAN, *c. d.*, s. 209–210.

¹⁰ MARVAN, *c. d.*, s. 208 a násl.

¹¹ Sankcí ze strany císaře a krále Rudolfa II.

¹² Pavel Kristián z Koldína, řečený Klatovský žil v letech 1530–1589.

¹³ KEJŘ, J. *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha: Karolinum, 1995, s. 107.

¹⁴ *Justiniana císaře Ustanovenie a naučenie neb Prvniech počátkuov práv městských knihy čtvery (D. Justiniani Institutionum libri quattor)*. Praha: Jednota právnická, 1867, předmluva, s. III. Původní rukopis z r. 1562 má literaci *Justiniana císaře Ustanowenie a Naučenie neb Prwniech počátkuov práv městských knihy čtvery*. Viz *Tamtéž*.

Ny Frantissek prvni,
z Boží milosti Cýsar Ra-
kauský; Král Uherský a Český;
Arcykniže Rakauské, rc. rc.

Bvažugjee, že zákonové měst-
stj, aby měšťanům auplné vpo-
kogenj o vbezpečené požjwánj ge-
gich prywátnjch práw se opatři-
lo, negen podle wsseobecných zá-
kladnjch prawidel sprawedlnosti,
ale y podle obzwoláštjnich stow-

2

životě – s výjimkou církve a univerzitní úrovně – pouze ten první zmiňovaný), svědčí o defenzivní situaci, v níž se českojazyčná společnost i v politické úrovni tehdy ocitla.¹⁵

Přes výše uvedené, formulační postoj uvedeného zákona je dosti příkrý: „Kdož by kdokoliv ten a takový byl, jsa obyvatel tohoto království, jazykem českým, umějíc jej, mluviti nechtěl a jiné též od mluvení českého odrazoval, aby v zemi trpín nebyl, nýbrž v půl létě pořád zběhlém ven ze země se vystěhovati povinen byl. A pokudž by toho neučinil, tehdy aby jako rušitel obecného dobrého dále žádných práv a svobod království tohoto užívati nemohl.

A poněvadž se také vyhledalo a našlo, že v některých místech zde v království českém, zvláště v městech pražských, německého národu lidé obcí německou se jmenují, ježto v království tomto českém o žádné jiné obci mimo obec českou se neví, a od JMC, tak od Jich milostí slavné a svaté paměti předákův JMC jakožto králův českých nikdá vysazena, dopuštěna nebyla a není ani zřízení zemském a právích království českého žádné zmínky o obci německé se nenachází, protož na tom jsou všickni ti stavové snesli, aby toho na budoucí časy nikoli nebývalo a nějaká obec nová v království tomto zvláštní německá se jmenovala.“¹⁶

Defenzivní postavení však nic nemění na té *affectio*, již lidé zřejmě k českému jazyku chovali. Nic na tom nemění ani fakt, že němčina postupně přebírá roli nejenom oficiálního jazyka, ale i jazyka „vyšších“ vrstev a v pozdější interpretaci půjde i o „germanizaci“. V běžném životě se čeština udržovala, podle mínění autora tohoto článku, na běžné komunikační úrovni. Pokud měla překročit onu „selskou“ rovinu, pak šlo asi o dvojí rovinu. Buď se jednalo o rovinu náboženskou, kdy kněz neměl jinou možnost, než komunikovat s věřícími v jejich jazyce (tedy českém).¹⁷ Anebo šlo o ryze praktické záležitosti, typu správy panských lesů, kdy výkonní pracovníci prostě s vlastníky komunikovali česky. V obou případech byla „vyšší“ společnost nucena brát na zřetel fakt, že existuje onen „ponorný proud“ kolektivního vnímání rodného jazyka.

Ve stejnou dobu se objevuje další, velmi výrazný projev onoho „ponorného proudu“, totiž postupně se zvětšující zájem o kultivaci českého jazyka. Za všechny můžeme zmínit dílo Václava Jana Rosy,¹⁸ jenž připravil jednak mluvnici českého jazyka, tak i slovník jazyka českého.¹⁹

A ocitáme se již v kontextu probouzejícího se národního obrození. František Martin Pelcl je považován za „hraniční signál“ „loučení se s minulostí“.²⁰ Jeho postoj k jazykové (a implicitně i národnostní) problematice je zřejmý a vlastně zřetelně sebevědomý. Posun

---

¹⁵ Ponecháváme stranou osobnost světového významu, Jana Amose Komenského (1592–1670). Věnovat se jeho životu a působení by mnohonásobně překročilo možnosti tohoto článku. V této souvislosti jsme si vědomi i dalšího rozměru otevřené problematiky, tj. role konfliktu mezi katolicismem a protestantismem při formování českého sebevědomění – problém, který nemá jednoznačné řešení.

¹⁶ Podle STICH, A. *Jazykověda – věc veřejná*. Praha: NLN, 2004, s. 220–221. STICH, A. Kopací míč Jungmann, *Literární noviny*, 28. 8. 1996.

¹⁷ Viz např. kázání Ondřeje Františka Jakuba de Waldt (1683–1752), publikované novodobě v roce 1938 (WALDT, O. F. *Bohémici praeconium idiomaticis. / Chvála českého jazyka*. Praha: Václav Pour, 1938.). Ono to ale nakonec – konkrétně v tomto případě – dopadlo tak, že de Waldt údajně odmítl komunikovat německy i s vlastní schwarzenberskou vrchností.

¹⁸ Václav Jan Rosa žil v letech 1631–1689.

¹⁹ MARVAN, c. d., s. 288 a násl.

²⁰ František Martin Pelcl žil v letech 1734–1801.

k národnímu a jazykovému sebeuvědomění je v jeho díle a obecně v jeho působení velmi čitelný.²¹ Stejně tak lze uvést i postřeh obecnější povahy, totiž, „že i z toho nejmasivnějšího dláždění vyrůstá ve spárách živá, zelená tráva, jak o tom psal Lev Tolstoj“.²²

Součástí těchto snah je i standardizace českého pravopisu, což je široký problém, ohledně kterého musí – alespoň v době, o které hovoříme – dojít ke konsensu na co nejširší úrovni. To není jednoduché, pokud v intelektuální společnosti rozvíjejí se souběžně dva myšlenkové proudy – jeden „tradicionalistický“, snažící se prosazovat historicky hodnotné autorské počiny, druhý „modernistický“, snažící se prosazovat minimálně na formulační úrovni díla, která, tak říkajíc, „jdou s dobou“.²³ „Pravopis opravdu není jen jakási technologická soustava dohodnutých zásad a pokynů, jak graficky zaznamenat mluvenou řeč [...] pravopis je primárně záležitost funkční.“²⁴

V.

Při pohledu na češtinu ve smyslu specificky právního jazyka, musíme konstatovat, že – zdá se – do značné míry spíše „tápe v prostoru“. Tím, že byla po Bílé hoře vytlačena z úředního užívání, zpomalil se nebo snad i zastavil, její přirozený vývoj. Logicky tedy bylo zapotřebí najít shodu na novodobém právním názvosloví. V tomto ohledu měla právní čeština evidentní zpoždění, oproti jiným formám českého vyjadřování, tedy beletrii, poesii, ale i jiným odborným oborům, které neměly nutně vysloveně úřední povahu (např. výše zmíněná lesní správa). A jestliže se v obecné rovině střetávaly proudy tradicionalistické a modernistické, tak to pro právní jazyk platí dvojnásob.

Situace je pro českou právní kulturu o to napjatější, že je nutné převádět do češtiny relativně moderní právní předpisy konce 18. a počátku 19. století v situaci, kdy sama čeština není jazykově dostatečně stabilizována, takže převody z původních německých úředních textů nejsou zcela jednoduché. Příkladem budiž třeba česká verze trestního řádu z roku 1781, kde je převod do češtiny relativně srozumitelný – přijmeme-li nám trochu vzdálené novogotické písmo (frakturu).²⁵

Jiný, a snad ještě více markantní případ zvláštního převodu textu z němčiny do češtiny je první překlad Všeobecného zákoníku občanského (*Allgemeines Gesetzbuch – ABGB*) z roku 1811, který vyšel v češtině poprvé pod názvem „Kniha všeobecných zákonů městských“.²⁶ Je to o to paradoxnější, že uvozovací patent k tomuto důležitému právnímu předpisu má dvě ustanovení (I. a X.),²⁷ týkající se použití srozumitelného jazyka. Pro úplnost doplníme ještě moderní překlad obou ustanovení:²⁸

²¹ MARVAN, c. d., s. 304–305.

²² STICH, c. d., s. 18. STICH, A. Ať žije český furor orthographicus, *Literární noviny*, 13. 9. 1990.

²³ Podle: MARVAN, c. d., s. 305.

²⁴ STICH, c. d., s. 57. STICH, A. Do kolečka dokola – o tom českém pravopisu, *Literární noviny*, 7. 1. 1993.

²⁵ HLAVÁČEK, I. – KAŠPAR, J. – NOVÝ, R. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha: Svoboda, 1988, s. 74.

²⁶ Uvádí se někdy, že v dané době neměla čeština výraz „občan“. Nabízí se spíše vysvětlení, že v době napoleonských válek a vlastně dozvuků Velké francouzské revoluce by výraz „občan“ mohl mít politicky nevhodné konotace.

²⁷ Císařský patent z 1. června 1811, č. 946 Sb. z. s.

²⁸ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 38. Nutno doplnit, že existovaly různé další překlady těchto ustanovení.

„I. Uváživše, že občanské zákony, mají-li občanům zjednati klid co do bezpečného požívání jejich soukromých práv, mají býti netoliko podle všeobecných zásad spravedlnosti, nýbrž i podle zvláštních poměrů obyvatelů určeny, v jazyku jim srozumitelném vyhlášeny a řádnou sbírkou ve stálé paměti zachovány, pečovali jsme od počátku svého panování neustále o to, aby úplný domácí občanský zákoník, jehož sestavení již naši předkové usnesli a započali, byl dokonán.

X. Zároveň prohlašujeme tento německý text zákoníka za původní, podle něhož posuzovány buďtež překlady v různých zemských jazycích našich provincií pořízené.“

Tlak na vytvoření jednotné právní terminologie je tedy pochopitelný.

VI.

Jeden z prvních průkopníků české právní terminologie počátku 19. století byl Josef Vladimír Pelikán.²⁹ Prakticky celý život se potýkal s životní nejistotou, umocněnou jeho politickou angažovaností v českém národním hnutí v rámci rakouské monarchie, zvláště pak v revolučních letech 1848–1849. Jeho české vlastenectví, které se projevovalo rozličným způsobem (redigování periodik, divadelní aktivity apod.), byly zejména v dobách Bachova absolutismu v 50. letech 19. století skutečně problematické a podle všeho blokovaly Pelikánovi cestu k lepšímu živobytí. A to i přes fakt, že byl ve velmi blízkém vztahu s Antonínem Rybičkou,³⁰ vyšším soudním úředníkem (a v závěru života i dvorní rada) ve Vídni. Je zaznamenáno Rybičkovy vyjádření adresované Pelikánovi:

„Stran dopisů českých, Vašnostem z Hradce Kr. zpět vrácených, musím co nejdůtklivěji Vašnosti poprositi, abyste nyní alespoň ničehož nezačínal u věci té, a raději od všelikého dopisování v jazyku českém upustil, neboť by se to zde považovalo za neposlušnost, vzdorování atd.“³¹

Přesto se však Pelikán zapojil do národních snah o modernizaci právní terminologie. Již v roce 1831 sestavil práci „Navržení právnické české terminologie“, publikované v Časopise Českého musea (pod dohledem Františka Palackého). Pelikán vcelku věcně konstatuje tristní stav české právnické terminologie, ohledně její modernizace se v dané době prakticky nic nedělo. Sám konstatoval, že „k jakému zmatku se u nás pracuje bez všeobecného národního slovníka“.³² Sám pak oslovil přední osobnosti českého vlasteneckého života, aby spolupracovaly na tvorbě českého právnického názvosloví. Práce však zůstala nedokončena v době, kdy nebylo možno dojít mezi zúčastněnými k potřebnému konsensu. Sám se ale např. podívoval nad tím, proč první překlad titulu Všeobecného občanského zákoníku zněl „Kniha všeobecných zákonů městských“ (viz výše).³³

V dalším svém snažení byl postaven do obtížné situace v důsledku Bachovského absolutismu po potlačení revolucí roku 1848. Překlady vlastně jakýchkoli právních předpisů do národního jazyka s sebou nesly příchut' protistátních aktivit. A tento postoj převažoval

²⁹ Josef Vladimír Pelikán žil v letech 1808–1876.

³⁰ Antonín Rybička žil v letech 1812–1899.

³¹ Podle PEŠEK, J. Josef Vladimír Pelikán, průkopník české terminologie právnické. *Sborník věd právnických a státních*, 1917, roč. 17, s. 65. Také ostatní informace o životě Josefa Vladimíra Pelikána zde obsažené, jsou převzaty z citovaného článku.

³² *Tamtéž*, s. 67.

³³ *Tamtéž*, s. 69.

INSTITUTE
ŘÍMSKÉHO PRÁVA

vykládá

Dr. Leopold Heyrovský,
professor římského práva při c. k. české universitě pražské.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. OTTY.
1888.

Úvodní strana knihy, HEYROVSKÝ, L. *Institute římského práva*, Praha: J. Otto, 1888.

ohledně modernějšího překladu Všeobecného zákoníku občanského vlastně navzdory výše zmiňovaným ustanovením uvozovali patentu z roku 1811.

Přesto se v uvedené dobu Pelikán, ve spolupráci s dalšími podílel na přípravě revidovaného českého překladu občanského zákoníku. Ale i přes uvolnění politické situace v roce 1860 se situace zcela hned nezlepšila: jeho snad nejbližší přítel a spolupracovník, Alois Vojtěch Šembera mu v témže roce psal,³⁴ že „od nového roku žádných zákonů v jazycích zemských se nevyhlašuje“.³⁵ To samozřejmě bylo spojeno i s existenčními těžkostmi. Nicméně, o rok později přeci jenom revidované znění občanského zákoníku vyšlo a Pelikán se vděčně ujal role distributora jednotlivých částí čerstvě publikovaného předpisu.

S nástupem 70. let 19. století se však Pelikánovi rychle horšil zdravotní stav a v roce 1876 zemřel. Lze-li shrnout jeho životní příběh, byla mu vyměřena doba velmi nesnadná a jeho snahy vyžadovaly o mnoho více úsilí, než bylo zřejmé na jejich výsledku.

VII.

Leopold Heyrovský měl oproti Pelikánovi větší štěstí.³⁶ Jeho doba byla již otevřenější (byť politické a nacionální problémy přetrvávaly). Po studiích na Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze a po navazujících pobytech v Německu stal se docentem na univerzitě v Praze a při jejím rozdělení přešel na českou část, kde vyučoval římské právo. Ihned začal pracovat na první české učebnici římského práva, která vyšla v prvním vydání r. 1888.

Postavení římského práva v tehdejším schématu výuky bylo velmi silné. První česky psaná učebnice měla tedy nejenom význam propedeutický, ale jejím prostřednictvím se česká právní terminologie soukromého práva vstřípila celým generacím budoucích právníků. Nutno dodat, že učebnice byla koncipována se zcela zřejmým ovlivněním Heyrovského zkušenostmi ze studií v Německu, a že byla postupně upravována pro jednotlivá další vydání (poslední, sedmé, vyšlo posmrtně r. 1929).³⁷

V době, kdy Leopold Heyrovský působil na univerzitě, a kdy ony generace právníků používaly jeho učebnici, byla od dob Pelikánových dostatečně vzdálena, takže celkové přijetí používané soukromoprávní terminologie bylo asi méně problematické než v dobách dřívějších. Od té doby došlo samozřejmě k některým terminologickým posunům, ale v zásadních věcech je systém používán dodnes. Příkladem budiž následující formulace, týkající se stěžejního institutu soukromého práva:

1. Heyrovský (1888, 1. vydání):³⁸

Právo vlastnické (*dominium, proprietas*) jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 57, s. 169)

2. Heyrovský (1921, 5. vydání):³⁹

Právo vlastnické (*dominium, proprietas*) neboli vlastnictví jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 75, s. 180)

³⁴ Alois Vojtěch Šembera žil v letech 1807–1882.

³⁵ PEŠEK J. c. d., s. 79.

³⁶ Leopold Heyrovský žil v letech 1852–1924.

³⁷ Pro životopisný medailon Leopolda Heyrovského viz SKŘEJPKOVÁ, P. – SOUKUP, L. *Antologie české právní vědy (2. polovina 19. století až 30. léta století 20.)*. Praha: Karolinum, 1993, s. 62–68.

³⁸ HEYROVSKÝ, L. *Institute římského práva*. Praha: J. Otto, 1888.

³⁹ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha: J. Otto, 1921.

3. Sommer (1935):⁴⁰

Vlastnictví (*dominium, proprietas*) v římském pojetí jest všeobecné právní panství nad věcí. (§ 103, s. 189)

4. Kincl, Urfus, Skřejpek (1995):⁴¹

Vlastnictví je právní panství; je všeobecné, přímé a výlučné, jeho předmětem jsou věci hmotné. (odst. 258, s. 153).

Závěr

Cesta k vytvoření obecně přijímané soukromoprávní terminologii v češtině byla dlouhá a ne zcela jednoduchá. Souvisí to pochopitelně s politickým vývojem jak vnitrostátním, tak mezinárodním. Situace ve střední Evropě se v průběhu staletí měnila a s tím se měnilo i postavení českých zemí. Jestli můžeme konstatovat, že až do třicetileté války se čeština vyvíjela relativně srozumitelně, výsledky této války, resp. průběh války po Bílé hoře tento vývoj zpomalil a češtinu odsunul z veřejného života. To se samozřejmě projevilo na tvorbě odborné terminologie právní. V našem putování jsme prošli několik staletí a snad jsme získali povědomí o nelehké situaci, s níž se čeština potýkala v době počátků industriální a v průběhu národní emancipace v 19. století. Osobnost Leopolda Heyrovského se objevuje na scéně v závěru tohoto století a v počátcích století 20. Je to doba, která může vytěžit maximum z jeho autority vysokoškolského profesora, ale též z přirozené autority římského práva jako systému, který předurčuje strukturu moderního římského práva.

---

⁴⁰ SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: [nákl. vl.], 1935.

⁴¹ KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M. *Římské právo*, Praha: C. H. Beck, 1995.

Republikán a volnomyšlenkář? Složitý život Leopolda Heyrovského mezi státem, rodinou a společností

Jan Kober

Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i.

Kontaktní e-mail: jan.kober@ilaw.cas.cz

A Republican and a Freethinker? The Uneasy Life of Leopold Heyrovský between the State, Family and Society

Abstract:

The article deals with the characterization of Leopold Heyrovský (1852–1924), professor of Roman law at the Law Faculty of the Charles University in Prague, as a “republican” and “freethinker”, as preserved by the memories of his descendants. Using the memories of his daughter Klára Heyrovská and of his colleague Jan Krčmář, the author focuses on religion, political and social ideas and the paternal role of Leopold Heyrovský. On the basis of partial sources, he is trying to reconstruct the political, religious, and social habitus of the hitherto less researched Prague university professor. It turns out that the characterization of Heyrovský as a republican and freethinker basically corresponds to reality, but with the caveat that Heyrovský was well aware of the risks that such opinions would bring him, and therefore expressed them only very carefully. His religious situation – he remained formally Catholic but did not participate in any religious ceremonies – was complicated not only by his position as a university professor, but also by his marriage to a fervent Catholic wife who raised their children in this faith. Nevertheless, he tried to pass on his free-spirited and patriotic views to his children, to whom he devoted a lot of time as a committed father.

Keywords: Leopold Heyrovský; Austria-Hungary; Czech Lands; Central Europe; Legal history; political nonconformism; religious nonconformism; republicanism; patriotism; atheism; agnosticism; legal profession

Klíčová slova: Leopold Heyrovský; Rakousko-Uhersko; české země; střední Evropa; právní dějiny; politický nonkonformismus; náboženský nonkonformismus; republikánství; vlastenectví; ateismus; agnosticismus; právní profese

DOI: 10.14712/2464689X.2023.43

Financování: Článek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční výzkum RVO: 68378122, Ústav státu a práva AV ČR, v.v.i.

1. Úvodem

Ve svém nedlouhém článku se zabývám tím, jakým způsobem můžeme s využitím vzpomínkových pramenů z vědcova okolí rekonstruovat jeho životní habitus a jeho politické a náboženské názory. Prvním podnětem k tomuto zájmu a k těmto otázkám mi byla před lety stručná životopisná práce o Jaroslavu Heyrovském, několika slovy na okraj zmiňující – na základě rodinné ústní tradice – že otec tohoto fyzikálního chemika, profesor římského práva Leopold Heyrovský (14. listopadu 1852 – 17. února 1924)¹, byl „republikánem a volnomyšlenkářem“.² Zprávu z nejbližšího rodinného okruhu jistě nelze podceňovat, jakkoli je nutné přistupovat k ní obezřetně a kriticky. Další zajímavou informací, které jsem si povšiml, byl v nekrolozích nad Heyrovského smrtí zmíněný pohřeb žehem, ve své době se vyskytující pochopitelně především u bezvěrců (ať již veřejných nebo skrytých,³ kteří si třeba tento způsob pohřbu přáli v posledním pořízení, nebo je za života sdělili jako přání svým blízkým). Konečně dalším podnětem mého zájmu o Heyrovského „volnomyšlenkářství“ a „republikanismus“ mi byla editorská příprava vzpomínek Emila Svobody (nar. 1878),⁴ Heyrovského mladšího kolegy v učitelském sboru české právnické fakulty v Praze a dobrého známého.⁵ Svoboda byl tajným bezvěrcem od svých gymnaziálních dob, od věku dvanácti let,⁶ avšak z osobních, rodinných a kariérních příčin zůstal členem Římskokatolické církve až do roku 1919 (tedy do svých jedenačtyřiceti let), kdy po dlouhém úsilí získal řádnou profesuru na české technice a tím podle svého mínění i dostatečně pevně postavení, aby si mohl dovolit z církve vystoupit a zůstat bez vyznání.⁷ Svobodův životní příběh mne přivedl ke studiu právního postavení veřejných bezvěrců a vývoje bezvěreckých spolků⁸, ale i k zájmu o situaci skrytých bezvěrců a odtud zase zpět k zájmu o Heyrovského. V tomto článku se chci věnovat několika problémovým okruhům, souvisejícím s výše zmíněnými rodinnými charakteristikami Leopolda Heyrovského jako

- ¹ Srov. SKŘEJPEK, M. Leopold Heyrovský. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – HORÁK, O. – KOLUMBER, D. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. XXIII. svazek, Biografie právníků A–J. Plzeň – Ostrava: Aleš Čeněk – Key Publishing, 2022, s. 668–671; SKŘEJPKOVÁ, P. Leopold Heyrovský. In: *Biografický slovník českých zemí*, sv. 24. Praha: Historický ústav AV ČR, 2021, s. 580–581; SKŘEJPEK, M. Leopold Heyrovský. In: SKŘEJPKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 155–158, i tam uvedenou další literaturu; ze starší literatury pak především URFUS, V. Právní romanistika na české univerzitě v Praze před sto lety. K zakladatelskému dílu Leopolda Heyrovského. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1982, roč. 22, č. 1, s. 113–121; ŠTEMBERKOVÁ, M. Děkan a rektor Leopold Heyrovský. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2007, roč. 47, č. 1–2 (Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.), s. 239–246; a SOMMER, O. Leopold Heyrovský. 1852–1924. *Právník*, 1924, roč. 63, č. 3, s. 97–100 (též jako samostatný otisk).
- ² KORYTA, J. *Jaroslav Heyrovský*. Praha: Horizont, 1976, s. 10. – Dotčený textový úsek byl beze změny převzat také do rozsáhlejší knihy KORYTA, J. *Jaroslav Heyrovský*. Praha: Melantrich, 1990, s. 8.
- ³ Veřejnými bezvěrci jsou lidé vystoupivší z některé církve či náboženské společnosti, nebo se narodivší rodičům bezvěrcům.
- ⁴ SVOBODA, E. *Bylo – nebylo. Vzpomínky*. (ed. Jan Kober). Dolní Břežany: Scriptorium, 2023 (vyjde).
- ⁵ Srov. např. HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. *Mezi vědci a umělci*. Praha: Josef R. Vilímeček, 1947, s. 317.
- ⁶ SVOBODA, E. *Bylo – nebylo. Vzpomínky*, s. 181.
- ⁷ Archiv Akademie věd České republiky, fond Emil Svoboda, inv.č. 1, ka. 1, potvrzení magistrátu ze 17. listopadu 1919.
- ⁸ Srov. KOBER, J. Bezwěrci a jejich činnost po vzniku republiky. In: KOBER, J. – HOLUBEC, S. (eds.). *Společnou silou. Aktéři společenské změny v českých zemích 1918–1925*. Praha: Nakladatelství Academia, 2023, s. 179–219.

republikána a volnomyšlenkáře: jednak poměru Heyrovského k římskokatolické církvi, jednak jeho politickým představám a sociálním představám, zejména pak ve vztahu k myšlence rovnosti, ať již v oblasti sociální a občanské, nebo v poměru mezi muži a ženami. Budu si také všimati i těch oblastí, které můžeme považovat za součást učitelského habitu, avšak zároveň je můžeme interpretovat i jako související s politickými a sociálními představami jednotlivce.

V článku využívám vedle jiných zdrojů především právními historiky velmi málo využívaný pramen, vzpomínky Heyrovského dcery Kláry, později provdané Hofbauerové (1884–1959),⁹ napsané ve 30. letech a připravené k vydání koncem roku 1938; protože však hrozilo, že by cenzura některé pasáže nepropustila, autorka se rozhodla vydání rukopisu odložit do svobodnějšího období.¹⁰ Mezitím jej ještě rozšířila (v rozsahu více než sto tiskových stran) a kniha nakonec vyšla roku 1947. Krátce ještě s ohledem na navazující zmínky v dalších částech textu zmíním některé základní časové údaje a informace o členech Heyrovského rodiny. Leopold Heyrovský se narodil 14. listopadu 1852 v Českých Budějovicích. Po studiu na pražské právnické fakultě, tehdy ještě německé, se roku 1878 habilitoval v oboru římského práva, a v lednu roku 1882 byl jmenován mimořádným profesorem, což mu umožnilo, aby se dne 27. března 1883 se oženil s Klárou Hanlovou z Kirchtreu, dcerou Karla Hanla z Kirchtreu, místopředsedy rady v Praze a Marie ze Stránských ze Štoků u Jihlavy.¹¹ Do šťastného manželství se narodila řada dětí, z nichž některé však zemřely: ze zde v článku zmiňovaných dětí uvedme Kláru (nar. 1882), Jaroslava (nar. 1890) a Leopolda (nar. 1892). Poté, co byla univerzita rozdělena na českou a německou, stal se od zimního semestru 1882/83 členem české právnické fakulty. Na ní byl také roku 1890 jmenován řádným profesorem. Přednášel nepřetržitě do roku 1918, kdy jej nemoc na jeden semestr vyřadila z činnosti. Opět se vrátil za katedru, ale nový nápor nemoci roku 1922 mu znemožnil další práci a donutil jej odejít do penze i zanechat vědecké práce; brzy na to, 17. února 1924, umírá.

2. Náboženství Leopolda Heyrovského

„Večer pláče pod peřinou a modlím se, aby tatínek nepřišel do pekla,“ rozpomínala se na některé úzkosti svého dětství Klára Hofbauerová-Heyrovská.¹² Je sice třeba dodat, že byla, jak její text na mnoha místech naznačuje, velmi citlivým dítětem, které se snadno rozplakalo i při nepatrných podnětech, avšak úzkost o osud milovaného tatínka měla u malé holčičky zřetelný zdroj, spočívající ve – v jejích očích – zcela nestandardním otcově chování. Byl totiž nábožensky lhostejný, na rozdíl od zbytku rodiny se večer nemodlil a „nikdy nechodil do kostela“, zkrátka „vůbec nebyl zbožný“.¹³ V dceřiných náboženských představách, formovaných matkou a školní výukou náboženství, měly zmíněné magické úkony zajišťovat boží přízeň, a otcova nonkonformita s těmito domnělými pravdami ji proto hluboce děsila.

⁹ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d. Jejím manželem byl Arnošt Hofbauer (1869–1944), malíř a grafik, posléze profesor pražské Uměleckoprůmyslové školy.

¹⁰ *Tamtéž*, s. 347. Dle sdělení autorky ve spojovacím textu.

¹¹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Právnická fakulta, Personálie, Leopold Heyrovský, inv.č. 99, ka. 11. Oddací list. Výtah z knihy oddaných u sv. Mikoláše, od roku 1883, list. 236.

¹² HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 56.

¹³ *Tamtéž*, s. 55.

Heyrovského manželce Kláře, rozené Hanlové z Kirchtreu, se dostalo výchovy v klášterní škole u anglických panen na Malé Straně a byla silně pobožná.¹⁴ Tímto způsobem vychovávala i děti.¹⁵ „Maminka je zbožná, večer se modlí, dlouho klečí před postelí, v neděli chodívá do kostela velmi ráda na požehnání, zvláště na ‚májovou‘. Na nočním stolku má sochu Panny Marie ze Svaté hory a v květnu dává k ní dvě vázičky s narcisky a konvalinkami a věneček pomněnek do misky,“¹⁶ vzpomínala jejich dcera.¹⁷ Zcela odlišné bylo i chování rodičů před zpovědí dcery. Děvčátko přípravu na zpověď silně prožívalo, vroucně se modlilo a před zpovědí šlo odprosít oba rodiče. Zatímco matka dceři dělala „delší kázání“, otec ji v rozpacích odbýval a nedal „si ruku políbit“.¹⁸

Malá Klára se, jak se zdá, někdy i stávala objektem nábožensky motivovaného rozporu mezi rodiči, neboť vzpomínala, jak „[...] dostala obrázků, kde dítě klečí na oltáři před Nejvyšší svátostí, uteklo v noci z domova prosit Boha, aby otce obrátil na víru, a jeho přání se vyplnilo. Náš tatínek to četl a povídal mamince: ‚Prosím ji, jaké ta holka má podivné obrázky?‘ Zarazila jsem se, to on se asi zlobí pro pravdu. Chtěla bych také, jako to dítě, Ježíška prosit, aby tatínka obrátil na víru, ale zemřela bych snad strachy, než bych v noci kostela došla.“¹⁹

Naopak Heyrovský horlivou pobožnost některých lidí ironizoval: „[k]dyž někdo stále chodí do kostela, říkává o něm: Ten chce mít asi ‚šperšic‘ v nebi.²⁰ – Ta zas obtěžuje Pánaboha.“²¹ Později, když v době dospívání začala Heyrovského dcera pochybovat o římském katolictví i o náboženství vůbec, konstatovala pro sebe: „Vím přece určitě, že tatínek také všemu nevěří. A přece žije mnohem křesťanštěji nežli mnoho známých lidí, chlubicích se zbožností, kteří hledí zpatra na chudší, špičkují, vesele pomlouvají, jsou každou chvíli něčím uraženi a terorizují špatnou náladou. Tatínek je prostý, skromný, ke každému, i třeba k žebrákovi stejně vlídný, každému rád nezištně poradí, jest spravedlivý, nemá vůbec nálad, a nelíbí-li se mu něco, řekne to přímo. Nechodí nikdy do kostela, ale žije podle příkázání.“²² Pokud jsme výše uvedli, že byl Leopold Heyrovský lhostejný k náboženským obřadům a k modlitbám, neznamenalo to, že by byl lhostejný k etickým otázkám a k mravnosti. Jeho dcera zaznamenala hovory na témata tohoto druhu mezi otcem a dětmi: „Často s tatínkem hovoříme o křesťanském pojmu nastavit druhou tvář, když protivník udeří. – Oba se nad tím pozastavujeme.“²³

¹⁴ *Tamtéž*, s. 31. Jedná se o římskokatolický ženský řeholní řád, věnující se vyučování dívek a také péči o potřebné; v českých zemích působí od roku 1746 v Praze na Malé Straně.

¹⁵ Dcera Klára považovala za zvláště horlivě zbožné dítě svého mladšího bratra Jaroslava: „Už když byl maličký, modlival se dlouho vkleče v postýlce [...], k vánocům si přál oltář a velmi vážně sloužil mši. Leo [mladší bratr – pozn. ed.] mu ministruje, ale zapomene často pro samou legraci, co má dělat, až ho Jaro rýpnutím připomene.“ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 145.

¹⁶ Svatá Hora, římskokatolické poutní místo na vrchu poblíž Příbrami, spojené s kultem Marie Nazaretské (Panna Marie), kde byly mj. také prodávány mariánské devocionálie v podobě sošek, poutních obrázků apod.

¹⁷ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 145.

¹⁸ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 55.

¹⁹ *Tamtéž*, s. 55.

²⁰ „Šperšic“ tj. pojistku (z něm. der Sperschütz).

²¹ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 55.

²² HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 126.

²³ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 141.

Po smrti byl Heyrovský zpopelněn. Uvědomíme-li si, jak horlivý odpor Římskokatolická církev možnosti právního připuštění pohřbů žehem v Předlitavsku a v jeho nástupnických státech kladla, bylo zřejmé, že pravověrný římský katolík ve 20. letech 20. století pro své tělo kremaci připustit rozhodně nemohl.²⁴ Reformu v tomto směru umožnil teprve pád monarchie a převrat. Ale ani republika s legalizací pohřbů žehem nespěchala a došlo k ní teprve v dubnu 1919 zákonem č. 180/1919 Sb. z. a n., o fakultativním pohřbívání ohněm. Praha vlastní krematorium neměla; teprve roku 1921 vzniklo adaptací provizorní krematorium na Olšanech, fungující až do otevření novostavby roku 1932. Když Heyrovský roku 1923 zemřel, jeho přání bylo dodrženo: „Tělo jeho odevzdáno bylo svatému živlu; proměnilo se v obláček dýmu a v hrstku popelu: ale duch jeho bude žít, dokud bude živ národ, kterému své dílo zasvětil a dokud bude v národě žít česká věda právní.“²⁵

3. Politické představy

3.1 Rovnost

Heyrovského manželka Klára byla dcerou státního úředníka Karla Hanla šlechtice z Kirchtreu, z rodiny nobilitované sotva deset let před tímto sňatkem. Stalo se tak s pomocí nobilitantova strýce, římskokatolického biskupa.²⁶ Vyprávění dcery naznačuje, že manželství vzniklo ze zamilovanosti mladých lidí.²⁷ Naopak to, co mohlo v dobové hierarchické společnosti působit jako pomyslné aktivum na straně manželky a jejích rodičů,²⁸ totiž nejnižší šlechtický stav, mohl Leopold Heyrovský patrně vnímat méně kladně než jeho vrstevníci, neboť jeho náhledy na šlechtu příznivě rozhodně nebyly:²⁹ „Tatínek nemiluje mnoho

²⁴ Ve své době proto byly pohřby žehem rozšířeny především mezi bezvěrci, zvláště časté byly mezi socialisty a anarchisty. Přitom toto gesto často znamenalo vyšší náklady, zejména v době, kdy nebyl pohřeb žehem v Předlitavsku přípustný a k jeho uskutečnění byl proto nutný převoz do svobodomyšlnější ciziny, často například do saských Drážďan. Pohřeb žehem předpokládal většinou za života učiněné rozhodnutí, ať již v podobě přání, kladeného na srdce rodině, anebo projev vůle být zpopelněn v posledním pořízení.

²⁵ SVOBODA, E. Za Leopoldem Heyrovským. *České právo*, 1923, roč. 5, č. 10, s. 79.

²⁶ Karel Hanl (nar. 1813) byl státním úředníkem, naposledy okresním hejtnemanem v Prachaticích, roku 1876 odešel do penze. Srov. ŠPIRITOVÁ, A. *Slovník představitelů státní správy v Čechách 1850–1918*. Praha: Státní ústřední archiv, 1993, s. 59; MADĚRA, F. (ed.). *Heraldické a nápisové památky Chomutovska*. Chomutov: Oblastní muzeum Chomutov, 2003, s. 122. Rodina pocházela z Krbic u Chomutova, z již neexistující vsi, zbořeně kvůli povrchové těžbě uhlí. Hanlův strýc Karel Hanl (1782–1874) se stal biskupem královéhradeckým (1832–1875) a po dlouholetém zastávání této funkce byl pak roku 1872 povýšen do stavu svobodných pánů s přídomkem z Kirchtreu. Následujícího roku 1873 požádal o rozšíření šlechtictví na svého synovce. Bylo mu zčásti vyhověno, avšak synovec nezískal stav svobodného pána, nýbrž pouhé prosté šlechtictví. Srov. MERAUVIGLIA CRIVELLI, R. J. *Der Böhmische Adel*. Nürnberg: [s. n.], 1885, s. 62; FIALA, M. *Hanl von Kirchtreu (1872)* [online]. [cit. 2023-05-02]. Dostupné na: <<https://www.novanobilitas.eu/rod/hanl-von-kirchtreu-1872>>.

²⁷ Leopold Heyrovský potkal budoucí manželku náhodou, na výletě ve Stromovce, díky Josefu Kaizlovi, který jej tam přivedl. Při následném dešti pak sympatické dívce nabídl svůj deštník. Po pouhých dvou měsících požádal Heyrovský o její ruku s argumentem, že „muž ve vážném postavení nemůže svět nechat v nejistotě o svých citech“. Výsledkem bylo zasnoubení, trvajícím pak po dva roky, a poté svatba obou mladých lidí. HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 134, též s. 117.

²⁸ Sama nevěsta, jejíž otec byl již v té době mrtev, neměla rozsáhlé věno. Její matka dokonce nápadníka upozornila, aby žádnou zámožnost neočekával, na což měl Heyrovský odvětit: „A copak jsem já? Vždyť já jsem jen chudý soukromý docent.“ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 89.

²⁹ Nabízí se ovšem otázka, do jaké míry byla vůbec drobná úřednická a důstojnická šlechta v dobové společnosti vnímána jako skutečná šlechta a do jaké míry „pouze“ jako určitým způsobem vyznamenané

šlechtu. Když si představíme stupnici šlechty ‚von‘,³⁰ svobodný pán,³¹ rytíř, baron, hrabě, kníže, vévoda, velkovévoda, král a císař, myslíme si, jak se asi každý ten vyšší stupeň na nižšího dívá shora.³² Dětem také vysvětloval, že ‚[...] u nás vyrostli nejlepší lidé ze skromných poměrů. A z arcivévodů, z kterých má každý 75 000 zl. ročně, málokdo vynikne.‘³³

Svým dětem Heyrovský zdůrazňoval význam rovnosti, říkal jim, že ‚[...] je jistě lepší naše ‚Já pán, ty pán‘.‘³⁴ Sám tak, jak se z různých zmínek zdá, také vždy jednal. Ve zprávách o jeho chování k ostatním lidem nenacházíme povýšenost ani distanci univerzitního profesora. Ke studentům byl podle různých zmínek ohleduplný a otcovský.³⁵ Neváhal vést politické hovory ani se švadlenou, která k nim pravidelně přicházela do domácnosti.³⁶

Heyrovský nebyl typem kabinetního učence bez starosti o věci veřejné. Politika jej zajímala, účastnil se i různých veřejných schůzí. Roku 1897 došlo na žádost k povýšení Františka Ladislava Riegera do šlechtického stavu svobodného pána (barona),³⁷ což bylo českou veřejností vnímáno pochopitelně se značnými rozpaky. V jedné politické schůzi kdosi obhajoval Riegera, že šlechtictví přijal, argumentem, že i staří Čechové měli šlechtu, tedy s argumentem ahistorickým, nehledícím k hospodářské, správní a sociální odlišnosti staré doby. Heyrovský neváhal reagovat, aby řečníka zesměšnil: ‚Tu ozval se z posluchačstva hlas: ‚Baron Žižka!‘ Byl to hlas našeho tatínka,‘ vzpomínala dcera Klára.³⁸

3.2 Císař a král a české státní právo pro děti

Heyrovský se před dětmi nijak netajil svým odtazitým poměrem k monarchii a panovníkovi. ‚Němci si velmi chválí našeho císaře, jaký je prý dobrý a šlechtetný a že nás všechny živí. Tatínek jím není nijak nadšen a říká, že si lid daněmi platí císaře, české školy se moc

---

osoby. Zvláště pak v případě, že své šlechtictví nemohla rodina ekonomicky podložit např. vlastnictvím velkostatku nebo jiného rozsáhlého majetku, který by byl bezpracným zdrojem renty.

³⁰ Autorka měla zřejmě na mysli prostě šlechtictví (šlechtic z / Edler von).

³¹ Stav svobodných pánů autorka chybně předradila stavu rytířskému a znovu jej pak zopakovala v pojmu baron. HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 126.

³² *Tamtéž*.

³³ *Tamtéž*. Zmíněné úsloví možná Heyrovský převzal od svého přítele T. G. Masaryka, v jehož textech je opakovaně nacházíme. Masarykovi symbolizovalo podstatu demokratismu a také křesťanského učení Ježíše Nazaretského; a opak aristokratismu (ať politického v podobě monarchií, nebo náboženského, v podobě církevní hierarchie), úsloví já pán – ty sluha (popř. otrok). Srov. ČAPEK, K. *Hovory s T. G. Masarykem. III. Myšlení a život*. Praha: Fr. Borový, 1935, s. 185. – Původní úsloví ve významově poněkud jiné podobě nacházíme například ve sbírce Knedlhans-Liblínského, srov. LIBLÍNSKÝ, J. S. *Česká přísloví a pořekadla*. Praha: Nákladem Václava Hessa, 1848, s. 219. V jiném významu je popularizoval především Karel Havlíček ve svém výboru Duch Národních novin (HAVLÍČEK, K. *Duch Národních Novin, spis obsahující úvodní články z Národních Novin roků 1848 1849 1850*. Hora Kutná: [s. n.], 1851, s. 105 (článek Potřeba federace z 5. května 1849). Jako svého druhu Havlíčkovu poselství úsloví proniklo dokonce i do poesie, srov. báseň Viktora Dyka Písníčka o osmačtyřicátém: ‚Lid, který mlčel plaše, řek’ / své tužby nahlas a svá přání. / Dě! ‚Já pán, ty pán’ Havlíček, / leč řekl Němec ‚my jsme páni, / nám moc, nám právo, nám co chcem’. / Ty služ, my budem’ vládnout všem‘.‘ Srov. DYK, V. *Válečná tetralogie*. In: GRUND, A. (ed.). *Spisy Viktora Dyka, sv. 3*. Praha: Československý spisovatel, závod Fr. Borový, 1949, s. 435. Báseň byla napsána 11. dubna 1918.

³⁴ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 126.

³⁵ *Tamtéž*, s. 126.

³⁶ Podrobně k tomu NOVOTNÝ, R. R. Nobilitace Františka Ladislava Riegera. Z *Českého ráje a Podkrkonoší*, 2000, č. 13, s. 93–120.

³⁷ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 126.

rychle nevzmáhají.³⁹ Zůstává ovšem otázkou, zda byl tento kritický náhled na Františka Josefa I. v české společnosti nějak ojedinělý. Otevřená či expresivnější kritika císaře byla velmi nebezpečná vlivem právní normy, chránící císaře, jeho rodinu a předky před urážkou (skutková podstata „urážení veličenstva“ spočívala v „porušení úcty k císaři“ („Ehrfurcht gegen den Kaiser“), ať již „osobním uražením (Beleidigung), proneseným veřejně, nebo před více lidmi haněním, rouháním neb posmíváním“.⁴⁰ Císařova autorita byla ovšem v české společnosti od roku 1848 a znovu i po nesplněných korunovačních slibech velmi nízká. Heyrovského dcera například vzpomínala vtipkování o císaři mezi žačkami Vyšší dívčí školy, mezi nimiž se Františku Josefovi říkalo vedle známého „Procházka“ také „Želva kareťová“.⁴¹ Pod vedením spolužačky Milady Fridové, dcery básníka Jaroslava Vrchlického, také dívky na habsburských rodokmenech visících na chodbě tajně proužky lepenky zalepovaly „neoblíbená panovnická jména“.⁴² Vítanou záminku pro otcovo vysvětlování poskytla rovněž například Bozděchova hra „Baron Görz“, při které „tleskají vždy studenti a hučí, když z jeviště se ozve: ‚Král křivopřísežný‘“.⁴³ Heyrovský vysvětloval, že „Češi se zlobí, ač císař několikrát slavnostně slíbil, že se dá korunovat, že dosud tak neučinil. Národu proto o to běží, že by tím byla centralizace do Vídně zrušena a že by měl tím lepší příjmy a postavení v Rakousku.“⁴⁴ Heyrovský pochopitelně vysvětloval svým dětem také státoprávní problémy Předlitavska, postavení zemí Koruny české a českého státního práva: „Rakušané zapomínají, že jsme se k nim r. 1526 dobrovolně přidali a měli mít s nimi stejná práva. Marie Terezie však svéprávně nařídila centralizaci do Vídně. Od té doby jsou naše úrodné kraje, obdělávané naším pilným lidem, vysávány mnohem chudšími zeměmi rakouskými, které však žijí v mnohem větším blahobytu nežli my. Jak vesele se žije ve Vídni českou prací!“⁴⁵ Podobnou zkušenost získala Heyrovského dcera Klára i ve Vyšší dívčí škole – „[p]rofesoři jsou svobodomyšlní. Napíšeme-li do úkolu něco politicky ožehavého, například ‚nešťastný rok 1526‘, vrátí nám to s úsměvem a přátelským poukazem na vyšší instance, které by se pozastavovaly.“⁴⁶

3.3 Národní práva

Důležitou úlohu v Heyrovského rozhovorech s dětmi hrálo národní obrození, období, kterého si tento učenec velmi vážil: „[t]atínek vypravuje, jak byli Češi dříve ještě více a více poněmčováni, hlavně ve městech, venkov zůstal český. A našli se výteční jednotlivci, lidé obětaví, vzdělaní a dobrosrdeční, kteří se sdružili a ujali se našeho odstrkovaného národa a naši zanedbané češtiny. Povyšili ji zase na řeč vzdělanou. Byli to naši buditelé.“⁴⁷ Svým

³⁹ *Tamtéž.*

⁴⁰ § 63 a 64 zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, znemožňovala politickou kritiku panovníka a jeho rodiny občany. Na jejím základě bývalo tehdejšími režimem perzekvováno několik stovek občanů ročně. Jednalo o mimořádně závažnou skutkovou podstatu, drasticky zasahující do svobody projevu a činící formálně zaručená politická práva občanů zčásti nepoužitelnými: občanský život a výkon politických práv není myslitelný bez možnosti široké kritiky držitelů politické moci a jejich činů.

⁴¹ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 139.

⁴² HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 142.

⁴³ *Tamtéž.*

⁴⁴ *Tamtéž.*

⁴⁵ *Tamtéž.*

⁴⁶ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 140.

⁴⁷ *Tamtéž.*

způsobem navázal na toto úsilí i sám Heyrovský napsáním svých „Dějín a systému“ v českém jazyce, aby poskytl českým studentům i široké veřejnosti rozsáhlou příručku římského práva. Naopak jeho některé další ambice již zůstaly nenaplněny. Jako rektor české univerzity měl podle dcery tři stěžejní přání, která „všude propaguje na úkor přízně Vídně“ – zavést české korespondování s ministerstvy ve Vídni, dosáhnout vzniku druhé české univerzity v Brně a vystavět nové univerzitní budovy v Praze.⁴⁸ V době Heyrovského působení v úřadu rektora v akademickém roce 1908/1909 se sice podařilo v místě dnešní budovy Právnické fakulty slavnostně dne 1. prosince 1908 položit základní kámen nové univerzitní budovy (mající podle původní představy sloužit rektorátu, právnické fakultě a nerozsáhlé teologické fakultě), avšak provedení stavby se Heyrovský nikdy nedočkal.⁴⁹

3.4 Republika

Z různých zmínek se zdá, že Leopold Heyrovský se u svých dětí snažil monarchickému režimu navzdory utvářet a podporovat kritické myšlení a zároveň jim i ukazovat výhody republikánského státu a demokracie. Dcera Klára vzpomínala: „[t]atínek mi vykládá, že jsou země, kde nevládne vladař, ale národ sám a volí si na určitou řadu let prezidenta: ‚Jejé, tati, to musí být krásné!‘, říkám nadšeně. Tatínek přikyvuje, dívá se zamyšleně do dálky a usmívá se. Vykládá mi o francouzské revoluci, královská rodina a šlechta už nevěděli, co přepychem dělat. Stále jen tančili, pořádali hostiny a zábavy, paruky měli naporáděné až půl metru vysoko, šaty přeplněné ručními krajkami, zlatem, hedvábím a výšivkami. Lid byl utiskován robotou a daněmi. Vzbouřili se utlačovaní a prohlásili hesla: ‚Liberté, égalité, fraternité‘. Svoboda, rovnost, bratrství. A tatínek mi zazpívá překrásnou francouzskou hymnu ‚Marseillaisu‘, kterou tenkrát složili.“⁵⁰ Tato výchova nemohla zůstat bez určitých výsledků, které se posléze projevy ve škole. Naštěstí pro Kláru Heyrovskou si, jak se zdá, inspektor i její třídní učitelka mysleli o monarchii svoje: „Přišel do školy inspektor a ptal se, víme-li některá, co to je republika. Hlásila jsem se a řekla jsem mu vše, co mi tatínek o ní vypravoval. Po vyučování mě slečna učitelka vyvolala k sobě, políbila mě na čelo a řekla: ‚Za to, že jste to tak hezky řekla o republice.“⁵¹ Pod vlivem republikánských idejí pak také Heyrovského dcera s kamarádkami založila tajný spolek: „[...] náš spolek nebude vláda absolutní ani konstituční. Bude ‚une république‘. Všechny budeme mít stejné povinnosti a stejná práva.“⁵²

4. Právník a profesor mezi rakouským státem a českým národem

Mocenské elity rakouského státu se, jak známo, velmi obávaly svých občanů a možného návratu demokratických snah z roku 1848, a proto občany dávaly rozsáhlým způsobem sledovat. Osoby, které se dávaly z různých příčin do služeb policejního aparátu, aby skrytě pronikaly mezi své spoluobčany a udávaly je, byly ovšem někdy lidmi odhaleny. Policejní konfident, hrbatý řemeslník Rudolf Mrva, mající figurovat jako svědek v procesu proti

⁴⁸ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 142.

⁴⁹ ŠTEMBERKOVÁ, M. Děkan a rektor Leopold Heyrovský. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 2007, roč. 47, č. 1–2 (Sborník k životnímu jubileu PhDr. Michala Svatoše, CSc.), s. 239, 244.

⁵⁰ *Tamtéž*, s. 123.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 125.

⁵² *Tamtéž*, s. 152.

tzv. Omladině, byl na Vánoce roku 1893 zavražděn. Policií vytvořená konstrukce procesu s tzv. Omladinou vedla k zadržení i řady z Heyrovského posluchačů z české právnické fakulty. V následném politickém procesu bylo odsouzeno na sedm desítek lidí.⁵³ Podle vzpomínky Kláry Hofbauerové-Heyrovské považoval Heyrovský Omladináře, zatčené po vraždě policejního konfidenta Mrvy, za národní hrdiny.⁵⁴ Dětem Heyrovský vysvětloval, že „Mrva nebyl hodný, byl to ‚špicl‘, donášel policii. Vstoupil do tajného spolku studentů, dělníků, zřizenců, zkrátka mládeže, která chce zlepšit svět. Spolek se nazývá ‚Omladina‘. Mrva zrazoval policii za peníze, co se tam povídalo.“⁵⁵ Je zřejmé, že v morálně zásadní záležitosti se Heyrovský neobával hovořit velmi otevřeně a snažil se svým dětem vysvětlovat, co považuje za mravně dobré a zlé, bez ohledu na rizika, která to v dobovém státě mohlo přinášet. Přitom se snažil zdůraznit podstatné, tj. především nemravnost udavačství a konfidentství na straně jedné, jakož i nemravnost a nepřijatelnost toho, aby stát svými orgány (policie, tajné služby) špehoval občany a shromažďoval o nich informace, aby vysílal své agenty a vtíral se takto do politických aktivit občanů. Zároveň dětem naznačil, že cíle, sledované Omladinou, považuje za správné („zlepšit svět“).⁵⁶ Kladný názor na Omladináře se šířil i mezi žákyněmi ve škole, kam Heyrovského dcera chodila: „Mnoho mluvíme o omladinářích. Ty zbožňujeme šmahem! Boženiny sestry znají několik z nich a sdělily jí jejich ideály [...]: vrácení českého státního práva, sociální rovnost, rozlučka státu od církve, rovnoprávnost žen.“⁵⁷

Výmluvnou se také zdá být vzpomínka dcery Kláry na výlet Heyrovského s dětmi do Klopot u Brandýsa nad Labem, kde měl podle otcova vysvětlení dětem „Komenský chýši, když byl pronásledován, že měl jiné mínění než vláda“.⁵⁸ Na tomto panství Karla st. ze Žerotína pobývali bratrství kněží a Komenský po útěku z Fulneku v letech 1622–1625. Roku 1865 byl v místě odhalen pomník.⁵⁹

Politický a lidský profil Heyrovského dokresluje i skutečnost, že byl odpůrcem tehdy existujícího trestu smrti. Jan Krčmář vzpomínal ještě po letech na situaci, kdy profesorská společnost po dlouhém výletě unavena cestovala vlakem zpět ku Praze. Když si v kupé o dvacet let mladší kolega Vilibald Funk (1875–1955) stěžoval,⁶⁰ že „nechápe celé to tažení proti trestu smrti“, tu Heyrovský, předtím zdánlivě podřimující, začal s Funkem o trest smrti prudce polemizovat – a nebohého Funka prý „zřídil [...], že by od něho pes nebyl

⁵³ Srov. HAVRÁNEK, J. *Boj za všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo roku 1893*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964; ČERVINKA, F. *Boje a směry českého studentstva na sklonku minulého a na počátku našeho století*. Praha: Univerzita Karlova, 1962; ŠPIRITOVÁ, A. *Omladináři. Paginæ historiae*, 1999, č. 7, s. 85–110.

⁵⁴ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. *c. d.*, s. 142.

⁵⁵ *Tamtéž*, s. 142.

⁵⁶ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. *c. d.*, s. 142.

⁵⁷ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. *c. d.*, s. 127.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 41.

⁵⁹ Na okraj dodejme, že autorem tohoto pomníku v podobě štíhlého obelisku (zřejmě prvního Komenského pomníku v českých zemích) byl pražský kameník Karel Svoboda, děd profesora Emila Svobody. Nověji bylo okolí pomníku doplněno sadovými úpravami v podobě přírodního bludiště; v Brandýse nad Orlicí vznikla rovněž Pamětní síň Jana Amosa Komenského (v budově radnice).

⁶⁰ MARKOVÁ, H. – OSSENDORFOVÁ, H. Vilibald Funk. In: SKŘEJPKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 630.

vzal kus chleba“.⁶¹ Jindy zase Heyrovský prudce a zle vyčínil Karlu Hermannovi šlechtici z Otavských, když tento vykládal Bílou Horu jako „záležitost aristokratické kliky“.⁶²

Velmi obtížnými roky pro každého spravedlivě smýšlejícího člověka bylo období první světové války v letech 1914–1918, války vyvolané v zájmu německé a rakousko-uherské politické a hospodářské expanze. Heyrovského dcera zaznamenala, jaký šok pro ni představovalo vyhlášení války. Ještě při rakouském ultimátu Srbsku se domnívala, že válka není možná, „přece je sociální demokracie všude na světě tak mocná, že k něčemu podobnému nemůže dojít“,⁶³ po vypuknutí války se hrozila toho, že čeští vojáci musí jít „s nepřáteli proti svým přátelům“, „za Rakousko proti Slovanům“.⁶⁴ Rozhořčení nad expanzivní válkou Rakouska-Uherska a Německa bylo v akademických kruzích velmi rozšířené. Naznačuje to například mínění Antonína rytíře Randy (1834–1914): na sklonku života událostmi léta 1914 skleslý Randa hodnotil východní a jižní tažení Rakouska-Uherska a Německa jako válku jasně namířenou proti slovanským národům a jejich zájmům („vyhlazovací boj Němectva proti Slovanstvu“) a spatřoval v této válce velmi realisticky již v srpnu 1914 krok, který Rakousko-Uhersko jako stát zničí.⁶⁵ Heyrovský nesl nový vývoj neméně těžce a někdy u něho převážil i strach, alespoň Krčmář vzpomínal, že „Heyrovský, jako vždy výbušný, střídal svoje nálady. Zpravidla nadával Němcům, někdy zase nám [mladším členům sboru – pozn. aut.], že jsme velezrádci.“⁶⁶ Nenalá část sboru byla různou měrou rezignovaná nebo se strachovala. Otevřeně a poněkud nebezpečně proti režimu vystupoval Karel Kadlec (1865–1928),⁶⁷ který podle Krčmáře dával najevo své přesvědčení, „že to ti darebáci prohrají“ a „[n]adával Němcům, kdekoli se octl, a nebylo druhy bezpečno se s ním blýskati na veřejnosti“.⁶⁸ Protičesky se podle Krčmáře choval jediný člen sboru, konstitucionalista František Vavřínek (1877–1944),⁶⁹ s nímž „styky skoro úplně přestaly pro jeho stálý obdiv Němcům“.⁷⁰ Obecně lze říci, že přes osobní animozity bylo prostředí profesorského sboru na české právnické fakultě zřejmě bezpečné, neboť navzdory názorové různosti se žádný člen sboru nikdy nesnížil k nejhoršímu – k udavačství.

5. Heyrovský – pečlivý otec

Vzorce otcovského chování Leopold Heyrovský nejspíše převzal z domova. Jak nás informuje na základě rodinné tradice jeho vnučka, soudce Adolf Heyrovský, Leopoldův otec, byl mužem, který dával přednost poklidu rodinného života před večerní návštěvou hostinců a kaváren. Doma se pak rád věnoval svým dětem. Podobné představy o otcovské

⁶¹ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I. Do roku 1918*. (eds. Luboš Velek, Alice Velková, Martin Klečacký). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017, s. 284.

⁶² *Tamtéž*, s. 284.

⁶³ *Tamtéž*, s. 302.

⁶⁴ *Tamtéž*, s. 303.

⁶⁵ KRČMÁŘ, J. Antonín Randa. Poznámky k jeho veřejným činnostem. In: *Randův jubilejní památník*. Praha: Právnická fakulta university Karlovy, 1934, s. 7, 21.

⁶⁶ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I. Do roku 1918*, s. 455.

⁶⁷ KINDL, V. Karel Kadlec. In: SKŘEJPKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 25.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 455.

⁶⁹ Srov. ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. František Vavřínek. In: SKŘEJPKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v letech 1918–1939*. Praha: Linde, 2009, s. 516.

⁷⁰ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I. Do roku 1918*, s. 455.

roli shledáváme i u jeho syna, který se sice společenskému životu nevyhýbal, ale téměř všechny večery vyhradil rodině.

K dennímu rytmu Leopolda Heyrovského náležela odpoledne návštěva kavárny Union,⁷¹ kam chodil „denně [...] číst noviny jako mnozí profesoři kolegové“.⁷² V sobotu večer také chodíval na kuželky s profesory české filosofické fakulty.⁷³ Cestou z „Unionky“ se mnohdy zastavil v některém z knihkupectví, jichž býval v této části města větší počet, aby udělal rodině i sobě radost novou knihou, jak vzpomínala jeho dcera: „[...] zamává na mne šedou obálkou se lvíčkem. Přinesl nového Jiráska. – Ráda čtu Filosofskou historii, Skály, Marylu, Poklad a zapomenu úplně, kde jsem. [...] Tatínek také vášnivě rád čte, máme-li nějakou knížku, třeba pohádkovou, vypůjčenou z obecné školy. ‚Ukaž, půjč sem,‘ a už se můžeme s knihou rozloučit, dokud jí nepřelouskne.“⁷⁴

Večer však zůstával Leopold Heyrovský doma a nejlepší večerní čas věnoval dětem – zejména hrám s nimi, čtení a povídání. Teprve v okamžiku, kdy šly děti spát, vracel se do své pracovní přípravovat přednášky pro své studenty. Večerní zábavy bývaly různého druhu: „Nejraději jsme, když nám tatínek hraje panáčkové divadlo. Vezme ubrousek, udělá do dvou rohů uzlíčky a strčí do nich prsty. To jsou dva panáčkové. Potkají se a radostně se vítají: ‚A servus, Macku, podáme si pracku,‘ a mlaskavě se líbají. ‚To je dnes hezky,‘ povídá první. ‚Kampak jdeš?‘ – ‚Jdu jen tak na procházku!‘ – ‚Tak tedy můžeme jít spolu.‘ Chvilku jdou spolu spokojeně a vypravují si. Pak jeden vrazí do druhého: ‚Tys mě kop,‘ a teď se začnou hádat a prát. ‚Já tě kop? Tys mě kop,‘ a tlukou se. Je to velká legrace! Bratříček radostně výská. Tatínek mu říká: ‚I ty pišišvore!‘,“ vzpomínala dcera Klára.⁷⁵ Často také vypravoval dětem pohádky, zřejmě své vlastní (například o lékaři, který vyfoukl mýdlovou bublinu, aby v ní cestoval zachránit princeznu), velmi rád také s dětmi zpíval lidové písně. Když byly děti starší, koupil jim atlas a glóbus a vypravoval jim o cizích zemích.⁷⁶

Heyrovský byl milovníkem chůze, ať již ve městě nebo v přírodě. Na výlety chodil v neděli někdy se skupinou univerzitních profesorů, někdy s dětmi. Zvláště intenzivně se turistice věnoval v letních měsících. Jako chodec dovedl nasadit rychlé, energické tempo, jemuž ne všichni dobře stačili.⁷⁷ Výlety si zpříjemňoval zpěvem – rád zpíval své oblíbené Schubertovy „Mlýnářské písně“, anebo mnohé národní písně, např. „Tážete se, proč jsem Slovan“, či jihoslovanskou píseň „Naprej, zastava slave“ a jiné.⁷⁸ Na procházky po Praze a do okolí Prahy se rád vydával s dětmi, aby jim ukazoval různé zajímavosti. Při návštěvě vyšehradského hřbitova vyprávěl dětem u jednotlivých hrobů o životě a významu tam

---

⁷¹ Známa pražská kavárna byla umístěna v domě na rohu Perštýna a Národní třídy (tehdy Ferdinandovy), tedy jednak na pomezí Starého a Nového města, jednak na českém korze. Dům, zajímavý i tím, že v něm měl ordinaci známý lékař Rudolf Jedlička, byl později zbořen, dnes je na jeho místě budova, původně postavená pro nakladatelství Albatros.

⁷² HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 145.

⁷³ Tato skupina si říkala „18. chasa“, v létě se scházela v restauraci v Letenských sadech, v zimě v hostinci „U medvídků“ na Perštýně (dodnes existujícím). Mezi účastníky byli Čáda, Gebauer, Goll, Hanuš, Hostinský, Jakubec, Jarník, Kolářík, Král, Kraus, Krejčí, Kučera, Máchal, Masaryk, Matiegka, Mrázek, Niederle, Pastrnek, Pekař, Polívka, Smetánka, Strouhal, Vlček, Vrchlický, Voldřich a Zubatý. *Tamtéž*, s. 251–252.

⁷⁴ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. c. d., s. 145.

⁷⁵ *Tamtéž*.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 123.

⁷⁷ *Tamtéž*, s. 234–235.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 235.

pohřbených mužů a žen.⁷⁹ Za důležité považoval rovněž zprostředkovávat svým dětem umění: chodil s nimi na umělecké výstavy a rodina odebírala dva umělecké časopisy s reprodukcemi – „Kunst für alle“ a „Alte Meister“.⁸⁰ Zdá se, že rovněž sdílel odpor k asanaci, neboť dcera vzpomíná, že děti vodil prohlížet si staré stavby před jejich zbořením;⁸¹ v každém případě tato informace napovídá o jeho vytříbeném smyslu pro architekturu i jiná výtvarná umění.

I v rodině univerzitního profesora vznikala zřetelná tenze ohledně přístupu ke vzdělání dcer. Zatímco kvalitní středoškolské a vysokoškolské vzdělání pro syny manželů Heyrovských bylo v podstatě samozřejmostí, podoba vzdělávání dcer byla podstatně méně jasná a samozřejmá, a to i navzdory tomu, že finanční zajištění rodiny bylo dobré. V náhledu na to, čím by se měly dcery zabývat a jaké vzdělání je pro ně potřebné se rodiče podstatně lišili. Výraznou oponentkou vzdělávání dcer byla také babička (matka manželky). Klára Heyrovská vzpomínala, že „[b]abička mručí, že nemám chodit do hodin a mám se jen učit vařit“.⁸² Vznikl tak „stálý ožehavý problém“ a mladá dívka s hořkostí konstatovala, že „[c]o je u hochy chvalitebné, jako by u dívky byl přečin“.⁸³ Sama se snažila umožnit si cestu ke vzdělání pomocí trojice argumentů: prvním bylo, že potřebuje vzdělání, aby si po sňatku s manželem a v budoucnu i se studujícími dětmi „rozuměla“.⁸⁴ Druhým jejím argumentem pak bylo, že obojí lze spojit, tj. uspokojit tradiční požadavky naučením se domácím pracem, a zároveň i získat určité vzdělání, a konečně třetím argumentem pak byla i užitečnost vzdělání jako způsobu sociálního zajištění ženy proti neočekávaným životním situacím: „Já zas říkám, že se tomu ráda naučím [tj. vaření – pozn. aut.], ale zatím se musím také učit, abych si mohla nějak vydělávat.“⁸⁵ Inspirací jí v tomto ohledu byla rodina otcových přátel Tomáše a Charlotty Masarykových, jejichž dcery studovaly, ale zároveň se i učily šít a vařit.⁸⁶ Heyrovského manželka Klára sice souhlasila se vzděláváním dcery na Vyšší dívčí škole i se složením zkoušky z francouzštiny, další vzdělávání však již neočekávala a jeho požadavek ze strany dcery ji zaskočil. Zdá se, že například univerzitní vzdělávání dcery by pro ni bylo zcela nepředstavitelné, uvážíme-li, jak reagovala, když dcera vystoupila s požadavkem stát se po absolvování vyšší dívčí školy žačkou malířské dámské školy na pražské uměleckoprůmyslové škole. Toto dceřino další vzdělávání matka podle její vzpomínky „oplakala“. Důvodem bylo, jak dcera uvedla, že „[...] nebudu stále doma a [budu] chodit jen do hodin; těšila se, že už bude mít jednu dceru kolem sebe“ [!].⁸⁷ Rozhodnutí nakonec učinil otec, matka s tím zřejmě nesouhlasila – a Klára tak mohla na uměleckoprůmyslovou školu jít. Heyrovského postoj ke vzdělávání dcer byl jednoznačně kladný, aniž by se však vymykal dobovým představám mužů o úloze žen. Vycházel zřejmě z jeho obecného přesvědčení o zásadní významu vzdělání. Podle dcery byl otec „řád, když se učím čemukoli“; nadto si prý vždycky přál, „aby některé jeho dítě malovalo“.⁸⁸

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 71.

⁸⁰ *Tamtéž*, s. 144.

⁸¹ *Tamtéž*.

⁸² *Tamtéž*, s. 234.

⁸³ *Tamtéž*.

⁸⁴ *Tamtéž*.

⁸⁵ *Tamtéž*.

⁸⁶ *Tamtéž*.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 183.

⁸⁸ *Tamtéž*, s. 234 a 183.

6. Obětavý učitel svých žáků a zastánce zájmů fakulty a univerzity

Leopold Heyrovský náležel mezi nevelkou skupinu těch, kteří pojímali své učitelství velmi vážně a poctivě. Toto skvostné povolání někteří jeho vrstevníci, jak nás o tom zpravují různé zdroje, odbývali pouhým mechanickým čtením učebnic či poznámek. Heyrovský se naopak na přednášky pečlivě připravoval, stále uvažoval, jak je vylepšit. Dcera na toto otcovo úsilí vzpomínala: „[k]dyž jdeme spat, připravuje se na přednášky. Maminka se mu směje, že to už přece musí umět dávno z paměti, ale on odpovídá: „Prosím ji, nechala mě, ona tomu nerozumí. Já si to musím pokaždé znovu promyslet. I v mém oboru najdou se stále nové poznatky.“⁸⁹ Jako učitel byl velmi svědomitý. Přednášky téměř nikdy nevynechával.⁹⁰ Rovněž jeho kolegové z učitelského sboru v podání Ministerstvu školství a národní osvěty psali s uznáním o Heyrovského obětavosti.⁹¹ Jan Krčmář jej – podobně jako Antonína Randu a Albína Bráfa – charakterizoval v rámci profesorského sboru právnické fakulty jako „otce mladých“,⁹² a jako „zlatého člověka“, kterého „[j]iž ze semináře [...] doprovázeli, a již tu nás zasvěcoval do všech možných otázek vědeckých i fakultních“.⁹³ A lze sotva napsat lepší slova o učiteli, než jakými charakterizovala poměr Leopolda Heyrovského ke studentům jeho dcera: „[s]tudenty má velmi rád a oni jeho. [...] Má o ně zájem, pamatuje si všechny.“⁹⁴ Podobně jako i někteří jiní profesori, byl si Heyrovský dobře vědom obtížné sociální situace některých studentů a snažil se jim pomáhat. Vedle členství v různých dobročinných spolcích také pravidelně každý čtvrtek zval některého potřebného studenta do své rodiny k obědu.⁹⁵ Dcera Klára vzpomínala, že jednou, nechtěl přesunem termínu kolokvia zkazít svým studentům velikonoční prázdniny, a proto se rozhodl navzdory horečce a malátnosti uspořádat kolokvium ve svém bytě – po kolokvování se čtyřiceti studenty však omdlel a posléze se ukázalo, že onemocněl tyfovou nákazou.⁹⁶

Podobně srdečný byl Heyrovský i vůči svým kolegům z profesorského sboru fakulty. Univerzitou a fakultou žil, a jako uváděla jeho dcera, „[a]ni v neděli nedává si pokoje s univerzitními záležitostmi. Je přešťasten, když se setká s kolegou, s kterým se může ponořit do hovorů o univerzitě. To začne gestikulovat, vykládat a nevidí, neslyší, co se kolem děje.“⁹⁷ Bystrý pozorovatel Jan Krčmář ocenil i Heyrovského přínos české právní vědě, spočívající v jeho cílevědomé péči o habilitační dorost. Jeho vznik byl bezpochyby podmínkou zdárného etablování českou veřejností dlouho vytoužené druhé české univerzity na Moravě. Při svém výše zmíněném kladném poměru ke studentům se Heyrovský do této starostlivosti jistě nikterak nenutil, spíše vyplynula z podstaty věcí. Krčmář vzpomínal na množství večerů, které skupinka mladých absolventů a posléze habilitantů prochodila se svým učitelem po dnešním Smetanově nábřeží (zejména Prušák, Vavřínek, Krčmář a Kadlec, někdy také Stieber a z filosofů Šusta), přičemž „[n]a nábřeží s Heyrovským se prodebatovalo všechno, co jsme měli na srdci a leccos z toho, co se pak ve sboru dalo, bylo předurčeno těmito debátami“.⁹⁸ Nové

⁸⁹ *Tamtéž*, s. 117.

⁹⁰ *Tamtéž*.

⁹¹ Archiv Univerzity Karlovy, fond Právnická fakulta, Personálie, Leopold Heyrovský, inv.č. 99, ka. 11.

⁹² KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I. Do roku 1918*, s. 273.

⁹³ *Tamtéž*, s. 282.

⁹⁴ *Tamtéž*, s. 118.

⁹⁵ *Tamtéž*.

⁹⁶ HOFBAUEROVÁ-HEYROVSKÁ, K. *c. d.*, s. 117.

⁹⁷ *Tamtéž*, s. 118.

⁹⁸ KRČMÁŘ, J. *Paměti. Díl I. Do roku 1918*, s. 282.

kolegy na fakultě, ba i jinde jmenované učitele z řad svých žáků neváhal Heyrovský srdečně přivítat, jak o tom svědčí jeho povzbudivě stylizované vzkazy na vizitkách a lístku, s pietou uložené a zachované v listinách Emila Svobody.⁹⁹

7. Závěrem

Prvně jsem se setkal se jménem Leopolda Heyrovského jako začínající student. Nelíbila se mi valně tehdejší učebnice z nakladatelství C. H. Beck, a proto jsem se rozhlížel po jiných studijních pomůckách. Podařilo se mi tehdy zapůjčit si, navzdory stáří této knihy, šťastnou shodou okolností přes vánoční svátky Heyrovského *Dějiny a systém soukromého práva římského* z roku 1910.^{100,101} Tehdy pro mě byl autor ne více než mrtvé jméno – netušil jsem, jak vysoce zajímavý člověk se za knihou skrýval. Průhled do života Leopolda Heyrovského ukazuje muže, který nepodléhal sebestřednosti a snažil se čestným způsobem žít svůj život v řadě nesnadných konstelací: jako volnomyšlenkář vedle silně pobožné manželky a ve stále ještě náboženstvím zčásti ovládané společnosti; jako stoupenec demokracie a republikanismu v monarchii, jako svobodomyšlný učenec ve státní službě monarchického státu; jako národně uvědomělý, vlastenecký Čech a stoupenec českého státního práva v podivném státním uskupení, jehož mocenské elity hleděly na Čechy přinejmenším nevraživě a státní právo zemí Koruny české odmítaly; jako stoupenec realismu a přítel T. G. Masaryka v zemi, kde měl tento politický směr nerozsáhlou skupinu stoupenců a kde byl Masaryk z různých příčin pro mnohé kontroverzní osobou. Dceřiny vzpomínky, vzpomínky Jana Krčmáře i archivní dokumenty doplňují řadou zajímavých detailů obraz učence v oboru římského práva o obraz obětavého učitele, jemuž velmi záleželo na svých studentech a který neváhal napínat síly ve prospěch fakulty i univerzity i v oblastech zcela neakademických. Dalšími a neměně imponujícími vrstvami, oživujícími Heyrovského obraz, je role pečlivého a aktivního otce, snažícího se dobře vychovat své děti a vést je ke kritickému myšlení, stejně jako role pomyslného otce studentů, rozněcujícího za svým řečnickým pultíkem krásný žár zájmu o obor a ku prospěchu vědy i všeobecnosti pečlivě pomáhajícího svým žákům v začátcích jejich vědecké a učitelské práce.

Některé myšlenky tohoto článku jsem přednesl v úvahově laděném příspěvku na záslužně uspořádané konferenci o Leopoldu Heyrovském na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Nemohlo být vhodnějšího místa, než pro konferenci zvolený sál s výhledem na Vltavu, abychom si tehdy nepřipomněli, že Leopold Heyrovský náležel k těm, kteří se o zajištění hodnotného pozemku a o stavbu nové fakultní budovy zasloužili, i když se jí sám pro

---

⁹⁹ Archiv Akademie věd, fond Emil Svoboda, korespondence přijatá, sign. II b 1, inv.č. 115, ka. 2. Ke jmenování mimořádným profesorem české techniky Emilu Svobodovi Heyrovský dne 20. října 1913 napsal: „Velectěný pane kolego! Srdečně potěšen z Vašeho jmenování profesorem vysoké školy technické, blahopřeji Vám co nejvřeleji. V kolegiální úctě Vám vždy oddaný Dr. L. Heyrovský.“

¹⁰⁰ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vyd. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1910.

¹⁰¹ Kniha mne zaujala natolik, že jsem si ji pracně oskenoval na své tehdejšími značně pomalém skeneru; protože byla jeho snímací plocha poměrně malá, bylo nutné skenovat každou stránku jednotlivě. Jako učebnice byla Heyrovského kniha až příliš podrobná, přesto mi však její sken prokázal mnohou dobrou službu. Lze litovat, že dosud nevyšla znovu, optimálně nikoli reprintem staré sazby, ale ve standardním, novém vydání, popřípadě i citlivým způsobem na některých místech doplněném o nové poznatky.

značné průtahy již nedočkal.¹⁰² Uskutečnění stavby přitom nebylo samozřejmostí – zvláště připomeneme-li si, jak dopadly například záměry na stavbu nové budovy univerzitní knihovny, anebo čím byl zastavěn druhý pozemek, původně u téhož mostu rezervovaný pro budovu německé univerzity, resp. posléze ústřední budovy české univerzity. Emil Svoboda proto napsal ve svém nekrologu dosti výstižně: „A dočkáme-li se toho, že fakulta právnická vkročí do místností, důstojných vědeckého institutu, bude vyslovováno jméno Heyrovského s vděčností a s hlubokou úctou před jeho houževnatou, nezištnou a obětavou snahou o získání pozemků, projektů a ostatního, čeho bylo třeba k početí velikého díla.“¹⁰³

---

¹⁰² Stavba budovy podle projektu Jana Kotěry byla zahájena teprve v Heyrovského úmrtním roce 1924. Dokončena byla roku 1931.

¹⁰³ SVOBODA, E. Za Leopoldem Heyrovským. *České právo*, 1923, roč. 5, č. 10, s. 79.

Dva notářské instrumenty z roku 1419 k dějinám řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Pramenná edice

Pavel Krafl

*Univerzita Konstantína Filozofa, Filozofická fakulta
Kontaktní e-mail: paotk@proton.me*

Two Notarial Instruments from 1419 on the History of the Canons Regular of St. Augustine in Kladsko. Source Edition

Abstract:

During the 14th century, canon law gained considerable influence. All cases which related to clergy and Church property were dealt with solely by the ecclesiastical courts. During the preparatory phases of court proceedings, public notaries were very important. They were mainly involved in appointing legal representatives and producing verified copies of important documents. The objective of this article is to present two notarial instruments produced by public notaries: Materna, the son of Doctor Martin of Kladsko, and Nicolas, called Naso, the son of Henry of Chojnów. Both instruments were produced in 1419 and relate to the monastery of the Canons Regular of St. Augustine in Kladsko. The documents are kept in the Kladsko parish archive under numbers A 4 b and A 12 i. Attached is a critical edition of both notarial instruments. The first instrument incorporates documents of Wenceslas IV, King of Bohemia, Charles IV, King of Bohemia, and Arnošt of Pardubice, Archbishop of Prague, which show the ownership of properties in the Kladsko region and outside it. The second instrument records the appointment of legal representatives of the convent at the ecclesiastical courts. We do not have any direct evidence of the subject of the monastery's dispute, but one can assume that it related to long-term disputes with the holders of fiefs in the Kladsko region. These disagreements related to economic immunity (unauthorised attempts to collect royal taxes for the monastery's properties) and, to a lesser extent, other matters.

Keywords: public notary; notarial instrument; monastery; Canons Regular of St. Augustine; property law; Middle Ages; Bohemia; source edition

Klíčová slova: veřejný notář; notářský instrument; klášter; řeholní kanovníci sv. Augustina; majetkové právo; středověk; Čechy; pramenná edice

DOI: 10.14712/2464689X.2023.44

Během 14. století došlo k rozmachu kanonického práva. Všechny kauzy týkající se církevních osob a církevních majetků byly řešeny výlučně na půdě církevních soudů. V přípravných fázích soudních řízení byla velmi důležitá instituce veřejného notáře. Šlo zejména o jmenování právního zástupce a vyhotovení ověřených opisů důležitých listin. Cílem článku je představit dva notářské instrumenty vyhotovené veřejnými notáři Maternou, synem lékaře Martina z Kladska, a Mikulášem řečeným Naso, synem Jindřicha z Chojnowa, a to jako příklad práce veřejných notářů z prostředí středověkých Čech. Listiny jsou dochovány v kladském farním archivu, pod signaturami A 4 b, A 12 i. V příloze je podána kritická edice obou instrumentů. Diplomatický a paleografický popis obou instrumentů podal Petr Sedláček.¹ Oba popisované instrumenty se týkají kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Klášter Panny Marie v Kladsku byl založen pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic a jeho bratry Smilem a Vilémem z Pardubic roku 1350.²

Institut veřejných notářů se v Českém království rozšířil během 14. století. Na významu nabyl v souvislosti s recepcí kanonického práva a s rozvojem centrálních soudních úřadů při pražském arcibiskupství, konkrétně soudu oficiála a soudu generálního vikáře. Notáři byli jmenováni z papežské autority nebo z císařské autority, z titulu císařské autority veřejné notáře v Českém království jmenoval pražský arcibiskup. Veřejní notáři vyhotovovali specifické listiny označované jako notářské instrumenty, u kterých bylo použito jako pověřovací prostředek namísto pečeti graficky zpracované notářské znamení s rozsáhlým narativně pojatým podpisem veřejného notáře (v podobě samostatného odstavce umístěného napravo od notářského znamení). Podobně jako dnes vyhotovovali ověřené kopie listin (do svého notářského instrumentu transsumovali znění ověřované písemnosti) nebo do notářského instrumentu zdokumentovali proběhnuvší právní akt, k němuž byli přizváni, u nás téměř výlučně na poli kanonického práva. Na poli civilního práva se institut veřejných notářů v Českém království v lucemburském období neuplatnil, jeho rozšíření u nás souvisí právě s kanonickým právem.³

První z prezentovaných notářských instrumentů byl vyhotoven dne 29. září 1419 v Kladsku.⁴ Listina je „charta transversa“. Psací látkou je pergamen, jak bylo obvyklé a povinné. Na listině jsou ohyby po skládání. Text je psán bastardním písmem. Uvozen je výraznou zdobnou iniciálkou „I“ umístěnou vlevo podél deseti řádků textu. Sled listinných formulí odpovídá obvyklému uspořádání notářského instrumentu, začíná tedy invokací a pokračuje datovací formulí.⁵ Jak je zvykem v notářských instrumentech, je konkretizovaná i hodina, o které proběhlo příslušné jednání, z něhož písemnost vzešla. Jednalo se o devátou hodinu. Místem jednání byl klášter řeholních kanovníků, konkrétně zimní refektář. Osobně byli přítomni probošt kláštera Lukáš, převor Jindřich, prokurátor konventu Konrád a sakristián Jan.⁶ Předložili čtyři pergamenové listiny, jejichž ověřené kopie měli

¹ SEDLÁČEK, P. Příspěvek k notářským instrumentům veřejného notáře Materny. *Historica Olomucensia*, 2020, roč. 59, s. 75–88.

² KRAFL, P. *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus. Study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018, s. 25, 27.

³ KRAFL, P. *Dějiny církevního práva v českých zemích ve středověku*. Košice: Viena, 2023, s. 129–131.

⁴ Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

⁵ Srov. SEDLÁČEK, P. c. d., s. 79–81.

⁶ K personálnímu složení kladského konventu viz KRAFL, P. *Ecclesia in Glac frequencius a Christi fidelibus visitetur. Kapitoly z dějin kladské kanonie v době předhusitské*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 100–110, o jmenovaných řeholních kanovnících s. 101, 103, 104.

pozvaní dva veřejní notáři vyhotovit. Jednalo se o veřejného notáře Maternu, syna lékaře Martina z Kladska, který notářský instrument sepsal, předložené listiny transsumoval a připojil své notářské znamení a podpis (celý text je psán jeho rukou). Druhým veřejným notářem byl Mikuláš řečený Naso, syn Jindřicha z Chojnówa, který toliko připojil své notářské znamení a svůj notářský podpis (ten je psán jeho rukou). Notářská znamení a podpisy obou veřejných notářů jsou umístěna vedle sebe. Materna pocházel z pražské diecéze, do níž Kladsko náleželo, Mikuláš Naso pocházel z vratislavské diecéze, oba byli veřejnými notáři z autority císařské. Přítomni byli čtyři svědci, Jan Schewen, Pluh z Kladska a Ivo z Kladska, klerici pražské diecéze a údajní studenti Krakovské univerzity, a iluminátor Mikuláš, klerik vratislavské diecéze. Studium na Krakovské univerzitě lze prokázat jen u Jana Schewen, ztotožnit jej lze s Janem z Kladska, který byl roku 1419 zapsán do matriky Krakovské univerzity.⁷ Zbylí dva údajní studenti v této matrice nefigurují.⁸

První dvě ověřované listiny vydal dne 28. prosince 1408 český král Václav IV. Stalo se tak na žádost Augustina, probošta kladského kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina, a konventu tohoto kláštera. V obou případech se jedná o konfirmaci. Jsou to prosté konfirmace, které neobsahují inzerované listiny coby doklady o potvrzovaných právních skutečnostech. První listinou si konvent nechal od krále nechal potvrdit vlastnictví statků, které konvent zakoupil v době předcházejícího probošta Petra od celé řady manů, měšťanů a též poddaných z teritoria kladského regionu.⁹ Jak z listiny vyplývá, koupě byly provedeny za souhlasu kladského hejtmana Jana, knížete v Opavě a Ratiboři. Druhá listina českého krále Václava IV. konventu potvrzuje vlastnictví dvorce s polnostmi a loukou, který za souhlasu jmenovaného kladského hejtmana zakoupil od Markéty Mekewiczen.¹⁰ Originály těchto dvou listin se nedochovaly, jejich znění je známo toliko z notářského instrumentu Materny z Kladska a Mikuláše Naso.

Jak bylo uvedeno, obě listiny byly vydány dne 28. prosince, hlásí se do roku 1409. Léta panování krále Václava IV. v českém království a v římské říši uvedená v datovací formulí¹¹ odpovídají období z let 1408–1409. Datovací formule vycházejí ze začátku roku na Boží hod vánoční, 25. prosince, listiny tedy náležejí do roku 1408. Volkmer a Hohaus

⁷ GAŚSIOROWSKI, A. – JUREK, T. – SKIERSKA, I. (eds.), GRZESIK, R. (coop.). *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258. Tom I.* Kraków: Societas Vistulana, 2004, s. 99, č. 19e/069.

⁸ Srov. rejstříkový svazek téže práce; GAŚSIOROWSKI, A. – JUREK, T. – SKIERSKA, I. (eds.), GRZESIK, R. (coop.). *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508. Biblioteka Jagiellońska rkp. 258. Tom II.* Kraków: Societas Vistulana, 2004.

⁹ „... mitnam von Niclasen Pradel, Conraden von Waldic und Niclasen seinem sune, Hannusen von Glawbicz, Conraden Waldicz, Hertiln von Rankaw, Paulen Steynwicz und Niclasen Heydenrich, burgern zu Glacz, und Niclasen Walther, in der czeyt als er richter zu Reychenaw gewesen ist, ...“ Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

¹⁰ Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

¹¹ „... Gegeben zu Glacz, noch Cristes geburt virczehenhundert iar und dornach in dem newenden iare, an der Kyndelein tage, unser reyche des Behemischen in dem sechsundvirczigisten und des Romischen in dem dreyunddreyssigisten iaren.“ (první listina); „... Gegeben zu Glacz nach Cristes geburt virczehenhundert iar und dornach in dem newenden iare, an der Kindelin tage, unser reyche des Behemischen in dem sechsundvirczigisten und des Romischen in dem dreyunddreissigsten iaren.“ (druhá listina). Farní archiv Kladsko, sign. A 4 b.

v edici *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz* obě listiny správně datovali do roku 1408,¹² podobně i Berthold Bretholz je ve svém katalogu listin Kladského farního archivu vročil do roku 1408.¹³ V RBMV IX. jsou nesprávně zařazeny do roku 1409.¹⁴ Přítomnost krále Václava IV. v městě Kladsku dne 28. prosince 1408 dokládá ještě jiná listina.¹⁵

Třetí ověřovanou listinu vydal český král Karel IV. dne 29. srpna 1350. Jedná se v ní o šoltýsech ve Štívnici (neboli Šalejově) a ve Starkově v kladském regionu, kteří dosud podléhali české královské komoře a byli královskými leníky. Český král Karel v listině tyto šoltýse předává klášteřu řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku. Proboštovi a konventu jsou přímo podřizeni a jejich šoltýství jsou z moci královské inkorporována klášteřu.¹⁶ Čtvrtou transsumovanou listinu vydal pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic v Praze dne 22. března 1352, a to za souhlasu pražské katedrální kapituly. Klášteřu řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku daruje majetky, které pro klášteř odkoupil od Renče a Mikuláše z Glaubitz. Jedná se o majetky ve vsích Dolní Štívnice, Horní Štívnice, Starkov a Želazno a ves Kostomlaty pod Řípem.¹⁷

Druhý notářský instrument vznikl v Kladsku dne 13. prosince 1419.¹⁸ Listina je opět rozložena na výšku, psací látkou je pergamen, i zde jsou ohyby po skládání. Text je psán bastardou. Uvozen je iniciálkou „I“, která má ve srovnání s předchozím instrumentem odlišnou grafickou podobu, je umístěna podél prvních třiačtyřiceti řádků. Text začíná

¹² VOLKMER, F. – HOHAUS, W. (eds.). *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz. Bd. II. Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500*. Glatz: J. Franke'schen Buchhandlung, 1888, s. 33.

¹³ BRETHER, B. (ed.). *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz. Bd. VI/3 Das Pfarreiarchiv in Glatz und das Koeglische Urkunden- u. Aktenarchiv in der Pfarrei Ullersdorf*. Glatz: J. Franke'schen Buchhandlung, 1928, s. 32, č. 167; s. 27, č. 139, 140.

¹⁴ BLECHOVÁ, L. – SEDLÁČEK, P. – VEČEŘE, V. (eds.). *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 Dec. – 1419 Aug. 16.)*, Tom. IX. *Fontes Archivi publici Zámorsk et Archivi parochialis Glacensis*. Praeae: Institutum historicum Academiae Scientiarum Rei publicae Bohemicae, 2020, č. 91, s. 105; č. 92, s. 106 (dále RBMV).

¹⁵ MARKGRAF, H. – FRENZEL, O. (eds.). *Codex diplomaticus Silesiae. Bd. XI. Breslauer Stadtbuch enthaltend die Rathslinie von 1287 ab und Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Stadt*. Breslau: Josef Max & Comp., 1882, č. 29, s. 165–166 (s nesprávně převedeným datem 27. prosince 1409). Se správným vřočením viz itinerář krále Václava IV., HLAVÁČEK, I. *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen Königs Wenzel (IV.) 1376–1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Stuttgart: Anton Hiesmann, 1970, s. 429. – Listiny z 28. prosince 1408 transsumované do notářského instrumentu FAK, sign. A 4 b Hlaváček jako další doklady pobytu Václava IV. v Kladsku toho dne neeviduje (ani v dodatcích k itineráři; HLAVÁČEK, I. *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*. Praha: Univerzita Karlova, 1991, s. 46).

¹⁶ „dictos scultetos ... preposito, canonicis et ecclesie anectimus, incorporamus et de regie potestatis plenitudine counimus.“ KRAFL, P. – BLECHOVÁ, L. (eds.), SEDLÁČEK, P. (coop.). *Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381*. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018, s. 44–46, č. 9. Srov. KRAFL, P. *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus. Study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*, s. 34.

¹⁷ KRAFL, P. – BLECHOVÁ, L. (eds.), SEDLÁČEK, P. (coop.). *Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381*, s. 82–86, č. 17. Srov. KRAFL, P. *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus. Study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*, s. 29. – Ke zmiřovaným kladským vesnicím viz SEMOTANOVÁ, E. a kol. *Kladsko. Historickogeografický lexikon*. Praha – Klodzko – Wrocław: Historický ústav, 2015, s. 191, 198–199, 219.

¹⁸ Farní archiv Kladzko, sign. A 12 i.

invokací, po níž následuje datovací formule, opakuje se obvyklé uspořádání listinných formulí obvyklých u notářských instrumentů.¹⁹ Notářský instrument byl opět vyhotoven na půdě kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku, a sice v zimním refektáři kláštera. Sepsal jej veřejný notář Materna, syn Martina lékaře z Kladska. Stalo se tak za přítomnosti probošta kláštera Lukáše, převora Jindřicha Grotkaw, provizora konventu Konráda, sakristiána Jana a ostatních členů konventu, jmenovitě Mikuláše, Erharda, Pavla, Zikmunda, Matouše, Jakuba, Jana a dalšího Jakuba, kteří byli kněží, a Jana a Matyáše, kteří byli jáhny.²⁰ Konvent na místě ustanovil své dva členy převora Jindřicha Grotkaw a provizora Konráda za prokurátory konventu, přičemž uvedení na místě své pověření akceptovali. Za prokurátory dále jmenovali Mikuláše Vogila, Blažeje z Frankenštejna a mistra Kristiána, advokáta vřatislavské konzistoře. Tito prokurátoři mohli konvent zastupovat ve sporech týkajících se jednotlivých osob kláštera a jeho majetků, které klášter povede s jakýmikoliv církevními nebo světskými osobami jakéhokoliv postavení před řádnými soudy nebo před papežskými delegovanými soudy (konzervátory práv). Instrument podává rozsáhlý výčet aktivit při soudním procesu, u kterých jsou jmenovaní prokurátoři oprávněni jednat ve jménu konventu. Jak je obvyklé, jedná se formulářový soupis. Svědky právního počínu byli Jan Molare, držitel oltářního benefícia v Hradci Králové, a Bartoloměj Schrom, klerik z vřatislavské diecéze.

Zbývá zamyslet se nad tím, co bylo příčinou vzniku obou notářských instrumentů. Lze s určitostí říci, že mezi oběma instrumenty je souvislost. Pokud konvent potřeboval ověřené opisy listin, pak je mohl využít právě při soudním řízení před církevním soudem. Jmenování většího počtu právních zástupců (prokurátorů) znamená přípravu na soudní proces nebo na více soudních procesů. Listiny zahrnuté do prvního instrumentu naznačují, že problémy pravděpodobně nastaly ohledně majetků kláštera v kladském regionu (a případně v jiných částech Čech), které získal koupí v předchozích dobách anebo darem od Arnošta z Pardubic a jeho sourozenců.

Již od založení kláštera se konvent potýkal s odporem šoltysů ve Štívnici (Šalejově) a ve Starkově proti vynětí z pravomoci královské komory a podřízení klášteru. Tato změna vzbudila odpor i v komunitě kladských manů, kteří za ně museli platit berni.²¹ Roku 1366 Karel IV. vydal několik písemností, kterými zakazoval výběr daní od kláštera.²² Opět byl problém řešen na přelomu 60. a 70. let 14. století, kdy notář královské komory Pavel z Jenštejna a posléze pražský arcibiskup Jan Očko z Vlašimi žádají kladského hejtmána Půtu II. z Častolovic, aby klášter ochránil před výběrem berně.²³ Roku 1415 se konvent střetl

¹⁹ Srov. SEDLÁČEK, P. c. d., s. 79–81.

²⁰ K jednotlivým osobám viz KRAFL, P. *Ecclesia in Glacz frequencius a Christi fidelibus visitetur. Kapitoly z dějin kladské kanonie v době předhusitské*, s. 101, 103–105, 107.

²¹ KRAFL, P. *Kladská kanonie a její fojství*. In: CHLÁDEK, O. – PETRÁČEK, T. – STACHUROVÁ KUCROVÁ, V. (eds.). *Jdi svou cestou a nech lidí mluvit. Variety sociálních a kulturních dějin. Profesoru Jaroslavu Čechurovi k 66. narozeninám. Opera Facultatis theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis, Historia et historia artium 32*. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, 2018, s. 65–67; KRAFL, P. *Quam ecclesiam in honore sancte Marie Virginis intitulari volumus. Study on the Klodzko Monastery of Canons Regular of St. Augustine in the Pre-Hussite Period*, s. 33–39.

²² KRAFL, P. – BLECHOVÁ, L. (eds.), SEDLÁČEK, P. (coop.). *Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381*, č. 33, 35–39, 41, s. 118–119, 123–134.

²³ *Tamtéž*, č. 42, 43, s. 134–137.

s komunitou obce Štívnice (Šalejov) ohledně placení daně z lesa od jeho poddaných, spor řešil kladský hejtman.²⁴ Neoprávněné vyžadování daní od kláštera ze strany kladských manů bylo zjevně chronickým problémem. Opětovně se jím zabýval král Václav IV. V roce 1414 jim zakázal vybírat daně od kláštera.²⁵ Dne 19. ledna 1418 vydal král Václav IV. dvě listiny. V jedné listině král komunitě kladských leníků zakazuje jakýmkoliv způsobem zatěžovat majetky kláštera a jeho poddané vybíráním daní nebo dávek.²⁶ V druhé nařizuje zástavnímu držiteli Kladska Janovi, opavskému a ratibořskému vévodovi, aby klášter ochránil před těmito aktivitami kladských manů.²⁷ Dne 10. srpna 1422 opavský a ratibořský vévoda Jan dokládá novému kladskému hejtmanovi Půtovi III. z Častolovic, že kladský klášter řeholních kanovníků má na svých majetcích soudní pravomoc.²⁸

Konzervátoři práv na ochranu kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku byli papežem jmenováni již roku 1396. Stali se jimi tehdy vratislavský, olomoucký a míšeňský biskup. Rok poté, v březnu 1397, vratislavský biskup pověřil aktivitami ve prospěch kláštera oficiála vratislavského biskupství. Aktivitu subkonzervátora lze doložit půl roku poté, Georgius Fulschussil, oficiál vratislavského biskupství a subkonzervátor kláštera, citoval jistého Jana Zyršaw.²⁹ V dubnu 1397 probíhala arbitráž ve sporu kláštera se skupinou manů ohledně práva prezentace ke kostelu ve Štívnici (Šalejově).³⁰

Závěr

Roku 1419 kulminoval vývoj církevně-reformního hnutí v Českém království. Od počátku roku prudce vzrůstala aktivita reformních kazatelů a jejich stoupců z řad lidu, rostly proticírkevní náklady. Od jara do podzimu roku 1419 byly hlášány programové body, následně začleněné mezi čtyři pražské artikuly. Popíraly právní nárok kněžích na pole, platy a pozemkové majetky, hlásaly chudou církev.³¹ Nemáme žádné doklady o konkrétních sporech konventu řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku probíhajících roku 1419 nebo kolem tohoto roku. Pokud spory probíhaly, musely souviset s majetky, o nichž pojednávají transsumované listiny z prvního notářského instrumentu. Mohlo jít o přímé ohrožení majetku, narušení držby nebo o narušení hospodářské imunity.³²

²⁴ P. KRAFL, *Spor konventu řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku s obcí Horní Šalejov o poplatek z lesa (1415). K listinám kladského farního archivu sign. O4a a O4b*, v tisku.

²⁵ RBMV IX., č. 108, s. 118.

²⁶ RBMV IX., č. 125, s. 130.

²⁷ RBMV IX., č. 124, s. 129–130. – K zástavní držbě Kladska Janem Opolsko-ratibořským viz ŠANDE-RA, M. *Dějiny Kladska od zástavy Janu II. Opavsko-ratibořskému po vznik hrabství*. In: WOLF, V. (ed.). *550 let Hrabství kladského 1459–2009 / 550 lat Hrabstwa Kłodzkiego 1459–2009. Kladský sborník, Supplementum 6*. Trutnov: Muzeum Podkrkonoší v Trutnově, 2009, s. 77–79.

²⁸ VOLKMER, F. – HOHAUS, W. (eds.). *Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz. Bd. II. Urkunden und Regesten zur Geschichte der Grafschaft Glatz von 1401 bis 1500*. Habelschwerdt: J. Franke, 1888, s. 118.

²⁹ RBMV IX., č. 30, s. 60–61; č. 32, s. 62; č. 38, s. 66.

³⁰ RBMV IX., č. 34, s. 63–64. Spor a jeho řešení reflektuje kronika kladského kláštera; MROZOWICZ, W. (ed.). *Cronica monasterii canonicorum regularium (s. Augustini) in Glac. Wratislaviae*. Universitas Wratislaviensis, Institutum studiorum Silesiacorum et Bohemicorum, 2003, s. 11.

³¹ ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce. Sv. II*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1993, s. 94–97, 312–318; ŠMAHEL, F. *Husitská revoluce. Sv. III*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1993, s. 7–18.

³² Ke zcizování majetku církve v českých zemích včetně neoprávněného zcizování viz KRAFL, P. *Dějiny církevního práva v českých zemích ve středověku*, s. 200–204. O zákonodárných opatřeních pražských a olomouckých biskupů proti napadání církevních majetků viz KRAFL, P. *Spoliatores bonorum*

Jak uvádí Kronika kladského kláštera, v době husitské revoluce klášter řeholních kanovníků sv. Augustina přišel o majetky ve středočeské vsi Kostomlaty pod Řípem a v neidentifikované vsi Lunky. V případě vsi Lunky kronika připomíná spory o majetky kláštera v Lunkách již pro období probošta Petra (1396–1403).³³ V kladské zemi, která byla součástí východních Čech, husitské myšlenky nenašly širší odezvu, i proto, že region byl v této době převážně německý.³⁴ Přesto děje probíhající v Čechách a negativismus vůči církvi mohly oslabit postavení kláštera a přispět k vyhocení postoje místní šlechty vůči němu.

Hlavní příčinou problematické situace kladského kláštera, která našla výraz v přípravě na právní spor, byly zřejmě spíše dlouhodobé neshody s kladskými many (kteří se ovšem do revoluce nezapojili). Neshody se týkaly hospodářské imunity (neoprávněných snah vybírat z majetků kláštera berni), okrajově jiných témat. Několikrát se během desetiletí konflikty objevovaly v souvislosti se vsí Šalejov (spor s fojtem, spor s držiteli patronátního práva ke kostelu a spor s obcí o daň z lesa). Neznamená to ovšem, že se právě jí týkaly možné kontroverze roku 1419. S těmito spory mohla naopak nepřímo souviset listina opavského vévody Jana z roku 1422, kterou je připomenuta jurisdikce konventu nad klášterním zbožím, tedy soudní imunita.

Edice

Prezentovaná edice představuje transkripci textu obou instrumentů, osobní jména a toponyma jsou, jak je obvyklé, transliterována. V edici jsou použity hranaté závorky [] pro komentáře editora nebo pro emendace provedené editorem (vsuvky). Tečkami jsou označeny nečitelné grafémy, každá tečka odpovídá jednomu grafému. Respektovány jsou grafické značky použité písařem při popisu pečeti, podobně i majuskulní písmo těchto popisů. Respektováno je členění na odstavce podle originálů listin. U transsumovaných písemností se odkazuje na příslušné edice těchto listin přímo v textu. Lokality, které se vyskytují v textu obou listin, jsou identifikovány na konci edice.

1.

29. září 1419. Kladsko.

Materna, syn Martina lékaře z Kladska, a Mikuláš řečený Naso, syn Jindřicha z Chojnówa, veřejní notáři, na žádost probošta a konventu kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku transsumují čtyři listiny, totiž dvě listiny českého krále Václava IV. z 28. prosince 1408 (RBMV IX., č. 91 a 92), listinu českého krále Karla IV. z 29. srpna 1350

---

ecclesiasticorum et captivatores clericorum in Bohemian and Moravian Synodal Legislation. *Rivista Internazionale di Diritto Comune*, 2017, roč. 28, s. 239–251; KRAFL, P. Loupení či napadání církevního majetku a zajímání kleriků v českém a moravském církevním zákonodárství. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd*, 2014, roč. 28, č. 2, s. 3–9.

³³ MROZOWICZ, W. (ed.). *Cronica monasterii canonicorum regularium (s. Augustini) in Glacz*, s. 12, 31. K vlastnictví Kostomlat ze strany kladské kanonie viz též KRAFL, P. Ves kláštera zaslíbená. Kostomlaty pod Řípem a řeholní kanovníci v Kladsku v období předhusitském. In: MIKULEC, J. – POLÍVKA, M. (eds.). *Per saecula ad tempora nostra. Sborník k šedesátým narozeninám prof. Jaroslava Pánka. Sv. I.* Praha: Historický ústav Akademie věd ČR, 2007, s. 79.

³⁴ FELCMAN, O. – GLADKIEWICZ, R. (eds.). *Kladsko. Dějiny regionu*. Hradec Králové–Wrocław–Praha–Kłodzko: Filozofická fakulta UHK, Polsko-Czeskie Towarzystwo Naukowe, Historický ústav AV ČR, Powiat Kłodzki, 2012, s. 97.

(*Diplomatarium*, č. 9) a listinu pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic z 22. března 1352 (*Diplomatarium*, č. 17).

Veřejný instrument Materny, syna Martina lékaře z Kladska, klerika pražské diecéze, a Mikuláše řečeného Naso, syna Jindřicha z Chojnówa, klerika vratislavské diecéze, veřejných notářů z autority císařské.

Orig. perg. Lat., Farní archiv v Kladsku, sign. A 4 b.

Reg. Volkmer, F. – Hohaus, W. (eds.). Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz. Bd. II. Habelschwerdt 1888, s. 104 (podle orig.); Bretholz, B. (ed.). Geschichtsquellen der Grafschaft Glatz. Bd. VI/3. Glatz 1928, s. 32, č. 167 (podle orig.).

Lit. Sedláček, P. Příspěvek k notářským instrumentům veřejného notáře Materny. Historica Olomucensia 2020, roč. 59, s. 78, 80, 81, 85–86.

In nomine Domini Amen. Anno a nativitatis eiusdem millesimo quadringentesimo decimo nono, indicione duodecima, die vero penultima mensis Septembris, hora nonarum vel quasi in refectorio hyemali honorabilium et religiosorum virorum dominorum prepositi et conventus canonicorum regularum monasterii Montis sancte Marie in Glacz ordinis sancti Augustini Pragensis diocesis, pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri, domini Martini, divina providencia pape quinti anno secundo, in nostrorum notariorum infrascriptorum ac testium subnotatorum presencia ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum constituti personaliter venerabilis et religiosi viri domini Lucas prepositus, Henricus prior, Conradus procurator et Iohannes sacristanus, monasterii predicti officiales et professi quendam litteram pargamenalem sanam et salvam omniumque vicio prorsus carentem ostendebant in medium nostrum diligenter producentes et cuiuslibet nostrum officio super huiusmodi invocato singulariter tamen mei Materni Martini medici tenorem eius una cum interclusis littere eidem copiari, exemplari et diligenter rescribi de verbo quod ad verbum auscultari, collacionari et comportare desideraverunt verum et auten[t]icius me pre aliis requirentes rogaverunt, quatenus huiusmodi tenorem cum suis insertis omnibus et singulis clausulis, punctis, articulis et capitulis littere prefate, prout in ea continerentur, collacionando fideliter in formam publicam redigerem sine fraude et dolo exemplificans, transsumptum seu unum quoddam tale conscriptum, quod a nonnullis notalibus viris puta vidimus appellatur, conficerem ac ingrossarem studiosius, eo quodam saltem modo et sub tali forma expediendi, quod eidem transsumpcio seu vidimus comportato exemplificatione debita et in formam redacto publicam uti moris est collacionato et certitudinaliter auscultato fides credula et tanta sit foret et esset adhibenda et adhiberi debeat ubilibet locorum plenaria et merito valeat quanta sine hesitatione adhibenda est, sic foret et esset littere originali, de qua utiliter intenditur, pro presenti nichil addendo penitus neque subtrahendo quitquam quod facti substanciam viciaret aut sensum neque summam inmutaret quovismodo, verborum seu intellectum viciaret in eadem, quia litteram talem et eandem nobis omissam, uti asseruerunt, non expediret interdum propter diversas causas pericula et viarum discrimina hinc inde monere per plurima loca adducere et in eisdem ostendere, quamquam hoc ipsum de necessitate. Etiam aliqui fieri deberet, tamen ad cautelam et ob temeritatem quarumdam personarum quam revera inferre possent, uti verisimiliter presumitur, neque est utile, quam potius ipsam tanto in loco ac tranquillo conservare

ille sani expedit et in illo sine offensa diligentius custodire, sed debitum officii per me suscepti adimplere cupiens quemadmodum teneor et veritati testimonium fideliter perhibere eandem litteram autenticam et regalem integram, sanam et nullatenus viciatam, petitioni et requeste honorabiliter atquiescens, mox et statim pretextu huiusmodi requisiconis et motivorum racionabiliter assignatorum manibus meis percepti et de ipsius tenoris transsumpcionem una cum aliis insertis eidem nec non et sigilli maiestatis regie ipsi littere appensi descriptione, quantum Deus administraverit, me ultroneus intromisi. Petita et optata limpidius exequendo est et enim littera sepedicta per serenissimum ac illustrissimum principem et dominum dominum Wenceslaum, Romanorum et Boemie regem, super incorporacione et libertatibus bonorum ipsis preposito et conventui monasterii antedicti generosius data et concessa, mediante qua ipse idem dominus rex ratum habens, consensuens approbando et autorizans manifeste confirmansque ratificando omnes empciones bonorum a quibusdam personis comparatorum, sicuti in eadem mentio sit. De talibus nominatim sigillum magnum videlicet maiestatis regie in se ipsam et in roboracione dependere hiis mediante pressula pargamentali rotunde figure de cera glauca et communi, in cuius quidem sigilli medio, prout aspicienti illud obicitur, apparet laudabilis ymago figurata aliquid admodum regis sedentis in folio maiestatis sue regalibus induti ornamentis et clenodiis circumscipati autenticis atque miris; nam ipsa ymago claret tamquam sedens super sede maiestatis regie dignitatis multum decorate exemplificata ac si turribus eminentibus et circumferenciis fenestralibus permodum fornicacioni transversaliter sustentancium columnas erectas firmata foret et constructa legaliter et pluribus intersticiis linealibus valde pulchre et iocalibus florizata, que sedes a dextris habet clipeum. In cuius medio videtur figura aquile extendentis alas ad volandum et a sinistris figura leonis erecti in altum pedes extendentis apparet. In clipeo secundo et in eiusdem equidem ymagine capite apparet corona regia consideratur in quam eciam eadem ymago quasi induta foret veste regali ornata et florizata legaliter ac si et in manu sua dextra super genu dextri pedis sustentata teneret sceptrum regale illud erigendo brachio saltem attracto pomumque, super cuius summitate apparet pulchra crux, probatur eciam tenere in sinistra manu et brachio attracto illud pomum eciam quasi insignum regalis potencie ac dignitatis erigit in altum. In medio autem dorsi eiusdem sigilli apparet cera rubea impressa ipsi sigillo continens figuram aquile habentis duo capita extendentis alas ac si volaret et quasi super pectore eius intra alas consideratur figura leonis erecti cum capite et pedibus in altum tamquam foret quoddam secretum regium singulare circumferenciales vero littere sigilli eiusdem maiestatis titulum exprimentes sunt iste et in consimili quasi forma + WENZESL : DEI : GRACIA : ROMANORVM : REX : SEMPER : AVGVSTVS : ET : BOEMIE : REX :. Tenor autem littere sequitur in hec verba et est talis saltem in vulgari: „Wir Wenzlaw, von Gotes gnaden Romischer kunig, ... (28. Dec. 1408 Kladsko; RBMV IX., no. 91, p. 105) ... und des Romischen in dem drey und dreyssigsten Jaren.“ Alia vero littera michi eciam ad transsumendum presentata est per prefatos verisimiliter a prenominate illustrissimo principe domino Wenceslao, Romanorum et Boemie rege, data super libertacione et incorporacione cuiusdam allodii prope civitatem situati et a Mekwiczyne comparati atque concessa prescriptis scilicet preposito et conventui et monasterio antedicto integra sana et omni prorsus vicio carente cum sigillo huiusmodi maiestatis in substancia saltem pre descripto et eiusdem forme figure et cere omnimode et cum secreto innexo quemadmodum primum antea pre descriptum existit, scilicet dependens in cordula seritia mixtim ex filis glauci et

nigri coloris contornata. Quare ipsius descriptionem relinquo fore notam per precedentem notificationem eiusdem, quoque littere tenor de verbo ad verbum absque diminutionem et additionem in hec verba sequitur et est talis eciam in vulgari: „Wir Wenczlaw, von Gotes gnaden Romischer kunig, ... (28. Dec. 1408 Kladsko; RBMV IX., no. 92, p. 106) ... und des Romischen in dem drey und dreissigsten Jaren etc.“ Ceterum aliam litteram michi notario presentaverint producentes in medium nostrum datam per serenissimum principem et dominum Karolum, Romanorum et Boemie regem felicitis recordacionis, et concessam super incorporacione duorum iudicum seu scultetorum villarum districtus Glacensis puta Sweidlerdorff inferioris et Bertilsdorff habens sigillum maiestatis regie dependere in cordula ex filis mixtim rubei et flanei saltem in modum violarum colorum contornata dispositum omnimode et eiusdem forme et de cera communi sicut pre descripta sigilla excepto isto quodam in dorso eidem sigillo non est innexum aliquod secretum quemadmodum sigillis regis Wenceslai, scilicet quinque tantum bestigia pollicum eidem sunt inpressa per sigillatorem ideoque ipsius descriptionem relinquo notam fore eciam per precedentem notificationem. Attamen eiusdem sigilli domini Karoli littere circumferenciales titulum ipsius exprimentes sunt iste, ut sequitur et in consimili quasi forma: + : KAROLVS : DEI : GRACIA : ROMANORVM : REX : SEMPER : AVGVSTVS : ET : BOEMIE : REX. Tenor autem littere sequitur in hec verba: „Karolus, Dei gracia Romanorum rex semper augustus et Boemie rex, ... (29. Aug. 1350 Hradec Králové; *Diplomatarium*, no. 9, pp. 44–46) ... et aliis quampluribus baronibus regni predicti, fidelibus nostris, testibus ad premisa.“ Insuper unam aliam litteram in medium producentes ostederunt integram, sanam et omni prorsus vicio carentem pergamentalem datam per reverendum in Cristo patrem dominum Arnestum, felicitis recordacionis olim archiepiscopum Pragensem primum, super fundacione et ereccione monasterii antedicti canonicorum regularium Montis sancte Marie in Glocz et super eiusdem monasterii bonorum dotacione et reliqua, ut infra in ipsius serie lucidius patebit, sigillatam duobus magnis sigillis, quorum primum sigillorum de cera rubea albe cere est inpressa, in cuius sigilli medio figura quasi unius episcopi sedentis sub cyborio in cathedra fulciti apparatu pontificali manu dexteram erigens duobus digitis elevatis, quasi benediceret, et in manu sinistra baculum cum cruce erecta, quasi signum archiepiscopale tenens apparebat, ad cuius ymaginis sinistram clipeus triangularis est, in cuius medio figura quasi unius equi habentis duos pedes ad cursum velorem dispositas apparet et a sinistris similiter clipeus triangularis habens quasi unum tractum per medium clipei videbatur et in circumferencia ipsius sigilli hec littere legebantur: S · ARNESTI · DEI · GRA · ARCHIEPI · SCE · PRAGENSIS · ECCLE · In dorso vero eiusdem sigilli quoddam secretum est impresum mediante cera rubea duas continens ymages, et prima earum revera est ad disposicionem ymaginis resurreccionis Iesu Christi designanter figurata et in manu sinistra vexillum tenere apparebat et dexteram manu elevans, quasi benedictionem faceret, duobus digitos extendendo iunctos habere considerabatur, sed secunda ymago figurata certe ad similitudinem ymaginis Marie Magdalene existit inter duas figuratas arbores geniculando et manus coniunctas ad modum oracionis elevando extendens, reparitur habere et in circumferencia dicti secreti littere continentur huiusmodi: · SIGILLVM : SECRETI MEI : Secundum vero sigillum rotundum erat de cera alba et communi habens vise quoddam figuratum ad campanilem fenestralibus in alto performatum, in cuius vertice crux erigit katheractarum sigilli eciam presencium existens, inter quas quidem columnas due ymages figurate stantes apparebant, quarum certe prima ymago figurata existit ad

formam episcopi stantis apparatu pontificali et decorati in manu dextra baculum pastora-
lem tenendo, super cuius capite tamquam informare testudinis ecclesie tales littere expri-
mebantur contente: · S · ADALBERTVS : Secunda vero ymago in forma ducis armati est
figurata, gladium et clipeum infernis oblongum, manu in sinistra appareus tenere super
cuius capite tamquam in fornice testudinis ecclesie sunt tales littere figurate: · S · WEN-
CESLAVS · Littere vero circumferenciales erant huiusmodi: SANCTA · : · PRAGENSIS :
ECCLESIA : Tenor vero littere, de quo superius fit mencio, est talis et sequitur in hec
verba: „In nomine Domini Amen. Arnestus, Dei et apostolice sedis gracia sancte Pragensis
ecclesie archiepiscopus, ... (22. Mart. 1352 Pragae; *Diplomatarium*, no. 17, pp. 82–86)
... Datum Prage anno Domini millesimo trecentesimo LII die XXII mensis Marcii.“ Super
quibus omnibus et singulis prenominatus dominus Lucas prepositus et ceteri prenominati
concanonici regulares sui et conventus nomine hoc presens rogaverunt a me notario pub-
lico infrascripto fieri transsumptum seu publicum instrumentum alias vidimus a quamplu-
ribus personis notabilibus appellatum. Acta sunt hec omnia et singula preliberata anno,
indicione, die, mensis, hora, loco et pontificatus quibus supra, presentibus discretis et
honorabilibus viris Iohanne Schewen, Phlug de Glacz, Yvone de Glacz, studentum Craco-
viensis universitatis, clericis Pragensis diocesis, et Nicolao illuminatore, diocesis Wratisla-
viensis clerico, testibus fidedignis ad premisa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Maternus, natus olim Martini medici de Glacz, Pragensis diocesis, publicus auc-
toritate imperiali notarius, predictarum litterarum ostensionem, exhibicionem nec non
omnibus aliis et singulis premissis dum sic, ut premittitur, fierent et agerentur una cum
prenominatis testibus atque Nicolao dictus [*sic!*] Nazo, olim Henrici de Haynow, publico
notario subscripto et coassumpto, presens interfui eaque omnia et singula una cum subno-
tato notario sic fieri vidi et audivi, manuque mea propria conscripsi, copiavi et exemplavi,
collacionando et comportando transsumpsi nichil addendo nec minuendo, quod sensum
viciaret seu intellectum vel substantiam immutaret una cum sigillorum maiestatis regie et
reliquorum, ut premittitur, descriptione et in hanc formam publicam redegi. Signo quoque
et nomine meis solitis et consuetis fideliter consignavi rogatus et requisitus in fidem et
testimonium omnium premissorum.

Et ego Nicolaus dictus Naso, quondam Henrici de Haynow, Wratislaviensis dyocesis, pub-
licus auctoritate imperiali notarius, litterarum predictarum autenticarum presentacioni, osten-
sioni et percepcioni per manus Materni, olim Martini medici de Glacz, notarii publici pre-
scripti et subscripti, nec non tractatibus atque gestibus prenarratis, cunctisque aliis antescritis
accionibus et singulis premissis dum sic fierent et agerentur una cum prenominatis testibus
presens interfui cuncta et singula preordinata et infracto sic fieri, vidi et audivi atque per pre et
subscriptum Maternum, notarium publicum, quandam collacionem ac debita comportacione
conscribi debere et in hanc formam publicam redigere et transsumptum seu vidimus presens
conficere reperi cum studiosa maiestatis regie et aliorum sigillorum descriptione diligentius
consideravi, presentem quoque formam publicam seu transsumptum aut vidimus secundum
alias personas nobiles appellatum in omnibus suis clausulis et punctis singulis quod articulis
de verbo ad verbum sine addicione et diminucione saltem immutante scribendam sensum
necque intellectum viciante probavi cum litteris originalibus omnimode concordare ideoque
presentem publicam formam et transsumptum nomine ac signo meis solitis et consuetis stu-
diosius consignavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium premissorum.

Diplomatarium = Krafl, P. – Blechová, L. (eds.), Sedláček, P. (coop.). Diplomatarium monasterii Glacensis canonicorum regularium sancti Augustini ab anno 1350 usque ad annum 1381. Brno: Středoevropské centrum slovanských studií, 2018

2.

13. prosinec 1419. Kladsko.

Materna, syn Martina lékaře z Kladska, veřejný notář, zaznamenává jmenování prokurátorů probošta a konventu kláštera řeholních kanovníků sv. Augustina v Kladsku.

Veřejný instrument Materny, syna Martina lékaře z Kladska, klerika pražské diecéze, veřejného notáře z autority císařské.

Orig. perg. Lat., Farní archiv v Kladsku, sign. A 12 i.

Pečeti Lukáše, probošta konventu řeholních kanovníků v Kladsku, a konventu téhož kláštera na pergamenových prouzcích (ztraceny).

Na dorsu čtyři záznamy gotickou kurzívou z let 1420, 1428, 1441 a 1451: Monasterii et heredes CCCCXX. ... per Cristianum negavit eorum votum et sigilla et dicet contra ad VIII die Mercurii penultima Februarii. – CCCCXXVIII. Item in consistorio hora terciarum dominorum Henricus Grotkow substituit ... magistrum ... ad omnia prout ipse habet in ... presentibus consistorii decrevitur restitucio originalis, retentis copiis apud acta et facta collacionem, Lune secunda Augusti. – Item apprehendit residuum dominum Petrum, prepositum Saczensem, et fratrem Andream, conversum eiusdem monasterii professum [sic!], in testes ad recognoscendum sigilla huic littere appensa, qui duxerunt per iuramentum, duxerunt illorum, quorum esse dicuntur; decrevitur restitutionem originalium retentis copiis apud acta Mercurii XV Septembris. – XLI°. Item Lune tercia mensis Iulii hora terciarum in domo prepositure sancti Egidii dominus Henricus Grotkaw, prepositus canonicorum regularium in Glacz, substituit Nicolaum Luban ad omnia, prout ipse habet in mandatis procuratori Georgio Kochfalo, prepositi [sic!] sancti Egidii, et Nicolai sacristano ibidem. – L primo. Item Saturni die XXVI^{ta} mensis Iunii hora primarum dominus Heinricus Grotkaw, prepositus canonicorum regularium monasterii beate Marie Virginis in Glacz, substituit magistrum Reinhardum Mervere [?] citra revocationem aliorum procuratorum ad omnia prout ipse habet in mandatis revocantes articulum aut unius oscium ecclesie Wratislaviensis presentis venerabili et discretis viris dominis Sigismundo Atcze, licenciato in decretis, preposito Legnicziensi, Iohanne Andree, vicario Wratislaviensium ecclesiarum, et Symone Kephilperger, familiario domini Iohannis D ... prepositi Wratislaviensis.

Reg. Bretholz, B. (ed.). Geschichtsquellen, Bd. VI/3, s. 33, č. 168 (podle orig.).

Lit. Sedláček, P. Příspěvek, s. 78–82, 86.

In nomine Domini Amen. Sub anno nativitatis eiusdem Domini millesimo quadringentesimo decimo nono, indiccione duodecima, die vero tercia decima mensis Decembris, hora terciarum vel quasi, pontificatus sanctissimi in Cristo patris et domini nostri domini Martini, divina providencia pape quinti, anno secundo, in refectorio hyemali honorabilium et religiosorum dominorum Luce prepositi et conventus canonicorum regularium monasterii Montis sancte Marie in Glacz ordinis beati Augustini diocesis Pragensis in mei notarii publici infrascripti et testium subscriptorum presentia et ad hoc vocatorum specialiter et

rogatorum constituti personaliter honorabilis et religiosi domini Lucas, prepositus pre-nominatus, Heinricus Grotkaw prior, Nicolaus Pellificis, Erhardus, Conradus, provisor domus, Paulus, Sigismundus, Iohannes sacristanus, Matheus, Iacobus, Iohannes et Iacobus presbiteri nec non Iohannes et Mathias dyaconi, simul professi, et propter subscriptam constitutionem faciendam, solito more ad sonum campane conventualis congregati et capetulariter [*sic!*] pro se et toto eorum conventum atque nomine monasterii ipsorum prenominati ac pro eodem, coniunctim et divisim, omni modo, forma, via iuris et causa, quibus melius et efficacius fieri potuit et debuit, fecerunt, constituerunt, creaverunt et sollempniter ordina-verunt honorabiles et religiosos concanonicos regulares ex ipsis suprascriptis, scilicet dominos Henricum Grotkaw priorem et Conradum provisorum domus tunc presentes et onus huiusmodi syndicatus et procuracionis in se sponte et ultroneus suscipientes, et religiosos viros eciam concanonicos regulares monasterii predicti et dominos fratres Nicolaum Vogil, Blasium de Frankinstein et scientificum virum magistrum Cristianum, advocatum consistorii Wratislaviensis.

Absentes tamquam presentes omnes insolidum in ipsorum ac cuiuslibet eorum et dicti monasterii ipsorum et bonorum suorum omnium veros et legitimos syndicos et procuratores ita, quod non sit melior condicio occupantis, scilicet quod per unum ipsorum inceptum fuerit, per alium vel alios prosequi valeat, mediari et finiri, actores, factores et nuncios speciales et generales sic, quod specialitas non deroget qualitati nec econtrario in omnibus et singulis ipsorum et dicti monasterii et singularum personarum ipsius et bonorum suorum causis, litibus et controversiis, quas habent seu habituri sunt et erunt cum quibuscumque personis ecclesiasticis vel secularibus, religiosis vel mundanis, cuiuscumque status, gradus, dignitatis, ordinis aut preeminencie sive condicionis extiterint, coram quocumque seu quibuscumque iudice vel iudicibus ordinariis vel extraordinariis, a sede apostolica delegatis vel subdelegatis, conservatoribus vel subconservatoribus, datis vel dandis, deputatis sive deputandis, dantes et concedentes predictis ipsorum syndicis et procuratoribus plenum et speciale mandatum, liberam ac omnimodam potestatem agendi et facultatem ipsorumque et dicti monasterii iura et bona singula defendendi, libellum sive libellos ac quascumque alias petitiones summarias dandi et offerendi et oblati ex adverso recipiendi, litem seu lites contestandi et per adversam partem contestari videndi, iuramentum de calumpnia vitanda et veritate dicenda seu cuiuslibet alterius generis iuramentum in animas ipsorum constituencium prestandi et prestari videndi, ponendi et articulandi, poni et articulari videndi, posicionibus et articulis partis adverse respondendi et suis per adversam partem responderi petendi, testes, instrumenta, litteras, privilegia, iura, munimenta seu quevis alia probacionum genera in modum probacionum producendi et audiendi et ipsa producta in formam publici documenti redigi et transsumi petendi, producta ex adverso inpugnandi et reprobandi, dilaciones ad producendum testes et alias quascumque eciam cum sollempnitate iuris sive legali petendi et optinendi, testes adverse partis iurare videndi et in eos et in eorum dicta dicendi, excipiendi, replicandi, duplicandi, triplicandi et cum sollempnitate iuris quadruplicandi, crimina defectos et excommunicationum sententias hominis sive iuris obiciendi ac opponendi, beneficium absolucionis a quibuscumque sentenciis hominis sive iuris ac restitutionis in integrum simpliciter vel ad cautelam incidentaliter et principaliter petendi et obtinendi, copias quarumcumque litterarum tam sub manu publica, quam sub manu privata ac transsumpta quecumque necessaria in iudicio et extra fieri petendi et conficiendi, protestacionis quascumque utiles et necessarias faciendi nec non allegandi et in

causa seu causis concludendi et concludi petendi, interlocutorias et diffinitivas sententias quascumque ferri petendi et audiendi et ab eis et a quolibet alio gravamine comminato, illato vel inferendo appellandi et provocandi, appellaciones petendi et recipiendi, appellacionem seu appellaciones quascumque interponendi, intimandi, insinuandi, notificandi et prosequendi, expensas declarandi et taxari petendi et super ipsis iurandi, unum vel plures syndicum vel syndicos procuratorem vel procuratores loco ipsorum coniunctim aut cuiuslibet eorum divisim constituendi et substituendi, sive ipsi fuerint presentes, sive etiam in aliquo casu absentes, utpote quandocumque et quicumque ipsorum propter discrimina viarum seu pericula alia quecumque et ob prolixitatem vie vel difficultatem imminens aut reliqua impendimenta, que evenirent, qualiacumque forent et incommoda, ipsorum aliquis vel nullus adesse valeret commodose, quia diversi sunt eventus belli, extunc prout exnunc volunt omnimode antescrupti constituentes et efficaciter decreverunt concludentes sive hoc fiat de iure, de facto seu consuetudine aut concessione aliqua in posterum favorabilius approbanda et admittenda, prout per presencia ordinant manifeste et decernunt, quod quantumcumque et quocienscumque hoc ipsum et tale negocium oportum fuerit et necessitas requirit inevitabilis etiam in curia Romana vel extra curiam Romanam et ubicumque locorum se huiusmodi obtulerit casus, prenominati concanonici regulares et professi monasterii antedicti constituti syndici aut eorum aliquis plenarie, possetenus et auctoritative mediante, isto presente ipsorum constituencium et constitutorum, mandato publico in ipsorum aut in eorum alicuius absentia personali in propinquis sive remotis partibus, locis, civitatibus, castris, opidis aut villis alium vel alios syndicum vel syndicos procuratorem vel procuratores constituere vel substituere possunt et debent coniunctim sive divisim et quilibet eorum potest et debet sine quarumlibet personarum contradiccione et impedimento, ita sane ymmo etiam quandocumque et quicumque nunciorum, magistrorum sive advocatorum seu notariorum vel simplicium quelibet aliarum personarum hoc presens ipsorum mandatum sub manu publica confectum seu quodcumque aliud hinc saltem in tenore similiter per omnia et ipsorum constituencium sigillis propriis istis puta sub appensis fideliter roboratum, de ipsorum tamen constituencium et constitutorum voluntate expressa scriptotenus seu oretenus aut literatorie cognita et scita habuerint vel habuerint legitime et canonicè, sine dolo et fraude atque illud presens sive aliud hinc simile quemadmodum premittitur et ipsorum constituencium et constitutorum ex parte et nominibus coram quocumque iudice, prout ante narratur, in curia aut extra curiam Romanam vel alibi in quocumque consistorio seu alio quovis loco exhibuerit sive exhibuerint, produxerit vel produxerint sive obtulerit vel obtulerint et ostendetur, ille aut illi sunt, censentur et existunt seu est, censetur et existit, ipsorum syndicus vel syndici, procurator vel procuratores constituti aut substituti aut constitutus vel substitutus ac si essent ipsi constituentes seu constituti concanonici regulares prenominati syndici presentes et constituerent aut ipsorum aliquis foret presens et constitueret, vigorem habere debet huiusmodi ordinacio prescripta et presencium exhibicio manifesta ex eo et pro eo, qui a nomina propria sive cognomina venerabilium dominorum sive scientificorum virorum magistrorum, advocatorum, notariorum vel quarumlibet aliarum personarum in consistoriis sive intra vel extra curiam Romanam practicancium, ipsis constituentibus seu constitutis syndicis prenomnatis et procuratoribus sunt ignota propter incertam et raram execucionem prelibatorum singulorum. Ideoque petunt et cupiunt talia expressa in omnibus suis punctis, capitulis et clausulis et singulis articulis favorabiliter admitti, sive hoc fiat de iure aut de facto seu de consuetudine vel ex benigna

interpretacione dilacionis amicabilem vel saltem negocium causarum seu litium emergentium et controversiarum in suspenso teneatur, generosius tam diu, donec ipsi constituti vel aliquis eorum adesse poterit personaliter et specialius constituere aut personaliter comparere eiusdem et quemlibet eorum revocandi et onus procuracionis et syndicatus huiusmodi in se reassumendi tocien, quociens ipsis visum fuerit et videbitur expedire, et generaliter omnia alia et singula faciendi, agendi, gerendi et exercendi et supplendi, que in premissis et circa premissa necessaria fuerint seu etiam quomodolibet opportuna et que ipsimet constituentes facerent aut facere et exercere possent et supplere, si premissis omnibus et singulis personaliter interessent, eciam si mandatum exigant magis speciale ratificantes, nichilominus omnes et singulos actus, qui in posterum per constitutos vel eorum substituendos teneri deberent et servari in omnibus et singulis ipsorum et dicti monasterii causis coram quocumque iudice et alias ubicumque iam factos, tentos et servatos, ac si per ipsos constituentes personaliter teneri deberent et servari vel tenerentur et servarentur vel tenti facti et servati fuissent, suppleant quoque omnem defectum, negligenciam et insufficienciam per presencia, qui vel que in premissis vel circa premissa occurrerent et fieri possent aut per aliquem obici et committi ac si essent presentes. Promiserunt denique michi notario publico infrascripto sollempniter stipulanti et recipienti vice et nomine omnium et singulorum, quorum interest vel intererit, se ratum, gratum atque firmum perpetuo habituros, quidquid per dictos ipsorum concanonicos regulares et professos syndicos et procuratores aut eorundem substitutos seu substituendos actum fuerit et factum seu procuratum est, hactenus in premissis omnibus et singulis et quolibet premissorum aut in futurum contigerit quolibet procurari volentesque dictos ipsorum syndicos et procuratores cum substitutis et substituendis ab omni onere satisfaciendi relevare, asstringunt se insuper iudicio sisti et iudicatum solvi in omnibus clausulis atque punctis quemadmodum fieri debent sub rerum suorum omnium et dicti monasterii mobilium et immobilium, obligatione pariter et hypotheca. Super quibus omnibus et singulis predicti constituentes suis ac dicti monasterii nominibus sibi per me, notarium publicum infrascriptum, confici, pecierunt unum aut plura publicum seu publica instrumentum vel instrumenta et ad maiorem certitudinem seu evidenciam premissorum caucionarem dicti prepositus et conventus presens hoc publicum instrumentum sigillis eorum iusserunt diligencius communiri. Acta sunt hec anno, indiccione, die, mense, hora, pontificatus et loco quibus supra, presentibus honorabilibus et discretis viris domino Iohanne Molare, altariste in Grecz Pragensis diocesis, et Bartholomeo Schrom, clerico Wratislaviensis diocesis, et aliis quampluribus testibus fidedignis ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

Et ego Maternus, natus olim Martini medici de Glacz, Pragensis diocesis, publicus auctoritate imperiali notarius, prenominatorum concanonicorum et syndicorum seu procuratorum constitutioni et ordinacioni, ratihabicioni, peticioni favorabili et defectuum et negligenciarum, si huiusmodi invenirentur, supplecioni nec non omnibus aliis et singulis premissis, dum sicut premittitur, fierent et agerentur, una cum prenominatiis testibus presens interfui eaque omnia et singula sic fieri, vidi et audivi et in hanc formam publicam manu mea propria conscribendo redegi, signo et nomine meis solitis et consueta una cum appensione sigillorum dictorum dominorum prepositi et conventus monasterii antenominati diligencius consignavi, rogatus in fidem et requisitus in testimonium singulorum ac omnium premissorum. Constatque michi notario suprascripto de spacio interlineali obmisso et vacuo

relicto propter advocatorum et procuratorum constituendorum nomina propria conscribenda et est nova linea a principio descendendo.

Identifikace lokalit z latinských instrumentů (neuvádíme sídelní města království)

Bertilsdorff – Starkov, Pertoltov / Alt-Batzdorf, Altbatzdorf, ves ve východních Čechách v kladském regionu (dnes Starków v Polsku)

Frankinstein – Frankenstein, Frankenštejn, město ve Slezsku (dnes Ząbkowice Śląskie)

Glacz, Glocz – Kladsko, královské město ve východních Čechách, v regionu Kladska (dnes Kłodzko v Polsku)

Grecz – Hradec Králové, královské město ve východních Čechách

Grotkaw – Grodków, město poblíž Opole ve Slezsku

Haynow – Chojnów, město poblíž Lehnice ve Slezsku

Legnicziensis – Lehnice (polsky Legnica), město ve Slezsku

Saczensis – Sadská, město u Nymburka

Sweidlerdorff inferior – Dolní Štívnice, Šalejov / Nieder-Schwedeldorf, Niederschwedeldorf, ves ve východních Čechách v kladském regionu (dnes Szalejów Dolny v Polsku)

Zákon na ochranu republiky a ľavicová opozícia vo svetle rozhodovacej praxe Najvyššieho súdu ĀSR (preĀin „rušení obecného míru“)

Miriam Laclavíková

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: miriam.laclavikova@truni.sk*

Tomáš Gábriš

*Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: tomas.gabris@truni.sk*

Act on the Protection of the Republic and Left-wing Opposition in the Light of Czechoslovak Supreme Court Case Law (Offence of “Disturbing the Peace”)

Abstract:

The authors analyse decisions of the Supreme Court of the Czechoslovak Republic regarding the application of the Act on the Protection of the Republic (1923) in cases of disturbing the peace, perceived as manifestations of left-wing radicalism. In addition to the legal-historical analysis of selected representative cases, the authors also address the issue of proportionality within the framework of legislation and its judicial application in the sense of the necessity of the correct assessment of the necessity and adequacy of the state authorities' interference into the freedom of speech in the changing situation of the 1920s and 1930s.

Keywords: militant democracy; act on the protection of the republic; left-wing radicalism

Kľúčové slová: brániaca sa demokracia; zákon na ochranu republiky; ľavicový radikalizmus

DOI: 10.14712/2464689X.2023.45

Financovanie: Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-19-0050 Trestno-právna ochrana slobody.

Úvod

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n. (ďalej len „ZnOR“) a zákon o Štátnom súde č. 51/1923 Zb. z. a n. sa stali predpismi signifikantne stelesňujúcimi militantnú, resp. brániacu sa československú demokraciu. Boli predpismi prijatými za ostrej politickej búrky,² za ovzdušia šoku zo spáchaného atentátu na ministra financií JUDr. Aloisa Rašína,³ hospodárskej a finančnej krízy, rastúcich sympatií k ľavicovým smerom, resp. aj priamo ku komunistickému hnutiu, ako aj k opačnému, pravicovému radikalizmu. Boli pritom už dobovo kritizovanými za limitáciu slobody prejavu, obmedzovanie kritiky vládnucich strán, politikov, resp. politického a hospodárskeho systému. Komunistický denník *Rudé právo* ZnOR označil priamo za „perzekuční zákon protidělnický“ „krajně nebezpečný pro celé dělnické hnutí“.⁴ Podobné a aj omnoho ostrejšie ladené výhrady zaznievali na komunistických schôdzach a zhromaždeniach.⁵ Bola to však skutočne neprimeraná úprava

¹ Predmetný citát je jedným z výrokov signifikantne vypovedajúcich o postoji radikálnej ľavice k demokratickému režimu prvej ČSR. Bližšie: Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. decembra 1926, Zm I 101/26, Vážny č. 2577 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*. Praha: Právnické vydavatelství v Praze, spoločnosť s r.o., 1927, s. 733–737.

² V komunistickej tlači daného obdobia, a aj obdobia nasledujúceho, bol zdôrazňovaný fakt, že ZnOR bol prijatý za silného odporu komunistických poslancov. Búrlivý priebeh schôdze je zachytený v stenoprotokole zo 194. schôdze Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia dňa 6. marca 1923. Pozri: NS ČSR – Poslanecká snemovňa, 1920–1925. Stenoprotokoly 194. schůze. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>>.

³ Atentátnikom bol mladý devätnásťročný anarchista Josef Šoupal, bývalý člen KSC, radikalizovaný zástanca individuálnych akcií namierených proti štátu, jeho systému a predstaviteľom. Josef Šoupal bol Štátnym súdom odsúdený za zločin úkladnej vraždy podľa § 134 a 135 ods. 1 Tr. zákona na 18 rokov ťažkého žalára zostreňného štvrtročne jedným pôstom, dňa 5. januára (k atentátu došlo dňa 5. januára 1923) v každom roku uzavretím do temnice a vyslovil aj stratu volebného práva (vymeraný trest zohľadňoval skutočnosť, že Šoupal v čase činu ešte nedovršil 20 rokov veku). Podrobne o procese referuje napr. článok: Vrah Šoupal před soudem. *Národní listy*, 5. červenec 1923, s. 1–2. Z novšej literatúry: ČECHUROVÁ, J. Atentát na Aloise Rašína – memento české politické kultury. In: RANDÁK, J. – KOURA, P. (eds.). *Hrdinství a zbabělost v české politické kultuře 19. a 20. století. Výběr z příspěvků ze stejnojmenné konference, která proběhla ve dnech 25.–27. října 2006*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2008, s. 174–183. Pozri tiež monografiu ČECHUROVÁ, J. *Alois Rašín*. Praha: CPRESS, 2023.

⁴ Akce komunistické strany proti persekučnímu zákonu protidělnickému. *Rudé právo*, 18. únor 1923, s. 1. V článku *Oběť koalice* A. Rašína označujú za obeť politických a hospodárskych pomerov v republike – „stal se obětí koalice, která za tyto poměry přejímá odpovědnost a která je zčásti i vytváří“. Čin Josefa Šoupala je hodnotený ambivalentne: „Nerovný Šoupalův čin nepřinesl ani politicky nikomu nic dobrého. Naopak. Pomohl jen našim nepřátelům při agitaci pro protidělnický ‚zákon na ochranu republiky‘ a vypracování tohoto reakčního zákona ne sice způsobil, ale uspěl. Činy osobního teroru proletářské třídy prospěti nelze. Spása a budoucnost dělnictva jest jen v akcích mas.“ Citované podľa: *Oběť koalice. Rudé právo*, 18. únor 1923, s. 1.

⁵ Porovnaj napr. Hlásenie Policajného riaditeľstva o priebehu verejného zhromaždenia KSC dňa 1. marca 1923 v Bratislave: Rečník „ďalej kritizoval osnovu zákona na ochranu republiky. Považuje zákon za robený pre ochranu meštiackych vrstiev. Koaličné strany síce dlho váhali, akú príčinu majú nájsť ku vyneseniu tohto zákona. A našli si smrť Rašínovu, zapríčinenú nezrelým mladíkom, ktorý v jeho naivite domýšľal si, že s jeho činom zastaví systém. Prečo by nebolo železnej pästi v republike na delníctvo, keď jej jesto všade okolo v Poľsku, v Rumunsku, v Maďarsku, v Amerike. Ale v našej republike sú iné okolnosti a delník stojí na neobyčajnej kultúrnej úrovni, aspoň v oveľa vyššej ako v susedných štátoch. Ťažko bude zákon vynášať na ochranu republiky oproti väčšine, súc v našom prevažne priemyselnom štáte ohromné masy pracujúceho

cielene a protidemokraticky namierená proti politickým odporcom, napr. aj komunistom podporujúcim radikalizáciu mas cestou sľubovania spravodlivejšej šťastnejšej budúcnosti v štáte robotníkov a roľníkov vybudovanom podľa sovietskeho vzoru? Snahu o potieranie tohto politického prúdu a zmýšľania Československej republiky medzivojnového obdobia uprieť skutočne nemožno. Problémom Československa však rovnako boli aj nespokojné národnostné menšiny a ich politické ambície, fašistické hnutie, nacistické hnutie či slovenské autonomistické snahy. Zákony sa skutočne zameriavali na ochranu republiky sprava i zľava, chrániac tak vnútornú i zahraničnopolitickú integritu štátu, ale zároveň boli vedené aj snahou o zachovanie demokratickej podstaty štátu, a o primerané (proporcionálne) zásahy do slobody prejavu a politickej činnosti v podmienkach medzivojnového Československa.

Prípadová štúdia sa zameria na „ľavicový kontext“ ZnOR a jeho aplikačnej praxe. Všimá si reálnu prax káuz riešených pred Najvyšším súdom ČSR (ďalej len „NS ČSR“) pri rozhodovaní o tzv. zmätočných sťažnostiach (sťažnostiach pre zmätočnosť)⁶ – skutkový základ konkrétnych káuz, ich vecný základ a argumentáciu, ako aj limity slobody prejavu a prípustnej kritiky, v snahe plastickejšie priblížiť jednak zásahy do základných práv, ale tiež aj reálny stupeň ohrozenia štátu ľavicovou opozíciou. Štúdia tak konkrétne analyzuje „ľavicové kauzy“ prejednávané pred NS ČSR vo vzťahu k § 14 ZnOR zakotvujúcemu skutkovú podstatu prečinu „rušení obecného míru“,⁷ a to konkrétne vo vzťahu k:

- § 14 ods. 1 (v literatúre medzivojnového obdobia a v súdnej praxi sa stretáme s označením § 14 č. 1, čo korešpondovalo so zákonným textom) postihujúcim poburovanie proti štátu pre jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavnej jednotnosti alebo demokraticko-republikánskej forme,
- a § 14 ods. 5 (v literatúre medzivojnového obdobia a v súdnej praxi sa stretáme s označením § 14 č. 5, čo korešpondovalo so zákonným textom) postihujúcim hanobenie⁸

řudu. ... Povařuje osnovu zákona za ůtok na práva zabezpečené v ůstave, považuje zákon za inkviziciu.“ Citované podľa: HORVÁTH, V. (ed.). *KSCř v Bratislave 1921–1945*. Bratislava: Obzor, 1981, dokument č. 9, s. 45–47. Masové verejně vystúpenie proti zákonu sa konalo v Prahe na Źofine. K protestom pozri bližšie aj PEHR, M. Zákon na ochranu republiky a doprovodně zákony v meziválečné řte. *Časopis Národního muzea. Řada historická*, 2015, roč. 184, č. 3–4, s. 38–40 a HOUSER, J. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*, 1953, roč. 92, s. 499–512.

⁶ V zmysle § 36 ZnOR prečiny podľa § 14 ods. 1 a 5 prejednávali v prvej inřtancii zborové súdy prvej stolice.

⁷ Ustanovenie § 14 ZnOR bolo vo všeobecnosti chápaně ako konfliktné a sťažujúce politický boj, na čo reagoval aj NS ČSR odôvodňovaním ůčelu prijatia tejto ůpravy: „Poslaním a zmyslom § 14 zákona na ochranu republiky je chrániř *obecní mír* v republice, najme ustanovením § 14, č. 1 a č. 5 státní zřizení proti činům rázu tam naznačeného, ře nechce zříziti spravodlivý boj politický a nechce potlačovati pouhou agitaci a propagandu, směřující ke změně zákonů (vyjma stěžejních zásad ůstavy, v čís. 1 vyjmenovaných).“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. apríla 1924, Zm I 14/24, Vážný č. 1592 (trestně). In: VÁŹNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1925, s. 297–299.

⁸ V rámci d'alřích „ľavicových“ káuz boli pomerne frekventovanými aj skutkové podstaty prečinov, zločinov a priestupkov vřzvy k neplneniu zákonných povinností alebo k trestným činom v zmysle § 15 ZnOR. Iřlo o vřzvy k revolučněmu triednemu boju (chápaně ako zločin v zmysle § 15 ods. 3 – vřzva k násilněmu prevratu v řtáte, ktorým by bola odstránená demokraticko-republikánska forma a nahradená řtátom komunistickým, resp. řtátom sovietskeho), vřzvy k zločinom („pracujúce masy obrátia svoje pušky proti buržoázii“ a i.). D'alřie spory sa týkali § 17 (skutkové podstaty prečinov *sdrůžování štátu nepřátelského*) a § 18 (skutkové podstaty priestupkov a prečinov *říření nepravdivých zpráv*), pri ktorých iřlo o zakladanie

v období rokov 1923–1938.⁹ Venuje sa skutkovej podstate jedného prečinu – prečinu „rušení obecného míru“, ktorý bolo možné spáchať rôznymi formami konania, z nich sme sa zamerali na poburovanie proti štátu (§ 14 ods. 1) a hanobenie republiky, národa alebo národnej menšiny (§ 14 ods. 5), čomu zodpovedá aj členenie textu štúdie. Štvavá radikálna rétorika komunistov, resp. radikálnej ľavice, totiž predstavovala vo svojej podstate skutočnú živnú pôdu pre aplikáciu osobitne § 14 ZnOR.

V rámci daného ustanovenia (konkrétne § 14 ods. 1 a 5) sme vskutku identifikovali najväčšie množstvo ľavicových káuz riešených pred NS ČSR.¹⁰ Početnejšie pritom boli zastúpené prípady spadajúce pod § 14 ods. 1 ZnOR – poburovanie (pričom časť vecí bola aj v súbehu s § 14 ods. 5 a s § 15 ZnOR). Skutkovú podstatu prečinu „rušení obecného míru“ – poburovania proti štátu a hanobenia štátu – v zmysle § 14 ZnOR sa pokúsil vystihnúť NS ČSR vo svojom rozhodnutí z roku 1930 nasledovne: „Ustanovením §§ 14 čís. 1 a 5 zákona na ochranu republiky nechráni se republika jen jako geografický útvar (jako samostatný právní pojem), nýbrž jakožto souhrn (výslednice) určitých forem státního života a jeho ústavního vývoje; jsou-li tyto formy a zařízení, jež jednotlivě nebo ve svém celku představují a zosobňují útvar republiky, napadeny způsobem v zákoně naznačeným, nejen ohrožovány jen jako takové (jako samostatné předměty trestného útoku), nýbrž při způsoblosti účinků zákonem předpokládaných jest takovým útokem ohrožována přímo republika (stát).“¹¹

Pri takomto chápaní skutkovej podstaty ochrany štátu a jeho zriadenia však NS ČSR videl zachovaný aj priestor pre myšlienku zdokonaľovania, vhodnú kritiku či zdôvodňovanie nových úprav pre vývoj štát potrebných. ZnOR v ustanoveniach § 14 ods. 1 a 5 tak mal chrániť republiku a štátne orgány len „před takovými útoky, jež jsou vedeny zlým úmyslem, snahou vzbuditi nepřátelský stav k chráněným právním statkům úsilím snížiti jejich vážnost a autoritu.“¹² Takýto úmysel bol pritom vnímaný ako prítomný osobitne v činnosti ľavicového radikalizmu napojeného na Moskvu. Predvojom nespokojných proletárskych mäs, t.j. ich zástancom a politickou záštitou, sa totiž malo stať osobitne radikálne krídlo sociálnej demokracie, ktoré sa v roku 1921 odštiepilo a vyslovilo sa za vstup do Komunistickej internacionály.¹³ Tým sa vznikajúca Komunistická strana Československa (KSČ) stala jednou zo sekcií internacionály, z čoho vyplývala jej prepojenosť

---

komunistických tajných organizácií, často organizácií komunistickej mládeže a šírenie správ o prípravách na vojnu západu proti ZSSR.

⁹ V rámci výskumu zameraného na obdobie rokov 1923–1938 sme pracovali so zbierkou: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Praha: Právnické vydavatelství v Praze, společnost s r.o. (JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII. – od r. 1930), 1924–1939.

¹⁰ Jan Kazda prichádza k záveru, že „trestný čin rušení obecného míru byl jedním z nejčastěji páchaných trestných činů v Československé republice vůbec“. KAZDA, J. *Výbrané aspekty ochrany republiky 1923–1939*. Rigorózní práce. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2015, s. 74.

¹¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1931, s. 595–602.

¹² *Tamtéž*.

¹³ „Významným krokem k sformování komunistické strany bol zjazd marxistickej ľavice konaný v dňoch 14.–16. mája 1921 v Prahe. ... Nadšenú atmosféru na zjazde charakterizoval v závere svojho prejavu Šmeral, ktorý so zanietením náboženského fanatika uistil delegátov, že: „Jsme víc než politická strana. Jsme předvoj nového života. Tvoříce nové poměry, chceme tvořit také nové lidi.““ OLEJNÍK, M. Podiel

a finančná podpora, ale aj závislosť od centra v Moskve. V druhej polovici 20. rokov následne dochádzalo v rámci KSČ ešte k ďalšej radikalizácii, ktorá vyvrcholila po piatom zjazde KSČ konanom v roku 1929 a znamenala cestu k boľševizácii strany pod vedením Klementa Gottwalda.

Komunistická strana bola pritom vo vzťahu k demokraticko-republikánskym a liberalistickým ideám otvorene v opozícii, odmietala dané usporiadanie štátu a spoločnosti a požadovala radikálnu premenu uskutočniteľnú triednym bojom za nový „spravodlivejší“ svet, v ktorom dominantné postavenie získajú proletári, pracujúce vrstvy, robotníci a roľníci. Jej rétorika a postoje boli veľmi extrémne, no napriek tomu, alebo naopak vďaka tomu disponovala pomerne silnou voličskou základňou. Heslá a sľuby spravodlivejšej a šťastnejšej budúcnosti zbavenej biedy a hladu boli lákavými v časoch hospodárskych a sociálnych kríz a kolísajúcej nezamestnanosti. Od polovice 30. rokov sa jej politická aktivita navyše sústredila aj na boj proti fašizmu, čím oslovila ešte ďalších voličov.¹⁴

Širokú podporu si pritom zachovala aj v povojnovom obnovenom Československu, kde navyše získala ďalšiu aureolu – bojovníka za obnovu spoločnej republiky, oslobodenej Červenou armádou spod nacistického jarma. Túto širokú podporu následne využila na dosiahnutie presne všetkých tých cieľov, ku ktorým sa otvorene hlásila už od 20. rokov 20. storočia, a ktoré i dnes spätne hodnotíme za neakceptovateľné, rovnako ako ich hodnotila už medzivojnová Československá republika, v rámci koncepcie „brániacej sa demokracie“.

1. Prečin „rušení obecného míru“ zakotvený v § 14 ods. 1 ZnOR – „pobuřování proti státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě“

Skutková podstata prečinu „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu bola obsiahnutá v tretej hlave ZnOR („Ohrožování míru v republice a vojenské bezpečnosti její“) v ustanovení § 14 („Rušení obecného míru“)¹⁵, ktorý v celkovo piatich skutkových podstatách vymedzoval prečiny ohrozujúce štát, jeho ústavné základy, samostatnosť, demokraticko-republikánsku formu, pokoj v republike vo vzťahu k národnostiam či jednotlivcom, hanobeným pre ich národnosť, jazyk, rasu alebo náboženstvo, alebo aj preto, že boli bez vyznania.

Konkrétne, ustanovenie § 14 ods. 1 postihovalo prípady poburovania namierené proti štátu pre jeho samotný vznik alebo namierené proti základným ústavným pilierom ČSR – proti samostatnosti štátu, proti ústavnej jednotnosti štátu alebo proti jeho

---

Bohumíra Šmerala na formovaní Komunistickej strany Československa v prvej dekáde medzivojnovovej Československej republiky. *Acta Historica Neosoliensia*, 2020, roč. 23, č. 2, s. 60.

¹⁴ Dané skutočnosti sa prejavili aj na počte rozhodovaných káz na pred NS ČSR, ktorých počet kulminoval v rokoch 1925 až 1931 a následne klesal.

¹⁵ „Společný název uvedených skutkových podstat ‚rušení obecného míru‘ vyjadruje jen jejich obecnou charakteristiku. Jakmile byla činem naplněna kterákoli z těchto skutkových podstat, bylo tím zároveň zjištěno, že byl porušen obecný mír a není zapotřebí zvlášť tuto okolnost zjišťovat.“ Pod pojmom „mír v republice“ sa chápal „pořádek, podmíněný platným právním řádem, tj. právem chráněný pořádek v republice“. KAZDA, J. *Výbrané aspekty ochrany republiky 1923–1939*, s. 76.

demokraticko-republikánskej forme,¹⁶ ku ktorým by došlo verejne alebo pred viacerými ľuďmi.^{17,18} Išlo o prečin trestaný tuhým väzením od jedného mesiaca do dvoch rokov. Z hľadiska typu konania išlo o ohrozovací trestný čin,¹⁹ t.j. nebolo potrebné, aby nejaký výsledok konania páchatel'a aj skutočne nastal. Postačovalo, aby čin bol spôsobilý vyvolať nepriateľský stav a náladu proti hodnotám (*statkům*) chráneným § 14 ods. 1 ZnOR,²⁰ prípadne bol spôsobilý nepriateľský postoj utvrdzovať či prehľbovať.²¹ Prečin „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu v zmysle § 14 ods. 1 ZnOR bol spáchaný a dokonaný „již předsevzetím pobuřování o sobě a není přípustno činiti skutkovou podstatu odvislou od

¹⁶ Výpočet dôvodov poburovania bol taxatívny a poburovať bolo možné proti štátu „pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti, nebo demokraticko-republikánské formě“. Ako bude ďalej doložené v rámci jednotlivých káz, súdy mali tendenciu vykladať toto ustanovenie pomerne extenzívne, i keď práve taxatívny výpočet uvedený v zákone mal tomu zabrániť. MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. 2. přepracované a judikaturou opatřené vydání. Kroměříž: J. Gusek, 1930, s. 70.

V § 14 ods. 1 nešlo o stanovenie rôznych skutkových podstát trestných činov poburovania, ale naopak išlo o jedinú skutkovú podstatu, „které se lze dopustiti odlišnými formami trestného činu, pobuřováním proti určitým právním statkům v zákoně výslovně chráněným“. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

¹⁷ V zmysle § 39 ods. 2 ZnOR bol skutok spáchaný verejne, ak bol spáchaný „v tiskopise nebo v rozšiřovaném spise, ve shromáždění, nebo před zástupem“.

¹⁸ Vyžadovalo sa spáchanie skutku pred viac ako dvoma osobami (prítomnými súčasne alebo postupne).

¹⁹ „Přečin §u 14 čis. 1 zákona jest deliktem ohrožovacím. Nezáleží na tom, měla-li činnost pachatelova nějaký zevní účinek; stačí, byl-li projev pachatelův způsobil a pachatel zamýšlel vyvolati zášť nebo opovržení proti některému z právních statků tam jmenovaných.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*. Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, společnost s r.o., 1926, s. 130–132.

Podobne rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 130–132.

²⁰ Pozri napr. rozhodnutie NS ČSR zo dňa 5. septembra 1929, Zm I 142/29, Vážný č. 3575 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnícké vydavatelství Praha XII, 1930, s. 445–447.

Zaujímavým v tomto ohľade bol skutkový stav opísaný v odôvodnení rozhodnutia NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné), v zmysle ktorého obžalovaný ako väzeň, mimochodom študent právnickej fakulty, vyrýl na stenu cely väznice, v ktorej si odpykával policajný trest pre prejavy na komunistických demonštráciách, poburujúci nápis. Obžalovaný sa v podanej zmätočnej sťažnosti bránil tým, že vyrýty nápis je len niekoľko centimetrov veľký a ako taký nie je spôsobilý vyvolať nepriateľský stav či náladu a pôsobiť na city a myslenie spoluväzňov (v cele boli celkovo štyria väzni). Súd túto argumentáciu odmietol tvrdením: „Proč by to mělo být nemožné v cele policejního vězení u osob tam vězněných, nelze seznati. Lzeť spíše předpokládati, že vězňové, kteří přirozeně cítí jakousi trpkost se svým osudem, jsou snadněji přístupni vlivům právnímu řádu nepřátelským než osoby jiné. Jakým dojmem nápis skutečně působil na spoluvězně obžalovaného, jest z naznačeného právního stanoviska nerozhodné.“ Odôvodnenie rozhodnutia NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnícké vydavatelství Praha XII, 1932, s. 221–223.

²¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm I 846/30, Vážný č. 4273 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 454–457.

výsledku protizákonné činnosti pachatele, poněvadž sankcí zákona nemá být postížen teprve skutečně nastalý nebo zamýšlený výsledek pobuřování, nýbrž nebezpečí s pobuřováním spojené a záležející v tom, že pachatel svým jednáním může v jiných osobách co do jejich poměru k republice vyvolat stav nepříznivý, nepřátelský, který je s to projevovali se v činech, republice škodlivých.²² Trestný čin tak bol dokonáný už samotným predsavzatím poburovať, uskutočnením „závadných výrokov bez ohledu na to jaký dojem, účinek a výsledek v posluchačstvu přivodí“.²³ Samotné poburovanie nevyžadovalo „řeč vášnivou, opakování týchž myšlenek týmiž nebo podobnými slovy, aby posluchači byli ‚zpracováni‘ v tendencích řečníkových. I zdánlivě klidnou, prostou řečí, pronesenou třeba spíše s hlediska hospodářského nebo politického, může být podle úmyslu řečníka mysl posluchačů sváděna k úvahám zahroceným proti vlastnímu státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě.“²⁴ Po subjektivnej stránke sa vyžadoval úmysel, teda „úmyslné předsevzetí činu (výroku), o němž je si pachatel vědom, že je způsobilým pobuřovati proti právním statkům v čís. 1 § 14 zákona vytčeným“²⁵ alebo aspoň vedomie páchatel'a, že čin je, „objektivně způsobilým vyvolati stav státu nepřátelský, aniž se však vyžaduje, aby takový stav byl skutečně způsoben a přivozen“.²⁶ Prihliadať bolo ale možné aj k všeobecne známym cieľom a programu strany,²⁷ s ktorými sa páchatel' identifikoval. K naplneniu skutkovej podstaty prečinu poburovania nebolo potrebné opakované konanie, postačil aj jeden skutok, jeden prejav či výrok.²⁸

²² Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 10. decembra 1924, Zm II 473/24, Vážný č. 1828 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 745–748.

²³ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1930, s. 334–339.

²⁴ *Tamtéž*.

²⁵ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 10. decembra 1924, Zm II 473/24, Vážný č. 1828 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 745–748.

²⁶ Z odůvodnění rozhodnutí NS ČSR spis. zn. Zm I 35/24: „Přečin náleží k tak zv. deliktům ohrožovacím ... nesejde na tom, zda mají v zápětí nějaký určitý výsledek, jichž podstata náleží naopak v tom, že pachatel předsevzme jakýkoli čin, jenž je objektivně způsobilým, by pobouřil jiné proti právním statkům uvedeným v daném ustanovení.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

²⁷ „Při zjišťování subjektivní stránky trestných činů podle zákona na ochr. rep. (§ 14 čís. 1, 5) lze přihlížeti i k obecně známým cílům a k programu (komunistické) strany, z jejíhož příkazu a v jejichž intencích pachatel jednal.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 1. apríla 1930, Zm I 692/29, Vážný č. 3825 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 197–200.

²⁸ „Je životní zkušeností, že u širokých mas může i jediná stručná věta, ba pouhé heslo, ve vhodném okamžiku použity, vyvolati účinky nedozírné a nemůže ani závadnému výroku vzhledem k jeho obsahu a účelu a vzhledem k okolnostem, za jakých k němu došlo, odepřena být objektivní způsobilost, přivoditi účinky protizákonné. Náhled obžalovaného, že výraz ‚pobuřuje‘ vyžaduje činnosti se opakující, má proti sobě přirozený význam a smysl slova, takže i ojedinelý výrok může buď svým obsahem, buď svou formou pojem ‚pobuřování‘ naplniti.“ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné).

Poburovanie v porovnaní s popudzovaním a podnecovaním právna doktrína a judikatúra zhodne chápa ako intenzívnejšie konanie (nemuselo byť intenzívnejším k forme prejavu, ale aj k jeho obsahu – prekrúcanie, zveličovanie, polopравdy a pod.),²⁹ ktoré pôsobilo ani nie tak na rozum, ale skôr na cit s cieľom vzbudiť vášeň.³⁰ Poburovanie tak predstavovalo akékoľvek „intelektuální působení na jiné, jež je způsobilým a směřuje podle úmyslu pachatelova k tomu, by se v nich vytvořila duševní nálada, jež si přeje zániku právního statku, proti němuž se pobuřuje, buď násilnostmi (zášť, smýšlení zvláště nepřátelské), nebo jiným způsobem (opovržení, smýšlení vzpouzející se proti dalšímu trvání statku) a proto je s to, vybijeti se v činech, škodlivých statku, na který se útočí, nebo zdržeti jiné osoby od přispění statku na pomoc proti takovým činům“.³¹ Za poburovanie sa považoval aj prejav vytykajúci štátu alebo jeho orgánom štvavým a prehnaným spôsobom „nepřistojnosti a nešvary a tím se v posluchačstvu vzbuzuje dojem, že státní útvar, který takové nešvary trpí, jest méněcenný a nevyhovující“.³² V rámci poburujúceho prejavu nemusel byť chránený objekt/chránené objekty explicitne spomenuté, postačovalo ak k nim smeroval zmysel a obsah závadného prejavu.³³ V danom ohľade boli častými poburujúce prejavy vo vzťahu k hospodárskym a sociálnym pomeroch v Československu chápané a posudzované ako útok na demokraticko-republikánsku formu štátu.

In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

²⁹ „Trestní činností jest zde pobuřování. Jest to ve stupnici popuzování, podnecování a pobuřování činnosti nejsilnější.“ LEPŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Nakladatel Fr. Borový v Praze, 1923, s. 71.

³⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. júna 1925, Zm II 73/25, Vážný č. 2021 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 344–347.

NS ČSR osobitne poukázal na vysokú účinnosť poburovania vo vzťahu k mládeži: „Je pak nepopíratelnou skutečností, že osoby mladistvé, jednak pro nedokonalý ještě vývin duševní a související s tím nezralost a neustálenost v nazírání na věci politického života, jednak pro lehkou vznětlivost a zvýšenou přístupnost svodům a škodlivým vlivům, jsou zvláště způsobilým a vhodným objektem pobuřování, takže u nich i bez vynaložení nějakých zvláště silných prostředků je možno docílití protizákonného účinku.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

³¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

³² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

³³ „Neboť, uváží-li se, že obžalovaný mluvil o dosavadním systému, o nespokojenosti s ním, o nahrazení případně záměně jeho za systém jiný, totiž za vládu dělníků a rolníků, vládu komunistickou, je na snadě, že předmětem útoku byla platná nyní demokraticko-republikánská forma vládní, s níž zástanci politického smýšlení, obžalovaným vyznávaného, nesouhlasí, ji napadají a násilným způsobem nahraditi chtějí diktaturou proletariátu, to jest vládou jedné třídy společenské nad druhými.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

Zakotvením skutkovej podstaty poburovania v § 14 ods. 1 teda zjavne chcel zákonodarca ním chránené objekty (*právní statky*) poistiť a sanovať proti nebezpečenstvu z vyprovokovaných revolučných nálad obyvateľstva. Rozhodujúce bolo len to, že prejav bol spôsobilý a páchatel ním zamýšľal „vyvolati v posluchačstve zášť aneb opovrzení proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 jmenovaných. Již takové, byť pro okamžik bezvýsledné snahy ohrožují nerušené trvání těchto statků. Učí vývin dějin, že přeměny těchto statků připravují se pozvolna tím, že se zjednává nálada přeměně příznivá veřejnými nebo tajnými rozhovory a získáváním přívrženců.“³⁴

Zákonodarca si pri prečine „rušení obecného míru“ poburovaním proti štátu a jeho zákonnej dikcii obsiahnutej v § 14 ods. 1 bol od začiatku vedomý možnosti limitácie politického boja, ako je zrejmé zo slov dôvodovej správy k ZnOR: „Návrh nechce potlačovati agitaci a propagandu směřující ke změně zákonů.“³⁵ Samotná skutková podstata tohto prečinu však bola pomerne flexibilnou a vytvárala možnosti jej pomerne extenzívneho výkladu,³⁶ ktorý mohol byť vnímaný i ako prílišný prejav sudcovského aktivizmu, na čo sa pokúsime poukázať nižšie. Práve sťaženie agitácie, získavania nových členov a celkovo masovej podpory (najmä v robotníckom prostredí) boli totiž dôvodmi označovania zákona za perzekučný, či namierený proti robotníckej triede, ako ZnOR označovali komunisti, resp. radikálna ľavica. Živnou pôdou pre propagáciu ich myšlienok sa totiž stali prvomájové oslavy,³⁷ oslavy založenia ZSSR, tábory ľudu, „rudé zájazdy“ a schôdze s tam prevolávanými rezolúciami,³⁸ ale aj články v tlači, letáky, a i. ktoré boli považované často za ohrozujúce práve záujmy chránené ZnOR. Je to zrejmé aj z opisu skutkového stavu viacerých káuz. Za protiprávne sa považovali aj samotné heslá a výroky:³⁹ „Ať žije

³⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný č. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

³⁵ LEPŠÍK, J. c. d., s. 71.

³⁶ „Účelem tohoto ustanovení jest čeliti všem snahám, namířeným proti existenci a samostatnosti štátu a zjednati ochranu proti všem žvlům, snažícím se rozvrátiti republiku a ohroziti demokraticko-republikánskou formu štátní.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

³⁷ Oslavy 1. mája boli komunistickou stranou v danom období propagované ako oslavy proletariátu.

³⁸ Opakujúcou sa námietkou sťažovateľov, bolo, že pri čítaní rezolúcií neboli prítomní, že išlo o obvyklé zvolania a že nie sú zodpovední za obsah rezolúcií, nakoľko neboli účastníkmi na ich spísaní či príprave. Stanovisko NS ČSR bolo v tomto smere konštantné, považujúc rezolúcie čítavané na konci schôdzí za zhutnený výťah a myšlienkové zhrnutie jednotlivých predchádzajúcich slovných prejavov komunistických rečníkov. Porovnaj rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný č. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 457–460.

Porovnaj aj rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

³⁹ Pre výklad prejavu, pre určenie zmyslu, významu, doslovu, smeru a účelu prejavu, ako aj úmyslu rečníka sa v rozhodovacej praxi NS ČSR ustálila zásada, že „podkladem úvah nalézacích soudů nemůže býti jen ona část projevu, v níž obžaloba shledává trestný čin, že jest naopak v úvahách těch přihlížeti také k okolnostem projevu podmiňujícím a doprovázejícím, obzvláště k jiným – předchozím nebo následujícím – projevům, pokud se týče k částem celkového projevu, jsou-li alespoň ve vnitřní souvislosti s pozastaveným projevem

diktatura proletariátu!“⁴⁰ „Ať žije vítězná ruská revoluce!“⁴¹ „Ať žije sovětské Rusko, ať žije unie!“⁴² „Ať žijí spojené sovětské republiky v střední Evropě!“⁴³ „Ať žije sovětské Rusko!“⁴⁴ „Nechť žije revoluce, nechť žije sovětské Rusko, nechť žije Českosloven-

---

nebo s pozastavenou částí projevu. Výrok sám o sobě závadný může pozbýti, a stejně může výrok sám o sobě nezavadný nabýti protiprávní povahy předchozími nebo dalšími výroky, vztahují-li se zřejmě neb alespoň poznatelně k onomu výroku a zavdávají-li tím posluchačům podnět, by rozuměli onomu výroku způsobem jimi naznačeným.“ Rozhodnutí NS ČSR z dne 1. marca 1929, Zm I 695/28, Vážný č. 3401 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 88–92.

Podobne: „Při zkoumání, jaký byl smysl, směr a dosah projevu, jest dbáti netoliko slovního znění, směru a dosahu jednotlivých částí projevu, nýbrž i vnitřní souvislosti jich a smyslu, směru a dosahu, jaké vyplývají z projevu jako celku, a též případné souvislosti projevu s předchozími projevy jiných řečníků.“ Rozhodnutí NS ČSR z dne 21. októbra 1925, Zm II 173/25, Vážný č. 2154 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 598–603.

⁴⁰ Rozhodnutí NS ČSR z dne 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

⁴¹ Rozhodnutí NS ČSR z dne 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁴² Rozhodnutí NS ČSR z dne 7. apríla 1931, Zm I 456/30, Vážný č. 4129 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 182–183.

Podobne rozhodnutí NS ČSR z dne 24. júla 1930, Zm I 148/30, Vážný č. 3914 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 362–364.

⁴³ Rozhodnutí NS ČSR z dne 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267. V predmetnom rozhodnutí nachádzame aj literárnejšie spracované odôvodnenie korešpondujúce s extenzívnym výkladom: „Rubem volání ‚ať žije‘, jest volání ‚ať zhyne‘. Kdo volá ‚ať žije sovětská republika‘, volá současně ‚ať zhyne vše, co se neshoduje s ideami této státní formy, ať zhyne zde platící právní řád, ať zhyne demokraticko-republikánská forma tohoto státu‘. Nemůže býti pochyby o tom, že provolání, ať zhyne dosavadní státní forma tohoto státu, budiž nahrazena státní formou jinou, a to formou, s kterou nejen nejpřevážnější většina obyvatelstva československé republiky, nýbrž i všech ostatních kulturních a právních států naprosto nesouhlasí a ve které spatřuje nejmarkantnější případ potlačení všech práv, které si člověk dle nyní uznávaných světových a životních názorů žádá, pobuňuje proti právním statkům v §u 14 chráněným.“

⁴⁴ Rozhodnutí NS ČSR z dne 7. septembra 1931, Zm I 642/30, Vážný č. 4252 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 409–412.

Podobne rozhodnutí NS ČSR z dne 5. septembra 1929, Zm I 142/29, Vážný č. 3575 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 445–447.

ská sovětská republika“⁴⁵, „Ať žije Sovětský svaz!“⁴⁶, „Sláva sovětskému Rusku, ať žije rudá armáda, ať žije pátá divise rudé armády!“⁴⁷, „Budujme svůj dělnický stát, který pro nás znamená záštitu dnes i v budoucnosti!“⁴⁸, „Zdejší panující třídy mohli se poučiti ze své revoluce v roce 1918, kterou nemohli rakouští četníci potlačit. Titíž lidé myslí dnes, že revoluční duch dá se zadržeti bajonety. Revoluční duch bude žít i za zdi žaláře“⁴⁹, „Komunisté budou tento (t.j. československý) stát bourat a že neustanou, pokud nenastolí vládu dělníků a rolníků“⁵⁰, „Jsme nositeli hnutí, které podvrátí základy zpuchřelého světa, by je nahradilo vládou dělníků a rolníků, vládou komunistickou!“⁵¹ Za trestné sa teda považovali heslá, ktoré by sme dnes vnímali ako schvaľovanie nedemokratického režimu panujúceho v Sovietskom Rusku, prípadne ako želania nastolenia podobného režimu v Československu – dobovo však boli zjavne vnímané ako priamo ohrozujúce aj režim a celkovú existenciu Československej republiky. Uvedené zvolania, prejavy a výkriky v kontexte prejavu/prejavov daného zhromaždenia/demonštrácie súdy vyhodnocovali ako poburovanie proti československému štátu, ktorými páchatelia prejavili želanie, aby tu namiesto ČSR zavládla „komunistická republika Sovětů podle ruského vzoru“⁵² a tieto výroky smerovali k tomu, „aby vyvolali v posluchačích nadšení pro idee, které jsou v příkrém rozporu s ideou státu československého založeného na demokraticko-republikánské formě státní“⁵³.

⁴⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. novembra 1926, Zm I 106/26, Vážný č. 2549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 668–669.

⁴⁶ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 26. novembra 1929, Zm I 297/29, Vážný č. 3678 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 650–653.

⁴⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 17–20.

⁴⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁴⁹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

⁵⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. decembra 1926, Zm I 280/26, Vážný č. 2578 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 737–741.

⁵¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. mája 1925, Zm I 213/25, Vážný č. 1994 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 289–291.

⁵² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 17–20.

⁵³ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. januára 1930, Zm I 542/29, Vážný č. 3737 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730*

Zaujímavý postoj však naopak NS ČSR zaujal k známemu heslu: „Proletári všetkých krajín spojte sa!“, ktoré nevyhodnocoval ako závadné a zasahujúce do objektov chránených § 14 ods. 1: „Uskutečnení sociálnych myšlienok a cieľů dělnictva, jehož má podle tohoto hesla býti dosaženo spoluprací všeho dělnictva, může se díti i za dalšího trvání statků v řu 14 řís. 1 chráněných, kdežto výhradní, všechny ostatní vrstvy občanstva z účasti na vládě vylučující vláda dělnictva, již hlásá a již chce pomoci vlastního (rudého) vojska dosící strana komunistická, není jinak možnou, než za současného zrušení demokraticko-republikánské formy Československé republiky.“⁵⁴

V praxi sa bolo možné stretnúť aj s poburovaním vo forme odmietania osláv 28. októbra, ktorý nebol komunistami považovaný za sviatok proletariátu, „poněvadř svátek náš nastane teprve tehdy, až pracující třída zničí panství a výsady buržoasie, až se skutkem stane dělnicko-rolnická vláda, skutečným zastáncem všech pracujících bude sovětský stát“, čo bolo súdom hodnotené ako poburovanie proti demokraticko-republikánskej štátnej forme.⁵⁵ Podobne bolo odmietanie osláv vzniku ČSR súdom vyhodnotené ako poburovanie proti štátu pre jeho vznik.⁵⁶ Je teda zrejmé, že prah citlivosti bol zjavne u NS ČSR podstatne nízko, pokiaľ ide o konštatovanie protištátnej činnosti a zmyšľania predstaviteľov radikálnych hnutí – a to zjavne osobitne aj z dôvodu skúseností sprevádzajúcich vznik a ovládnutie územia Československa po roku 1918, kedy bola existencia štátu skutočne neistá a permanentne ohrozená, a týchto hrozieb sa ani v nasledujúcich rokoch úplne

---

do řísła 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od řísła 103 dis. do řísła 125 dis.), s. 17–20.

Podobne rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný ř. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu řeskoslovenské republiky ve věcech trestních. Ročník řestý (od řísła 1429 do řísła 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

⁵⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. marca 1925, Zm I 32/25, Vážný ř. 1916 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu řeskoslovenské republiky ve věcech trestních. Ročník ředý (od řísła 1843 do řísła 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 130–132.

⁵⁵ „Předmětem ochrany ř14 řís. 1 zák. na ochr. rep. jest demokraticko-republikánská forma státu ve smyslu ústavní listiny, spočívající na zásadě demokracie, rovnosti a svobodě občanů v životě soukroměm i veřejném; naproti tomu vláda dělnicko-rolnická podle ústavy sovětů jest vybudována na zásadách přímo protilehlých, na principu třídniho boje a třídni nadvlády. Usuzuje proto rozsudek způsobem logickým a vhodným, shledáváje, že protikladem události 28. října 1918 a náznakem státního útvaru sovětského bylo pobuřování proti demokraticko-republikánské formě státu, ř. intelektuelně působeno formou objektivně vhodnou ke vzbuzení nepřátelské nálady, současně pak i skutkově zjiřtřuje, že obřalovaní jednali ve snaze vyvolati tento nepřiznivý účinek.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. marca 1930, Zm I 497/29, Vážný ř. 3798 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu řeskoslovenské republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od řísła 3730 do řísła 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od řísła 103 dis. do řísła 125 dis.)*, s. 140–143.

⁵⁶ „První soud správně uznal, že obřalovaní pobuřovali proti státu pro jeho vznik, zjiřtřiv okolnosti, dopouřtřující závěř, že právě ta okolnost, že se nový stát před 10 lety utvořil a slavil své 10letě trvání, byla obřema obřalovaným důvodem k jejich pobuřovací činnosti. Oba obřalovaní totiž poukazovali na to, že dělnictvo v nověm státě musí nastoupiti znovu boj za osvobození od řha kapitalismu, že za 10 let řsl. republiky dělnictvo ví jen to, že se mu daří zle, že proto je nutno vybudovati dělnické hnutí, že zatím, co buržoasie slaví 10letě trvání státu, dělníci bojují o skřvu chleba, trpí hlad a jsou vykořisťováni atd.“ Obaja řečníci „nepřiznivě kritisovali následky vzniku samostatného řsl. státu ukazující proti pravdě na to, že se v nověm státě utvářili poměry dělnictva zle a krajně nepřiznivě“. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný ř. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu řeskoslovenské republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od řísła 4038 do řísła 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od řísła 126 dis. do řísła 141 dis.)*, s. 457–460.

nezbavila – bez skutočných záruk medzinárodného práva a bez skutočných spojencov ochotných podať v prípade potreby pomocnú ruku a poskytnúť ochranu mladému demokratickému štátu uprostred radikalizujúcej sa strednej a východnej Európy.

Argumentácia obžalovaných sa pritom proti takto citlivo nastaveným senzorm československého súdnictva aj legislatívy niesla napríklad v duchu jednoduchých argumentov oslavy Ruska ako akéhokoľvek iného štátu,⁵⁷ prejavov nadšenia pre politické idey vládnuce v Rusku,⁵⁸ prejavov sympatií s ruským robotníctvom, ktorému sa podarilo revolúciu zvrhnúť absolutistický cársky režim a uskutočniť ideály sociálnej rovnosti ľudí a rovnomerného rozdelenia statkov hmotných a aj duševných podľa individuálnych potrieb bez vyhrážania sa ruskou revolúciou,⁵⁹ až po argument neosobného zvolania vo forme prejavu súhlasu.⁶⁰

Zložitejšie argumenty obhajoby spočívali v akademických tvrdeniach o podobnosti režimu demokratického a režimu diktatúry proletariátu, s ktorými sa však v rámci odôvodnení rozhodnutí NS ČSR veľmi rázne vysporiadal vo viacerých kauzách. Napr. v spore rozhodovanom v roku 1931 zmätočná sťažnosť obžalovaného namieta, že „myšlienka vlády proletariátu neodporuje zásade demokracie“, na čo súd reagoval: „Leč diktatura proletariátu znamená (o tom nemůže býti sporu) vládu menšiny nad väčšinou a vládu jedné sociální vrstvy obyvatelstva nad vrstvami ostatními, demokracie jest vládou lidu jako celku,⁶¹ při čemž sociální (nebo jiné) rozvrstvení obyvatelstva nečiní rozdílu (srov. § 1, 6–10, 13–15 úst. list. čís. 121/20). Je tedy patrnó, že myšlienka diktatúry proletariátu jest v příkrém rozporu se zásadou demokracie, na níž jest založena Československá republika, a jest tedy nasnadě, že projev nadšení pro onu myšlienku jest i působením ve smyslu této zásadě nepřátelským.“⁶² Na

⁵⁷ So zvážením okolností, že tieto výroky boli prezentované na zakázanom demonštračnom sprievode v rámci rudého zájazdu. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 24. júla 1930, Zm I 148/30, Vážný č. 3914 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 362–364.

⁵⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 7. apríla 1931, Zm I 456/30, Vážný č. 4129 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 182–183.

⁵⁹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 17. septembra 1931, Zm II 373/30, Vážný č. 4263 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 436–438.

⁶⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

⁶¹ Celkovo sa v odôvodneniach jednotlivých rozhodnutí charakterizuje zriadenie v ZSSR ako diktatúra menšiny nad väčšinou, čo bolo v rozpore s neskorším náhľadom. Porovnaj: „Záležit' podstata sovjetové republiky v diktatuře menšiny nad většinou, tedy na principu, přičím se demokratickému principu československé republiky, v níž vlada spočívá v rukou většiny.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

⁶² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 2. mája 1931, Zm I 293/30, Vážný č. 4156 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 221–223.

námietku zmätočnej s'ťažnosti, že podstatou sovietskeho zriadenia je zastupiteľská demokracia, a teda nie je rozporné ani s demokratickou a ani s republikánskou štátnou formou, súd vyslovil výrok: „Jest obecně známo, že při sovětském zařízení jest veškerá moc zákonodárná a výkonná v rukou výlučně dělníků a malorolníků, kdežto demokraticko-republikánská forma státu (najmē i Čsl. republiky) spočívá v úměrné účasti všeho občanstva na moci zákonodárné a výkonné, aniž jest i jen některá vrstva občanstva z účasti té vyloučena.“⁶³

Zložitejšie boli aj argumenty politického charakteru, vychádzajúce z vnútorného politického presvedčenia rečníka a hlásajúce (v rámci slobody prejavu) program príslušnej politickej strany ako súčasť politického boja a politickej agitácie. Pri poburovaní však podľa NS ČSR „nemá významu, zda základem jejím jest program politické strany“⁶⁴ a podľa ustálenej rozhodovacej praxe „ani uplatňování politického přesvědčení (hlásání programu a politické strany) nebo sociálních myšlenek a cílů nesmí se díti způsobem opodstatňujícím pobuřování proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 zákona uvedených“.⁶⁵ Ako skonštatoval NS ČSR v roku 1924 pri naplnení skutkovej podstaty poburovania v zmysle § 14 ods. 1 ZnOR „musí za tohoto stavu věci zůstat bez povšimnutí i obrana obžalovaného, že užitý výrok je jen výrazem jeho poctivého politického přesvědčení a že pouhým přiznáním se ke komunistickému programu nedopustil se žádného činu trestně stíhatelného; můžet' i uplatňování politického přesvědčení díti se jen ve formě takové, aby byl vyloučen konflikt s pozitivními normami platných trestních zákonů“.⁶⁶

⁶³ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 7. septembra 1931, Zm I 642/30, Vážný č. 4252 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 409–412.

⁶⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. júna 1929, Zm I 633/28, Vážný č. 3511 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník jedenáctý (od čísla 3365 do čísla 3729) obsahující rozhodnutí z roku 1929 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 78 dis. do čísla 102 dis.)*, s. 334–339.

⁶⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 20. novembra 1926, Zm I 106/26, Vážný č. 2549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 668–669.

Podobne aj v rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. novembra 1929, Zm I 384/26, Vážný č. 2550 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník osmý (od čísla 2228 do čísla 2610) obsahující rozhodnutí z roku 1926*, s. 669–672. Z odôvodnenia rozhodnutia: „Nepochybně je, že ani uplatňování politického přesvědčení nebo sociálních a jiných myšlenek a cílů nesmí se díti způsobem opodstatňujícím pobuřování proti některému z právních statků v §u 14 čís. 1 zákona na ochranu republiky chráněných. Ani příslušnost k té které straně politické nechrání ještě před páchaním trestních činů a ustanovení §u 14 čís. 1 zákona na ochranu republiky svým doslovem také nikoho pro jeho politickou příslušnost ze zodpovědnosti nevyjímá („kdo ... pobuřuje“). V souzeném případě vykročil však obžalovaný z přípustných mezí, když předčítaje závadnou rezoluci a navrhuje její přijetí, u vědomí jejího významu a dosahu, vznášel na posluchače vyzvu k boji proti panující hanebné soustavě, k boji, jenž provést se musí až v pádu vládnoucí buržoasie a až ku zřízení vlády dělníků a rolníků a když provolával slávu revoluci a proletářů. Neboť tím, jak nalézací soud výstižně dovozuje, pobuřoval proti demokraticko-republikánské formě Čs. státu, zaručující všem vrstvám a třídám obyvatelstva stejnou účast na vládě a vyzýval posluchače k odstranění této demokratické formy státu a nahrazení jí vládou dělníků a rolníků a to cestou nikoli zákonitou, nýbrž násilím, revolucí.“

⁶⁶ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. marca 1924, Zm I 35/24, Vážný č. 1571 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník šestý (od čísla 1429 do čísla 1842) obsahující rozhodnutí z roku 1924*, s. 264–267.

2. Prečin „rušení obecného míru“ zakotvený v § 14 ods. 5 ZnOR – hanobenie republiky

Prečinu „rušení obecného míru“ hanobením republiky v zmysle § 14 ods. 5 sa dopustil ten, kto „verejne spôsobom surovým alebo štvavým hanobil republiku, národ alebo národnostnú menšinu tak, že to mohlo znížiť vážnosť republiky, alebo ohroziť *obecní mír* v republike alebo jej medzinárodné vzťahy“.^{67,68} Za prečin sa ukladal trest väzenia v trvaní od ôsmich dní do troch mesiacov. Rovnako ako v prípade prečinu podľa § 14 ods. 1 ZnOR, išlo zväčša o verbálny delikt. Chráneným objektom bola „vážnosť republiky, obecní mír v republike alebo její medzinárodné vzťahy“.⁶⁹ Hanobenie v zmysle extenzívneho výkladu tejto skutkovej podstaty zo strany NS ČSR zahŕňalo aj hanobenie štátnych orgánov a ich činnosti,⁷⁰ ak bol preukázaný úmysel hanobiť republiku.⁷¹ Nevyžadovalo sa však pritom, aby páchatel pri hanobení explicitne použil pojmy „republika“ alebo „československý štát“.

Na odlišnosť objektov chránených v § 14 ods. 1 a 5 poukázali sudy vo viacerých rozhodnutiach. NS ČSR konštatoval, že „zkoumají-li se však skutkové podstaty obou deliktů, o něž tu jde, je patrné, že předmětem trestněprávní ochrany jsou podle § 14 čís. 1 zákona na ochr. rep. stěžejní ústavní základy zdejšího státního zřízení: samostatnost, jednotnost a demokraticko-republikánská forma státu, jakož i jeho vznik, kdežto předmětem právní ochrany při přečinu podle § 14 čís. 5 zákona na ochranu republiky jest vážnost republiky, její čest a obecný mír v ní. Již tedy různost chráněných právních statků vylučuje, by skutková podstata jednoho z těchto trestných činů mohla býti vyčerpána skutkovou podstatou druhého z nich a jest proto i výroky, ve kterých se podle obžaloby stělesňují skutkové podstaty přečinů podle čís. 1 a čís. 5 § 14 zák. na ochranu republiky, posuzovati úplně samostatně a odděleně.“⁷² Znamenalo, to, že aj jedným slovným prejavom sa bolo možné dopustiť oboch prečinov.⁷³

⁶⁷ „Obecní mír nebyl totožný s veřejným pořádkem a jeho ohrožení spočívalo v navození nebezpečí, že se budou prohlubovat a zostřovat politické, národnostní, náboženské, jazykové nebo rasové rozpory na úkor klidného soužití obyvatelstva.“ VOJÁČEK, L. *Urážky, pomlvy, nactiutrhání. Ochrana cti v československém trestním právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 233.

⁶⁸ § 14 ods. 5 ZnOR.

⁶⁹ Pojem medzinárodné vzťahy republiky z hľadiska svojho obsahu zahŕňal dobré vzťahy ČSR s inými štátmi.

⁷⁰ „Pro pojem ‚hanobení republiky‘ (§ 14 čís. 5 zák. na ochr. rep.) ... stačí i hanobení ústavních činitelů, úřadů a veřejných orgánů, ba i kritika jejich jednání.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

⁷¹ „Při přečinu podle § 14 č. 5 zák. na ochr. rep. úmysl pachatelův musí směřovati proti republice. Hanobí-li sice pachatel úřady republiky, avšak je-li při tom zřejmé, že se domáhá nápravy na příslušných činitelích (na př. na vládě), není dána skutková podstata přečinu po stránce subjektivní.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 1. decembra 1932, Zm IV 472/32, Vážný č. 4549 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník čtrnáctý (od čísla 4349 do čísla 4581) obsahující rozhodnutí z roku 1932 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 142 dis. do čísla 166 dis.)*. Praha: JUDr. V. Tomsa, právnické vydavatelství Praha XII, 1933, s. 323–324.

⁷² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 29. marca 1930, Zm II 305/29, Vážný č. 3823 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 192–194.

⁷³ „Ve výrocih pronesených v témže projevu lze spatřovati skutkovou podstatu přečinu podle čís. 1 i přečinu podle čís. 5 § 14 zák. na ochr. rep. (podřaditi je pod obě skutkové podstaty).“ Rozhodnutie NS ČSR zo

K dokonaniu prečinu hanobenia postačovalo, ak bol daný prejav objektívne spôsobilým „privodiť účinok v zákone predpokladaný a měl-li pachatel úmysl způsobiti tento výsledek, pokud se týče byl-li si plně vědom všech podstatných náležitostí objektivní skutkové podstaty onoho přečinu; nezáleží na tom, zda projev měl in concreto (vzhledem k povaze a k politickému smýšlení posluchačů) onen účinek“.⁷⁴ Zo subjektívnej stránky sa teda vyžadovalo vedomie páchatel'a prečinu, že jeho prejav je hanobením, pričom bolo možné prihliadať aj k všeobecne známym cieľom a k programu politickej strany, z príkazu ktorej a v intenciách ktorej páchatel' prípadne konal.⁷⁵

K hanobeniu muselo dôjsť verejne, spôsobom surovým alebo štvavým.⁷⁶ Vzhľadom na skutočnosť, že zákonodarca surovosť alebo štvavosť vyžadované pri naplnení skutkovej podstaty prečinu hanobenia v texte zákona nedefinoval, v jednotlivých rozhodnutiach sa k nej vyjadroval súd pomerne kazuisticky. Surovosť výroku tak bolo možné vidieť v tom, že „pachatel v době, na kterou připadalo desetileté výročí samostatnosti československého národa, hanobil republiku použitím hrubého prostředku, působícího ostrou formou (výtkou, že nic nesplnila ze svých slibů ohledně ochrany žen a dětí)“⁷⁷ páchatel' československý štát „vinil, že není ke všem občanům stejně spravedlivým, že je nepřitelem pracujícího lidu a že nevyhovuje jeho potřebám“.⁷⁸ Konanie páchatel'a vo všeobecnosti nemuselo nevyhnutne smerovať k tomu, aby vyvolalo podobný stav u poslucháčov – surovým spôsobom dochádzalo k hanobeniu aj pri vlastnom zlostnom, hnevливom, nenávistnom prejave páchatel'a bez akejkoľvek odozvy u poslucháčov.

Štvavosť hodnotil súd s ohľadom na spôsob prednesu výroku, miesto a poslucháčov, ktorým bol výrok určený, napr. ak „výrok byl pronesen ve shromáždění komunistickém

---

dňa 29. marca 1930, Zm II 305/29, Vážný č. 3823 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 192–194.

⁷⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

⁷⁵ „Při zjišťování subjektivní stránky trestných činů podle zákona na ochr. rep. (§ 14 čis. 1, 5) lze přihlížeti i k obecně známým cílům a k programu (komunistické) strany, z jejíhož příkazu a v jejichž intencích pachatel jednal.“ Podľa zistenia súdu bol obžalovaný jedným z čelných predstaviteľov (vůdců) komunistickej strany. Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 1. apríla 1930, Zm I 692/29, Vážný č. 3825 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 197–200.

⁷⁶ „Znaky ‚štvavosti‘ nebo ‚surovosti‘ jsou tu uvedeny střídavě, nikoliv hromadně.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁷⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5. Výrok odvrátil súd v odôvodnení rozhodnutia argumentom notoriety: „Jest všeobecně známo, že náš stát hlavně pro ochranu žen a dětí dělá, co jen jest možným.“

⁷⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

a mohlo pro nesympatické zaujetí posluchačstva proti poměrům v československé republice vzejít z řeči nepřátelské smýšlení proti státu“,⁷⁹ alebo sa „projevem budí nálada republiky nepřátelská“,⁸⁰ prípadne ním možno „vzbuditi nepřátelskou náladu proti domněle křivdícimu státu“.⁸¹ Obdobne „jde o štvavé hanobení republiky ... dovozuje-li komunistický řečník, že čsl. republika je státem buržoasie, a staví-li ji jako udánlivého nepřítele dělnictva proti státnímu útvaru podle komunistického programu“.⁸²

Spôsobilosť výroku znížiť vážnosť republiky súd videl v skutočnosti, že „bylo na 1. května hlásáno s řečnické tribuny posluchačům již předem proti státu zaujatým a nespokojeným s platnou státní formou, že není důvodů oslavovati výročí republiky, nesplnění svých slibů. Jest obecně známo, že stoupenci komunistické strany jsou politicky vedeni výlučně zásadami třídního boje a nepřátelství“,⁸³ vo výtke „persekuce dělnického hnutí“,⁸⁴ v jednostrannej, prehnanej a skreslenej kritike ústavných činiteľov, úradov a verejných orgánov a ich činnosti.⁸⁵ Uviedol: „republiku hanobí komunistický řečník, dovozuje ve štvavé řeči z nepravdivých skutečností, že československá republika je státem buržoasie, a stavě ji proti státnímu útvaru, který si má dělnictvo založiti podle programu komunistického, čímž může republika utrpěti na vážnosti (v očích posluchačů, kteří řečníkovi věří) jako domnělý nepřítel dělnictva“⁸⁶ a pod.

⁷⁹ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁰ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 3. decembra 1930, Zm I 662/29, Vážný č. 4010 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 595–602.

⁸¹ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. mája 1930, Zm I 250/30, Vážný č. 3876 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 293–296.

⁸² Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁸³ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁴ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 20. mája 1930, Zm I 250/30, Vážný č. 3876 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 293–296.

⁸⁵ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

⁸⁶ Rozhodnutí NS ČSR zo dňa 25. februára 1930, Zm I 835/29, Vážný č. 3784 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 107–108.

Ohrozenie verejného pokoja („obecného míru“) v republike súdey hodnotili zvýšenou intenzitou zveličovania a skresľovania pomerov v nej: „Zkreslování veřejných poměrů, které posluchače výlučně třídně orientované přivádí k úsudku, že jiná třída občanstva (kapitalisté) jest vinna nezdravými prý poměry v republice, nutně je vede k vystupňování onoho nepřátelství k oné třídě, vzbuzuje takto možnost sociálních a politických bojů, zkaňuje tím klidné soužití různých vrstev obyvatelstva a svými důsledky ohrožuje obecný mír v republice ve smyslu § 14 čís. 5 zák. na ochr. rep.“⁸⁷ Ako hanobenie bol vyhodnotený aj výrok kritizujúci hospodárske a sociálne pomery v štáte – „zaměstnavatelé neplatí dělnictvu tolik, by mohlo býti slušně živo, továrníci vydělávají miliony, daně však neplatí ... v Československé republice jsou dělníci moderními otroky, že máme celou řadu zákonů, které jsou dělány proti dělnictvu“⁸⁸ teda, že zákony sú pripravované proti robotníkom, robotníci sú utlačovaní v prospech kapitalistov a republika to trpí a podporuje. Tento výrok súd jednoducho označil za nepravdivý a spôsobilý vyvolať rozruch a pohoršenie.⁸⁹ Podobne výrok, ktorým obžalovaný opisoval „domnělý útlak a domnělé křivdy utrpené dělnictvom se strany státu jako bilanci desetiletého trvání Čsl. republiky, mluvě o persekuci dělnictva, jakož i o tom, že co neudělá pendrek a četník dodělá kapitalistická racionalisace“ súd vyhodnotil ako hanobenie, nakoľko rečník „ostrou formou a překročeným obsahem, tedy surovým a štvavým způsobem vzbuzoval ve svých posluchačích city nevážnosti a neúcty k čsl. státu, který vyličené jím poměry trpí“⁹⁰ Aj kritika (tendenčná, nie vecná, ostrá, štvavá, nepravdivá a pod.) sa teda na strane súdu chápala ako prostriedok hanobenia v častej súvislosti s hospodárskymi pomermi v štáte.⁹¹ Hanobením však nebola „málo blahovonná kritika poměrů“, vyžadovalo sa úmyselné znižovanie vážnosti republiky kritizovaním pomerov v nej.⁹²

⁸⁷ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁸⁸ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. augusta 1931, Zm II 287/30, Vážný č. 4239 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 380–382.

⁸⁹ „Soud zjistil, že tyto skutečnost, obžalovaným tvrzené pravdě neodpovídají, a že byly způsobily vyvolati rozruch a pohoršení.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 27. augusta 1931, Zm II 287/30, Vážný č. 4239 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 380–382.

⁹⁰ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 22. septembra 1931, Zm II 340/30, Vážný č. 4274 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 457–460.

⁹¹ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

⁹² Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 4. novembra 1925, Zm II 280/25, Vážný č. 2163 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník sedmý (od čísla 1843 do čísla 2227) obsahující rozhodnutí z roku 1925*, s. 620–623.

Častým protiargumentom komunistických rečníkov/rečníčok bol v tejto súvislosti celkom prirodzene argument dovolenej kritiky pomerov v republike s ohľadom na § 117 Ústavnej listiny ČSR z roku 1920, zakotvujúci slobodu prejavu „v mezích zákona“. Súd sa preto viackrát musel vysporiadať s charakterom a dovolenosťou kritiky – a to so základnou tézou, že „kritika podléhá této trestní normě“,⁹³ t.j. podlieha hraniciam prejavu určeným jednotlivými skutkovými podstatami zakotvenými v ZnOR.

Medzi ďalšie, avšak nie celkom spôsobilé argumenty rečníkov patrilo tvrdenie, že ide o ustálenú rétoriku komunistických rečníkov, ktorá sa v podstate verejne prednáša na rôznych miestach: „že v oné časti projevu jsou uváděny jen známé ‚šlágry‘ beztrestně jinde pronášené a uveřejňované, jež žádný rozumný člověk doslovně nebere, věda, že ona tvrzení jsou agitačně přehnaná a vytýkají jen pregnantním způsobem nedostatky sociálních řádů a politických poměrů“.⁹⁴

Zložitejším argumentom bolo hájenie práva na politickú príslušnosť k strane, vlastný politický názor a jeho prezentáciu (podobne ako pri poburovaní): „nelze souhlasiti s názorem stížnosti, že jest při posuzování trestného činu lhostejno zda je řečník příslušníkem té oné strany; naopak jest zcela zřejmý úsudek, že se příslušník, najmě však činitel politické strany snaží vyvolati nebo prohloubiti v myslích posluchačů stav, přející si uskutečnění programu a politických cílů strany, že volí poukazy a popudy s hlediska programu strany, a že dochází u posluchačů, jsou-li příslušníky téže strany, porozumění již naznačením toho, k čemu projev směřuje, a jakou cestou cíl ten má býti uskutečněn.“⁹⁵

ZnOR tak bol komunistami z hľadiska ich cieľov dlhodobo kritizovaný a odmietaný ako ohrozenie či sťaženie politického boja Komunistickej strany Československa. Strana totiž demokraciu a osobitne liberálnu demokraciu zjavne vnímala ako priestor, v ktorom sa môžu presadzovať aj nedemokratické a priam totalitné programy, pre ktoré sa slobodne môže agitovať s cieľom získať dostatok voličov a sympatizantov na uskutočnenie a dosiahnutie nedemokratických cieľov demokratickou cestou (hoci nie nevyhnutne iba demokratickou – ak by táto nemala byť dostačujúcou, cesta mohla nabráť aj iné formy).

Pod vplyvom čoraz väčšej radikalizácie strany a jej členov prejavujúcej sa v čoraz útočnejšej, nenávistejšej a štvavej rétorike je však iba prirodzené, že takýto postup bol v demokratickom medzivojnovom Československu chápaný ako hrozba krehkých demokratických pomerov. K politickej stabilite nepomáhali ani opakujúce sa ekonomické

⁹³ „I kritika – at' oprávněná at' neoprávněná – podléhá této trestní normě, volí-li za prostředek svého posuzování výrazy, jimiž se podle rozsudkových zjištění, jako v souzeném případě, úmyslně (vědomě) vážnost republiky zlehčuje způsobem surovým nebo štvavým, t. j. použitím hrubých prostředků, nebo tak, že se tím může vyvolati nepřátelské smýšlení proti státu, současně pak i ono zlehčování jest způsobilé snížení vážnosti republiky neb ohroziti obecný mír.“ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. januára 1930, Zm II 251/29, Vážný č. 3730 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 1–5.

⁹⁴ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 6. marca 1930, Zm I 497/29, Vážný č. 3798 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník dvanáctý (od čísla 3730 do čísla 4037) obsahující rozhodnutí z roku 1930 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 103 dis. do čísla 125 dis.)*, s. 140–143.

⁹⁵ Rozhodnutie NS ČSR zo dňa 9. septembra 1931, Zm II 429/30, Vážný č. 4256 (trestné). In: VÁŽNÝ, F. *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních. Ročník třináctý (od čísla 4038 do čísla 4348) obsahující rozhodnutí z roku 1931 a rozhodnutí disciplinární (od čísla 126 dis. do čísla 141 dis.)*, s. 416–420.

a sociálne krízy, neuspokojivé riešenie sociálnej situácie veľkej časti obyvateľstva, rastúca nezamestnanosť, narastanie sociálnych a ekonomických rozdielov v spoločnosti a pod., ktoré sa stali ľahko uchopiteľným predmetom kritiky pomerov. Vidina budúcnosti v štáte robotníkov a roľníkov, vo vidine „*dělnické vlády*“ a zospoločenštenia výrobných prostriedkov, v rétorike podávaného ako spravodlivé rozdelenie bohatstva v štáte, oslovovala masy svojou jednoduchosťou a priamočiarosťou. Bolo teda skutočne zložitým politickým rozhodnutím zaviesť a využívať aj právne a súdne nástroje boja s radikálnou ľavicou (popri iných hrozbách zo strany monarchistických prúdov, strán národnostných menšín a ich nesúlnalosti s novým československým štátom).⁹⁶

3. Proporcionalita nástrojov brániacej sa demokracie?

Uvedené konflikty medzi slobodou prejavu, politickým presvedčením a ich obmedzovaním hoci i v záujme ochrany demokracie neboli kritizované iba predstaviteľmi radikálnej ľavice či pravice. Aj slovenský politik Martin Rázus⁹⁷ ako poslanec Národného zhromaždenia pri jednej z novelizácií ZnOR v roku 1933⁹⁸ kriticky vyhlásil, že „demokracia sa nikde päšťou nerobí“ a „bolo by na čase obrátiť sa k občianstvu tejto republiky, spraviť to, čo sa dá spraviť na tom najspravodlivejšom základe a toto sťahovanie hrdla a sťahovanie občianskych slobôd a vyhrožovanie päšťou tu na ľavo, tu na pravo že by prestalo“.⁹⁹ Otázkou, ktorá vo vzťahu k uvedenej úprave ZnOR a súvisiacej súdnej praxi už dobovo vyvstávala, bola teda celkom zjavne už v mezivojnovom Československu otázka rovnaká ako dnes, dnešnými slovami označovaná ako problém proporcionality, či primeranosti. Hoci tento koncept pritom nebol v mezivojnovom období plne rozvinutý, je zrejmé, že ho zvažovali ako zákonodarcovia, tak aj súdy, ale i každodenná právnorealizačná prax. Už dobovo sa totiž nielen právnici, ale aj verejnosť zamýšľali nad opodstatnenosťou a akceptovateľnosťou zásahov do práv, akými boli ústavne a aj zákonne zaručené práva na slobodu myslenia, slova a prejavu, resp. slobody združovania a politickej súťaže.¹⁰⁰ Rodila a akceptovala sa

⁹⁶ Až neskôr, od 30. rokov, sa ako hrozba vyhodnocovali fašistické a nacistické politické snahy.

⁹⁷ Martin Rázus (1888–1937) slovenský básnik, prozaik, esejista, predseda Slovenskej národnej strany (1929–1937).

⁹⁸ Novelizovaný bol celkovo trikrát – zákonom č. 124/1933 Zb. z. a n. (doplnil § 14 o č. 6 – hanobenie Národného zhromaždenia a upravil podmienky prípustnosti zastavenia vydávania periodickej tlače), zákonom č. 125/1933 Zb. z. a n., ktorým sa menil zákon o mimoriadnych opatreniach č. 300/1920 Zb. z. a n. (mimoriadne opatrenia bolo možné zaviesť nielen počas vojny, ale aj v dobe ohrozenia štátu a jeho zriadenia) a zákonom č. 140/1934 Zb. z. a n. (doplnil nový § 14a postihujúci verejné podnecovanie k nepriateľským činom proti jednotlivcom a skupinám obyvateľov preto, že sú stúpenkami demokraticko-republikánskej formy alebo demokratického zriadenia ČSR a opätovne precizoval podmienky zastavenia vydávania periodického tiskopisu). Bližšie pozri: SOUKUP, L. Zákon na ochranu republiky a svoboda tisku v ČSR. *Právněhistorické studie*, 1984, roč. 26, s. 127–140. Tiež § 14a zákona č. 140/1934 Zb. z. a n.: „Kdo veřejně nebo před více lidmi nebo více lidí popuzuje k násilnostem, nepřátelským činům nebo k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů nebo proti jednotlivci proto, že jsou stoupenci demokraticko-republikánské státní formy nebo demokratického řádu Československé republiky, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců.“

⁹⁹ NS ČSR – Poslanecká sněmovna. Vystoupení poslance M. Rázusa na plénu shromáždění na 285. schůzi dne 22. června 1933 při projednávání správy výboru ústavně-právního o vládním návrhu zákona (tisk 2293), kterým se doplňuje zákon na ochranu republiky. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/285schuz/s285002.htm>>.

¹⁰⁰ Z ďalších problematcky vnímaných úprav mezivojnového Československa tak možno uviesť najmä zákon o rozpúšťaní politických strán (zákon č. 201/1933 Zb. z. a n. o zastavovaní činnosti a o rozpouštění politických stran), ktorý tiež možno považovať za dobový nástroj brániacej sa demokracie.

však aj myšlienka nutnosti takých konceptov, ktoré umožnia práva a slobody primerane obmedziť. Už v medzivojnovom období bol zárodkom takéhoto myslenia koncept brániacej sa demokracie K. Loewensteina,¹⁰¹ ktorý je i dnes (opäť, alebo ešte stále) v centre záujmu právnej teórie a ústavného práva.¹⁰²

Už medzivojnové Československo, jeho zákonodarcovia, ale i súdna moc si totiž uvedomovali, že boj proti radikalizmu ohrozujúcemu samotnú podstatu demokratického liberálneho štátu sa nedá vyhrať prostriedkami pasívnej demokracie, a výlučne slobodnej a racionálnej diskusie, resp. pacifistickým presviedčaním – a tým pádom nerovnými zbraňami využívanými medzi zástancami a odporcami liberálnodemokratického republikánskeho zriadenia. Tak ako si totiž stredoveké kresťanstvo muselo uvedomiť, že absolútny záväzok ku kresťanským hodnotám v zmysle zákazu akéhokoľvek násillia by viedol k porážke samotných kresťanských hodnôt ich nepriateľmi, a preto sa vytvorila koncepcia spravodlivej vojny,¹⁰³ a na druhej strane sa augustínovská absolútna koncepcia zákazu lži zrelativizovala už u Tomáša Akvinského a následne v otvorenejšej a cynickejšej podobe o Niccolu Macchiavelliho,¹⁰⁴ tak si i liberálna demokracia musela brať „poučenie z krízového vývoja“ a hľadať a využívať nástroje, ktoré primeranými prostriedkami zabezpečia jej sebauchovanie. Dnes sa tak deje napríklad koncepciami materiálneho jadra ústavy, ale tiež práve konceptom proporcionality v obmedzovaní ľudských práv, resp. pri zákonných a súdnych zásahoch do základných práv a slobôd.

Na tomto mieste sa pritom bližšie zameriame len na ideu pomeriavania, či váženia princípov a hodnôt, ako najviac relevantný nástroj ochrany demokracie v medzivojnovom Československu. Táto idea je síce dnes najviac spájaná s vývojom po druhej svetovej vojne a s Robertom Alexym,¹⁰⁵ myšlienka vyvažovania princípov a prípadne hodnôt alebo ústavných práv a záujmov však nie je jeho originálny koncept. Predchodcom teórie Roberta Alexyho o vyvažovaní princípov bol totiž už skorší nemecký právnik – Konrad Hesse, ktorý prišiel s myšlienkou „praktickej konkordancie“ ako požiadavky na dosiahnutie maximálneho účinku protichodných práv a záujmov.¹⁰⁶ Tento koncept následne ďalej rozvinul Robert Alexy, ktorý sa pokúsil celý postup formalizovať najmä zavedením Alexyho formuly pre vyvažovanie princípov a hodnôt.¹⁰⁷ Odtiaľ sa táto myšlienka začala šíriť všetkými smermi, geograficky aj inštitucionálne. Ovplyvnila tak nielen ďalšie európske

¹⁰¹ PUŠKÁROVÁ, E. Teoretické východiská konceptu militantnej demokracie. *Právny obzor*, 2016, roč. 99, č. 4, s. 331–352.

¹⁰² KÁČER, M. (ed.). *Rozpúšťanie politických strán ako prejav militantnej demokracie*. Praha: Leges, 2022.

¹⁰³ VYŠNÝ, P. Teória spravodlivej vojny Francisca de Vitoriu. *Právnik*, 2021, č. 9, s. 759–778.

¹⁰⁴ MARKLAND, A. *The Genealogy of Lying and Deception in Political Theory. (Thesis)*. Middletown, CT: Wesleyan University, 2012. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://digitalcollections.wesleyan.edu/object/ir-98>>.

¹⁰⁵ ALEXY, R. Lidská důstojnost a princip proporcionality. In: AGHA, P. – PAVLAKOS, G. (eds.). *Princip proporcionality Roberty Alexyho v českém právním myšlení*. Praha: Academia, 2022. Tiež ALEXY, R. *Theorie der Grundrechte*. Baden-Baden: Nomos, 1985; ALEXY, R. *Recht, Vernunft, Diskurs: Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1995.

¹⁰⁶ *Proporcionality*. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <https://ja-sr.sk/sites/default/files/2021-04/Proporcionality_prednaska.pdf>.

¹⁰⁷ ALEXY, R. On balancing and subsumption. A structural comparison. *Ratio iuris*, 2003, 4, s. 444 a nasl. Pozri bližšie ONDŘEJEK, P. Poměrování jako klíčový argument přezkumu ústavnosti v ěře proporcionality a některé projevy jeho kritiky. In: AGHA, P. – PAVLAKOS, G. (eds.). *Princip proporcionality Roberty Alexyho v českém právním myšlení*. Praha: Academia, 2022.

a mimoeurópske krajiny, ale aj judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie,¹⁰⁸ presne v duchu dlhotrvajúcej tradície nemeckého vplyvu na kontinentálne právne poriadky.

Z tohto pohľadu pritom síce samotný koncept proporcionality môže byť povojnovým, resp. pochádzajúcim až z druhej polovice 20. storočia, avšak i bez väčšieho násillia voči tomuto konceptu možno spätne hodnotiť aj obdobnú snahu o primerané zásahy do práv a slobôd v medzivojnovom Československu ako svojskú snahu o riešenie problému proporcionality ešte pred vznikom samotného konceptu – a to podobne ako po vojne, primárne na úrovni súdnej praxe. Práve sudcovský aktivizmus a rozširujúci výklad totiž zjavne predstavoval najvyužívanejší nástroj, ako primerane reagovať na hrozby, ktoré ani samotná právna úprava ZnOR nemohla vo všetkých dôsledkoch a podobách predpokladať, ale možno ani otvorene vysloviť. A ak nám aj pritom postup NS ČSR na predchádzajúcich riadkoch v uvedených prípadoch mohol miestami pripadať ako precitlivý, či prehnaný, je potrebné si uvedomiť okolnosti dobového ohrozenia Československa a jeho režimu v kontexte medzinárodného práva a vzťahov, ale i v kontexte vnútroštátneho vývoja v okolitých štátoch. V tomto svetle zjavne súdna prax intuitívny prepočet rovnice proporcionality riešila tak, aby riziká hroziace verejnému záujmu čo najviac eliminovala za využitia nástrojov, ktoré mala k dispozícii. Všetky obavy, na ktoré pritom judikatúra i legislatíva v medzivojnovom období poukazovali, sa napokon predsa ukázali ako opodstatnené, ba dokonca ako prorocké. Z tohto pohľadu teda spätne možno hodnotiť uvedené zásahy do práv a slobôd ako predvídateľné, a zásadne i primerané, hoci na druhej strane, z dnešného pohľadu sa dokonca ešte aj extenzívny súdny výklad môže javiť ako v konečnom dôsledku nedostatočný – nakoľko ani ten nebol schopný zvrátiť nastávajúci právno-politický vývoj v 30. a 40. rokoch 20. storočia. Nástroje brániacej sa demokracii, ktoré používali racionálne nástroje v boji proti iracionálnym a emocionálnym argumentom, teda napokon fatálne zlyhali – hoci nie svojou vlastnou vinou, ale primárne zhodou okolností vývoja v celej Európe, ktorý bol hnaný viac (negatívnymi) emóciami než ráciom. Liberálnej demokracii naopak zjavne chýbal dostatočný emocionálny apel – minimálne v okolitých štátoch, ktorých vzoru napokon podľaľha aj optimistickejšia spoločnosť Československej republiky.

Záver

Myšlienky prijať úpravu chrániacu republikánsko-demokratický režim boli v 20. rokoch vo svetle vývoja v strednej Európe pomerne prirodzenými. Úvahy vedúce týmto smerom však ešte urýchlil atentát anarchistu, bývalého člena KSČ, na ministra Aloisa Rašína.¹⁰⁹ ZnOR tak bol prijatý v pomerne rýchлом slede: 12. februára 1923 bol predložený na prerokovanie

¹⁰⁸ V rámci práva Európskej únie je najdôležitejším dokumentom stanovujúcim princíp proporcionality Charta základných práv Európskej únie. Princíp proporcionality je výslovne zakotvený v charte v jej čl. 52 ods. 1. Súdny dvor Európskej únie pritom používa väčšinou trojstupňový test proporcionality, ktorý zahŕňa posúdenie primeranosti, nevyhnutnosti a primeranosti. Používa však aj rôzne modifikované testy, napr. miernejší test zavedený vo veci Fedesa (C-331/88). Pozri tiež ŠKRINÁR, T. *Test proporcionality v správnom konaní*. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <<https://www.projustice.sk/spravne-pravo/test-proporcionality-v-spravnom-konani>>.

¹⁰⁹ Rudé právo ako denník radikálnej ľavice od októbra 1922 (A. Rašin sa dňom 7. októbra 1922 stal opätovne ministrom financií) viedlo ostrú kampaň proti novej vláde a aj proti A. Rašínovi, ktorá kulminovala v decembri 1922 (legionárska aféra, Rašínom presadzované obmedzovanie štátnych výdavkov a znižovanie plátov štátnym zamestnancom v záujme stabilizácie meny a pod.). Obsah jednotlivých článkov, ich

Národného zhromaždenia a publikovaný bol už 19. marca 1923.¹¹⁰ Nešlo však o riešenie výnimočnej situácie a nemala to tiež byť len dočasná norma, na čo upozornila aj dôvodová správa. V jej zmysle má totiž štát nielen právo, ale aj povinnosť čeliť snahám namiereným proti jeho existencii a samostatnosti, namiereným proti jeho demokraticko-republikánske-
mu zriadeniu. Ako ďalej konštatuje – akousi osobitnou, vlastnou formulou „proporcionality“: „Povinnosť ta je však tým väčší, čím väčší práva a svobody byly dány občanstvu a čím za takových svobod útoky nepřátel republiky jsou rafinovanější a smělejší.“¹¹¹

ZnOR bol síce nadmieru kritizovaný, ale v neistých politických časoch aj nadmieru potrebný. Rozhodne otvoril otázku brániacej sa demokracie, ako aj proporcionality zásahov do práv a slobôd v záujme povinnosti ochrany demokracie. Po skúsenosti boja o demokraticko-republikánsky štát v podmienkach rozpadajúceho sa Rakúsko-Uhorska bolo Československo ochotné zasadiť sa o zachovanie a záchranu nového štátneho zriadenia a pevné ukotvenie jeho hodnotového rámca aj v čase multiohrozenia 20. a 30. rokov 20. storočia (snahy národnostných menšín, slovenské autonomistické hnutie, radikálne ľavicové snahy, fašizmus, nacizmus, revizionizmus).¹¹² Keďže ZnOR pritom vymedzil hranice slobody prejavu a povinnosti chrániť demokraciu pomerne vágne a široko, súdy sa museli vysporiadať so zložitým podradovaním skutkového stavu pod dané ustanovenia, pomeriavajúc pritom ústavné práva a povinnosť ochrany demokracie s realitou agresívnej nesystémovej politickej strany, jej predstaviteľov, agitátorov či rádových sfanatizovaných rečníkov. Trestaná kritika pomerov v štáte, vyhodnocovaná ako poburovanie, prípadne aj hanobenie, tak síce zjavne obmedzovala slobodu slova a sťažovala politický boj strane s programom radikálnej premeny štátu, ale zároveň – čo môžeme povedať aj spätne po skúsenosti s totalitným komunistickým režimom – predvídavo odhaľovala jej skutočnú podstatu a cieľ, ktorým bolo prebratie moci a nastolenie diktatúry podľa sovietskych vzorov.

štvavosť a hanlivé sarkastické básničky mali reálny potenciál prispieť k radikalizácii časti spoločnosti a aj jej postojov k osobe A. Rašina. Porovnaj napr. Dr. Rašín odhalen! *Rudé právo*, 16. prosince 1922.

¹¹⁰ Na predlohe zákona pracovali profesori August Miříčka, Jaroslav Kallab a Albert Milota a aj bývalý minister spravodlivosti Alfréd Meissner. PEHR, M. c. d., s. 37.

¹¹¹ NS ČSR – Poslanecká sněmovna, 1922. I. volební období. 6. zasedání. Tisk 3996. Vládní návrh zákona na ochranu republiky. Důvodová zpráva. [online]. 23. 5. 2023 [cit. 2023-05-23]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_02.htm>.

¹¹² Kauzám týkajícím se úkladov o republiku v rozhodovacej činnosti NS ČSR sa venoval: KAZDA, J. Právní ochrana proti kontrarevoluci za první Československé republiky. In: *Revoluce a právo – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 614–626.

Čo pre Slovákov znamenal a v súčasnosti znamená štátny sviatok Slovenského národného povstania?

Alexandra Letková

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: alexletkova@gmail.com*

Ján Sombati

*Dunajská Lužná
Kontaktní e-mail: jsombati@gmail.com*

What Did and Does the National Holiday of the Slovak National Uprising Mean for Slovaks?

Abstract:

Intention of the authors is to analyse the importance of national holiday of the Slovak National Uprising in a context of collective and historical memory of the Slovak nation. The aim of submitted paper is therefore to analyse various lines of opinion on the Slovak National Uprising, especially from the perspective of two totalitarian ideologies, as well as from the perspective of contemporary historiography after 1989. In the context of aforementioned analyses, authors deal with recent and historical interpretations from the historical and collective memory point of view, with an emphasis on legal consequences. The first years of independence and democracy brought to Slovakia re-increase of pro-fascist (Fudák's) interpretation of history, which, however, did not succeeded in settling down in the collective memory of the Slovak nation. Nevertheless, the last years once again brought relativisation and misinterpretation of historical context of the Slovak National Uprising and its specific standing in society as a national holiday in particular. Reflecting these negative trends, the authors also consider possibilities of effective protection of national holidays, not only with the use of law.

Keywords: Slovak National Uprising; 14th March; war-time Slovak State; Slovak statehood; national holiday

Kľúčové slová: Slovenské národné povstanie, SNP; 14. marec; vojnový Slovenský štát; slovenská štátnosť; štátny sviatok

DOI: 10.14712/2464689X.2023.46

Financovanie: Tento článok je výstupom z projektu VEGA č. 1/0619/21 Hodnoty v práve.

Úvodom o motivácii, ktorá nás k napísaniu štúdiu viedla

Súčasná politická reprezentácia nie je jednotná v postoji k štátnemu sviatku Výročia SNP. Dňa 29. augusta 2020, teda v deň výročia, uverejnila poslankyňa Národnej rady Slovenskej republiky Anna Záborská príspevok na sociálnej sieti Facebook s textom „Národ potrebuje zmierenie. Niet iných udalostí v minulosti nášho národa, ktoré nás rozdeľujú tak, ako tie z rokov 1939 až 1945. Už pred skoro 30 rokmi môj otec Anton Neuwirth navrhol premenovať 29. august na Deň národného zmierenia. Túto cestu sme stále ešte nenastúpili. Možno je treba začať, kým máme ešte čas.“¹ Negatívne reakcie na uvedené nenechali na seba dlho čakať a hneď na druhý deň Záborská v ďalšom príspevku vysvetľovala, že jej snaha nemieri na obhajobu vojnového slovenského štátu a jeho totalitného režimu.² Zároveň poslankyňa vyzývala k dialógu a k zmiereniu sa s vlastnou históriou. Odhliadnuc od politickej príslušnosti poslankyne, a teda bezpochyby aj politického pozadia príspevku, sa v kontexte uvedeného vynára niekoľko dôležitých historicko-právnych a právnych otázok, ktoré sme pretavili do cieľov našej štúdie. Cieľom našej práce je teda analýza SNP v kontexte toku dejín a to najmä v zmysle právnno-historickom, skrz optiku totalít. V prvej časti štúdie sa zameriame na analýzu postavenia SNP v právnom poriadku v Československej republike (ďalej len „ČSR“), resp. na Slovensku a následne budeme analyzovať jeho súčasné dezininterpretácie (od Nežnej revolúcie do súčasnosti). V druhej časti príspevku podrobíme SNP analýze prostredníctvom historickej pamäti a jej mechanizmov.

1. Cesta SNP od ozbrojeného vystúpenia protinacistickej koalície po vyhlásenie štátneho sviatku

Z právnno-historického pohľadu nás samozrejme viac zaujíma význam SNP z pohľadu práva, resp. právnej histórie presahujúcej do súčasnosti, než z pohľadu vojenskej histórie. Jeho právny aspekt je totiž rozhodujúci aj pri hodnotení SNP ako jedného zo štátnych sviatkov. Právny význam SNP je pre väčšinu odbornej aj laickej spoločnosti na Slovensku nesporný – vďaka ozbrojenému povstaniu (vojensky však nie stopercentne zorganizovaného), ktoré v neskoršej fáze prešlo do partizánskeho typu boja, sa Slováci postavili na stranu protihitlerovskej koalície, zároveň vyjadrili svoj nesúhlas s ľudáckym režimom vojnového slovenského štátu a prihlásili sa k ČSR. Medzinárodnoprávny návrat ČSR do predmníchovskej podoby by nastal pravdepodobne aj bez vypuknutia SNP. Čo je však dôležité, Slovenská národná rada (ďalej len „SNR“) sa po vyhlásení povstania stala platným politickým hráčom so silným hlasom a bola vypočutá aj zástupcami Dočasného štátneho zriadenia československého v Londýne. Vďaka SNP, a následným rokovaniam SNR s predstaviteľmi Dočasného štátneho zriadenia, sa republika obnovila na novej platforme dvoch bratských národov, hoci v naďalej unitárnej ČSR. Nesporne najväčšou zásluhou povstania a normatívnej činnosti SNR bola právne uznaná samobytnosť a nová štátnosť slovenského národa, vybudovaná na antifašistických základoch, s vlastným národným orgánom zákonodarnej, výkonnej a vládnej moci na území Slovenska.³

¹ Status Anny Záborskej [online] zo sociálnej siete Facebook z dňa 29. augusta 2021 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/www.zaborska.sk/posts/3481981135159461/>>.

² Status Anny Záborskej [online] zo sociálnej siete Facebook z dňa 30. augusta 2021 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/www.zaborska.sk/posts/3485014974856077/>>.

³ Blížšie k téme pozri: BEŇA, J. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: PrF UMB, 2001, s. 100.

Vnímať SNP iba ako historickú udalosť, hoc v kontexte štátoprávneho usporiadania, nestačí. SNP je na Slovensku oslavované ako štátny sviatok s najpompéznejšími oslavami a preto nemožno opomenúť ani túto stránku problematiky s dôvetkom, že každý štátny sviatok má aj svoj politický rozmer, ktorý má taktiež významnú rolu pri (dez)interpretácii konkrétnej oslavovanej udalosti.

1.1 Štátny sviatok Výročia SNP

Po februárovom prevrate v roku 1948 sa celý život spoločnosti prispôboval novému totalitnému režimu a teda každodennej oslave víťazstva proletariátu a inak tomu nebolo ani pri štátnych sviatkoch. Všetky symboly pripomínajúce medzivojnovú republiku museli ustúpiť novým prioritám a hodnotám, a zároveň všetky nové museli odzrkadľovať ducha ľudovej demokracie a neskôr socializmu – oslavovalo sa predovšetkým poslanie robotníckej triedy pod vedením komunistickej strany.⁴ Spravodajca zákona Vácha pri prijímaní nového zákona o štátnych sviatkoch uviedol: „[...] přes svůj malý rozsah svého druhu významná úprava, dotýkající se celého našeho veřejného života, starých tradic našeho národa a zájmů širokých pracujících vrstev. Určení státního svátku a památných a významných dnů jest vždy a všude výrazem a zevním ukazatelem citění vládnoucí třídy ve státě a vyjádřením před světem, jakého charakteru je státní zřízení.“⁵

Dňa 2. novembra 1951 bol prijatý zákon č. 93/1951 Zb. o štátnom sviatku, o dňoch pracovného pokoja a o památných a významných dňoch. Tento zákon platil s neskoršími novelizáciami od roku 1952 až do rozpadu republiky.⁶ Štátna oslava výročia SNP bola v § 3 zaradená medzi významné dni: „29. srpen, kdy v roce 1944 slovenský národ se pokusil seťřásti jho vlastního i německého fašismu.“ Stál na rovnakej zákonnej úrovni ako 25. február a 7. november.⁷ Po federalizácii republiky prijala SNR zákon č. 69/1969 Zb. o štátnom sviatku Slovenskej socialistickej republiky, ktorým bolo výročie vypuknutia SNP ustanovené za štátny sviatok a za deň pracovného pokoja – išlo o jedinú dvojkolajnosť medzi štátnymi sviatkami v republike.⁸ Zákon začínal emotívnou preambulou, ktorá vysvetľovala motívy zákonodarcu nasledovne: „Verná odkazu Slovenského národného povstania, v ktorom slovenský ľud za cenu nesmiernych obetí povstal do boja proti fašistickým okupantom a jednoznačne prejavil svoju vôľu žiť ako slobodný a samobytný národ v obnovenom spoločnom štáte Čechov a Slovákov, Slovenská národná rada sa uzniesla na tomto zákone.“⁹ Tento zákon bol však zrušený zákonom č. 52/1975 Zb., čím bola dvojkolajnosť štátnych sviatkov v republike odstránená a právny stav sa vrátil k tomu spred roka 1969.

Opätovné prinavrátanie sa k výročiu SNP, ako ku štátnemu sviatku, prinieslo až obdobie po Nežnej revolúcii. Na základe zákona č. 489/1992 Zb. o vyhlásení 29. augusta za

⁴ KUŠNIRÁKOVÁ, I. a kol. „*Výjdem v noci vo fakľovom sprievode a rozsvietime svet*“ *Integračný a mobilizačný význam slávností v živote spoločnosti*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2012. s. 136.

⁵ Stenoprotokol [online] zo schôdze č. 59, zo dňa 2. novembra 1951 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=52056>>.

⁶ Zákon č. 93/1951 Zb. nadobudol účinnosť 1. 1. 1952.

⁷ Stenoprotokol [online] zo schôdze č. 59, zo dňa 2. novembra 1951 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=52056>>.

⁸ K úprave štátnych sviatkov v Československu resp. na Slovensku pozri: HALÁSZ, I. *Minulost' a symbolika v ústavách štátov strednej Európy*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2020, s. 89–104.

⁹ Preambula zákona SNR č. 69/1969 Zb.

štátny sviatok Slovenskej republiky, prijatého dňa 29. septembra 1992, sa stalo výročie SNP štátnym sviatkom v Slovenskej republike. Podľa preambuly sa SNR uzniesla na tomto zákone „vedomá si významu Slovenského národného povstania, v ktorom slovenský národ 29. augusta povstal do boja proti totalite, útlaku, rasizmu, fašizmu, potlačovaniu ľudských a občianskych práv a nehľadiac na obete prejavil túžbu žiť slobodne a hlásiac sa k odkazu celého antifašistického odboja“.¹⁰ Nový zákonodarca v súlade s demokratickými princípmi a ľudskými právami a slobodami už neodkazoval iba na samobytnosť slobodného slovenského národa, ale aj na hodnoty, ktoré povstanie predstavuje. Prijatiu tohto zákona však predchádzala pomerne búrlivá debata poslancov. Medzi nimi figuroval aj Anton Neuwirth, otec Anny Záborskej, a tvorca myšlienky spomínaného slovenského národného zmierenia.

Z pohľadu právneho aj politického, bola práve rozprava k zákonu č. 489/1992 Zb. tou dodnes najdôležitejšou, pretože od jej záverov sa doposiaľ neupustilo. Práve vďaka prijatiu uvedeného zákona, ktorého predkladateľom bol Pavol Kanis (poslanec za Stranu demokratickej ľavice), sa dodnes výročie SNP pripomína formou štátneho sviatku. Prijatiu zákona predchádzala búrlivá a miestami až patetická debata.

Rozprava na pôde SNR bola otvorená Kanisovým vystúpením, ktorý hovoril o SNP ako o historickej udalosti, ktorá vo vedomí národa a štátu mimoriadnym spôsobom ovplyvnila históriu a činy celých generácií: „Dňa 29. augusta 1944 povstal slovenský ľud, slovenský národ proti nacistickému okupantovi a domácejmu totalitnému režimu [...]. Slovenské národné povstanie je v našich dejinách historickým medzníkom [...]. Stalo sa zdrojom historického povedomia ľudu, ktorý so zbraňou v ruke prispel k svojmu oslobodeniu, a nečakal, až bude oslobodený. Na týchto dejinných faktoroch a faktoch nemôžu nič zmeniť ani deformácie hodnotenia SNP v päťdesiatych alebo nasledujúcich rokoch, ani falzifikácie odkazu a glorifikácie jeho niektorých aktérov.“¹¹ Kanis sa vo svojom predhovore opieral o vyhlásenie historikov,¹² pričom v závere poukazyval na prepojenie SNP s európskymi demokratickými hodnotami, čím jednoznačne zaradil Slovensko do rodiny západných európskych krajín. Jeho vystúpenie bolo umocnené slovami v poradí druhého rečníka Radomíra Žingoru (poslanec za Hnutie za demokratické Slovensko), syna Viliama Žingoru, účastníka a neskôr popraveného hrdinu SNP. Do debaty o zaradení, či nezaradení výročia SNP medzi štátne sviatky sa zapojila aj odborná a laická verejnosť, o čom referoval Ladislav Polka (poslanec za Hnutie za demokratické Slovensko). Vo svojom vystúpení

---

¹⁰ Preambula zákona SNR č. 489/1992 Zb.

¹¹ Stenoprotokol [online] zo 6. schôdze SNR z dní 29. a 30. septembra a 1. októbra 1992 [cit. 2022-28-4]. Dostupný na: <<https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=71568>>.

¹² „Historici, ktorí sa už dlhší čas zaoberajú dejinami Slovenska v rokoch 1938 až 1945 a osobitne tunajším protifašistickým zápasom, nepovažujú výskum povstania za uzavretý. Jednoznačné sú však základné východiská a ciele povstania. Išlo v ňom o systematicky pripravovaný a vedený zápas proti fašizmu, nech mal už podobu nacistickej supremácie, či priamej okupácie alebo domácej totality a nedôstojnej kolaborácie. Išlo v ňom o demokratickú obnovu slovenskej štátnosti v rámci rovnoprávneho spoložitia s bratským českým národom v spoločnom štáte, o odmietnutie tej podoby štátnosti, ktorá bola násilím nastolená po 14. marci 1939, a v ďalších rokoch politicky i morálne degenerovala v kolaborácii s nacistickým Nemeckom. Povstanie malo skutočne celonárodný charakter, aj keď jeho jednotlivé zložky mali o jeho konečných cieľoch rozdielne predstavy. Zjednocujúcim prvkom tu bol zápas proti fašizmu, túžba po slobode, demokracii a skutočnej národnej emancipácii.“ *Tamže*.

potvrdil, že došlé petície, rezolúcie a listy boli podporné a širšia verejnosť žiadala schválenie výročia SNP za štátny sviatok.¹³

Samozrejme sa objavili aj názory protichodné a niektoré aj kontroverzné, nepovažujúce povstanie za udalosť hodnú postavenia štátneho sviatku. Medzi také patrilo vystúpenie Petra Brňáka (poslanec za Slovenskú národnú stranu). Podľa Brňáka SNP rozdeľovalo spoločnosť a zároveň považoval za klamlivé jeho prepájanie s demokratickými hodnotami, pretože ho považoval za začiatok komunistickej totality.¹⁴

Vystúpenie Antona Neuwirtha (poslanec za Kresťanskodemokratické hnutie) patrilo k tým najdlhším a zároveň najostrejším voči SNP. Na úvod sa odvolával na úryvky z listu organizácie Zväzu protifašistických bojovníkov z dňa 22. júla 1992, ďalej poukazoval na ohýbanie faktov pred rokom 1989. Odvolával sa na psychologické aspekty štátnych sviatkov vo vzťahu k národu a ako on sám zhodnotil „štátny sviatok je niečo slávnostné, niečo mimoriadne, kedy sa skláňame pred mravnými hodnotami, ktoré národ dosiahol, ale aj pred obetami, ktoré boli potrebné na ich dosiahnutie. Ak máme v tomto svetle hodnotiť 29. august, tak si uvedomme, že je to deň, v ktorom sa začala tragédia slovenského národa. Áno, tragédia, lebo v ten deň zdvihol Slováč zbraň proti Slovákom. Slováč začal zabíjať Slováka. Nikdy predtým to naše dejiny v takej miere nepoznali. Bol to prvý veľký bratovražedný boj v našich dejinách. A keď ešte aj teraz sa pri mojich slovách zdvíha vo vašom vnútri z jednej či z druhej strany horkosť, uvedomte si, prosím vás, že je to ozvena nenávisťi obojstranne rozsievanej plným priehrástím práve 29. augusta 1944. Z tohoto celkového pohľadu slovenského národa sa nám tento deň javí ako čierny.“¹⁵ Celkovo možno povedať, že sa vo svojom prejave opieral o historiografiu len minimálne, dôraz kladol najmä na vyhrotenie emócií, čomu zodpovedal aj záver jeho vystúpenia. Neuwirth ponúkol riešenie prostredníctvom vytvorenia pamätného dňa celonárodného a všeobecného zmierenia sa s miestom pamäte – spoločným cintorínom pre povstalcov aj gardistov, ktorý by zároveň dopomohol splniť Slovákom ich cyrilo-metodské poslanie.¹⁶

Výročiu SNP bolo nakoniec zákonom dané postavenie štátneho sviatku – za návrh hlasovalo 89 poslancov, proti návrhu zákona bolo 12 poslancov a 26 poslancov sa zdržalo hlasovania.¹⁷ O rok neskôr sa pristúpilo ku komplexnej úprave štátnych sviatkov v Slovenskej republike a to prostredníctvom zákona č. 241/1993 Z. z. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch, zo dňa 20. októbra 1993. Medzi pôvodne štyri štátne sviatky, sa v nadväznosti na vyššie zmienený zákon, zaradil v § 1 aj 29. august

¹³ *Tamže*.

¹⁴ Brňák následne uviedol „Navrhujeme, aby za štátny sviatok Slovenskej republiky bol prijatý 19. september, keď v roku 1848 štúrovská Slovenská národná rada vyhlásila neodvislosť slovenského národa. Týmto činom sa Slováci už pred 144 rokmi deklarovali za samostatného politického činiteľa a zapojili sa do stredoeurópskych integračných snáh.“ *Tamže*.

¹⁵ *Tamže*.

¹⁶ Navrhujem preto pozmeniť návrh zákona v tom zmysle, ako som spomenul. Možno s takýmto textom alebo ak ho legislatívci upraví inak: Zákon Slovenskej národnej rady o vyhlásení 29. augusta za pamätný deň celonárodného a všeobecného zmierenia. Slovenská národná rada vedomá si významu Slovenského národného povstania v dejinách slovenského národa, kedy sa na ochranu ľudstva proti nacizmu, ale i na ochranu slovenskej štátnosti, zoradili do boja statoční synovia slovenského národa a ďalších národov, chce oceniť premnohé obete na životoch a vzdať im poctu tým, že prijíma nasledujúci zákon o 29. auguste, kedy sa v roku 1944 začali bojové akcie povstania.“ *Tamže*.

¹⁷ Pre porovnanie za návrh Neuwirtha hlasovalo 29 poslancov, proti návrhu 61 poslancov a zdržalo sa 36 poslancov. *Tamže*.

(ďalšími boli 1. január, 5. júl a 1. september). Doposiaľ bol uvedený zákon novelizovaný jedenásťkrát, no žiadna z noviel sa netýkala 29. augusta.¹⁸

1.2 Právno-historická analýza súčasných pokusov o dezinterpretáciu SNP

Postavenie SNP v historiografii trpí najmä dvomi totalitami, t. j. interpretáciou SNP očami ľudáckej a komunistickej propagandy. Kým prvá ho zatracovala, druhá ho nekriticky stavala na piedestál dejín, avšak obe pracovali s postulátmi, ktoré neodzrkadľovali dobovú realitu. Zlom prišiel až v 90. rokoch, kedy do problematiky priniesol vyváženú interpretáciu SNP Jozef Jablonický, ktorý oprostil interpretáciu SNP od ideologických nánosov komunistickej propagandy tým, že SNP popisoval aj očami demokratického, či občianskeho odboja.¹⁹

Pre našu prácu sú však smerodajné najmä úvahy o SNP, s ktorými sa stretávame v súčasnosti. Okrem spomínanej Záborskej sa k SNP, či už ako ku štátnemu sviatku alebo ako k historickej udalosti, vyjadrilo množstvo historikov, právnikov aj politikov. Na Jablonického nadviazalo veľké množstvo autorov a dovoľme si tvrdiť, že problematika SNP je už historikmi dôsledne prebádaná a názorovo ustálená. Nás však primárne zaujímajú vyhlásenia, ktoré nie sú v súlade s ustáleným názorom o SNP.

V roku 2015, v deň výročia SNP, nechal vyvesiť vtedajší predseda Banskobystrického samosprávneho kraja Marian Kotleba na úrade čierne vlajky. Riaditeľ úradu Milan Uhrík sa k vlajkám vyjadril tak, že smútočné vlajky boli vyvesené ako spomienka na padlých v SNP. Ich strhnutie Eduardom Chmelárom považoval za prejav hlbokej neúcty voči vyhasnutým životom v povstaní. Naposledy sa Kotleba vyjadril k SNP v politickej relácii Na telo, v ktorej na otázku „Bolo podľa vás SNP boľševickým pučom proti slovenskej samostatnosti?“ odpovedal po chvíľkovom zvažovaní „päťdesiat na päťdesiat“.²⁰ Kotleba spolu s ostatnými členmi politickej strany Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko, dlhodobo hlásajú názory v rozpore s akceptovanými závermi historiografie a teda nie je prekvapivé,²¹ že aj SNP vnímajú pokrivenou ľudáckou optikou. Kotleba v podstate iba prezentuje závery kontroverzných autorov, ktorých môžeme označiť ako hlásateľov ľudáckej, či neoludáckej propagandy. Ako príklad môžeme uviesť napr. Milana S. Ďuricu a jeho učebnicu Dejiny Slovenska a Slovákov (2. vydanie z roku 1996), v ktorej vykresľuje SNP ako protislovenský a protištátny puč organizovaný zo zahraničia. Samotné SNP

¹⁸ V ďalších častiach práce podrobíme analýze Neuwirthov návrh zmierenia aj v kontexte 14. marca a preto len v krátkosti uvádzame aj jeho postavenie ako štátneho sviatku. Zákonom č. 99/1939 Sl. z. z. dňa 11. mája 1939 bol 14. marec vyhlásený za štátny sviatok, pričom tento zákon bol prijatý dokonca skôr než zákon č. 148/1939 Sl. z. o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke a štátnej zástave, ktoré boli oficiálnymi štátnymi symbolmi. Deň 14. marec sa ako štátny sviatok oslavoval pod záštitou vedenia HSLS, keďže bol súčasťou oficiálnej propagandy. KUŠNIRÁKOVÁ, c. d., s. 210.

¹⁹ Považujeme za vhodné sa aspoň pár slovami zmieniť o Jablonického knihe Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja, ktorá je vo všeobecnosti považovaná za najlepšiu prácu pojednávajúcu o povstaní, hoci bola napísaná v období neslobody a to v roku 1969 (druhého vydania sa dočkala v roku 2009). Jablonický v nej konfrontuje spomienky povstalcov a partizánov resp. oral history konfrontuje s oficiálnymi dokumentmi nájdenými v archívoch. Túto knihu považujeme za dodnes neprekonané poslanstvo povstania, na ktoré nadväzujú aj práce súčasných historikov.

²⁰ Vyjadrenie Mariana Kotlebu [online] v relácii Na telo zo dňa 21. júna 2020 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.facebook.com/watch/?v=1219930761677976>>.

²¹ Jozefa Tisa považujú za martyra slovenského národa, vojnový Slovenský štát označujú ako prvú Slovenskú republiku, popierajú holokaust, etc.

píše v úvodzvkách, čím význam danej udalosti celkom zreteľne relativizuje.²² Ďurica v uvádzanej učebnici neodkazuje na žiadnu literatúru (sic!), no jeho závery sú totožné napr. s názormi Konštantína Čulena: „Bol to [SNP pozn. autorov] nepodarený puč kariéristických dôstojníkov a malej skupiny evanjelickej inteligencie, podporovaný ruskými parašutistami. Je veľkým omylom, [...] že to bolo spontánne povstanie slovenského národa. [...] Tam kde sa počas vojny nikto nepopravil, teraz český kat má prácu stále.“²³; ďalej Alexandra Macha: „K zastaveniu ilegálnej činnosti na Slovensku nebolo treba strieľať ani nikoho vešať. Bolo by stačilo deportovať do Protektorátu prvých 20–30 Čechov prichytených v ilegálnej činnosti a hneď by prešla chuť ďalších. [...] Vojna v Európe končí a medzi budúcimi víťazmi je málo pochopenia pre slovenské ciele a snaženia. Spojenci uverili Benešovi, ktorý od nešťastného augusta 1944 mohol škodoradostne dokazovať svetu, že Slováci odmietajú vlastný štát a žiadajú si návrat do českého područia.“²⁴; alebo so závermi Ferdinanda Ďurčanského: „Akcie, ktoré boli dr. Edvardom Benešom predstavované ako ‚Slovenské národné povstanie‘ v podstate boli vojenským podnikom Moskvy. Z každej stránky boli dielom sovietskeho vojenského velenia. Ich cieľom bolo rozšíriť vojenskú záujmovú sféru a komunistický režim, čo najďalej na západ.“²⁵; či Jozefa Tisa: „Nevyjasnenosť pojmov a cieľov, použitie podvodu a zaskočenia dobromyseľných ľudí, predstieranie dobroprajnosti voči Slovákom boli prvé príznaky rodiaceho sa nového života. Do toho nevyjasneného ovzdušia hodila sa správa, že Nemci obsadzujú Slovensko, že zabili prezidenta a odvliekli vládu a preto bola pohotová výzva: Slováci, poďte s nami proti Nemcom! [...] tejto prefikanej taktike podľahli mnohí statoční ľudia a dobrí Slováci nielen v armáde, ale i v radoch civilného obyvateľstva.“²⁶

Samozrejme závery ľudáckej a dnes neofudáckej propagandy vôbec nekorešpondovali s pohľadom členov napr. Dočasného štátneho zriadenia v Londýne. Československý program na stanici BBC informoval o SNP nasledovne: „Československí vojaci, partizáni a ČSR verné obyvateľstvo bránia rodnú pôdu proti nemeckým votrelcom. Slovensko dokazuje svojim bojovým vystúpením svoju vernosť ČSR.“²⁷ O čosi kritickejšie a rozhodne pravdivejšie správy sa dozvedáme napr. od Ladislava K. Feierabenda: „Autentické správy zo Slovenska sme sa dozvedeli od trojčlennej delegácie SNR. Za Demokratickú stranu prišiel Ján Ursíny, za Komunistov Laco Novomeský a za slovenskú armádu plukovník Mirko Vesel. [...] o pomeroch na Slovensku sme si urobili tento obraz: povstanie bolo dohodnuté medzi všetkými slovenskými vlasteneckými činiteľmi a všetci s ním súhlasili. Nejde o občiansku vojnu, ale o národný boj proti Nemcom. [...] Novinári položili delegátom otázku, týkajúcu sa článku Štefana Osuského, ktorý v ňom tvrdil, že Slováci nevedia, za čo bojujú. Niektorí sú vraj za ČSR, iní za samostatní Slovenský štát a tretí za pripojenie k Sovietskemu zväzu. Delegáti odpovedali, že na Slovensku je národná jednota, jednotná

²² ĎURICA, M. S. *Dejiny Slovenska a Slovákov*. 2. vyd. Bratislava: MEDIA TRADE, 1996, s. 182 a nasl.

²³ ČULEN, K. *Po Svätoplukovi druhá naša hlava (Život Dr. Jozefa Tisu)*. 2. vyd. Partizánske: GARMOND, 1992, s. 250.

²⁴ VNUK, F. *Mať svoj štát znamená život. Politická biografija Alexandra Macha*. Bratislava: Odkaz-Ozveny, 1991, s. 303.

²⁵ ĎURČANSKÝ, F. *Biela kniha. Zv. Prvý*. Buenos Aires: Slovenský oslobodzovací výbor, 1954, s. 471.

²⁶ Rozhlasový prejav Jozefa Tisa z 30. augusta 1944. In: PREČAN, V. (ed.). *Slovenské národné povstanie – Dokumenty*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1965, s. 371–372.

²⁷ Vysielanie britského rozhlasu z 30. augusta 1945. PREČAN, V. *Slovenské národné*, s. 360.

politická fronta a že všetci sú za jednotnú ČSR. [...] Ursíny mi povedal, že Slováci sa cítia byť samostatným národom, zároveň aj bratským národom Čechov a chcú, aby sa s nimi aj tak jednalo.“²⁸ alebo Huberta Ripku: „Pre Beneša bolo vypuknutie SNP veľkým zadosťučinením. [...] Povstanie vypuklo na ich rozkaz a prebieha pod ich vedením, aj keď muselo byť upustené od pôvodnej varianty vyčkať na príchod Červenej armády“²⁹, čo čiastočne spresňuje a dopĺňa Jozef Jablonický: „Otázka postavenia Slovenska v novej ČSR bola v nasledujúcom vývoji priamo závislá od stupňa rozvoja domáceho hnutia odporu, od toho, kto bude v slovenskom odboji a v revolučnom prevrate hovoriť a konať v mene slovenského národa, kto bude stáť na čele revolúcie.“³⁰

Kotleba, ale aj ostatní pravicoví radikáli, sa opierajú práve o tendenčné názory s ľudáckym podhubím, pričom vôbec nereflektujú názorovú rôznorodosť, iba *en bloc* odmietajú všetky informácie, ktoré pochádzajú z rokov 1944–1989, resp. všetky, ktoré nesúhlasia s ich názorom. Kontroverzné názory na obdobie 2. svetovej vojny nie sú žiadnou novinkou a to nielen na Slovensku, ale v celom svete. Strana Kotlebu získala však v posledných parlamentných voľbách v roku 2020 7,97 % podporu od voličov (229 660 hlasov), ktorá znamenala 17 kresiel v Národnej rade Slovenskej republiky.³¹

Záborská, či Kotleba nie sú jediní, ktorí relativizujú SNP. V roku 2017 zverejnila Matica slovenská video s názvom „Bez 14. marca 1939 (iný pohľad na Slovenský štát)“³², v ktorom autori deklarujú alternatívne dejiny ako jednu z možných vedeckých hypotéz a to v príkrom rozpore nielen so závermi súčasnej slovenskej historiografie, ale aj v rozpore s uznávanými vedeckými metódami, ktoré alternatívnu históriu odmietajú. Záverom tvrdia, že 14. marec 1939 a rovnako tak 29. august 1944 sú pre dejiny Slovenska rovnako dôležitými medzníkmi, pričom podľa ich záverov by k SNP nikdy nebolo došlo, keby dňa 14. marca 1939 nebol vznikol vojnový slovenský štát. Zároveň divákovi podsúvajú, prostredníctvom rečníckej otázky o výzbroji a skúsenostiach slovenskej armády, že práve v jej radoch vznikla myšlienka ozbrojeného povstania. Okrem zrejmých historických nezrovnalostí a priamych zavádzaní, autori videa vyzývajú k zmiereniu sa s vlastnou históriou a teda s pokorným prijatím 14. marca a aj 29. augusta. Z pohľadu právnej histórie je takýto spôsob interpretácie logicky neprávny a to z nasledujúcich dôvodov:

ad 1) Spájať ľudácky (totalitný) režim, ktorý nastúpil na samostatnú cestu dňa 14. marca 1939 s vyhlásením SNP je v rozpore s hodnotami a princípmi oboch udalostí. Kým vyhlásenie slovenského štátu bolo v rozpore s platnými zákonmi ČSR, dokonca urobené nelegitímnym spôsobom (poslanci za vyhlásenie nehlasovali, ale sa postavili a zaspievali

²⁸ FEIERABEND, K. L. *Politické vzpomínky III*. 2. vyd. Brno: Atlantis, 1996, s. 179–180.

²⁹ PAVLÁT, D. *Novinář a politik Hubert Ripka*. Praha: Academia, 2019, s. 342.

³⁰ JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica: Dali, 2009, s. 128.

³¹ Dezinterpretácie ohľadom SNP prezentované Kotlebom majú teda široký dosah a to nielen na jeho elektorát, ale aj z pohľadu možnej zákonnej zmeny, ktorú by v parlamente mohol podporiť. Širší dosah získali ľudácke dezinterpretácie dejín aj roztrieštením strany a vzniku strany Republika. Danej problematike sa však v práci nevenujeme.

³² MATICA SLOVENSKÁ. [online] *Bez 14. marca 1939 (iný pohľad na Slovenský štát)* [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <[https://www.mojevideo.sk/video/29ab2/bez_14_marca_1939_\(iny_pohlad_na_slovensky_stat\).html](https://www.mojevideo.sk/video/29ab2/bez_14_marca_1939_(iny_pohlad_na_slovensky_stat).html)>.

hymnickú pieseň a neskoršiu hymnu „Hej, Slováci!“³³, pod nátlakom Nemecka a (neskôr) v nadväznosti na právne oduznanú Mníchovskú dohodu, tak SNP bolo legitímnym využitím práva na odpor proti nacistickému Nemecku a domácejmu totalitnému režimu, od ktorého sa odvíjala aj vznikajúca demokratická slovenská štátnosť a s ňou aj politicky sa tvoriaci národný útvar prináležiaci Slovákom.

ad 2) Podmieňovať vypuknutie SNP vznikom slovenského štátu je taktiež formálna logická chyba označovaná ako potvrdzovanie dôsledku. My nevieme, čo by sa bolo stalo, ak by slovenský štát vyhlásený nebol a zároveň nevieme, či jeho vyhlásenie má spojitosť s SNP. Keďže však išlo primárne o povstanie protinacistické, domnievame sa, že priama súvislosť so 14. marcom neexistuje, pretože mohlo vypuknúť aj za predpokladu, že by sa republika nerozpadla na protektorát a vojnový slovenský štát. Zároveň však podobné prepojenia a úvahy nepovažujeme za logicky a vedecky správne, pretože alternatívna história nepatrí do historiografie, práve naopak, deformuje ju.

ad 3) V nadväznosti na vyššie uvedené, sme toho názoru, že považovať oba dátumy za politicky a historicky rovnocenné je v rozpore s medzinárodným právom, históriou, resp. právnou históriou a s princípmi demokracie a právneho štátu, ktoré dnes Slovenská republika uznáva. Video z dielne Matice slovenskej sa síce tvári byť zmierlivým a samo si dáva za cieľ prispieť ku zmiereniu oboch názorových táborov, no pretavenie ich dezinterpretácie dejín do zákonného znenia by smerovalo k opaku. Matica slovenská stavia na roveň oba dátumy a máme za to, že v prípade akceptácie ich „historicky zmierlivého“ videa, by sa dostavili ďalekosiahle následky, možno aj vo forme pokusov o uzákonenie 14. marca za štátny sviatok. Slovenská republika akceptuje tézu o právnej kontinuite ČSR a teda priznať 14. marcu špeciálnu pozornosť, napr. vo forme štátneho sviatku, by bolo s uvedenou teóriou v hodnotovom a politicko-právnom rozpore. Vojnový slovenský štát *de iure* neexistoval a preto nemá žiaden zmysel prisudzovať dňu, kedy bol oficiálne vyhlásený, zvýšenú pozornosť. SNP tvorí doslova protipól k 14. marcu, pretože prezentuje hrdinstvo jednotlivcov a kolektívu, protinacistické hodnoty a začiatok datovania slovenskej štátnosti na demokratických hodnotách. Naproti tomu 14. marec predstavuje dôsledok Mníchovskej zrady a ľstivej politiky nacistického Nemecka, uchopenie moci autoritatívnej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej len „HLSLS“), ktorej najväčší úspech v demokratických voľbách v roku 1935 (výsledky v Slovenskej krajine) bolo 30,12 % (HLSLS kandidovala spolu so SNS, s Poľskou stranou v ČSR a s rusínskou stranou Autonómny poľnohospodársky sojuz v tzv. Autonomistickom bloku) a teda rozhodne nezastupovala názory a postoje všetkých Slovákov tak, ako o nej radi a často deklarovali jej čelní predstavitelia, prípadne ich súčasní obdivovatelia.

Vo svojej podstate sa video Matice slovenskej nijak podstatne nelíši od statusu Záborskej na sociálnej sieti Facebook. Obe žiadajú zmierenie sa s históriou, obe prikladajú význam 14. marcu 1939, ktorý Záborská vysvetľuje nasledovne: „Získanie vlády nad svojou krajinou bolo dlhodobou snahou časti slovenskej inteligencie aj širšej spoločnosti. Táto snaha sa nelíšila od vtedajšieho európskeho diškurzu smerujúceho k väčšej národnej autonómii. Napriek oficiálnemu nadobudnutiu štátnosti sa nejednalo o získanie skutočnej autonómie. Do veľkej miery bol vznik samostatného štátu ovplyvnený geopolitickým

³³ Taktiež je potrebné pripomenúť, že legitimita moci nebola nikdy počas vojny potvrdená voľbami ako to predpokladala ústava.

vývojom v našom okolí.“ Totožnou optikou nazerá na problematiku aj krátky dokument Matice slovenskej, hoci za pomoci prezentovania alternatívnej histórie. Rozhodne ide o sofistikovanejší spôsob, než ten, ktorý zvolil Kotleba, opierajúci sa o ľudácke a neoludácke dezinterpretácie SNP, radikalizmus a vandalizmus. Matica slovenská aj Záborská sa snažia vyvolať v obecnstve falošnú dilemu o nesprávnej interpretácii dejín, ktorej dôsledkom je delenie spoločnosti na dva tábory, resp. nemožnosť vysporiadať sa s vlastnou minulosťou. Vedecký konsenzus je však v tomto smere dlhodobý jasný a jeho výsledkom je, veľmi zjednodušene povedané, že 29. august sa v Slovenskej republike oslavuje ako štátny sviatok a 14. marec je dňom, kedy sa stretávajú pravicoví radikáli, aby si pripomenuli vyhlásenie vojnového slovenského štátu (ich rétorikou vznik prvej Slovenskej republiky). Nie je teda pravdou, že sa minimálne slovenská historiografia nedokázala vysporiadať so slovenskou históriou počas 2. svetovej vojny. To isté platí všeobecne o názore verejnosti na SNP – z prieskumu verejnej mienky z roku 2016 vyplýva, že 81,8 % respondentov si myslelo, že na SNP by sme mali byť určite alebo skôr hrdí a 10,5 % respondentov si myslelo, že by sme určite alebo skôr na SNP nemali byť hrdí. Tento stav je v posledných rokoch konštantný.³⁴

Oficiálne závery a stanoviská evidentne iba nekorešponujú s názormi neoludákov a zástancov vojnového slovenského štátu či Jozefa Tisa, a preto sa voči nim vymedzujú. Kamufláž prezentovaná Maticou slovenskou a Záborskou je teda oveľa nebezpečnejšia, než samotné dezinterpretácie tendenčných historikov, kam radíme napr. Milana S. Ďuricu a Františka Vnuka alebo radikálne pravicových politikov. Záverom tejto stati dodávame, že krátky dokument bol Maticou slovenskou stiahnutý z oficiálnych stránok, avšak bez náležitého odôvodnenia, či ospravedlnenia.

---

³⁴ Prieskum verejnej mienky agentúry FOCUS, ktorý sa uskutočnil v dňoch 11. augusta až 16. augusta 2016. V roku 2009 si 83 % respondentov myslelo, že na SNP by sme mali byť určite alebo skôr hrdí a iba 6 % respondentov si myslelo, že by sme určite alebo skôr na SNP nemali byť hrdí. Zároveň okrajovo uvádzame výsledky výskumu z roku 2012, v ktorom na základe predloženého zoznamu historických udalostí respondenti odpovedali na otázku, s ktorou z nich si najviac stotožňujú slovenskú štátnosť; pre 14 % opýtaných je takou dejinnou udalosťou SNP a 11 % respondentov uviedlo v tejto súvislosti vojnový slovenský štát z rokov 1939–1945. Najviac všetkých opýtaných, a teda 24 %, si vybralo Nežnú revolúciu z novembra 1989, ďalších 17 % príchod Sv. Cyrila a Metoda, 14 % vznik ČSR v roku 1918, so vstupom Slovenska do Európskej únie si stotožňuje slovenskú štátnosť 12 % opýtaných a najmenej respondentov, 2 %, si vybralo Pražskú jar v roku 1968. Výsledky sú pomerne vyrovnané, v podstate najväčšmi sa od ostatných vzdáľuje iba Nežná revolúcia. Z výskumu jasne vyplýva, že mladí ľudia príliš nepremýšľajú nad vlastnými dejinami, čoho dôsledkom je aj spájanie slovenskej štátnosti so vstupom Slovenska do Európskej únie. Z uvedeného môžeme vyvodit' záver, že historická pamäť si aktuálne neplní svoje funkcie správne a jej uchovávanie zlyháva, ba priam je nesprávne determinovaná vzdelávaním a sociálnym konštruktivismom. Oľga Gyarfášová tento stav vysvetľuje existenciou tohoročného platformy v Slovenskej republike, ktoré vychádzajú z dejinných udalostí – občiansko-demokratické, národno-kresťanské a európske – komparatívne, pričom najviac preferencií získala Nežná revolúcia – koniec totalitného režimu a otvorenie cesty k demokracii i modernej príslušnosti Slovenska k Západu a západnej civilizácii. Mladá generácia, ktorá Nežnú revolúciu nezažila, ako medzník štátnosti vníma vstup Slovenska do Európskej únie. Pre staršiu generáciu je zase dôležitý odkaz na Cyrila a Metoda, ktorí symbolizujú kresťanskú tradíciu Slovenska a má bližšie k východnému civilizáčnemu okruhu. Bližšie pozri: GYÁRFÁŠOVÁ, O. *Odkiaľ prichádzame, kto sme, kde sa nachádzame. Slovensko v závere 2. dekády štátnej samostatnosti v perspektíve verejnej mienky*. Bratislava: Inštitút pre moderné Slovensko, 2013, s. 4–5.

2. SNP v kontexte historickej a kolektívnej pamäti

Výročie SNP má medzi štátnymi sviatkami v Slovenskej republike veľmi špecifické postavenie. Ide o jediný spomedzi štátnych sviatkov, ktorý je nositeľom bojovnosti, statočnosti a silného príbehu, čo sú atribúty, ktoré ho predurčujú byť (právne) najvýznamnejším sviatkom v Slovenskej republike. Malé a mladé národy, ku ktorým radíme aj národ slovenský, potrebujú pre svoje prežitie a zachovanie národnej identity práve takéto hrdinské príbehy, s ktorými sa obyvateľstvo dokáže nielen stotožniť, ale si ich dokáže aj plasticky predstaviť. Štátne sviatky môžeme bezpochyby zaradiť medzi neoficiálne, resp. zákonom neuznané štátne symboly, pretože podobne ako štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna hymna, vychovávajú k zdravému vlastenectvu, pripomínajú históriu národa a v neposlednom rade aj národ definujú. Politická a národná pamäť je ukotvená v politických inštitúciách, podporovaná národnými (štátnymi) symbolmi, vyvolávaná pripomínaním udalostí a ovplyvňujúca spoločnosť zhora.³⁵ Pri štátnych sviatkoch je zrejmé, že vychádzajú nielen z politickej zhody, ale aj z ich verejnej prezentácie v médiách a v spoločnosti.

V súvislosti s povstaním nemôžeme opomínať udalosti s ním prepojené, ktorým je napr. nariadenie č. 1/1944 Zb. n. SNR o vykonávaní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku z 1. septembra 1944 predstavuje Hartovské primárne aj sekundárne právo – prehlasuje, čo je právom a stalo sa tak originárnou rekogničnou Kelsenovou ohniskovou normou, od ktorej sa ďalej datuje legalita a legitimita slovenskej štátnosti na demokratických a antifašistických hodnotách. Oprávnenosť SNR byť sama sebe zdrojom legality, bola rozhodne odvodená od SNP, ktoré jasne preukázalo hodnoty, za ktoré SNR v tomto období bojovala. Z pohľadu právnej histórie sú tieto elementy neopomenuteľné, avšak z pohľadu historickej pamäti sú nadbytočné a ťažkopádne. Dôležitý je len atribút antifašistických hodnôt a z neho odvodené postavenie ČSR ako jednej z krajín víťaznej aliancie. Súčasná exkluzivita SNP je vyjadrená nielen jeho postavením ako štátneho sviatku, ale aj Múzeom SNP v Banskej Bystrici a každoročnými oslavami pri príležitosti jeho výročia, ale tiež menej výraznými pripomienkami – napr. ulicou a námestím nesúcim názov SNP.

2.1 Historická pamäť a SNP

Neuwirthov koncept národného zmierenia však považuje SNP za deň, kedy začala tragédia slovenského národa. Postavenie cintorína, kde by ležali povstanci spolu s gardistami sa javí byť pátosom, ktorým sa iba asertívne snažil maskovať evidentnú dehonestáciu SNP. Ak by sme pripustili politickú a právnu debatu o Neuwirthovom návrhu slovenského národného zmierenia, ako jedna z prvých by vystala otázka, ktorá udalosť v slovenských dejinách bude nositeľom a teda aj novou ohniskovou normou slovenskej štátnosti. Sám Neuwirth si takúto otázku, minimálne vo svojom prejave, nekládol. Podľa nášho názoru však iný dátum ako 14. marec 1939 neprichádza do úvahy. Záborská sa vo svojom statuse síce slovne dištancuje od propagácie fašistického režimu, či hájenia záujmov vojnového slovenského štátu ako satelitu nacistického Nemecka, no zároveň 14. marec označuje za oficiálne získanie štátnosti, hoci bez skutočnej autonómie. Na tomto mieste je dôležité uviesť, že pre historikov a politikov zastávajúcich sa štátnosti odvodenej od 14. marca, je príznačné, že

³⁵ Bližšie pozri: ASSMAN, A. *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2007, s. 33–37.

striktno oddeľujú slovenskú samostatnosť založenú na kresťanských tradíciách od dobovej geopolitiky a od vnútroštátnych pomerov. Spraviť hrubú čiaru medzi 14. marcom a udalosťami, ktoré mu predchádzali a ktoré po ňom nasledovali je v rozpore so všetkými druhmi vedeckej interpretácie a argumentácie. Pre ľudáckych autorov je SNP neprijateľné najmä preto, že nestojí na pilieroch kresťanstva, nemá rýdzo slovenské pozadie a zároveň bolo ozbrojeným vystúpením voči vojnovému slovenskému štátu.

Podobne, ako pri iných termínoch z oblasti humanitných a spoločenských vied, aj historická, či kolektívna pamäť je pomerne ťažko definovateľná. V jednotlivých etapách hľadania poznania historickej pamäte vo vzťahu k SNP budeme nadväzovať aj na koncept národného zmierenia Záborskej, resp. Neuwirtha.

Historická pamäť nemusí svojim obsahom úplne korešpondovať s historiografiou a stačí, ak je jej dôstojným nositeľom. Tento jav je rozpoznateľný aj vo vnímaní SNP, ktoré je prezentované počas osláv výročia veľkolepo a hrdinsky a opomínajú sa jeho vojenské nedostatky. Podľa niektorých autorov nemusí historická pamäť vôbec korešpondovať s dobovou realitou (ako je to napr. pri legende o Jánošíkovi). Podľa nášho názoru by však mala byť v súlade so závermi odbornej verejnosti, minimálne ak hovoríme o moderných dejinách, ktoré sú pretavené do štátnych sviatkov, alebo ktoré nesú jasné poslanstvo v súlade s hodnotovým zakotvením štátu a spoločnosti. Vnímame rozdiel medzi historickou pamäťou, ktorej nositeľom sú legendy a povesti a historickou pamäťou, ktorej nositeľom je štátny sviatok a celoštátne oslavy, ako je tomu v prípade výročia SNP.³⁶ V tomto kontexte by sa teda národné zmierenie ako náhrada výročia SNP vôbec neujala, pretože v roku 1944, resp. 1945 ku žiadnemu zmiereniu neprišlo. Vojnu vyhrali Spojenci a SNP výrazne prispelo, minimálne z pohľadu národného, k zaradeniu ČSR medzi víťazné štáty. Neuwirthov koncept zmierenia predstavuje SNP dehonestujúco a je nepravdepodobné, že spoločnosť by si tento koncept bola schopná osvojiť.

V tomto kontexte však nemôžeme opomínať skutočnosť, že v dnešnej neskorej postmodernej dobe, ktorá je charakterizovaná rýchlym tokom informácií sa k historickým udalostiam môže vyjadrovať prostredníctvom médií a internetu každý, kto má o to záujem. Stáva sa preto, že ľudia sa s mnohými historickými udalosťami stretávajú práve v tomto priestore, pričom relevantnosť a pravdivosť niektorých informácií nezodpovedá historickej realite, nevychádza z vedeckých a odborných prác alebo jednoducho ide o čiastkové fakty vytrhnuté z kontextu. Je na mieste si položiť otázku, kto a ako môže daný stav (ne)vedomosti ovplyvniť. Podľa Zdeňka Vašíčka a Francoise Mayerovej sú to práve historici, ktorí v dnešnej dobe plnia úlohu sudcov dejín a často plnia i spoločenskú rolu spovedníkov.³⁷

³⁶ Mýtom v historickej pamäti nemožno uprieť, že bez ohľadu na to, koľko pravdy sa v nich nachádza, oplývajú nezameniteľnou atraktivnosťou a teda sa jednoducho môžu stať silnou zbraňou na manipuláciu spoločnosti. Na atraktivite 14. marcu pridáva fakt, že v období pred rokom 1989 nebolo možné v tuzemsku o ňom slobodne hovoriť a písať. Zároveň rovnaké obdobie uberá na atraktivite SNP, pretože komunisti si z jeho odkazu vytvorili silnú ideologickú zbraň. Pamäť a rovnako aj zabúdanie sa používali, používajú a vždy sa aj používajú budú na tvorenie a tvarovanie verejnej mienky. Obe rovnocenne stoja pri vzniku každej ideológie a každého režimu, aj toho demokratického. Historické udalosti a osobnosti sa časom nevyhnú kritike súčasníkov alebo neskorších generácií. Existencia primárnych alebo aspoň sekundárnych prameňov, ktoré verifikujú príbehy z minulosti a tak napomáhajú potvrdiť alebo vyvrátiť stanovenú hypotézu, je preto veľmi dôležitá. VAŠÍČEK, Z. – MAYER, F. *Minulosť a súčasnosť, pamäť a dejiny*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 168.

³⁷ *Tamže*.

Ďalej dodávajú, že historici svojou interpretáciou dejín rozhodnú o jednotlivých prípadoch a ľudom tak dajú rozhrešenie, čím sa udalosti uzavru. Vašíček a Mayerová tento aspekt úlohy historikov nazývajú sakrálnym.³⁸ Aj napriek tomu, že historici opatrujú a zachovávajú spomienky, nie je úplne správne tvrdenie, že história odráža pamäť a naopak pamäť odráža históriu.³⁹ Na príkladoch politikov je viditeľné, že rozhodne nepovažujú úlohu historikov v celospoločenskom meradle za sakrálnu, dokonca to dokazuje aj dokument Matice slovenskej. Odlišná situácia je však vo vedeckej spoločnosti. Historiografia nie je exaktná veda, ľudské myslenie nedokáže byť úplne objektívne, preto skutočne môžu byť interpretácie udalostí rôzne. Dôležitý je však spôsob argumentácie a dôslednosť pri vysporiadaní sa s názormi oponentov. Prax sa teda vôbec nezhoduje so závermi teórie Vašíčka a Mayerovej, hoci v ideálnom svete by rozhodne mali mať pravdu, čoho dôsledkom by bolo napr. aj to, že by politici nezasahovali do historických tém a neargumentovali by dejinami podľa ľubovôle a potreby ich politického boja.

Na historickú pamäť ako na neustály pojem sa dá nazeráť z rôznych uhlov pohľadu. Nesporným zostáva, že minulosť existuje v prítomnosti vo forme individuálnej a kolektívnej pamäte. Ľudia si pamätajú to, čo pre nich v danom momente má a malo význam, a teda ako to tvrdil Jacob Burckhardt „história sa viaže k tomu, čo je v minulosti podstatné pre našu prítomnosť“.⁴⁰ Nemôžeme však zároveň tvrdiť, že ide o aktívny element súčasnosti. Bez vonkajšieho podnetu si ľudia zväčša nespomínajú na minulú udalosť, najmä ak ide o spomienku „z druhej ruky“ a nie o vlastnú skúsenosť ako je tomu aj pri výročí SNP, keďže dodnes žije iba malá hrstka pamätníkov udalosti.⁴¹ Prirodzenou súčasťou individuálnych pamätí je, že si ľudia spomínajú na nejakú minulú udalosť odlišne, prežívajú a vnímajú ju trochu inak. Do zážitku sa vkladá súčasnosť, nové poznatky, ak ide o vlastnú skúsenosť, prehodnocujú sa tiež minulé rozhodnutia. Môžu sa vyvodzovať iné, možno aj úplne nové závery, vynárajú sa nové otázky, alebo sú niektoré detaily hmlisté, či skôr úplne zabudnuté. Takto si možno predstaviť model tvárnosti a nestálosti pamäte. A navyše, ako poukazujú Émile Durkheim, Maurice Halbwachs a Peter Burke, pamäť aj história podliehajú ešte vplyvu sociálnych skupín.⁴² V nich existuje paralelný svet, v ktorom sa rozhoduje o tom, čo je dôležité a pamätihodné, a čo je vhodnejšie vytlačiť a zabudnúť. V tomto kontexte môžeme uvažovať aj nad myšlienkou transformovať štátny sviatok SNP na slovenské národné zmierenie. Dôležitú úlohu tu zohráva väčšinová zhoda. Minorita len veľmi ťažko v právnom štáte presadí na úrovni zákonov svoj vlastný model histórie. Vo svojej podstate neexistuje prienik medzi politickými rozhodnutiami a závermi názorovej väčšiny

³⁸ *Tamže*.

³⁹ Za históriu považujeme písomné svedectvá o minulosti, ktoré však nie sú za každých okolností objektívne. Okrem toho, že jednotlivé písomné historické prejavy sú badateľne subjektívne dofarbované, selekcia pri argumentácii a interpretácii im taktiež nie je cudzia, taktiež podliehajú rovnako ako ľudská pamäť procesom zámerného, či samovoľného zabúdania. Navyše pamäť jednotlivca ovplyvňuje i jeho fyziologicko-psychologická schopnosť spomenúť si presne na minulé udalosti a prefiltrovať fakty od subjektívnych dojmov a pocitov, ktoré by mohli konečný obraz dokresliť, či už pozitívne alebo negatívne. Argumentácia Vašíčka a Mayerovej podľa nášho názoru mohla byť validná v roku vydania publikácie (2008), no v súčasnosti je už zastaralá a to najmä v dôsledku sily internetu.

⁴⁰ BURCKHARDT, J. *Úvahy o svetových dejinách*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 7.

⁴¹ VAŠÍČEK – MAYER, c. d., s. 153.

⁴² Bližšie pozri: HALBWACHS, M. *Kolektívni pamät*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, s. 50–92.

v historiografii, tzn. ustálený názor historiografie na SNP vôbec nemusí korešpondovať s politickým rozhodnutím zmeniť štátny sviatok výročia SNP, prípadne ho úplne zrušiť.⁴³

Minulosť, teda pamäť predchádzajúca sociálnu alebo komunikatívnu pamäť, sa označuje ako pamäť kultúrna a zostáva v obehu len vďaka spomienkovým formám vlastným kultúre a generáciám, napr. prostredníctvom pamätníkov a v 21. storočí najmä prostredníctvom médií. Mýty sú neoddeliteľnou súčasťou každej národnej pamäte naprieč kontinentmi a v rámci nich si ľudia, resp. society pretvárajú minulosť podľa potrieb a preferencií svojej sociálnej skupiny. Rebel sa pre odbojárrov môže stať hrdinom, zatiaľ čo pre vládnucu triedu ide o nepriateľa štátu číslo jeden (SNP ako začiatok slovenskej demokratickej a antifašistickej štátnosti vs. SNP ako boľševický protislovenský puč). Obe strany vyselektujú len určité rysy udalosti alebo činy a ostatné opomenú, pričom nie je vylúčené, že jeden z názorových prúdov sa postupom času z kolektívnej pamäte vytratí alebo sa vôbec nestane jej súčasťou. Informácie sa postupom času menia a prispôsobujú sa, zovšeobecňujú sa, čoho následkom je vytváranie (ne)vhodných stereotypov, ktoré sa taktiež môžu pod vplyvom kultúrnych, sociálnych, či politických zmien ďalej formovať a meniť. Konečný obraz môže byť skreslený a časom si už nikto nespomenie na reálny dobový obraz, na nuansy dotvárajúce príbeh, najmä ak ide o udalosť z dávnej histórie. Môžu nastať dve nasledujúce situácie:

ad 1) vyššie uvedenému v zlom slova zmysle napomáha aj hodnotenie minulosti očami prítomnosti. Substitúcia dobovej premennej premennou súčasnosti (najmä v právnych dejinách) znamená odlišný výsledok, i keď logický a gramatický výklad môže predikovať výsledok správny.

ad 2) vznikajú historické notoriety, spoločnosťou vnímané ako fakty, aj keď ich môžeme označiť iba za veľmi simplistické verzie konkrétnej udalosti zasadené do minulosti, ktoré nemožno brať doslovne. Problémom je napr. existencia historických dokumentov, ktoré nekorešponujú s vytvoreným mýtom, a teda narúšajú piliere jeho vierohodnosti.

Už sme uviedli, že historická pravda nie je pre historickú pamäť nutná, ba ani potrebná. Historická pamäť má funkciu sociálnu, socializačnú (v zmysle identity k národu), kultúrnu, symbolickú a psychologickú (katarzia) – odzrkadľovanie reality tam nepatrí a za ideálnych okolností ani nemá prečo. Pre historickú pamäť je preto lákavá predovšetkým zjednodušená ilúzia výhry dobra nad zlom. Vnímame však rozdiel medzi zovšeobecňovaním a zjedušovaním, kedy napr. pri SNP hovoríme o povstaní (celého) slovenského národa voči nemeckému tyranovi a ľudáckemu režimu, resp. sa opomínajú zlyhania vojenského velenia, či excesy partizánov kvôli nenarušeniu hrdinského príbehu so silným hodnotovým odkazom (vedecké práce samozrejme operujú rovnako s pozitívami ako aj negatívami) a medzi fabuláciami a spájaním čiastkových faktov do jedného celku bez kontextu, ako je tomu napr. pri štátnosti odvodenej od 14. marca, ktorá nebola legálna a ani legitímna (ľudácki autori však zväčša nepopisujú negatívne znaky, práve naopak a najtragickejšie udalosti bagatelizujú alebo hľadajú konkrétneho vinníka mimo radov ľudáckych predstaviteľov, najčastejšie je

⁴³ Politické rozhodnutia sice nemusia byť v súlade s väčšinovým názorom, no rozhodne ovplyvnia názor voličov, prípadne vzbudia vlnu nevôle medzi laickou, či odbornou verejnosťou, ktorá je momentálne výročiu SNP rozhodne naklonená (pozri nižšie). Sila sociálnej skupiny, ktorá žiada po zmierení sa s odkazom na SNP, ako na čierny deň slovenskej histórie, je momentálne zanedbateľná a to čo do počtu, tak aj do politickej sily. Súčasný pomer síl sa však môže dramaticky zmeniť za predpokladu vzrastu extrémistických síl v parlamente.

ním Adolf Hitler). Tento naratív využíva napr. Martin Lacko, ktorý vo svojej prednáške na sneme Asociácie slovenských novinárov v roku 2014 povedal, že nevyzdvihovanie prvej slovenskej štátnosti (vojnového slovenského štátu, pozn. autorov) je výsledkom nebudovania kolektívnej pamäte autoritami štátu, resp. že ide o výsledok „pretláčania“ česko-slovenskej koncepcie dejín. Lacko opäť pracuje s falošnou dilemou, ktorá je ľudáckym a neofúďáckym autorom vlastná – snaží sa publikum presvedčiť o tom, že ak nepovažujeme súčasnú Slovenskú republiku za právneho nástupcu vojnového slovenského štátu, tak nie sme dobrí Slováci, necítíme národne a nedisponujeme národnou hrdosťou. V kontexte slovenskej samostatnosti a štátnosti v rokoch 1939–1945 vyzdvihuje príbehy jednotlivcov, ktorí za národnú otázku trpeli, no zároveň opomína zverstvá ľudáckeho režimu. Taktiež klamlivo zavádza tvrdením o zlyhaní štátu pri budovaní kolektívnej pamäti. Okrem iného aj štátne sviatky sú súčasťou budovania kolektívnej pamäte, ale keďže medzi súčasnými nefiguruje 14. marec, Lacko považuje kroky štátu za nedostačujúce, resp. neexistujúce.⁴⁴

Zaujímavou je aj skutočnosť, ako sa v kontexte pamäte využíva kolektívne zabúdanie. Hovorí sa, že dejiny píšu víťazi, ale ako tvrdí Peter Burke, oni sú aj tí, ktorí ich zabúdajú, pretože si to môžu dovoliť.⁴⁵ Každý konflikt má však najmenej dve strany, a tak budú vždy existovať minimálne dve pamäte o tej istej udalosti. Oficiálna pamäť víťazov bude vždy v kontraste s neoficiálnou pamäťou porazených, čo presne popisuje nami skúmaný problém medzi SNP a 14. marcom. Z pochopiteľných dôvodov porazení len veľmi ťažko vedia opustiť myšlienky na minulosť a znovu dookola v mysli prežívajú danú udalosť a premýšľajú, čo by sa bolo bývalo stalo, keby všetko bolo bývalo dopadlo inak. Uvažovanie uvedeným smerom vedie zväčša iba k jednému a to k alternatívnej histórii, ktorá síce uspokojuje porazenú stranu, avšak deformuje pamäť a aj historiografiu. Využívaná je predovšetkým na manipulovanie s verejnosťou a vedomé zavádzanie. Exemplárnym príkladom je spomínané video Matice slovenskej.

Podobne však vyznievajú aj slová Martina Lacka a ďalších, ktorí zámerne zamlčávajú ad 1) právnu stránku vojnového slovenského štátu v nadväznosti na právny poriadok Slovenskej republiky a ad 2) zločiny ľudáckeho režimu, pričom ich maskujú národovectvom.

Víťazi, ako kontrast k porazeným, zase dokážu jednoducho ukončiť minulosť kapitulu a hľadiť do budúcnosti, pomaly zabúdajúc na minulosť. Takýmto spôsobom možno odvodniť pomerne laxný prístup štátu k historickému revizionizmu, hoci sa týka štátneho sviatku.⁴⁶

S historickou pamäťou úzko súvisí aj sociálna amnézia, ku ktorej radíme oficiálnu cenzúru a autocenzúru. Zatiaľ čo prvá je nariadením zhora, aby sa filtrovali informácie, ktoré by mohli narušiť sociálnu štruktúru a súdržnosť alebo hoci i štátne zriadenie, autocenzúra sa týka jednotlivca, ktorý sa môže rozhodnúť, že určité veci radšej zabudne, alebo

⁴⁴ LACKO, M. Zápas o pamäť národa. Prednáška na sneme slovenskej asociácie novinárov dňa 11. 12. 2014 v Bratislave. *Kultúra*, 2015, roč. 18, č. 2, s. 4.

⁴⁵ BURKE, P. *Variety kulturních dějin*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, s. 61.

⁴⁶ Nemožno opomenúť ani neoficiálnu pamäť (nie však alternatívnu), ktorá sa pomerne málo skúma, ale má nepopierateľnú historickú hodnotu, pretože pomáha dotvárať celkový reálny obraz minulosti, a preto by sa jej mala venovať patričná pozornosť a nemalo by sa na ňu zabúdať. Neoficiálnou pamäťou je historicky správny popis udalostí, ideálne podaný formou, ktorá nenaruša celkový obraz historickej pamäte. To je napr. už spomínaný vojensko-historický opis udalostí počas SNP napr. v publikáciách od Jablonického. JABLONICKÝ, J. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica: Dali, 2009; JABLONICKÝ, J. *Povstanie bez legend*. Bratislava: Obzor, 1990.

nespomenie. Oficiálna cenzúra je organizované kolektívne zabúdanie nevhodných informácií, ale autocenzúra môže byť i dobrovoľná a môžeme ju badať v komunistickej aj ľudáckej interpretácii SNP. Zjednodušene môžeme povedať, že ak neexistujú presvedčivé dôkazy, akékoľvek tvrdenie sa dá napadnúť a spochybníť, a potom závisí už len na charizme a presvedčivosti reprezentantov danej myšlienky, či dokážu uspokojiť a upokojiť davy.⁴⁷ Cenzúra však nemá len negatívne konotácie. Niekedy sa používa s dobrým úmyslom, napríklad nepripomínať bývalý nehostinný režim v názvoch ulíc a miest.⁴⁸

Osobitným prípadom je celospoločenské, či národné zlyhanie. Kolektív sa jednoducho snaží vytesniť nepríjemnú skúsenosť z kolektívnej pamäte a zároveň nechce, aby mu bola pripomínaná, aby za ňu musel niesť morálnu zodpovednosť. Paradoxom slovenskej histórie je, že na tomto pomedzí stojí SNP aj 14. marec, v závislosti od uhla pohľadu, keďže zástancovia SNP 14. marec vo vzťahu ku slovenskej štátnosti odmietajú a naopak. Vo vzťahu k 14. marcu si dovoľíme mierne odbočiť a uviesť príkladom tvrdenie amerického sociológa Daniela Goldhagena, ktorý vo svojej práci hodnotiacej zodpovednosť Nemcov za holokaust, nevychádzal z Hitlerovej vôle, prípadne z Mein Kampfu. Základ „zla“ odvodil z nemeckých dejín, t. j. z nemeckého pôvodu (nemectva) a nie z nacizmu ako takého. Podľa Goldhagena vytvorilo práve nemectvo z Nemcov vrahov, ktorí boli ochotní sa zúčastniť vraždenia Židov. Vychádzal pritom zo špecifického eliminačného typu nemeckého antisemitizmu, ktorý mal existovať už pred nástupom nacizmu k moci a vďaka Hitlerovi sa len mohol realizovať.⁴⁹ Nemecká spoločnosť takéto tvrdenie razantne odmietla a celkovo je „Goldhagen-Debate“ považovaná za kontroverznú a vedecky spornú.⁵⁰ Podobnú schému však môžeme pozorovať aj u našich predkov – antisemitizmus bol rozšírený na Slovensku aj pred marcom 1939. Samotné vyhlásenie vojnového slovenského štátu znamenalo len postupnú legalizáciu zakoreneného antisemitizmu, prudko podporeného horlivou protižidovskou propagandou. Antisemitizmus samozrejme automaticky neznamená holokaust, no v prípade vojny bol jeho „prirodzeným“ a tragickým vyvrcholením. Pokusy o zhodenie viny za deportáciu slovenských Židov prípadne za celé protižidovské zákonodarstvo na nacistické Nemecko neobstoja aj vďaka priznanému antisemitizmu vrcholných predstaviteľov vojnového slovenského štátu, Jozefa Tisa nevynímajúc. Práve preto je neprijateľné, aby sa začiatok slovenskej štátnosti datoval ku dňu, ktorý bol predzvesťou legalizovaného tyranizovania a vraždenia vlastných občanov. Neuwirth videl na prvý pohľad podobný problém pri SNP, kedy podľa jeho slov začal bratovražedný boj medzi Slovákmi navzájom. Rozdiel medzi obeťami 14. marca a padlými povstalcami, či gardistami v povstaní je zjavný – kým obeťami 14. marca bolo prevažne civilné obyvateľstvo, ktorému boli práva

⁴⁷ BURKE, c. d., s. 61.

⁴⁸ VAŠÍČEK – MAYER, c. d., s. 162.

⁴⁹ Takýto výklad holokaustu by smeroval až k uznaniu kolektívnej viny Nemcov. GOLDHAGEN, D. J. *Hitlerovi ochotní katani*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 256–259. Porovnaj s JASPERS, K. *Otázka viny – Príspevek k nemecké otázce*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1991.

⁵⁰ Aj iní autori nám pripomínajú, že politika pamäti alebo politika histórie nás vedie k diskurzívnemu vyjednávaniu v spoločnosti, ktorá je fragmentovaná pozdĺž politických a ideologických deliacich línií, kde aktuálny obraz histórie je dočasným výsledkom permanentného boja o dejiny. Je teda jasné, že národná historická pamäť nie je stabilným konštruktom. Mení sa podľa sociálnych a politických podmienok súčasnosti a neustále sa prispôbuje aktuálnym potrebám a hodnotám. Bližšie pozri: UHL, H. *Memory Culture – Politics of History. Some reflections on Memory and Society*. In: WAHNICH, S. (ed.). *Politics of Collective Memory*. Wien: LIT, 2008, s. 57–65.

obmedzované, resp. odnímané len na základe etnickej, rasovej, národnostnej, či politickej príslušnosti, tak SNP bolo vojenskou operáciou, kde povstalci a vojaci bojovali za hodnoty a vlasť dobrovoľne s vnútorným presvedčením proti nepriateľovi, pričom je dôležité uviesť, že životy civilistov mali na svedomí prevažne Nemci a Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy – i keď samozrejme došlo k niekoľkým excesom aj zo strany partizánov. SNP rozhodne malo určité znaky občianskej vojny, keďže skutočne stáli proti sebe aj Slováci navzájom. Dôležité sú však hodnoty, za ktoré obe strany bojovali. Povstalci oslobodzovali územie od nemeckého okupanta a postavili sa domácemu ľudáckemu totalitnému režimu, kým vojaci slovenskej armády bok po boku s Nemcami bránili štát, ktorý bol v prvom rade nemeckým satelitom a ktorého základné hodnoty boli postavené na odnímaní ľudských práv. Ľudácki a neofudácki autori tieto podstatné rozdiely nevnímajú, resp. sami relativizujú štátom riadený antisemitizmus. Vo všeobecnosti by sa dalo povedať, že povyšujú slovenskú štátnosť, hoc v područí Adolfa Hitlera, nad životy vlastných občanov a to aj z toho dôvodu, že ich sami považujú za občanov druhej kategórie. Z právneho hľadiska ide o paradox, pretože práve obyvateľstvo je neopomenuteľným a základným znakom každého štátu a to bez ohľadu na náboženské, etnické a iné rozdiely.

Záverom podkapitoly sa zamyslíme nad hodnotami, ktorých nositeľom je historická pamäť. Práve hodnoty sú veľmi dôležitým aspektom štátneho sviatku výročia SNP, pretože nesie v sebe posolstvo víťazstva dobra nad zlom. V tejto skúške by 14. marec neobstál ani z pohľadu historickej pamäti, ktorej nároky na historické reálie sú v podstate minimálne. Najväčší príbeh slovenského národa nie je možné oprieť o Hitlerovu vôľu pri vyhlásení samostatného slovenského štátu, ktorá sa veľmi zjednodušene interpretuje ako tzv. teória menšieho zla. Pravdepodobne by sa v historickej pamäti neujal ani koncept vymanenia sa spod českého centralizmu, pretože žiadne politické kroky k úplnému osamostatneniu pred 14. marcom zo strany ľudákov neexistovali. Taktiež sa pri 14. marci často opomína, že Karol Sidor, radikálny autonomista, z pozície predsedu slovenskej vlády odmietol stretnutie s Hitlerom a samotný Jozef Tiso prijal pozvanie Adolfa Hitlera ako súkromná osoba,⁵¹ keďže 13. marca 1939 nemal žiadnu politickú funkciu, ani oficiálne poverenie a žil v úzadí na fare v Bánovciach nad Bebravou.⁵² Hitler ako výborný manipulátor použil na Tisa už osvedčenú lešť a privítal ho so všetkými poctami,⁵³ ktoré prináležali hlavám štátu, ba ešte pompéznejšie, hoci mu takéto uvítanie z pohľadu protokolu neprislúchalo.⁵⁴ Teda aj udalosti, ktoré predchádzali vyhláseniu vojnového slovenského štátu neboli nositeľmi hrdinstva a veľkých činov jednotlivcov, práve naopak.

2.2 Cesta k zmiereniu sa s históriou?

V roku 2023 je len veľmi ťažko možné hovoriť o akomkoľvek zmierení sa s osemdesiat ročnou históriou. S obdobím 2. svetovej vojny sa ČSR vysporiadala viacstupňovo. Úvodom formou dekrétov prezidenta republiky, prípadne prostredníctvom nariadení SNR.

⁵¹ SIDOR, K. *Takto vznikol Slovenský štát*. Bratislava: Vydavateľstvo Odkaz-Ozveny, 1991, s. 110–112.

⁵² Bližšie pozri: BYSTRICKÝ, V. *Zahraničnopolitické súvislosti vzniku Slovenského štátu 14. marca 1939*. Bratislava: Veda, 2014, s. 394–396.

⁵³ WARD, M. J. *Jozef Tiso. Kňaz, politik, kolaborant*. Bratislava: Slovart, 2018, s. 213.

⁵⁴ Podobný, či skôr totožný model ceremónii Hitler využil aj pri bývalom kráľovi Spojeného kráľovstva Edwardovi VIII. a jeho manželke Wallis Simpsonovej, hoci im podobne ako Tisovi, protokolárne neprislúchali. DONALDSON, F. L. *Edward VIII*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1974, s. 331–332.

Retribučné nariadenie SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva v § 4 upravovalo zločin zrady na povstaní.⁵⁵ Ťažisko ľudáckej argumentácie voči trestaniu zrady na povstaní retribučným súdnictvom spočíva najmä v zákaze porušenia princípu pravej retroaktivity, keďže normy trestného práva dovtedy nepoznali zradu na povstaní ako trestný čin. Tento spôsob výkladu je však príliš formalistický a účelový. Takisto by sme v súvislosti s retribuáciou mali mať na pamäti postoj politických špičiek vojnového slovenského štátu. Hoci ľudácka emigrácia po vojne urputne obhajovala všetko, čo sa v období po Mníchovskom diktáte, vrátane obdobia vojny udialo, obžalovaní predstavitelia skutočne postavení pred Národný súd v Bratislave zvolili inú stratégiu, najlepšie vystihnutú v rozsudku vynesenom v procese so Štefanom Tisom a spol.: „Je príznačným zjavom u predstaviteľov bývalého režimu, že Vodca Jozef Tiso v procese proti nemu vedenom svaľoval všetku vinu na podriadených a podriadení zase temer všetci – až na vzácne výnimky – vo svojich procesoch na Vodcu a tak dochádza k tej absurdnosti, že máme zavraždených a nemáme jeho tvorcov.“⁵⁶ V tomto kontexte treba vnímať aj hypotézu o zmieriení sa s históriou, ktorú prezentuje Záborská. Zbabelosť a neschopnosť si priznať podiel zodpovednosti, sa v ľudáckych interpretáciách dejinných súvislostí nenachádzajú, pretože by narúšali naratív o udatnom boji ľudáckych politikov za slovenskú štátnosť späť so 14. marcom a o ideálnom fungovaní vojnového slovenského štátu.

Následná dezinterpretácia SNP počas obdobia komunistickej totality, ktorá nekriticky dávala všetky zásluhy slovenským komunistom a Stalinovmu ZSSR a tiež jeho dezinterpretácia ľudáckou propagandou, sa vyvíjali samostatne a bez ohľadu na historickú realitu. Ľudácka propaganda však interpretovala SNP nezávisle od následného politického vývoja v ČSR a keďže vznikala okamžite po vypuknutí SNP, je podľa nášho názoru omnoho väčším problémom z pohľadu historickej pamäte, než tá komunistická (i keď z pohľadu právnej histórie, či historiografie sú obe rovnako neprijateľné). Ľudácka povojnová propaganda sa rozvíjala predovšetkým v zahraničí, čiastočne aj vo forme domácich samizdatov, ktoré boli v podstate kompilátmi prác zo zahraničia. Snaha ľudákov presadiť v zahraničí, predovšetkým v USA a v Nemecku, tézu o zničení slovenskej samostatnosti a štátnosti s dátumom vzniku ku 14. marcu 1939 nežala požadovaný úspech. Ich dezinterpretácia vojnových rokov, aj vďaka komunistickej cenzúre, postupne zanikala, až sa táto otázka stala marginálnou. Znovuobjavenie „utajovaných“ dejín priniesla až Nežná revolúcia a roky po nej nasledujúce. Rovnako ako dnes Záborská, aj na začiatku 90. rokov hlásali politici na Slovensku zmierenie sa s vlastnou históriou. V tomto kontexte vyvolala rozhodne najväčšiu vlnu pobúrenia zo strany historikov už spomínaná učebnica od Milana

⁵⁵ Pri tomto trestnom čine bol subjekt všeobecný, pričom páchatel' mohol spáchať trestný čin takým konaním, ktoré bolo možné označiť ako a) marenie povstania akýmkoľvek spôsobom, b) marenie príprav povstania, c) potlačenie povstania, d) napomáhanie okupantom (objektívna stránka). Chráneným objektom bol bezpochyby protifašistický, resp. protinacistický národooslobodzovací boj Slovákov smerujúci k obnoveniu Československej republiky a aj samotné SNP. Právna ochrana povstania bola teda rovnaká ako napr. integrita Československej republiky a taktiež mal byť páchatel' potrestaný trestom smrti. Zrada na povstaní je bezpochyby najviac diskutovaným zločinom v retribučnom nariadení a to najmä kvôli aplikačnej praxi Národného súdu v Bratislave.

⁵⁶ Slovenský národný archív, Fond Úrad predsedníctva SNR, škatuľa č. 51, Tnľud 70/45, Rozsudok v trestnej veci Štefana Tisa a spol. pred Národným súdom v Bratislave.

S. Ďuricu Dejiny Slovenska a Slovákov, ktorá po prvý krát vyšla v roku 1995 a jej obsah je vyslovene neúctou k histórii a historickým prameňom a to najmä vo vzťahu k vojnovým rokom, ktorým je primárne venovaná. Kniha sa mala stať oficiálnou didaktickou pomôckou na hodinách dejepisu na základných a stredných školách. Vtedajší poslanec za HZDS Ján Cuper sa na margo knihy vyjadril nasledovne: „Ja som spokojný s tou knihou, ja som veľmi spokojný, pretože konečne ukazuje aj iný pohľad, ako podávali niektorí, takzvaní marxisticko-leninskí historici so svojimi umelými tendenčnými názormi.“⁵⁷ „Našťastie máme mladých historikov, ako je Martin Lacko z Ústavu pamäti národa, ktorý dokáže oponovať Ivanovi Kamencovi či Dušanovi Kováčovi, ktorí zasa oponujú profesorovi Milanovi S. Ďuricovi.“⁵⁸

V nadväznosti na uvedenie učebnice bola vypublikovaná v časopise Kritika&Kontext v roku 1997 debata slovenských historikov, konkrétne Ľubomíra Liptáka, Dušana Kováča, Ivana Kamenca a Jozefa Jablonického. Kováč výstižne pomenoval Ďuricov fenomén nasledovne: „Historiografia mala obdobie, kedy svoje poslanie videla v tom, aby niečo dokazovala. V 19. storočí bola historiografia vyhranene ideologická, nacionalistická v celej Európe. Ale ku koncu 19. storočia sa už objavujú hlasy, ktoré začínajú spochybňovať, či takáto história má zmysel. [...] A za slovenského štátu sa historiografia pod mocenským tlakom dostala späť, kamsi až za 19. storočie. Vytvárali sa mýty, národné, celá tá národná mytológia, ktorá nestihla vzniknúť v 19. storočí. To, čo Ďurica predkladá verejnosti, je pokus o návrat historiografie do predvedeckého štádia.“⁵⁹ Na dôležitú falošnú dilemu prezentovanú Františkom Vnukom v roku 1991 ďalej upozornil Jablonický: „Vnuk povedal, že domáci historici, slovenská historiografia spočíva vo vstupe exulantov na domácu pôdu. Domáci historici majú nádej na prežitie, na uplatnenie v tom prípade, ak budú akceptovať výsledky exilovej historiografie. A tento zápas tu prebieha od roku 1990.“⁶⁰

Ďuricova kniha sa po tlaku domácich historikov a tiež zahraničných politikov ako učebnica oficiálne nepoužívala, no zostala v knižniciach a tak si ju, podľa slov vtedajšej ministerky školstva a vedy Slovenskej republiky Evy Slavkovskej, mohol každý študent a pedagóg požičať.⁶¹ Z pohľadu interpretovania vojnových rokov a SNP kniha fatálne zlyháva a nekriticky preberá tendenčné názory od bývalých čelných predstaviteľov HSLS, pričom nemá ani len snahu vyrovnať sa s názormi oponentov. Spomíname ju však najmä z toho dôvodu, že vďaka nej sa takmer naozaj podarilo prezentovať ľudácky svetonázor na hodinách dejepisu a skutočne mohla veľmi nepriaznivo ovplyvniť historickú pamäť. Je totiž logické, že boľševický puč, ako uvádza Ďurica, nemôže patriť medzi štátne sviatky právneho štátu.

Slovenská historiografia, aj tá právna, interpretuje dejinné súvislosti komplexne a veľmi podrobne, najmä ak hovoríme o slovenských dejinách v rokoch 1938 až 1945, pretože

⁵⁷ Citácia rozhovoru [online] Jána Cupera z júna 1997 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1997/zari-13/dejiny-slovenska-a-slovakov-milana-duricu/>>.

⁵⁸ Citácia rozhovoru [online] Jána Cupera z 1. júna 2016 pre ExtraPlus [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.extraplus.sk/clanok/vlastenec-nie-je-fasista>>.

⁵⁹ LIPTÁK, Ľ. – KOVÁČ, D. – KAMENEC, I. – JABLONICKÝ, J. Okrúhly stôl: Slovensko a fenomén Ďurica (prepís diskusie, moderuje ABRAHÁM, Samuel). In: *Kritika&Kontext*, 1997, roč. 2, č. 2–3, s. 5.

⁶⁰ *Tamže*, s. 7.

⁶¹ Citácia rozhovoru [online] Evy Slavkovskej zo dňa 4. júla 1997 pre Národnú obrodu [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-1997/zari-13/dejiny-slovenska-a-slovakov-milana-duricu/>>.

sú vnímané najcitlivejšie a najkontroverzejšie. To však automaticky neznamená, že široká názorová zhoda historikov je prezentovaná na dôležitých miestach, ktoré kolektívnu pamäť formujú. Malo by byť v záujme nielen Ministerstva školstva Slovenskej republiky, aby boli národné dejiny vyučované objektívne, v zhode s vedeckou obcou, hodnotami právneho štátu a zároveň v súdržnosti kolektívnej pamäte a pocitu národnej hrdosti. Preto sme sa rozhodli v tomto kontexte analyzovať pohľad na SNP v dvoch učebniciach dejepisu, konkrétne v učebnici od Aleny Bartlovej a Róberta Letza *Dejepis pre 3. ročník gymnázií Národné dejiny* z roku 2005 a v učebnici od Róberta Letza, Márii Tonkovej a Anny Bockovej *Dejepis pre 3. ročník gymnázií a stredných škôl* z roku 2013. Kapitola venovaná SNP začína prológom: „Slovensko koncom augusta 1944 prestalo byť pokojnou krajinou v závetrí vojny. Zvýšená aktivita partizánov, pasivita štátneho aparátu a armády vyústili do príchodu nemeckej armády. Tak sa v nevýhodnom variante muselo začať ozbrojené povstanie [...]“⁶² V ďalšom texte, s podtitulom *Život na povstaleckom území* sa uvádza nasledovné: „[...] Aktívni prívrženci režimu Slovenskej republiky, ale aj obyčajní ľudia obvinení zo špionáže a príslušníci nemeckej menšiny boli uväznení a často jednotlivo i hromadne popravení [...] Za tieto represie boli zodpovední niektorí partizáni. Slovenská vláda v Bratislave Povstanie odsúdila. Považovala ho za puč vyvolaný cudzími silami zvonku a namierený proti Slovenskej republike.“⁶³ Naopak zodpovednosť za vypaľovanie dedín a vraždy civilného obyvateľstva je kladené primárne za vinu nemeckej armáde, „v niektorých prípadoch za asistencie Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy.“⁶⁴ Na záver sa uvádza, že SNP „navonok jednoznačne vyjadrilo myšlienku odpútania sa od nacistického Nemecka a spolupráce s víťaznou spojeneckou koalíciou.“⁶⁵ Text úplne opomína budovanie slovenskej štátnosti na antifašistických základoch, ďalej skutočnosť, že SNP je oslavované ako štátny sviatok, zároveň sa nespomína ani fakt, že SNP nebolo len bojom proti nacistickému okupantovi, ale aj proti domácej forme národno-socialistickej totality – ľudáckemu režimu a takisto neoperuje so SNP ako s bojom za obnovenie ČSR, čo vyplýva napr. z rozkazov vydaných Rudolfom Viestom.⁶⁶ Na druhú stranu, v porovnaní s učebnicou z roku 2005 priznáva SNP aspoň protinacistický rozmer, keďže staršia učebnica ho interpretovala iba v súvislosti so spoluprácou s víťaznou spojeneckou koalíciou.⁶⁷ Interpretácia 14. marca 1939 a následne obdobia vojnového slovenského štátu sa taktiež nesie v pomerne zvláštnom duchu. Pri tomto období sa neuvádza jeho kontroverzný rozmer. Vyhlásenie slovenského štátu sa interpretuje ako prirodzený následok tzv. Homolovho puču, kedy Adolf Hitler iba podal Slovákom pomocnú ruku pri vytvorení samostatného štátu v boji proti českému centralizmu.⁶⁸ Detailnejšie je situácia popísaná v novšej učebnici, avšak bez výrazných zmien v argumentácii. Autori sa nevyhli ani uvádzaniu poloprávd – napr. sa

---

⁶² LETZ, R. – TONKOVÁ, M. – BOCKOVÁ, A. *Dejepis pre 3. ročník gymnázií a stredných škôl*. Bratislava: Mladé letá, 2013, s. 174.

⁶³ *Tamže*, s. 175.

⁶⁴ *Tamže*, s. 177.

⁶⁵ *Tamže*.

⁶⁶ Bližšie pozri KASARDA, Š. Posledný rozkaz prvého generála: Prvýkrát slobodne o našom rodákovi z Revúcej. *Východ*, 1990, roč. 1, č. 224, s. 3.

⁶⁷ BARTLOVÁ, A. – LETZ, R. *Dejepis. Národné dejiny pre 3. ročník gymnázií*. Bratislava: Mladé letá, 2005, s. 108.

⁶⁸ LETZ – TONKOVÁ – BOCKOVÁ, *c. d.*, s. 76.

v učebnici uvádza, že Jozef Tiso sa „rozhodol cestovať do Berlína až po odporúčaní slovenskej vlády a snemu“,⁶⁹ čím jeho súkromná cesta získala punc oficiality.

Vyvstáva preto otázka, z akého dôvodu štát uzákonil udalosť ako štátny sviatok, ku ktorému každoročne patria veľké oslavy, aby k nemu následne v oficiálnych učebniciach zastával ambivalentný postoj. Práve tieto nezrovnalosti vytvárajú šedé miesta v historickej pamäti národa, ktoré môžu ľahko zneužiť manipulátori z radov neonacistov a neofudákov, ktorí úderne pretláčajú vlastné (dez)interpretácie udalostí. V kontexte uvedených učebnic dejepisu, nemožno vnímať ani stanovisko Kotlebu, podľa ktorého bolo SNP na päťdesiat percent bolševickým pučom, za kontroverzné, keďže k rovnakému názoru o SNP sú vedení aj študenti na hodinách dejepisu.⁷⁰

Záverčné úvahy *de lege ferenda*

Jednoznačne môžeme povedať, že národné zmierenie podľa Záborskej by znamenalo zahrnutie SNP a zároveň by sa zameralo na pripomínanie slovenskej vojnovnej štátnosti, celkom cynicky, v deň kedy vypuklo SNP. Podľa teórie ideológie by tak nastala fragmentácia, kedy by sa menšinový názor stal oficiálne odobrený štátom. Predpokladáme, že štátny sviatok zmierenia by sa nestretol s pochopením u väčšiny členov historickej obce a veríme, že by ho neprijala ani slovenská spoločnosť. Prirodzeným následkom „zmazania“ odkazu SNP by bol vznik potreby jeho nahradenia, a v podstate okrem 14. marca neprichádza žiadna iná udalosť do úvahy. Ak by sme skutočne začali oslavovať zmierenie sa s históriou v duchu osláv vojnovnej štátnosti, dopady by boli nasledujúce: ad 1) odklonili by sme sa od teórie právnej kontinuity ČSR, ktorej presadenie, zjednodušene povedané, znamenalo nepretržitú existenciu ČSR od 28. októbra 1918 do 31. decembra 1992, pričom takýto odklon by nebol v súlade s antifašistickou tradíciou na Slovensku a zároveň by bol v rozpore s právnym poriadkom Slovenskej republiky; ad 2) bolo by nutné „prepisovať“ dejiny. Autori obhajujúci vojnový slovenský štát a zrod štátnosti ku 14. marcu 1939 sa argumentačne nikdy nevysporiadali s medzinárodnoprávnymi následkami vlastných tvrdení. Ak by skutočne bola táto štátnosť legitímna a legálna, vojnový slovenský štát by stál na strane porazených, z čoho plynie množstvo právnych konzekvencií, napr. vo forme vyplácania reparácií. Ľudácki politici v povojnovom exile nikdy túto otázku neriešili, čo bolo prirodzené, keďže sa v prvom rade pokúšali zahraničnú verejnosť presvedčiť o nelegitímnosti obnovenej ČSR.

⁶⁹ BARTLOVÁ – LETZ, *c. d.*, s. 145.

⁷⁰ Za predpokladu, že sa systém vyučovania dejepisu danej problematiky neposunie z roviny alibistického výkladu udalostí, ktoré sa zväčša zameriavajú na nenosné marginálie, bude historická pamäť naďalej ochromená a závery vedeckej obce budú oddelené od reality, uzamknuté niekde v slonovinovej veži na periférii záujmu verejnosti. V deväťdesiatich rokoch sa podarilo zastaviť ľudácku propagandu v Ďuricovej učebnici práve vďaka historikom a európskym štruktúram. Nemožno však opomenúť skutočnosť, že pred vyše dvadsiatimi rokmi žili pamätníci, resp. priami aktéri povstania, ktorí boli živými nositeľmi daných udalostí. Je preto otázne, akými účinnými zbraňami by sa mohla brániť dnes slovenská historická obec, pri pretláčaní vyslovene tendenčných učebnic, a to vzhľadom aj na nečinnosť pri používaní súčasných učebnic dejepisu. Samozrejme, že aj v nedávnej minulosti bolo počuť hlasy o nevhodnosti a nevyváženosti učebnic dejepisu zo strany historikov, no žiadne obsahové zmeny sa neudiali aj napriek identifikácii problémov. Pozri napr. CHORVÁTOVÁ, H. *Aké sú naše učebnice dejepisu*. In: *Týždeň* [online]. 2017 [cit. 2022-28-4]. Dostupné na: <<https://www.tyzden.sk/spolocnost/37936/ake-su-nase-ucebnice-dejepisu/>>.

V nadväznosti na uvedené je potrebné zdôrazniť, že historická udalosť so statusom štátneho sviatku nepožíva špeciálnu právnu ochranu. V podstate akýkoľvek slovný útok na štátny sviatok môže byť, a aj to iba za určitých okolností, chápaný ako prečin výtržníctva podľa § 364 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. Štátne sviatky sú zároveň upravené iba zákonom a z právno-politického hľadiska je veľmi jednoduché modifikovať vyššie spomínaný a stále účinný zákon č. 241/1993 Zb. o štátnych sviatkoch, dňoch pracovného pokoja a pamätných dňoch, nadpolovičnou väčšinou zúčastnených poslancov, ktorých musí byť prítomná nadpolovičná väčšina zo všetkých poslancov, tzn. hypoteticky na zmenu, či odstránenie štátneho sviatku výročia SNP stačí súhlas 39 poslancov (relatívna väčšina) Národnej rady Slovenskej republiky.⁷¹

Historický revizionizmus, ktorý vo svete nie je žiadnou novinkou, je v európskych krajinách trestný, najmä v súvislosti s popieraním holokaustu (takýto trestný čin obsahuje aj slovenský právny poriadok). Zákonodarca však nereflektuje na skutočnosť, že za posledné roky je väčšmi než holokaust, popierané práve výročie SNP. V praxi to znamená, že ak ktokoľvek relativizuje, spochybňuje alebo priamo dezinterpretuje odkaz SNP, nie je možné ho trestne stíhať a autori takýchto prehlásení sa skrývajú buď za slobodu vedeckého bádania a národovedstvo alebo za údajné zmierovacie procesy v histórii. Otázkou je, do akej miery možno uznať napr. slobodu vedeckého bádania, pretože nedodržiavanie vedeckých metód a argumentačných pravidiel, či absencia zdrojov, je na míle vzdialená vedeckému bádaniu a približuje sa skôr k ľudáckej propagande a historickému revizionizmu. Historický revizionizmus a ani velebenie ľudáckeho režimu nie je možné chápať ako iný pohľad alebo ako slobodu prejavu.⁷²

Vystáva teda otázka, ako zaručiť štátnym sviatkom dôstojné postavenie v kultúrnom, politickom a spoločenskom živote. Existuje niekoľko jednoduchých legislatívnych zmien, ktoré by však rozhodne prispeli k zamedzovaniu historického revizionizmu v súvislosti s SNP. Podľa nášho názoru by bolo najjednoduchším riešením, ak by sa na štátne sviatky nazeralo očami práva ako na štátne symboly. Ustanovenie § 1 ods. 1 zákona č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní hovorí, že „každý je povinný zachovávať úctu k štátnym symbolom Slovenskej republiky. Výchova k vlastenectvu a úcte k štátnym symbolom Slovenskej republiky musí byť zaradená do štátneho vzdelávacieho programu škôl.“ Zastávame názor, že rovnaký vzorec by mal byť uplatňovaný aj na štátne sviatky, ktorým by sa takýmto spôsobom zabezpečila úcta a náležité miesto vo vzdelávacom procese. Autori učebníc, resp. učitelia dejepisu by tak boli prinútení sa na hodinách vysporiadať s otázkou, prečo je ten-ktorý dátum oslavovaný, čím by sa rozhodne stierali falošné dilemy vytvárané v súčasnosti. Uvedená legislatívna zmena

⁷¹ Sme si vedomí, že hovoríme o hyperbole, išlo nám však o poukázanie na „krehkosť“ štátnych sviatkov, hoc ako si nižšie ukážeme, ich obsah má ďalekosiahlejší význam, než im prisudzujeme v rámci právneho poriadku.

⁷² V aktuálnej situácii, v súvislosti s vojnovým konfliktom na Ukrajine, taktiež pozorujeme rôzne formy historického revizionizmu a to najmä zo strany Ruskej federácie. Kolektívna pamäť ruského národa funguje už roky ako účinný nástroj propagandy, lepšie povedané štátom nastavenej jednotiacej ideológie, na čo nadviazal aj Vladimir Putin svojim príbehom o denacifikácii Ukrajiny, pričom sám seba označuje za mierotvorcu. Práve kolektívna pamäť hrá dôležitú rolu v legitimizácii krokov Putina pred vlastným národom. Účelová interpretácia, či priamo dezinterpretácia dejín, ako sme už vyššie uviedli, by nemala byť vedome vkladaná do historickej, resp. kolektívnej pamäti národa, pretože ju zbytočne deformuje a vytvára nevyčísliteľné škody a Rusko je práve toho aktuálnym príkladom.

by zároveň zaručila, že slovné hanobenie štátneho sviatku, verejne alebo na mieste verejne prístupnom, by vždy naplnilo skutkovú podstatu trestného činu výtržníctva, samozrejme za okolností, že by došlo k hrubej neslušnosti.

Práca politikov by rozhodne nemala končiť v momente, kedy sa konkrétna udalosť stane štátnym sviatkom. Práve naopak, od tohto momentu by mali robiť potrebné kroky smerujúce k zachovaniu identity národa s historickou udalosťou. V skutočnosti sa vlna nevdôle prejavuje pri popieraní významu SNP „zdola“, tzn. prichádza od laickej, či odbornej verejnosti. Politici, napr. v prípade slov Mariana Kotlebu, používajú popieranie odkazu štátnych sviatkov účelovo v prospech vlastnej politickej agitácie – napr. ako podporný argument pri tvrdení, že Kotleba a jeho strana je fašistická. Žiadnym spôsobom však neza-reagovali na samotný štátny sviatok a jeho ochranu, kam by rozhodne ich kroky smerovať mali. Postoj slovenských politikov je zrejmy aj z obsahu učebníc dejepisu, pretože sice kritizujú popieračov SNP, no aktívne nič nerobia v prospech toho, aby sa neformovali ďalší v nastupujúcej generácii. V kontexte uvedeného, by sme sa mohli zamyslieť aj nad prípadnou úpravou preambuly Ústavy Slovenskej republiky. V nej sa hovorí stáročných skúsenostiach zo zápasov o národné bytie a vlastnú štátnosť, pričom ide o fikciu a skutočný boj za demokratickú a antifašistickú štátnosť preambula nespomína vôbec. Hoci má iba ceremoniálny charakter a nie je právne záväzná, určite by obsahovo mohla a mala byť reprezentatívnejšia a jasne by mala reflektovať na najpodstatnejšie historické udalosti, ktoré sú dnes napr. štátnymi sviatkami v Slovenskej republike.

Čo sa týka samotnej súčasnej interpretácie SNP, od deväťdesiatich rokov dvadsiateho storočia upustila vedecká obec od nekritického nazerania na povstanie očami komunistickej propagandy. SNP sa v zhode interpretuje so všetkými svojimi pozitívami aj negatívami v dobovom kontexte. Naopak od obsahu ľudáckej propagandy sa v súčasnosti u niektorých autorov neupustilo, ba naopak, väčšmi sa rozvíja. Ak porovnáme články protektorátnej tlače, práce ľudáckych predstaviteľov v exile, súčasné práce napr. Milana S. Ďuricu, Františka Vnuka, či Martina Lacka a sčasti, žiaľ, aj súčasné učebnice dejepisu určené pre stredné školy, pozorujeme, že sa opierajú o rovnaké piliere.

Nie je teda pravdou, že SNP je udalosťou, ktorá neprešla revíziou po Nežnej revolúcii a že patrí medzi relikty komunizmu. Názoroví neofudácki oponenti za posledných tridsať rokov nedokázali presadiť svoju interpretáciu dejinných súvislostí, počnúc 14. marcom 1939 až po 29. august 1944, pričom pokusy o historický revizionizmus zo strany Matice slovenskej a pochybnéj staronovej koncepcie zmierenia sa s históriou zo strany Záborskej, považujeme iba za nový druh stratégie s rovnakým cieľom. Záverom teda môžeme povedať, že ostatné pokusy Matice slovenskej a Záborskej o národné zmierenie sa, sú ďalšou vlnou pokusov o historický revizionizmus v súlade s ľudáckou ideológiou, ktoré priamo nadväzujú na prvú vlnu uskutočnenú v deväťdesiatich rokoch a teda v prvých rokoch Slovenskej republiky.

The Protection of Privacy Rights and Professional Secrecy in the First Czechoslovak Republic (1918–1938)

Anatoliy A. Lytvynenko

*Baltic International Academy
Robert Gordon University, School of Law
Kontaktní e-mail: anat.lytvynenko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-0036-0677*

Abstract:

The protection of personality and the legal aspects of maintaining professional secrecy have a complicated history of development in many countries of the world. The evolution of privacy rights and the protection of professional secrecy remain fairly known in the period of the First Czechoslovak Republic (1918–1938) in both contemporary and historical legal scholarship, despite a substantial number of cases were heard before the courts of the First Czechoslovak Republic upon the said subject. The research shows, that the protection of various privacy-related rights was anchored by different norms of the Civil Code, the Penal Code and other legislative acts; several outstanding court cases heard before the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic displayed that the most frequent violations of this type were defamations, privacy violations and insults to the honor of the deceased. In some other cases, the Supreme Court discussed the issues of inviolability of letter correspondence and the admissibility of evidence containing a professional secret.

Keywords: Law of the First Czechoslovak Republic (1918–1938); right to private and family life; professional secrecy; defamation law; protection of personality rights

DOI: 10.14712/2464689X.2023.47

Introduction

Relatively little is known about the protection of personality rights and the protection of professional secrecy in the First Czechoslovak Republic (1918–1938). For the matter of brevity, let us call them “privacy rights” for the necessity of the given article. The legislation, which provided protection of privacy rights was contained in various provisions

of the Austrian Civil Code of 1811 and the Criminal Code of 1852, which remained acting in the Czech lands of the First Czechoslovak Republic (and were previously acting in Cisleithania), and also included the legislative provisions, enacted already in the First Czechoslovak Republic, and occasionally, the provisions of other laws, to which we will turn below. The violation of privacy in terms of publication of the facts belonging to the person's private life was anchored in § 489 of the Penal Code of 1852, upon which the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic had explicitly commented in its 1927 and 1929 judgments.^{1,2} Those days, the old Austrian law had involved defamations (libels), violations of privacy, as well as violations of professional secrecy; several issues were attributed to the protection of honor and piety towards the deceased. Since many legislative acts, adopted in Habsburg-era Austria (pre-1867) and the Dual Monarchy period (1867–1918) remained acting in the Czech lands of the First Czechoslovak Republic, the jurisprudence of the Austrian Royal Supreme Court (*K.K. Obersten Gerichts- und Cassationshof*) will be considered and discussed in the article, including a number of judgments from other jurisdictions. The research involves both civil and criminal cases, and so, for the means of referring to cases adjudicated by the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, hereinafter the author will refer to the case in number, indicating it either as civil case, or a criminal case before the number. The judgments of other courts will be rendered as of their original. The article has the two following aims, namely:

- to indicate the legislation, upon which the professional secrecy, or the right to privacy were violated (if they were violated);
- to provide an overall theoretic discussion on privacy rights and their origination;
- to discuss the case law of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic (1918–1938) in cases on violations of privacy rights, and to observe the case circumstances and the legal positions of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in such cases in terms of applying respective legal norms governing the protection of privacy rights and professional secrecy. Where appropriate, judgments and legal inferences of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court will also be observed. The article features references to cases adjudicated by the courts of different other states, where necessary.
- Upon the structure of the article, the paper is constructed as follows:
- the cases relating to the protection of one's name and image;
- the cases relating to privacy rights and violations of honor and defamations;
- cases concerning disrespect to deceased persons;
- cases relating to protection of letter correspondence;
- cases relating to professional secrecy and relating to admissibility of evidence, containing a professional secret.

---

¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 28. února 1927, Zm II 148/26, Čís. 2678. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 151–157.

² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 21. září 1929, Rv II 275/28, Čís. 9198. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa společnost s r.o., 1930, roč. 11, s. 1133–1136.

The article uses the following research methods:

- 1) Historical-legal method. Apparently, being an article concerning the application of certain legal norms and rights in a historical period, the author strives to search for the roots of privacy rights in the law of the First Czechoslovak Republic, to discuss the case law of that time, and occasionally to compare the legal positions of different courts in cases, adjudicated approximately in the same time period, or earlier.
- 2) The method of content analysis. The author provides a comment of many judgments, discussing case facts and the resolution of the case by the courts. This research method foremostly applies to the case law of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, as well as occasionally to notable judgments of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court and occasionally the courts of other states.
- 3) The comparative method. The comparative method is also applicable within the discussion of historical case law. Despite the main focus is upon the jurisprudence of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, many judgments of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court are cited and discussed, as well as several notable judgments from other states. The choice of the judgments of other courts is presupposed by the following: 1) the Austrian courts have applied mainly the same legal norms (especially the norms of the 1811 Civil Code and the 1852 Criminal Code) as the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic did later; 2) the judgments of the courts of other countries have demonstrated a peculiar legal position in terms of resolving a certain case, or coincided with the legal position of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, which resolved an analogous case.

1. Overall issues of protecting personality rights. Protection of one's name and image

1.1 The emergence of right to privacy

The Civil Code of 1811 contained a number of legislative provisions relating to the protection of personality – § 16 for the overall right to personality, and § 43 relating to the right to file a lawsuit for injunction (and damages) for an unauthorised use of the aggrieved party's name – in fact, the latter provision was applied by the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in litigation relating to an unauthorised use of plaintiff's surname in the firm's name,³ protection of patent rights in the name of an enterprise, which carried the name of the founder,⁴ and were referred in privacy-related cases as well.⁵ Since the civil law in the First Czechoslovak Republic was initially founded upon Austrian law, and was later amended by the legal acts, proclaimed by the Czechoslovak parliament, it is

---

³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 2. října 1923, Rv I 829/23, Čís. 2985. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1925, roč. 5, s. 1509.

⁴ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 21. prosince 1925, Rv I 964/25, Čís. 5577. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 1859–1861.

⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 1. prosince 1933, Rv I 904/32, Čís. 13070. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1934, roč. 15, s. 1359–1361.

sound to discuss the gist of personality rights, which existed in old Austrian law in overall, since these were used and later applied in the First Czechoslovak Republic. Moreover, after the collapse of Austria-Hungary and the emergence of the First Austrian Republic, the civil law of First the Austrian Republic remained the same (and the 1811 Civil Code is acting in the Austrian Republic at present day), whereas the provisions of the Civil Code concerning personality rights also remained mainly the same, notwithstanding newer legislative amendments relating to privacy rights. The legal scholars argue whether the personal rights (“*Recht der Persönlichkeit*”) could be actually shaped in one, single right, protecting the right to personality, especially taking into consideration that other legal provisions of the Civil Code and a number of other laws have already provided such legal protection to certain spheres of private life.⁶ Cornelson (2020) suggests that the roots of the said right could be found in pandect literature, namely the work of Franz Elden von Zeiller (1802), who had spoken on the “right to personality”.⁷ In fact, Zeiller in his “*Das natürliche Privat-Recht*” derived the right to personality from §§ 2–6 of Codex Theresianus (1766), which was the actual forerunner of the 1811 Civil Code, classifying the “right to personality” as the foremost and the highest right, from which all the other rights derive, and calling the “right to personality” as a right to claim dignity of a mindful, freely-acting creature.⁸ What is interesting, the concept of “*Recht der Persönlichkeit*” in the legal systems of the XIX century was very misty, and frequently had very different meanings. For instance, in old German law, courts occasionally used this term referring to legal entities in terms of litigation involving enterprises.⁹ The early privacy theory, shaped in the term “*Persönlichkeitsrecht*” was rather known in old German law pandects of the late XIX century, usually covering a very broad spectrum of personal and non-transferrable rights, such as liberty, inviolability of the person and dignity.¹⁰ The “right of personality”, as other authors claimed, seemed to be of fairly recent origin (as of the XIX century), was seemingly unknown in Ancient Roman law, and its scope was yet undefined and not clearly established to be described as a definite and solid right.¹¹ At the same time, R. von Jhering (1866) speaks that the right to personality had actually existed in Roman law, and its sense mainly lied in the sphere of personal freedom.¹² It is complicated to say did the “penumbral” concept of the right to personality (i.e. as it was mentioned by Gareis (1877)) has the same meaning as the contemporary right to privacy has. For instance, the provision of § 823 (1) of the German Civil Code of 1896 states that “Everybody, who deliberately, or due to negligence, encroaches

---

⁶ CORNELSON, M. *Vertragliche Haftung bei Verarbeitung personenbezogener Daten unter besonderer Berücksichtigung immaterieller Schäden*. Dissertation. Wien: Institut für Zivilrecht, 2020, S. 11–12.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁸ ZEILLER, F. *Das natürliche Privat-Recht*. Wien: Christian Friedlich Wappler und Beck, 1802, S. 49, § 40.

⁹ Obertribunal zu Stuttgart, Erkenntnis vom 29 October 1850. In: SEUFFERT, J. A. (Hrsg.). *Archiv für Entscheidungen der obersten Gerichte in den deutschen Staaten. Dritter Band*. München: Literarisch-artistische Anstalt der J. B. Gotta’schen Buchhandlung, 1851, S. 428–430, Entscheidung Nr. 374.

¹⁰ GIERKE, O. *Deutsches Privatrecht. Erster Band. Allgemeiner Teil und Personenrecht*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1895, S. 707–708.

¹¹ GAREIS, C. Das juristischen Wesen der Autorrechte, sowie des Firmen- und Markenschußes. In: BUSCH, F. B. (Hrsg.). *Archiv für Theorie und Praxis des Allgemeinen Deutschen Handels- und Wechselrechts*. Berlin: Carl Heymann’s Verlag, 1877, S. 185–210.

¹² JHERING, R. *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung. Th. 2, 1 Abt.* Zweite verbesserte Auflage. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1866, S. 289–290.

upon the life, body, health, freedom, property or another right of another person, is obliged to compensate the other person damages, caused by this". At the same time, in a 1902 judgment, which featured a dispute relating to blacklisting of factory workers, the German Supreme Court held, that the protection of their privacy/honour is not encompassed in the sense of the wording of "another right" of § 823 (1) of the Civil Code.¹³ In the same year, a district court in Berlin held that § 823 (1) of the Civil Code could not be a legal foundation for recovering damages in a lawsuit by a theatre actress whose photograph was used for advertising of hair dye without her authorization.¹⁴

Privacy rights were also discussed in terms of the right to one's image by H. Keyßner (1896), who considered the said right as a constituent of the right to personality.¹⁵ J. Kohler (1893) gave a considerable contribution to the field of privacy law, discussing it in different sectoral approaches, involving the right to name (1891),¹⁶ the right to confidentiality of correspondence (1893),¹⁷ and the right to one's image (1903).¹⁸ For instance, in terms of the right to one's name ("Namensrecht"), J. Kohler described it as a personal right of a citizen, who may demand that no one could use his or her name for confusion and misrepresentation or in an other unauthorized way, and the object of such right is the person's identity itself; Kohler accentuated on different case law, originating from such countries, as England, France, Italy and the United States, where the courts granted the lawsuits of plaintiffs, whose names were used without their consent or misappropriated.¹⁹ It should be denoted, that both Austrian Civil Code of 1811 (§ 43) and the German Civil Code of 1896 (§ 12) provided legal protection of one's name. The German Supreme Court in the case of Graf Zeppelin (1910), where plaintiff sued the defendant company for an unauthorized use of his image and name for advertising tobacco goods (the judgment was in favor of plaintiff), claimed that an unauthorized use of a name is not bound to a mere misappropriation of someone's name, but it also exists when such name is unauthorizedly used for advertising, marking goods and on advertising signs.²⁰ The court used the term "Namensrecht" ("Protection of the name"), and the same legal provision was applied in civil litigation, where the dispute featured an unauthorized use of the name of a legal entity (usually an enterprise), but not a certain person,²¹ whereas the term "Namensrecht" was already referred in case law by the courts in the 1890s in commercial disputes of

¹³ Reichsgericht, VI Zivilsenat, Urt. v. 29 Mai 1902, VI 50/02. In: *ERG Zivilsachen Bd. 51*, S. 369–385, Entscheidung Nr. 86. See in particular at p. 372–378.

¹⁴ Langesgericht Berlin I, 21. Februar 1902, reported in: KOHLER, J. *Das Eigenbild im Recht*. Berlin: J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung, 1903, S. 38–46.

¹⁵ KEYßNER, H. *Das Recht am eigenen Bilde*. Berlin: J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung, 1896, S. 26–27.

¹⁶ KOHLER, J. Das Individualrecht als Namenrecht. In: KOHLER, J. – RING, V. (Hrsg.). *Archiv für Bürgerliches Recht. Fünfter Band*. Berlin: Karl Heymann's Verlag, 1891, S. 77–110.

¹⁷ KOHLER, J. Das Recht an Briefen. In: KOHLER, J. – RING, V. (Hrsg.). *Archiv für Bürgerliches Recht. Siebenter Band*. Berlin: Karl Heymann's Verlag, 1893, S. 94–149; this work was also reprinted as a book as: reprinted as: KOHLER, J. *Das Recht an Briefen*. Berlin: Carl Heymann's Verlag, 1893.

¹⁸ KOHLER, J. *Das Eigenbild im Recht*. Berlin: J. Guttentag, Verlagsbuchhandlung, G. m. b. H., 1903, S. 66.

¹⁹ KOHLER, J. Das Individualrecht als Namenrecht. In: KOHLER, J. – RING, V. (Hrsg.). *Archiv für Bürgerliches Recht. Fünfter Band*. Berlin: Karl Heymann's Verlag, 1891, S. 77–110.

²⁰ Reichsgericht, II Zivilsenat, Urt. v. 28 October 1910, Rep. I L. 688/09. *ERG Zivilsachen Bd. 74*, S. 308–313, Entsch. Nr. 86.

²¹ Reichsgericht, II Zivilsenat, Urt. v. 9 Dezember 1904, Rep. II. 61/04. *ERG Zivilsachen Bd. 59*, S. 284–287, Entsch. Nr. 79.

misappropriating the name of persons as well.²² Hence, the right to privacy was not recognized as a general right at first, but the courts had frequently afforded protection upon other legal foundations.

The privacy theory in old Austrian law of the XIX century was closely associated with the publications in the press.²³ According to an anonymous publication in “*Juristische Blätter*” (1881), a violation of privacy under § 489 of the Criminal Code was considered as a type of violation of honor, which were made by the means of press. Technically, it was the same private criminal complaint for a defamation, with a difference that the proof of truth could not be a defense. In case the publication referred to some features, which could identify the person to whom it was related in theory, but did not refer to the person by name, then the burden of proof lied upon the complaining party.²⁴ The old Austrian jurisprudence showed that the criminal complaints for libel and violations of privacy were mainly lodged because of various publications in the press, for instance, because of publications alleging that the complainant was an alcoholic,²⁵ or behaved dishonestly and impiously.²⁶ The right to privacy in terms of photographs (as it was called “*Recht am eigenem Bild*” in old German law), was relatively lesser-known in case law, but the Austrian law afforded protection on the depicted person’s copyright upon § 13 (2) of 1895 Law on Copyright (see discussion on legislation and case law below);²⁷ this law remained acting in the First Czechoslovak Republic (1918–38). The application of § 13 (2) of the 1895 Law on Copyright as a legal foundation for a complain for an unauthorized use of one’s image could be found in the jurisprudence of the Royal Supreme and Cassation Court in the case No. 7810 (judgment of June 20, 1904),²⁸ and the case Rv. VII. 23/13, collection No. 6354 (judgment of March 18, 1913).²⁹

²² Landesgericht Hamburg IV, Urt. v. 22 Juni 1895, Oberlandesgericht Hamburg III, Urt. v. 30 Januar 1896. In: *Hanseatische Gerichtszeitung. Handelrechtliche Fälle. Siebzehnter Jahrgang (Neunzwanzigster Jahrgang der Handelgerichtszeitung)*. Hamburg: Otto Meißner, 1896, S. 85–94, Entsch. Nr. 34.

²³ [Author unbekannt] Der Schuß des Privatlebens in Strafrechte, *Juristische Blätter. Eine Wochenschrift*. 1881, (3. April), Nr. 14, S. 173–176.

²⁴ *Ibidem*, S. 173–176.

²⁵ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 11. Jänner 1908, Ziffer 14629 / Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts-als Kassationhofes, veröffentlicht von der k.k. Generalprokuratur. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung der Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Oberster Gerichts- als Kassationhofes, Neue Folge, X. Band. (Entscheidungen Nr. 3383–3501.)*. Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1909, S. 100–102, Entscheidung Nr. 3421.

²⁶ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 24. Juni 1905, Ziffer 6625 / Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts-als Kassationhofes, veröffentlicht von der k.k. Generalprokuratur. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung der Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Oberster Gerichts- als Kassationhofes, Neue Folge, VII. Band. (Entscheidungen Nr. 3010–3125.)*. Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1906, S. 239–240, Entscheidung Nr. 3089.

²⁷ Gesetz vom 26. December 1895, betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst und Photographie. RGBl. 1895, Nr. 197, S. 667–675. (in Czech language: Zákon č. 197/1895 ř. z., o autorském právu k literárním, uměleckým a fotografickým dílům.)

²⁸ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 24. Juni 1904, Ziffer 7810, Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts-als Kassationhofes, veröffentlicht von der k.k. Generalprokuratur. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung der Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Oberster Gerichts- als Kassationhofes, Neue Folge, VI. Band. (Entscheidungen Nr. 2884–3009.)*. Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1905, S. 235–239, Entscheidung Nr. 2976.

²⁹ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 18. März 1913, Rv. VII. 23/13. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten*

1.2 The practice of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic relating to the application of § 43 of the Civil Code

The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic has resolved a number of cases which related to the protection of one's name. In the civil case no. 2895 (judgment of October 2, 1923), the plaintiff and the defendant were general partners of the firm "L. & W." (whereas the letters stood for their surnames), and worked together until October 1921, but after the partnership was dissolved with the defendant taking over all assets and liabilities, he continued the business not changing the firm's name, and thus, the plaintiff's surname remained in the firm's name, despite he did not authorize it, and filed a lawsuit against the defendant in order to prohibit him the use of his surname in the firm's name. Defendant did not deny that he used the plaintiff's surname, but he claimed, that he did not cause any harm to plaintiff in terms of an arbitrary personification of someone's name. The Supreme Court denoted, that defendant used the plaintiff's surname in the company's firm in breach of § 24 (2) and § 27 of the Code of Commerce of 1897, and held, that it is a certain "pleonasm" in terms of an unauthorised use of one's name, and according to § 43 of the Civil Code, the proprietor of the name, which was used without consent, could file a lawsuit against the wrongdoer. The courts of all three instances found for plaintiff.³⁰ Here we may recall a considerably earlier case from England, *Routh v. Webster* (Judgment of January 28, 1847), where the plaintiff's name was used in a prospectus made by the defendants, the provisional directors of which were engaged in transportation business, and the plaintiff was designated as one of the company's trustees (whereas, in fact, he wasn't). The Rolls Court (per Langdale, L.) held, that the injunction has to be imposed on the unauthorised use of the plaintiff's name.³¹ Another example of the application of § 43 of the Civil Code by the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic was the civil case no. 13070 (Judgment of December 1, 1933). The defendant, an editor of a weekly newspaper, mentioned the plaintiff with his address in the rubrics "*Advokáti*" ("Attorneys"). The plaintiff was already subject to a disciplinary misdemeanor because of publishing inadmissible advertising, and he had previously forbidden defendant to publish any information concerning plaintiff's attorney's practice, even if merely naming plaintiff. The first-instance court found for defendant, holding that freedom of press may be only bound to the law, and the editor may act, and determine what to publish in these bounds; and in terms of § 43 of the Civil Code, there was no abuse of using the plaintiff's name for any benefit of the defendant, and the said advertising publication had nothing, which could be contrary to good morals (§ 1295 of the Civil Code). The first-instance court added, that the Law on Protection from Unfair Competition of 1927,³² provided that anyone who acted in breach of good morals of fair trade by behaviour, which could harm the concurring party,

---

Gerichtshofes. Fünzigster Band. Neue Folge, XVI. Band. Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1915, S. 258–259, Entscheidung Nr. 6354.

³⁰ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 2. října 1923, Rv I 829/23, Čís. 2985. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1925, roč. 5, s. 150.

³¹ *Routh v. Webster*, 10 Beav. 561 (28.01.1847) In: BEAVAN, Ch. (ed.). *Reports of Cases in Chancery, Argued and Determined in the Rolls Court during the time of Lord Langdale, Master of the Rolls. Vol. X. 1846, 1847.* London: William Benning and Co., 1849, pp. 561–563.

³² Zákon č. 111/1927 Sb. z. a n., o ochraně proti nekalé soutěži.

could be subject to liability, but there was no signs of unfair trade in the publication, nor it could be held, that a copyright violation occurred, since a name itself could not be a subject of copyright, as such, nor it was a sort of a trademark (and it was not mentioned or claimed to be one), or any other misuse occurred. The appellate court found for plaintiff, stating that this lawsuit is grounded on basis of § 1295 (2) of the Civil Code, establishing, that the defendant acted against good morals by publishing the defendant's name in the newspaper, and knowing that it would cause harm to the plaintiff (and hence, according to the finding of the appellate court, the defendant acted deliberately), also denoting that the plaintiff had forbidden defendant to do so previously. The Supreme Court decided to reinstate the judgment of the first-instance court, hallmarking procedural errors.³³

1.3 The protection of right to one's image: comparative case law

The right to one's image, upon which, for instance, a photographer could not distribute or sell photographs of the depicted person without the depicted person's consent, or, for another instance, a company could not use the person's image for advertising goods without consent, was coined in the second part of the 19th century law and jurisprudence throughout Europe and United States. § 13 (2) of the Austrian Law on Copyright of 1895,³⁴ which also continued acting in the First Czechoslovak Republic, provided that both the photographer and the depicted person had a joint copyright in the photograph, and the violation of such copyright should be regarded as a criminal misdemeanor. There is not much jurisprudence in terms of the right to one's image in the case law of Austria-Hungary or the First Czechoslovak Republic, so let us discuss the existing case law regarding related situations in overall. In the civil case no. 6354, (collection of Pfaff, Schey and Krupský), Judgment of March 18, 1913, a man applied to the plaintiff, who was engaged in commercial production of photographs, and agreed to make a photograph of him, later allowing the plaintiff in writing to exhibit and copy the images. Later, this photograph of the man (who later deceased), came to defendant company as a copy in a diminished quality, which desired to distribute the photograph, whereas the heirs of the deceased man had allowed the company to do so. Plaintiff was dissatisfied with such situation, having lodged a lawsuit for a copyright violation against the defendant company, having won on first instance, but losing on appeal; the Supreme Court reinstated the decision of the first-instance court, providing a number of explanations concerning the plaintiff's copyright and the validity of the deceased man's heirs in terms of providing permission to the defendant company relating to the distribution of the photograph. The Supreme Court found, that the consent of the deceased man was given explicitly to the plaintiff, and thus it could not be extended to any other persons; since the deceased man wrote, that he would allow the plaintiff permitted the image (of him) to be displayed, and the copies of the image to be sold, than the Court hallmarked, that it is what § 40 of the Law on Copyright of 1895 provided, namely an exclusive right of publishing and reproducing the work of art (in this case – the

³³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 1. prosince 1933, Rv I 904/32, Čís. 13070. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1934, roč. 15, s. 1359–1361.

³⁴ Gesetz vom 26. December 1895, betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst und Photographie. RGBI. 1895, Nr. 197, S. 667–675. (in Czech language: Zákon č. 197/1895 ř. z., o autorském právu k literárním, uměleckým a fotografickým dílům.)

photograph). Concerning the joint copyright, the Court outlined, that notwithstanding the fact, that the legislation afforded the protection of the depicted person, it did not deprive the photographer of rights as well, and the man, who ordered the photograph of him to plaintiff, did not provide any directions to the heirs concerning it; hence, the exclusive right to the publication and reproduction was only of plaintiff.³⁵ A notable case showing how the right to one's image could be protected by an aggrieved party was the Royal Supreme and Cassation Court's criminal case no. 7810 (collectional nr. 2976), judgment of June 27, 1904. Defendant, who was the complainant's employer, accused the complainant in embezzlement and had produced a circular to his clients concerning the complainant, adding the complainant's photographic portrait, which he had left at a shop; somehow, defendant illegitimately took possession over this photograph and made a copy of it, later inserting it into the circular. The complainant proceeded with a private prosecution complaint against defendant, succeeding in redress only at one of the provisions of Law on Copyright of 1895 (namely, § 52); both parties appealed to the trial court's decision. According to the facts of the case, outlined in the judgment of the Royal Supreme and Cassation Court, there was a criminal case opened against the complainant for embezzlement, and the parties agreed for settlement, and there was a condition upon which the complainant would discharge his complaint for a copyright violation, which was committed by the defendant, and the defendant, by his side, would discharge his civil lawsuits against the complainant, and the complainant would be acquitted; but at the same time, the criminal case against complainant was not closed, as the acquitting judgment was impugned by the public prosecutor, and defendant did not fully discharge the civil claims, and hence, it could not be concluded that the settlement agreement really took place. So, according to these circumstances, the Supreme Court found that the defendant's nullity complaint, lodged under § 281 (9) of the Code of Criminal Procedure of 1873, was void. The complainant claimed, that there was a violation of §51 of the Law on Copyright of 1895, namely a deliberate encroachment to copyright. The Supreme Court admitted, that § 13 (2) and § 52 (3) indeed provide a joint copyright to both the author of the photograph and the person depicted on it, both of which are original rights. The Court denoted, that under § 21 of the Law on Copyright of 1895, a "copyright violation" should mean any unauthorised disposition of a work, the copyright of which is reserved for the author, in terms of photographs, the encroachment on the right, provided in § 40 of the Law on Copyright of 1895 is punishable under § 51 of the Law on Copyright of 1895. The Supreme Court said, that it could not be estimated, that the defendant actually had not "published" the photograph to the public, or had exhibited it, but the defendant "distributed" it in the sense of the law. The Court concluded, that the defendant had a material interest in distributing the said publication, and as of the facts established by the lower court, the distribution was commercial; moreover, it was clear, that the distribution of the circular including the portrait of the complainant was done without his consent and such wrongful acts were enough to constitute a misdemeanor in the sense of § 51 of the Law on Copyright of 1895. Hence, the appellate court decision was

---

³⁵ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 18. März 1913, Rv. VII. 23/13. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Fünfzigster Band. Neue Folge, XVI. Band.* Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1915, S. 258–259, Entscheidung Nr. 6354.

quashed, and the trial court decision was reinstated.³⁶ Hence, the old Austrian law allowed the protection of personality rights in terms of a depicted person in the photograph on basis of a joint copyright, belonging to the author of the photographic portrait, as well as the person, depicted on it. According to the position of the Royal Supreme and Cassation Court in the civil case no. 6354 (Judgment of May 18, 1913), the consent of the depicted person to use its copyright should be estimated as any other contractual agreement according to the law of obligations, as provided by § 16 of the Law on Copyright of 1895.³⁷ A similar position could be found in an English judgment of *Pollard v. Photographic Company* (Judgment of November 30 / December 21, 1888), where a woman sued the defendant company for using her photograph as a Christmas card in a photographic shop for advertising purposes, winning the case on basis of the common law theories of implied contract and breach of confidence. There, the Chancery Division of the High Court of Justice (per North, J.), held, that when a client enters into legal relationships with the photographer to produce certain photographs of the client, there exists an implied contract between the client and the photographer not to use the said photographs for any other purposes, which were not agreed before, without the depicted person's consent, and the employment of the photographer by a client should also be regarded as a kind of confidential employment, and reproducing the portrait of the person for other purposes than supplying the photographs to the person, who had ordered it. At the same time, the "dual copyright", which could be found in Austrian law, was completely different in English law, according to which the copyright was not of the person which had performed the photograph, but of the depicted person, unless such a copyright was reserved by agreement in writing, but having no official registration, the person could not benefit or sustain a lawsuit under the provisions of the Copyright (Work of Art) Act (25 & 26 Vict. c. 68, section 1), and as the Court (per North, J.) assumed, the copyright issue was not invoked by plaintiff's counsel as a ground for the action against the defendant, but the Court emphasized, that the lack of registration would not deprive plaintiff from redress upon common law theories (what is interesting, the Court synonymically used the term "breach of faith" referring to the tort of breach of confidence – in earlier English common law, cases relating to breaches of trade secrets were adjudicated upon the grounds of a breach of confidence/faith).^{38,39} An order for a portrait, which was based upon a photography, or an order for a photography from a client to

³⁶ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 24. Juni 1904, Ziffer 7810, Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts-als Kassationhofes, veröffentlicht von der k.k. Generalprokuratur. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung der Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts- als Kassationhofes, Neue Folge, VI. Band. (Entscheidungen Nr. 2884–3009.)*. Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1905, S. 235–239, Entscheidung Nr. 2976.

³⁷ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 18. März 1913, Rv. VII. 23/13. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Fünzigster Band. Neue Folge, XVI. Band.* Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1915, S. 258–259, Entscheidung Nr. 6354.

³⁸ *Pollard v. Photographic Company*, (1888) 40 Ch. D. 345; [1888 P. 2775.] (Nov. 30 / Dec. 21, 1888). In: HEMMING, G. W. (ed.). *The Law Reports. Cases determined in the Chancery Division and in Lunacy, and on appeal therefrom in the Court of Appeal / Vol. XL. 1889.* London: Printed and Published for the Council of Law Reporting by William Clowes and Sons, Limited, 1889, pp. 345–354.

³⁹ See the following cases:

(1) *Yovatt v. Winyard*, 1 Jac. & W. 394 (May 15, 1820) In: JACOB, E. – WALKER, J. (eds.). *Reports of Cases Argued and Determined in the High Court of Chancery, during the time of Lord Chancellor Eldon.*

a photographer was viewed as a contract for fulfilling work, which was firmly established in earlier Austrian case law,⁴⁰ and later in the jurisprudence of the First Czechoslovak Republic.⁴¹

2. Violations of privacy, protection of honour and defamations

2.1 Overall remarks

As it was held before, the protection of the right to privacy in the First Czechoslovak Republic was provided by a rather complicated set of norms, inherited from Austrian law (Civil Code of 1811 and Criminal Code of 1852). In this chapter, the author is going to present various issues of protection of personality rights, associated with the overall right to privacy, such as an unauthorised publication or revelation of the facts of the person's private life and defamations (libels, slanders). Veselý (1899) commented, that in Royal Austria, the publication of the private facts in printed press was considered a violation per se, though the perpetrator was not punished, in case specific circumstances induced him to do so; in terms of specific circumstances of such publication, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic explained in its civil case no. 9198 (1929), that the publication of private facts in order to avert further litigation, commenced because of a defamation, could not be accounted as specific circumstances, which could justify such violation).⁴² As it was mentioned above, the provisions of the Criminal Code (§ 489) protected the facts concerning the prospective aggrieved parties' private life from disclosure, and on May 15, 1895, Ferdinand von Schönborn, who was the Minister of Justice, introduced a circular to three district courts in terms of hearing cases on privacy violations, where he denoted to regret to find, that in such court proceedings, the details of the parties' private life are often revealed within questioning, or the proceedings in overall by the speech of witnesses and parties to the proceedings. Hence, he concluded that the judges should dismiss the questions, the answers to which could reveal the details of private life.⁴³ If we turn to the interpretation of privacy violations in the Austrian law of the XIX century, the courts had to define whether the said facts fell under the scope of the violation of privacy. For instance, in the judgment

---

Vol. I. – 1819, 1820. 59 Geo. III., 60 Geo. III., and 1 Geo. IV. London: A. Strahan, Law-Printer to the King's Most Excellent Majesty, 1821, pp. 394–395.

(2) *Morison v. Moat*, 9 Hare 241; 20 Law J. Rep. Chanc. 513 (Aug. 5th, 6th and 20th, 1851) In: HARE, T. (ed.). *Reports of Cases Adjudged before the High Court of Chancery, before Right Hon. Sir George James Turner, Vice-Chancellor. Vol. IX. 1851 to 1853: 14 to 16 Victoriæ.* London: W. Maxwell, Law Bookseller and Publisher (Late A. Maxwell & Son), 1853, pp. 241–267.

⁴⁰ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 12 März 1891, Nr. 2258. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Neunundzwanzigster Band.* Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1895, S. 151–152, Entscheidung Nr. 13652.

⁴¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 25. října 1921, R I 1284/21, Čís. 1259. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1923, roč. 3, s. 722–723.

⁴² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 21. září 1929, Rv II 275/28, Čís. 9198. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1930, roč. 11, s. 1133–1136.

⁴³ O požadavku šetření soukromého a rodinného života před soudy. *Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jejíž vydává Právnická jednota v Praze*, 1895, roč. 34, s. 373–374.

of the Royal Supreme and Cassation Court no. 10310 (1865), several waiters published some information in a journal regarding the facts that their employer has mistreated them, who lodged a criminal complaint under § 488, 489 and 491 of the Criminal Code; the court of appeals found that no details of private life were actually revealed (the trial court found that it was), and the said material contained only information about the employer as a tradesperson, and rather his relationships with the employees, nor was the proof of the truth introduced; but the Royal Supreme and Cassation Court found, that the material actually did reveal information containing private facts, finding that the application of § 489 by the trial court was justified.⁴⁴ It should be also denoted, that a complaint on a privacy violation in Austrian law allowed a survival of action by the next of kin of the deceased complainant (but in such case, the alleged offense was qualified under the provisions of defamation, namely, § 489 and § 495, whereas the former provision punished for a defamation, and the latter – for an insult to honor of a deceased person).⁴⁵ It has to be clarified, that under § 490 of the Criminal Code, the defendant could not be held liable if proving the veracity of the published information (relating to § 487 and 488 of the Criminal Code); however, in terms of § 489, the defendant would not be allowed to prove the veracity of the published information – that is, truth would not be a defense in such case. Such difference in terms of allowing the defendant to prove truth in complaints upon libel and privacy violations was outlined and commented upon by the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in the criminal case no. 2678 (1927), to which we will turn below – for instance, in this case, the confusion complaint related to the interrogation of whether the publication actually contained facts of private life of the persons, to whom the publication was related.⁴⁶ Interestingly, the celebrated American scholars Warren and Brandeis (1890) in their influential article “*The Right to Privacy*” also accentuated that the truthfulness of the facts revealed should not be a defense.⁴⁷

2.2 The right to privacy, defamation law and the concept of public interest in the judgments of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic

After the Amendment to the Press Law (widely known as “*Tisková novela*”) was enacted in 1924,⁴⁸ several changes in terms of complaining and prosecution for defaming publications were enacted. § 4 of the Amendment to the Press Law provided, that a prospective

---

⁴⁴ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. v. 13. Dezember 1865, Ziffer No. 10310. In: GLASER, J. – ADLER, L. – KRALL, K. – WALTER, J. (Hrsg.). *Sammlung strafrechtlicher Entscheidungen des k.k. obersten Gerichts- und Cassationhofes. Zweiter Band*. Wien: G. J. Manz'sche Buchhandlung, 1873, S. 323, Entscheidung Nr. 1121.

⁴⁵ K.K. Oberster Gerichtshof, Entsch. v. 6. November 1891, Ziffer No. 11353. In: *Entscheidungen des K.K. Obersten Gerichts- und Cassationhofes in Civil- und Strafsachen, veröffentlicht von dem k.k. Obersten Gerichts- und Cassationhofe in der Beilage zum Verordnungsblatte des k.k. Justizministeriums. VIII. Jahrgang. 1892. Nr. 704 bis 845*. Wien: Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1892, S. 29–32, Nr. 722.

⁴⁶ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 28. února 1927, Zm II 148/26, Čís. 2678. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 151–157.

⁴⁷ WARREN, S. D. – BRANDEIS, L. D. The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, 1890, Vol. 4, No. 5, pp. 193–220, see in particular at p. 218.

⁴⁸ Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisů ve věcech krivého obvinění, utrhaní a urážek na cti.

defendant could not be prosecuted for a misdemeanor (i.e. libel) in case the publication has pursued a considerable “public interest” (and apparently, it was for the courts to define whether there was such public interest in a publication, and whether no other rights were violated – see, for instance, the comment to the criminal cases of the Supreme Court no. 2678 (Judgment of February 27, 1927) and no. 5139 (Judgment of November 26, 1934) in this article below). The term “*public interest*” (“*veřejný zájem*” in Czech language) was also discussed by the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in cases relating to protection of honor and freedom of the press. For instance, in the criminal case no. 2182 (Judgment of November 18, 1925), defendant published an article about the existence of malpractice in the governance of a district administration, which was printed, upon his claims, as a response to an offensive article in a different journal, where several local political parties were blamed in sabotaging the work of a district administrative commission for ignoring an open hearing; it was also known, that the parties opposed the appointment of the complainant as the chairman of the said commission. The defendant was acquitted from liability for a criminal misdemeanor under § 488, § 491 and § 493 of the Criminal Code, and complainant appealed to the Supreme Court, which decided to remand the case to the trial court for further consideration, explaining the application of certain provisions of the Press Amendment. Upon § 4 of the Press Amendment, the law guaranteed relief from liability for a criminal misdemeanor (i.e. defamation), even in case the publication was offensive in fact, if the motive of the publication lied primordially in the protection of public interest. The Court also denoted, that according to the report of the Constitutional Committee, the aim of the said provision lies in the press’ motive in such publications to protect public interest, but not for the interest of making scandals, adding, that the situation, when the offender had a motive in such press publication, different from protecting public interest, should be distinguished from the first situation, and thus, in such case, the offender will not be exempt from liability. According to the findings of the Constitutional Committee, the precise aim of § 4 presupposes, that critique, which has good intentions and is used for public interest, must not be constraint; but at the same time, the legislator considered, that the freedom of press may be abused by unfair elements, and that’s why the term “*především*” (“*primordially*” in English) was used in the norm of the first paragraph of § 4. According to the circumstances of the case, the complainant and the defendant were apparently in conflict. The Supreme Court outlined, that it would not be enough to say, that the article did “also” consider some aspects of public interest, since in order to be exempt from liability for the publication, it has to be clearly established that the prospective defendant in the case would provide critique, encroaching the honor of a different person explicitly according to public interest. This demand, according to the Supreme Court, was not fulfilled by the court below, and so, when the trial court would review the case again, its task would be to define of whether did defendant act to protect public interest, or in the opposite, whether the defendant had used an opportunity (that is, by publishing such article) to infame the complainant as a political opponent. The Supreme Court also said, that several circumstances could assist in order to determine this: 1) what were the personal and political relations between the complainant and the defendant; 2) did defendant publish any other articles, where he defamed complainant? (would it look like a continuation of a “press fight” between the parties?); 3) whether the rights of the political parties taking part in the district administrative commission after reviewing the case of malpractice in

the commission already protected by the fact they had opposed to appointing complainant as a chairman of the commission?; 4) was it necessary to protect the interests of the said parties further by producing this publication? So, the Supreme Court held to remand the case to the trial court for further consideration.⁴⁹

Another notable consideration of public interest was provided by the Supreme Court in the criminal case no. 3354 (Judgment of December 20, 1928): here, the Court's main explanation in terms of public interest lied in the issue, that the *public interest* has to be determined from an objective point of view, and it would not be enough to be justified solely from the point of the defendant, that a publication was of public interest. So, the circumstances of the case were the following. Defendants had published an article about the private complainant, a member of a political party. According to the case circumstances, defendants wrote an article upon an upcoming congress of a political party, where its future activities were to be discussed, finding themselves that outlining the events surrounding political parties were in public interest (the lower court, besides, approved their position), making defaming statements about the complainant, whom, according to the complainants appeal to the Supreme Court, the defendants had a considerable interest to turn to infamy (later, the Supreme Court discussed a complicated subject – could it be held, that public interest might *coincide* with the interests of the publishers, and if so, could a defaming publication may be “innocent”?). Defendants had claimed to ascertain the veracity of their statements by using photographs and phonograms of the writings belonging to the defendant (the legitimacy of obtaining these materials was not discussed in the judgment), which the defendants believed to be as copies, taken from the original documents. In addition, defendants had also referred to the events relating to the complainant, which occurred over ten years before the action was commenced, and mentioned the events of negotiations of complainant, and an another deputy with a nobleman in July, 1914 right before the outbreak of World War I. By the judgment of March 21 and March 30, 1928, the Municipal Court of Brno had acquitted defendants from charges under § 488 and § 491 of the Criminal Code. The Supreme Court decided to uphold the complainant appeal, overturning the judgment of the Municipal Court of Brno, and remanding the case back to the said court for a new decision. The lower court found, that the defendants' article could be judged as such to be of public interest. The Supreme Court denoted, that defining innocence under § 4 of the Press Amendment Law is a legal determination – that is, the court has to assess of whether the motive for the publication bears the character of public interest, and to establish whether this motive was primordially pursued by the defendants, and did it prevail over the other motives. The Supreme Court outlined, that in the case at stake, public interest has to be determined objectively, and not from the mere view of the defendants, who produced the article. Complainant emphasized, that not all interest relating to political parties should be considered as public interest, though he admitted that the public interest may occasionally coincide with subjective interest; to this claim, the Supreme Court agreed, that it may really be so, and by such argument, the Supreme Court found that the complainant contended that although the subjective interests of the

---

⁴⁹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 18. listopadu 1925, Zm I 596/25, Čís. 2182. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 668–670.

defendants seemed to be only to inflame the complainant, but it could have coincided with public interest in general, and an opposite view, held the Court, could bring to a deplorable result, since holding otherwise, many people and political parties could be deprived of the privilege, guaranteed under § 4 of the Press Amendment Law. Hence, the lower court had to determine of whether the public interest was the primordial motive for producing the publication, or the public interest was a pretended one, being only veiled under the label of public interest. The Supreme Court hallmarked, that the fact one of the defendants had the written materials in his possession for already several years before the publication took place, whereas the complainant's appeal to the Supreme Court did not refer to this circumstance in detail (moreover, it was reviewed by the Municipal Court of Brno), only referring to the defendants' subjective interest in producing the publication. However, the Supreme Court accentuated, that the Municipal Court could use one circumstance as a proof of probability in the case, namely the events occurring over a decade ago – the Municipal Court of Brno had itself interrogated, whether it could be an “insult to honor” in beforehand, and the Supreme Court reminded, that § 4 of the Press Amendment Law did not provide protection to publications containing facts going beyond a specific case, and the Court also reminded that the Constitutional Legal Committee mentioned, that some acts may be exempt from the privilege of § 4, if the defendant pursued a goal, which was different from public interest, such as revenge, humiliation of the opponent or personal benefit. In such view, the Supreme Court ruled to annul the contested judgment and remand the case to the court of first instance.⁵⁰

In the criminal case no. 2678 (Judgment of February 27, 1927), another case concerning press publications and the issue of public interest, the defendant, being a newspaper editor, published an article relating to both complainants on April 25, 1924. This article told a story concerning a local priest, who married a school teacher, who “brought him a dowry of a school administration”. Later, the defendant denoted in his appeal to the Supreme Court, that it was not merely a fact of [the both complainants'] private life, but rather a reflection of a disorder, which would spoil public morality and undermine the trust in the school's administration and the confidence of a clergyman, invoking the issue of public interest. On May 6, 1924, the complainants applied to the District Court of Nový Jičín, lodging two criminal complaints upon an alleged violation of § 488 of the Criminal Code in terms of a provisional search for a misdemeanor committed by an unknown person, demanding to question the responsible editor, and to search the house in order to find the manuscript. Complainants also intended to file a civil lawsuit against the author of the article for a defamation, and in case the author had not been found (the author was not found), they would demand to punish the editor. The defendant editor refused to testify; the representative of the complainants asked to punish the editor under § III of the Law of October 15, 1868, as the editor refused to testify and the search remained without result. Later, the District Court of Nový Jičín decided to transfer the case to the Chamber Court of Olomouc upon the defendant's pleading, joining two criminal cases in one for a joint review, upon the foundation of Section 28 of the Press Amendment Law, which was already in force. At trial, defendant claimed that

---

⁵⁰ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 20. prosince 1928, Zm II 173/28, Čís. 3354. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1929, roč. 10, s. 790–796.

he was the author of article, but the publication contained truthful statements, and upon his view, was made in public interest. On the other hearings, the defendant represented the appropriate evidence, which he found to be suitable for confirming the facts of the publication. Later, the defendant's counsel impugned the subject-matter of the court to hear the defendant's case, since it was a misdemeanor related to the Press Law, and pleading to transfer the case to municipal court. The proceedings lasted over a year, when the defendant was convicted by the judgment of January 27, 1926. Defendant impugned the judgment both upon the grounds of law and procedure. In terms of the violation of the right to privacy, the Supreme Court denoted, that the first-instance court had previously established, that the disputed publication actually contained information concerning the complainants' private life, and according to § 490 of the Criminal Code, the proof of truth is not a defence in a case of privacy violation; the Court also hallmarked, that the Press Amendment Act of 1924 had no goal to abstain from the legal protection of the right to privacy, which was, moreover, mentioned in the explanatory report to the law. The Supreme Court also mentioned, that defendant did not manage to prove the truth of the statements, and later, in his appeal, the defendant criticized the first-instance court decision, that the first-instance court had recognise and estimate the evidence of probability. At the same time, the Supreme Court outlined, that the defendant did not manage to prove the existence of public interest in the article, and the defendant ought to do that, especially, since the disputed article contained the facts of the complainants's private life, the proof of truth of which is not admissible. The defendant's appeal was dismissed.⁵¹

In the criminal case no. 4300 (Judgment of October 14, 1931), the case considered a violation of privacy disclosing that the aggrieved party was mentally-ill in the press, which could, to a certain extent, also concern the issues of the confidentiality of medical information (though apparently, not disclosed by a physician or other medical personnel). The complainant was aggrieved by the fact that a newspaper named him to be mentally-ill, and the complainant was not responsible before the criminal law. The Supreme Court ruled to dismiss the defendant's complaint against the judgment of September 19, 1930 of the Municipal Court of Tábor, which convicted him under § 489 of the Criminal Code (thus, for a violation of privacy). The defendant contended, that he did not reveal any private facts of the aggrieved party, but only blamed complainant to be mentally ill, which should be over-viewed under § 491 of the Criminal Code, which does not exclude a proof of truth to constitute a defense. However, the it was known to the lower court, that the complainant indeed was mentally-ill and was not responsible before the criminal law, and since the defendant blamed him exactly in being mentally-ill, the defendant's acts were reviewed under § 489, § 490 of the Criminal Code, since the defendant's publication mentioned the facts of the complainant's private life. The Supreme Court also outlined, that the proof of truth in terms of the facts of private life is also excluded from the point of view of public interest in the sense of the Press Amendment Law of 1924. The complainant was ridiculed in public, being blamed in suffering from a mental illness, so the Supreme Court held, that the proof of truth would be excluded even in case the defendant's acts could be observed under § 491 of the

---

⁵¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 28. února 1927, Zm II 148/26, Čís. 2678. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 151–157.

Criminal Code. Defendant also contended, that he only encroached upon the complainant's public appearance, but not upon his honor, but the Supreme Court held it would nevertheless be of such encroachment; and defendant also claimed, that the complainant's mental condition, making him not responsible before the criminal law would not let him to file a criminal complaint himself, but the Supreme Court held, that the mere fact of complainant's illness did not deprive him of his personal honor, and there was no indication, that the complainant was deprived of his rights and so he could complain only with the help of a legal representative. Hence, the Supreme Court ruled to dismiss the defendant's appeal.⁵²

The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic repeatedly ruled in cases relating to violations of honor and dignity in the course of various legal relations. In the civil case no. 1081 (1921), the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic ruled in case relating to a defamation of a worker. The plaintiff was employed by the defendant as a director of a factory on a three-year term; plaintiff left his workplace ahead of time on basis of § 26 (4) of the Trade Assistants Law (1910),⁵³ namely because of a defamation of a worker, and lodged a lawsuit against his employer on the basis of § 29 of the Trade Assistants Law (1910). Plaintiff claimed that defendant called him negligent, and humiliated him. The courts of first and second instances dismissed the plaintiff's claim, finding that upon § 26 (4) of the Trade Assistants Law (1910), the necessary condition of terminating the employment contract should be a considerable defamation – that is, such wording of the defamation should not be a single, “isolated” defamation, and finding that defendant did not behave that way, and the defendant's statement cannot be claimed to be out of the sense of ordinary critics. Moreover, the latter statement was made when the plaintiff was already out of employment, and the other statement of the plaintiff, as it was found, were too generalized to be proved in terms of their actual sense. The Supreme Court dismissed the appeal, holding, that the defamation must be properly proved, and a generalized statement regarding the employer's behavior could not be considered in terms of § 26 (4) of the Trade Assistants Law (1910); the Court also explained that despite the text of the Law mentions insults to honour in plural, the Court said, that even a single insult to honor is enough, in case such is mentioned in the legal provisions. Not being necessary as a defamation which would be a criminal misdemeanour, the Court explained that the defamation in such case should be of such severe nature, that would render further employment relationships impossible. The Court said, that the defendant's statements were indeed criticizing, but it could not be held, that such were of that nature to constitute a serious insult to honor. The appeal to the Supreme Court was dismissed.⁵⁴

The Supreme Court also ruled on the issue of defamation within business relationships in the civil case no. 6852 (Judgment of March 1, 1927), where the Court provided a number

---

⁵² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 14. října 1931, Zm I 918/30, Čís. 4300. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1931, roč. 13, s. 510–511.

⁵³ Gesetz vom 16. Jänner 1910, über den Dienstvertrag der Handlungsgehilfen und anderer Dienstnehmer in ähnlichen Stellung (Handlungsgehilfengesetz). RGBl. 1910, Nr. 20, S. 41–47. (in Czech language: Zákon č. 20/1910 ř. z., o obchodních pomocnících a jiných zřízeních v obdobném postavení.)

⁵⁴ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 7. června 1921, Rv I 88/21, Čís. 1081. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1923, roč. 3, s. 389–390.

of important explanations on the application of legal provisions in the relation to the legal protection of workers. The plaintiff was employed as the representative of the defendant company, and was resigned from work because of his letter to the defendant company, which was allegedly defamatory – in the letter, the plaintiff had written, that he had established, that the company did not possess significant confidence among the customers due to the poor quality of the goods of the defendant company, and due to an inadequate behavior of the company’s representatives; he also wrote desired to be paid in advance, claiming that “good companies behave this way”, as well as a travel remuneration. After the letter was received, the plaintiff was soon dismissed from work. Plaintiff sued for payment of service benefits, but the courts of the first and second instances rejected his lawsuit on basis of § 27 (6) of the Trade Assistants Law of 1910. Plaintiff appealed to the Supreme Court, pointing out, that he did not intend to harm the honor of the company, but he was worried about the reputation of the company among the clients, and only reflected the reasons of the customers’ mistrust in the company, and he claimed, that the letter he had written, did not contain any insults in the meaning of § 27 (6) of the Trade Assistants Law of 1910; he also contended that a single insult (even had it actually happened) would not become a legal foundation of his dismissal, and that such insult should have occurred in public to become such, and he had been working for a very short time in the company, and when he wrote the letter, did not know the officials of the company, and he claimed he had no intention to defame them anyhow. The Supreme Court rejected his appeal, and explained, that the wording of § 27 (6) of the Trade Assistants Law of 1910 indeed used a plural form, but it cannot be inferred that only repeated insults to honor may become a legal foundation of a person’s dismissal – on the contrary, held the Court, a single insult to honor is sufficient, but it must be a serious one, and it should be considered serious, when the behavior of the business assistant towards the employer is of such nature, that would exclude any successful work altogether between the parties, and the legislation did not bound such defamations only to the ones committed in public, and the defamation misdemeanour in the sense of criminal law is not necessary; the provisions of § 27 (6) of the Trade Assistants Law of 1910 considered any insult to honor, and it was not decisive relating to whether the company officials had actually read the plaintiff’s letter, or they hadn’t; the Supreme Court also underlined, that the fact plaintiff had written a letter of such a content, having worked in the company for a short period of time, would even more aggravate the insult to honor he did, as defendant’s representatives were apparently aggrieved to read such impious statements, which would apparently preclude both parties from working together.⁵⁵

3. Protection of the honor of deceased persons

3.1 Observations concerning the legal status of a deceased person in Continental law

Personality rights also exist in terms of protecting the honor of deceased persons, as well as the legal protection of maltreating a deceased person. In Continental law, the theories

---

⁵⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 1. března 1927, Rv I 1810/26, Čís. 6852. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 373–375.

concerning the legal status of a deceased person and its protection are regrettably lesser known than the analogical theories in common law jurisdictions, where both the courts and legal scholars had long ago agreed that there may be no property in a corpse;⁵⁶ a Canadian judgment from 1911 has established, that there may be property in a deceased body, subject to the obligations that a person possessing it would undertake – that is, the close relatives have to take a short-term possession of preparing the body of the deceased so as to provide a decent burial.⁵⁷ Let us provide some insight to the issues of the legal status of a cadaver (corpse) in the system of Continental law, beginning from scholarly literature. The Austrian lawyer and legal scholar J. Unger (1856) in his work on Austrian private law found, that a corpse is a property of no-one, and so the clothes the corpse is dressed on and the chattels intact are no-one's property (that is *res extra commercium*, apparently not *res nullius*, since the latter belongs to any object that could be owned, despite not having an owner), but he added, that upon certain circumstances a corpse or skeleton still could become *res intro commercium*. Under ordinary circumstances, in case a tortfeasor would attempt to steal such things from a grave, the tortfeasor would be charged not for theft, but rather for a desecration of a grave (that is, since a charge for theft is put only in case a thief has stolen somebody's property, in case the offender, for instance, had stolen a corpse or some adjacent chattels to it, the offender technically committed a desecration of a grave, but not a theft, since a corpse is not an object of property and thus could not be stolen from a legal point of view).⁵⁸ The Swiss lawyer C. E. Cramer (1885) denoted in his doctoral dissertation that the vast majority of old pandects and scholarly works indicated that a body of a deceased person has to be recognized as *res extra commercium*, upon which no legal transactions could be made.⁵⁹ In his work, Cramer referred to the pandect of the German legal scholar C. G. Wächter (1880), the view of whom also cast a light on the legal status of a deceased person. Wächter categorized a corpse among the things, which are *res extra commercium*, and claimed, that a body of a deceased person could be no-one's property, and the same could be held about things, that are given to the grave, which could not be seized, and it would be tortious to behave indecently to such things. At the same time, Wächter denoted that parts of the skeletons occasionally could exist in trade according to the everyday life customs.⁶⁰ According to the inferences of Cramer, a body of a deceased person is completely excluded from private

-
- ⁵⁶ See, for instance, [J. F. H.] The Nature of Rights in a Dead Body. *Columbia Law Review*, 1926, Vol. 74, No. 4, pp. 404–407. LORSHBOUGH, W. H. The Disposition of Will of One's Body After Death. *North Dakota Law Review*, 1945, Vol. 22, No. 4, pp. 272–281. KRAUSKOPF, B. J. Law of Dead Bodies: Impeding Medical Progress. *Ohio St. L. Journal*, 1958, Vol. 19, pp. 455–475. HERNANDEZ, T. K. The Property of Death. *University of Pittsburgh Law Review*, 1998, Vol. 60, pp. 971–1028.
- ⁵⁷ *Miner v. C.P.R.*, Court of Appeal of Alberta (Canada). *A.L.R. (Alberta Law Reports)*, 17 June 1911, pp. 408–422; see particularly at p. 414.
- ⁵⁸ UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1856, S. 369.
- ⁵⁹ CRAMER, C. E. *Die Behandlung des Menschlichen Leichnams im Civil- und Strafrecht. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doctorwürde der hohen staatwissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich, vorgelegt von Carl Erwin Cramer aus Zürich*. Zürich: Orell Füssli & Co, 1885, S. 23–27.
- ⁶⁰ WÄCHTER, C. G. *Pandekten (Th. I)*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1880, S. 276–277 (§60, III).

law (*res extra commercium*), since it is impossible to be acquired in any order, it cannot be seized or bequeathed.⁶¹ He also outlined, that the use of the corpses for number of legitimate purposes, such as for medical examination, cannot be observed as any kind of a desecration of a corpse.⁶² The German legal scholar, Wilhelm von Blume (1914) in his treatise on the law relating to the deceased claimed, that the law regulates the order, lodging and dividing the rights between the living people; the deceased have no rights and apparently have no interest in them, hence it would be more correctly to say about the “honor of the deceased”; at the same time, whereas the corpse cannot be a subject of law, it may be an object of law – for instance, it is an object of the protection of criminal law (which is well depicted in case law) and to different administrative law regulations – i.e. in terms of transporting corpses and their interment, as well as of civil law – in terms of its preparation of interment, covering its expenses, etc.⁶³ In fact, administrative disputes relating to issues of the interment of deceased persons were heard before the Supreme Administrative Court of the First Czechoslovak Republic, for instance, in terms of the reimbursement of costs for the interment of poor deceased persons,⁶⁴ or the permission of interment of the deceased in cemeteries, which were considered to be filled.⁶⁵ The Czech lawyer F. Vesely (1896 and 1897) provided a thorough discussion of different Austrian legal acts of the XVIII–XIX centuries governing the operation of cemeteries and the issues of interment of the deceased, also admitting that cremation, presupposing that the remains were kept in an urn at the surviving spouse’s home was already legitimate and admissible.^{66,67} In the judgment of February 4, 1896 (case no. 1238), the Royal Supreme and Cassation Court established, that cemeteries could not be alienated, could not be seized, and are *res extra commercium*.⁶⁸ At the same time, it could be estimated from the practice of the Austrian Royal Supreme Administrative Court, that religious communities could be the owners of cemeteries (from the view of property law), and the local authorities could decide to close a cemetery in case a local sanitary council established, that the maintenance of the said cemetery violated public health regulations.⁶⁹ Church authorities and local

---

⁶¹ CRAMER, C. E. *Die Behandlung des Menschliches Leichnams im Civil- und Strafrecht. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der juristischen Doctorwürde der hohen staatswissenschaftlichen Fakultät der Universität Zürich, vorgelegt von Carl Erwin Cramer aus Zürich.* Zürich: Orell Füssli & Co, 1885, S. 64.

⁶² *Ibidem*, S. 66–67.

⁶³ BLUME, W. Frage des Totenrechts. *Archiv für das Civilistische Praxis*, 1914, Jhrg. 112, Nr. 1, S. 367–427 (see particularly pp. 372–374).

⁶⁴ Nejvyšší správní soud Československe republiky, Nález ze dne 6. února 1924. In: BOHUSLAV, J. V. (ed.). *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze, 1929, roč. 6, s. 350–352, č. 3217.

⁶⁵ Nejvyšší správní soud Československe republiky, Nález ze dne 11. května 1928. In: BOHUSLAV, J. V. (ed.). *Sbírka nálezů Nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, 1929, roč. 10, s. 525–527, č. 7271.

⁶⁶ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý.* Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 508–511.

⁶⁷ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý.* Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 407–410.

⁶⁸ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 4. Februar 1896, Ziffer 1238. In: LINKS, E. (Hrsg.). *Die Rechtsprechung des k.k. Obersten Gerichtshofes, etc. Zwölfter Band.* Wien: Plaut & Comp, 1897, S. 123–126, Entsch. Nr. 4492.

⁶⁹ K. K. Verwaltungsgerichtshof, Erkenntniß vom 5. November 1886, Ziffer 2855. In: BUDWINSKI, A. (Hrsg.). *Erkenntnisse des k.k. Verwaltungsgerechtshofes. X. Jahrgang 1886.* Wien: Manz’schen k.k. Hofverlag- und Universitäts-Buchhandlung, 1886, S. 607–610, Erkenntniß Nr. 3237.

communities also litigated in terms of property rights in the churches and cemeteries;⁷⁰ hence, they could possess actual property rights in cemeteries. In this case, the sense of *res extra commercium* seems to be rendered rather in the meaning that the cemeteries could be used only upon their actual destination (that is, the burial of the deceased), the ownership could not be easily changed, and the cemetery could not be seized as other property for debts etc. In Hungarian law cemeteries were not considered *res extra commercium*, and they were the property either of the municipalities, or the parishes; in the latter case, the parish authorities had to undertake necessary measures to fulfill the requirements of the legislation – both in terms of property rights (that is to be registered in the soil register), and in regard with the requirements of public health legislation in relation to cemeteries. It should be denoted, that there were considerable precautions for a legitimate exhumation: for instance, it was forbidden to conduct any exhumations of the graves for over 30 years, wherein the deceased had died due to contagious diseases; upon the early cemetery regulations of 1771 and 1777, it was not allowed to inter the deceased in cemeteries during epidemics.⁷¹ It could be estimated, that the sphere of funeral and the preparation of the cadaver for the burial is of very highly-personal nature: in the judgment of May 29, 1893, the Austrian Royal Supreme and Cassation Court (case no. 6330), which was a dispute between a local community and a mansion owner, who blocked the path through which funeral proceedings went through by custom, the Court held, that: “The arrangement and performance of a funeral service on the occasion of the demise of a community member, that is, the blessing and the transfer of the corpse from the home to the place of burial is the responsibility of the relatives of the deceased and not a municipal matter”; in this case, the local community did not manage to prove that it had property rights to the cemetery, and so, the appeal was dismissed.⁷² The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic found in the civil case no. 10379 (Judgment of December 10, 1930), that the cemeteries should not be considered as *res extra commercium*,⁷³ and later, in the civil case no. 11176 (Judgment of November 21, 1931), the Court has established that a tombstone is excluded from trade as *res extra commercium*, though under certain circumstances, it could be observed as a chattel.⁷⁴ Despite the legal status of a corpse is relatively seldomly discussed in civil law, the author would like to present the legal positions of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in a number of cases casting light upon this subject, as well as comment upon a judgment of the Austrian Royal Supreme and

⁷⁰ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 6. Oktober 1886, Nr. 8559. In: UNGER, J. – WALTHER, J. – PFAFF, L. (Hrsg.). *Sammlung von Civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. obersten Gerichtshofes. Dreiundzwanzigster Band.* Wien: Carl Gerold's Sohn, 1888, S. 492–495, Entsch. Nr. 10722.

⁷¹ CSECSETKA, S. *Magyarhoni Evangélikus Egyházjogtan. Harmadik Kötet.* Pozsony: [?], 1892, pp. 877–881 (§169).

⁷² K. K. Obersten Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 29. Mai 1893, Nr. 6330. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Neunundzwanzigster Band.* Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1895, S. 713–714, Entscheidung Nr. 14046.

⁷³ Nejvyšší soud Československe republiky, Rozh. ze dne 10. prosince 1930, R I 874/30, Čís. 10379. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 1621–1623.

⁷⁴ Nejvyšší soud Československe republiky, Rozh. ze dne 21. listopadu 1931, R I 930/31, Čís. 11176. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 13, s. 1373–1374.

Cassation Court of 1910 and the judgment of the Supreme Court of the First Austrian Republic of 1931.

3.2 The concept of the honor of the deceased in the judgments of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic

In a number of judgments in civil and criminal cases, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic discussed different issues relating to bodies of deceased persons (cadavers). For instance, in the criminal case no. 2370 (Judgment of May 12, 1926), which will be discussed below in more detail, the Court refers to a corpse, as a “lifeless and emotionless subject”.⁷⁵ In several cases relating to criminal misdemeanors concerning indecent behavior relating to corpses and graves, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic compared the gist of the misdemeanor to § 122 of the Criminal Code, which prohibited maltreatment of items used for religious service.⁷⁶ Since the items *res sacrae* (to which the remains also belonged to) were considered *res extra commercium*,⁷⁷ it would be logical to assume that the body of a deceased person should also be regarded as such. The Czech lawyer and attorney Emanuel Tilsch (1866–1912) in his work on hereditary law (1905) mentioned that in the earlier times, the personal chattels of deceased people used to be maintained as sacred items, which became *res extra commercium* and in case of cremation, were burned with the body of their deceased owner, or were buried with his body in the grave in case of an ordinary funeral.⁷⁸ E. Tilsch emphasized that such an attitude to these chattels was rather driven by commodity superstitions that these things still belonged to the deceased owner, and they would “revenge” to anybody who would touch them.⁷⁹ The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in the criminal case no. 5283 (Judgment of April 27, 1935) commented upon a very similar situation: the two defendants, who were employees of a crematorium, were charged for a theft for taking away gold and golden teeth, found in the ashes after the cremation. One of the defendants, who took away most of the items, did not argue he actually wanted to sell them. The Supreme Court established, that the crematorium had contracted with the heirs of a deceased man to conduct the cremation and to provide the ashes to the deceased man’s relatives, but had no rights in terms of the golden items: such items belonged to the estate, as such contract did not give a right to take any items into possession to any third party; there was no evidence that the items could anyhow belong to the defendant, and were *hereditas jacens* (that is,

---

⁷⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 12. května 1926, Zm II 609/25, Čís. 2370. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1927, roč. 8, s. 284–285.

⁷⁶ 1) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 22. září 1922, Kr I 639/21, Čís. 925. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1924, roč. 4, s. 398–399.

2) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 12. května 1926, Zm II 609/25, Čís. 2370. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1927, roč. 8, s. 284–285.

⁷⁷ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý*. Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 281–282.

⁷⁸ TILSCH, E. Úvod do práva dědického. *Sborník věd právních a státních*, 1905, roč. 5, s. 261–278, see in particular pp. 262–263.

⁷⁹ *Ibidem*, s. 262–263.

these items belonged to the estate of the deceased before they were accepted by the heirs). Hence, the defendant's complaint was dismissed.⁸⁰

The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic provided its overall views in terms of honor of the deceased in the judgment of September 6, 1930 (civil case no. 10124). There was a litigation in relation to a writing on a tombstone of the defendant's son, who had tragically died in an accident, being a victim of an ambulance machine in early 1929, as it was stated upon the tombstone writing. The voluntary rescue company, the plaintiff, demanded from the defendant to remove the writing from the tombstone that the demise of the deceased was caused by the ambulance. The court of first instance upheld the claim, rejecting the defendant's objection in relation to the inadmissibility of viewing the case in the scope of civil law, finding that the dispute falls under the scope of civil law; the court of appeals quashed the said judgment on basis of confusion under § 477 (6) of the Code of Civil Procedure (that is on basis of intricate case circumstances), ruling that only the norms of public law (that is administrative law) apply in the dispute at stake in terms of the content of the engraving's inscription, and that only administrative bodies could provide help for those affected by such words, in case the violation does not involve the norms of criminal law, and that it would be necessary to apply to the administrative bodies. The court also discussed the public law nature of cemeteries, which, upon the court's view, are not only governed by the norms of public law and cemetery statutes, but in moral terms as well; in terms of private law, such relationships could relate to aims not related to burials (which is the primordial function of the cemeteries), but to the use and maintenance of the cemeteries. Whereas the disputes in relation with the latter are in the sphere of private law, the cemetery administration and other bodies may intervene in case the maintenance of the graves, tombstones etc., could cause violations of public order; and so, the installation of engravings and their look is also governed by public law, and only public law norms may recognize the said to be improper, and the administrative authorities may prevent from installing improper writings, or to demand their removal upon the request of an aggrieved party. The court of appeals also referred to the previous case law of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court, which had excluded the engravings as *res extra commercium* (for instance, in one of the cases, to which the court referred, to wit, in its judgment of 3 September 1895, Judgment Nr. 10563 / Glaser-Unger collection no. 15562, volume no. 33, the court held, that a tombstone could not be an object of a mortgage);⁸¹ so, the court of appeals found, that the foundation of Art. 1330 of the Civil Code was not suitable in the dispute at stake. However, the Supreme Court decided to renew the judgment of the first-instance court, finding that it is not only the competence of the cemetery administration to compel defendant to remove the writing, and the public nature of the cemetery is not decisive in terms of the place where the violation occurred, but the Court found, that the plaintiff had a right to lodge such civil lawsuit in terms of the acting Civil Code,

---

⁸⁰ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 27. dubna 1935, Zm I 961/34, Čís. 5283. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1936, roč. 17, s. 183–185.

⁸¹ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entscheidung vom 3. Sept. 1895, Nr. 10563. In: PFAFF, L. – SCHEY, J. – KRUPSKY, V. (Hrsg.). *Sammlung von Zivilrechtliche Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Dreiunddreißigster Band*. Wien: Manz'schen k.u.k. Hof-Verlags u. Universitäts-Buchhandlung, 1899, S. 411–412, Entscheidung Nr. 15562.

regardless of the demands (i.e. plaintiff requested to remove the writing, but not repayment of damages), adding, that plaintiff could complain (and hypothetically could succeed in his complaint) to administrative authorities regarding the claimed violation, but plaintiff was nevertheless not anyhow deprived to litigate in terms of civil law. The Supreme Court decided to renew the judgment of the court of first instance.⁸² The litigation upon this case did not end, and the case went to the Supreme Court one more time (Judgment of November 10, 1932, civil case no. 12079), where the Court held, that the said writing on the tombstone does not make any harm towards the plaintiff's honor. The court of first instance had ordered the defendant to remove the writing from the tombstone, and the court of appeals found for defendant. Since the plaintiff had, as previously, based the claim upon § 1330 of the Civil Code, this provision presupposed, that the writing could undermine the credit, the income and the future of the plaintiff, to which neither the appellate court, nor the Supreme Court agreed. The Supreme Court outlined, that the court of appeals had already denied that the tombstone writing would undermine the plaintiff's credit, income and future, and the appellate court found, that the said tombstone writing was rather called to sympathy from the passers-by than to defame the plaintiff in a certain manner. Hence, the judgment of the appellate court remained in force.⁸³

Interestingly, the position of the court of appeals in the 1930 judgment also involved a passage in terms of the role of the administrative authorities to prevent acts which insult the dignity of the deceased. To a certain extent, this passage could be comprehended in terms of the protection of deceased person's dignity – in this case it relates to a deceased person. Interestingly, this dispute did not present a situation, where a private person litigated against another private person, or a legal entity for insulting a deceased relative, regarding whom an impious writing was made, but reverse. The legal protection of the sanctity of sepulchres, gravestones and adjacent surroundings was previously well-established in the Austrian law of the XIX century. Later on, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic adjudicated a number of cases relating to desecration of graves and violation of honor of the deceased, which will be commented upon below.

3.3 Observations concerning the legal status of a deceased person in comparative case law: judgments the Austrian Royal Supreme and Cassation Court of 1910, the Supreme Court of First Austrian Republic of 1931

The jurisprudence of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic on the protection of the honor of the deceased is quite substantial, the overall findings relating to the honor to a deceased person we have already observed in the court's jurisprudence above. In addition to the jurisprudence of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, let us observe the legal status of a deceased person through the prism of comparative case law

---

⁸² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 6. září 1930, R I 532/30, Čís. 10124. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 1120–1123.

⁸³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 10. listopadu 1932, Rv I 669/31, Čís. 12079. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1933, roč. 14, s. 1253–1254.

by using the cases adjudicated by the Austrian courts, since these courts had applied the same Civil Code provisions, as did the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic.

Not much case law defining the legal status of a deceased person existed in old Austrian law, and the legal definitions thus could be found in various civil cases, where the legal status of a deceased person (corpse) was discussed rather because of certain peculiarities of the case. In the Royal Supreme and Cassation Court's judgment of March 9, 1910 (case no. Rv V 2438/9), a man, whose wife had drowned, announced a reward to the ones, who could manage to find her corpse. Plaintiff, who heard of the announcement, managed to find the body of the deceased woman on a bank of the river with some jewellery on it, and apart from the reward, he received 10 per cent of the costs of the jewellery, but was refused to be recovered its full amount, which he later demanded at a court, managing to win over the lawsuit at first instance. The trial court found, that the valuable chattels were attributed as lost ones in terms of the deceased woman's heirs in the sense of § 388 of the Civil Code, but the appellate court found that under § 388 of the Civil Code the lost things could be considered as really lost only if it is apparent they did not belong to anybody, which is inapplicable in this case, and plaintiff could only benefit from the reward he had received; the appellate court held, that it could be estimated, that the deceased woman still possessed the jewellery before the bequest was opened. Despite the Royal Supreme and Cassation Court dismissed the plaintiff's appeal, the court made a conclusion that the estimation of the fact that the deceased woman still possessed the jewellery in the sense of § 309 of the Civil Code, was not correct. §§ 309 and 310 of the Civil Code require the subsistence of will and mind, and under § 16 of the Civil Code, only persons may enjoy possession of property. After the demise of the person, the property of the person loses its plenipotentiary – i.e. the owner; a deceased person has neither a will, nor mind, and so it cannot be a subject of possessing or retaining property. In terms of plaintiff's complaint, the court held, that lost things are lost only if they are not maintained under anybody's custody, and according to the announcement of the widower, the reward was given only for finding the deceased body, but not any relating chattels; apparently, the plaintiff could demand a reward for his work in finding the deceased body under § 1152 of the Civil Code. However, since he had already received it, he had nothing to claim.⁸⁴

The judgment of the Supreme Court of the First Austrian Republic in the case 3 Ob 219/31 (Judgment of May 19, 1931) casts light on the legal status of a body of a deceased person. This was a dispute between a woman (plaintiff) and her son-in-law (defendant): plaintiff's daughter (and the defendant's wife) had died in early 1929, and her body was interred in a grave, which the plaintiff had rented, and where her deceased husband was buried as well. Later, the plaintiff bought a burial lot, having decided to receive an exhumation order allowing to rebury the deceased relatives there; the local authority would approve exhumation depending on the relative's consent, but the defendant firmly objected, and claimed that he, as the closest of kin, had the right to decide in terms of burial. Hence, the matter was resolved in a court. Defendant objected to the lawsuit, claiming

---

⁸⁴ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 9 März 1910, Rv V 2438/9, Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes in Zivil- und Justizverwaltungssachen, veröffentlicht von diesem Gerichtshofe. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung von Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen. Neue Folge, XII. Band.* Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1912, S. 163–166, Entscheidung Nr. 1335.

inadmissibility of the claim and stating that a corpse is *res extra commercium* and thus could not be and object of any trade-related transactions. Though the trial court found for plaintiff, establishing that the parties had already agreed to conduct the burial as it was initially made, the court agreed with the defendant's position in terms of *res extra commercium* in relation to a corpse: the court said, a body of a deceased person is not subject to any trade transactions because it is inconsistent with the feeling of piety in the sense of § 878 of the Civil Code, and the refusal of defendant from the bequest does not change the situation, since a corpse cannot be a part of bequest, and hence, the type of burial is the right of the closest of kin, but not the right of the deceased (in the sense of § 531 of the Civil Code). In terms of the defendant's position concerning his right to dispose of the body of his deceased wife, the court held, that this right to possession is limited for the purposes of burial and forbidding other persons to have any impact in such terms, and the defendant, as a closest of kin, had such right, but since he had agreed with plaintiff, the court had to resolve, what was meant under the defendant's consent and the contract they made according to it. Therefore, having consented to the burial proposed by the plaintiff, the defendant hereby agreed to give the grave to plaintiff's possession; if plaintiff decided to exhume the corpses of the said deceased relatives for reburial at a new lot, it is a matter of an improvement of burial. The appellate court found for defendant. Firstly, the court of appeals upheld the trial court's conclusion, that the spouse, as next of kin, has higher priority than the forbearers, and hence has the right to organize the funeral, and despite this right was not precisely specified in the provisions of the Civil Code, this right derived from the legal nature of marriage itself (§ 44 of the Civil Code). According to the findings of the trial court, the defendant had expressly consented to the burial of his deceased wife, agreeing with the plaintiff. But the plaintiff's consent to the burial of his deceased wife did not mean the consent to the exhumation, and hence, the defendant was not obliged to consent to exhumation or to tolerate it according to the fact he had earlier consented to the burial at the place agreed with the plaintiff. The Supreme Court dismissed the appeal. The Supreme Court found, that the court of appeals correctly established, that the defendant's consent for burial at the place agreed with the plaintiff did not mean to go so far as to consent for exhumation. In terms of the right to possession of a corpse, the Supreme Court outlined, that this right may be recognized only in terms of fulfilling the duties, as a family right for taking care of the body of a deceased person. The right to dispose of the grave from the side of plaintiff does not give path to a lawsuit against the defendant in order to make him agree to a reburial. In terms of the question of who from the relatives should maintain care of the deceased, there is no strict order, and the answer to this question is defined by the tightness of the relationships, which existed in each case (the defendant had never been blamed to behave impiously towards his wife) but the Court denoted that the main guiding principle is the preservation of the peace of the deceased ones. The Court concluded, that when it appeared from the case circumstances, the family members had agreed upon a certain place for the burial, the previously mentioned condition could be disregarded only upon some compelling circumstances.⁸⁵

⁸⁵ Oberster Gerichtshof, Entscheidung vom 19. Mai 1931, 3 Ob 219/21. In: *Entscheidungen des österr. Obersten Gerichtshofes in Zivil- und Justizverwaltungssachen. Veröffentlicht von seinen Mitgliedern. XIII. Band. Jahrgang 1931.* Wien: Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei, 1931, S. 471–475, Entsch. Nr. 127.

Hence, upon the judgments discussed above, the inferences concerning the legal status of a body of a deceased person may be defined as follows:

- A body of a deceased person is *res extra commercium*;
- A deceased person cannot be a subject of civil rights (i.e. possessing or owning property), having no physical possibility to demonstrate either mind, or will;
- The things, which are attributed to the deceased person (i.e. jewellery) are not considered to be no one's or lost things (see also the judgment of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic of April 27, 1935 in the criminal case no. 5283 in this respect);
- The right to possession of a body of a deceased person extends only to the postmortal care of the body in terms of preparing for funeral;
- There is no precise definition of who should maintain care for the body of a deceased relative, but it primordially depends upon the relationships that existed between the relatives and the deceased person;
- As a general rule, in such cases, the peace of the deceased must be foremostly respected.

3.4 The case law upon § 306 of the 1852 Criminal Code

3.4.1 The judgments of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court

F. Vesely (1898) had provided a substantial discussion concerning the legislative framework of the functioning and handling of cemeteries in Austrian law, including issues of criminal liability for misdemeanours that related to cemeteries;⁸⁶ § 306 of the Criminal Code imposed punishment for damaging the graves, desecration of graves, removing corpses or their parts and mistreating corpses. A handful of cases overviewing the meaning of this criminal code provision were resolved by the Austrian Royal Supreme and Cassation Court, and later, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic has also adjudicated a number of peculiar cases under § 306, having provided additional legal inferences in terms of the application of this provision. It should be denoted, that the provision of § 306 of the Criminal Code was not applied in any case of disclosing the graves solely upon the fact of its opening as such: for instance, in the case no. 7047 (Judgment of August 1, 1885), the Royal Supreme and Cassation Court found, that in case a grave-digger, who was asked to dig a grave by a priest, opened a grave to check whether the corpse had already decomposed, and being in short of time to dig a new grave in cold weather, could not be accused of a criminal misdemeanor under § 306 of the 1852 Criminal Code.⁸⁷

A number of cases reviewed in cassational order by the Austrian Royal Supreme and Cassation Court in 1880s and 1890s was cited by F. Vesely (1896),⁸⁸ one of such cases is definitely worth commenting because of unusual case circumstances. In the case no. 15498 (Judgment of March 9, 1883), collection of Nowak, Coumont and Schreiber, Vol. 6, case no. 519, the first defendant called the second defendant, and told him, that a deceased

⁸⁶ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý*. Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 508–511

⁸⁷ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 1 August 1885, Nr. 7047. In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts- als Cassationshofes, Achter Band. Entscheidungen Nr. 751–900*. Wien: Manz'sche k.u.k. Hofverlags- u. Universitäts-Buchhandlung, 1887, S. 229–230, Entsch. Nr. 860.

⁸⁸ *Ibidem*, S. 510–511.

man, who had lived nearby, as he claimed, was a vampire (or a supernatural creature similar to it), and thus, it was necessary to terminate the strength of this “creature” – and otherwise, the creature would leave its sepulture, haunt the town, and take the lives of all of its inhabitants; in order not to make it happen, someone had to hammer nails into the “vampire’s” body, and do a number of other dreadful acts with the deceased “vampire’s” body. The second defendant turned to a grave-digger (the third defendant), who agreed to do this, and shortly after the burial of the deceased man, he did exactly what the second defendant had told him to do in the presence of the second defendant, who assisted him with tools and instructions, as well as a man, who was a spectator to all that happened. The first defendant later claimed, that it was the second defendant and the grave-digger (the third-defendant), who told they wanted to “operate” the deceased, and he told them, that he would not wish to be related to it, and he did not believe in such superstitions. The public prosecutor brought accusations against the three defendants under § 306 of the Criminal Code, the court found them guilty, and only the first defendant appealed against the decision. Defendant claimed, that the element of malice or wantonness was missing in his actions, however the Court explained, that this provision referred only to the clause relating to the damage to the graves, but was not applied to other acts, mentioned in § 306 of the Criminal Code. The Court also explained, how the term “maltreatment” should be understood, since the term “maltreatment” in the sense of a living person involves the meaning of a physical harm, but a cadaver may actually not feel it, hence, the application of the term “maltreatment” should be understood in such context, that if committed upon a living person, would also constitute a wrongful act in the sense of maltreatment. The Supreme Court dismissed the defendant’s complaint.⁸⁹

The Royal Supreme and Cassation Court had earlier explained in its case no. 3879, Judgment of June 19, 1875 (Nowak, Coumont and Schreiber, Vol. 1, case no. 71) that the sense of § 306 should be understood in such way, that any person committing wrongful acts under the provision of the said norm thus commits a criminal misdemeanour, which also does not actually depend on the ownership of the grave, and the fact that people may commit such misdemeanour in a manner of self-help (in that case, the accused claimed that he had been an owner of the grave, where a different deceased person had been interred there, and so, the accused, without any authorisation, disinterred the grave and left the body of the deceased person nearby), could only be regarded as a mitigating circumstance, noting, that the provision of § 306 prohibited the afore-mentioned acts in general, not distinguishing whether the one who did the desecration was the owner of the grave, or a third party. The Supreme Court explained the provision, that “the piety to the deceased needs to be preserved, and the corpse is not to be insulted by disturbing its resting place”; the judgment of the first-instance court, which acquitted the defendant was overturned. The Court also mentioned, that in this provision, the legislature was guided by the concerns of public health, in order to prevent the spread of infectious and decomposition substances,

---

⁸⁹ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 5. März 1883, Ziffer No. 15563. In: NOWAK, R. – COUMONT, E. – SCHREIBER, K. (Hrsg.). *Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des K.K. Cassationhofes veröffentlicht im Auftrage des k.k. Oberster Gerichts- als Cassationhofes, Bd. 6, Entscheidungen Nr. 501–600*, Wien, 1884, S. 33–36, Entscheidung Nr. 519.

and thus the legislature ordered that such desecration could be legitimately conducted only after an official approval, which did not take place in the case at stake.⁹⁰

3.4.2 *The judgments of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic*

The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic also gave its explanation regarding the application of § 306 of the Criminal Code in a number of judgments, which we will discuss below. In the criminal case no. 925 (Judgment of September 22, 1922), the misdemeanour was committed when defendant and another man were carrying a coffin with the body of a deceased person. Within the time they carried it, they quarreled about how the coffin should be placed; the defendant twisted and slid the said coffin in such manner, that the body was repeatedly hit inside, which outraged bystanders passing by. The first-instance court, which condemned the defendant, found that he acted intentionally and knowingly; defendant appealed against this decision, but the appeal was dismissed. The Supreme Court explained, that “mistreatment” in the sense of § 306 cannot be attributed in the same sense, as the term “mistreatment” could be understood relating to living persons, and so, the sense has to be understood compared to § 122 (b) of the Criminal Law (relating this comparison, see a more detailed explanation in the next case below). The Court also denoted, that the misdemeanour, which falls under § 306 of the Criminal Code, does not only violate the religious feelings, but also feelings of humanity, good morals and piety which family members express towards their deceased relatives, cannot be violated.⁹¹

In the criminal case no. 2370 (Judgment of May 12, 1926), the defendant was convicted for jumping at a coffin of a deceased person, and in his appeal, he claimed, that his acts could toll to an insult to the deceased (which were considered as a criminal misdemeanour under § 491, § 495 of the Criminal Code, but not § 306, since the disposition of this provision presupposed only a direct mistreatment of a corpse. The Supreme Court dismissed the defendant’s appeal and gave the explanation of how the said provision should be understood. The Supreme Court reiterated, that the mistreatment of a deceased person cannot be understood in an analogical way of that it could be understood in terms of a living person, and held that such inviolability – if talking about a corpse – is not a legal asset protected under § 306, but rather a matter of morals and piety, which living people have to the deceased ones, similarly of how the criminal law protects the religious sentiment against mishandling of items for religious services (§ 122 (b) of the Criminal Code); thus the misdemeanour does not directly presupposes that the offender somehow wrongly and impiously acts directly with a corpse, but it is enough if the action somehow applies to it, and so, by committing such misdemeanour, the offender hurts the feelings of others. So, in case

---

⁹⁰ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationhof, Entsch. vom 19. Juni 1875, Ziffer No. 3879. In: NOWAK, R. – COUMONT, E. – SCHREIBER, K. (Hrsg.). *Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des K.K. Cassationhofes veröffentlicht im Auftrage des k.k. Oberster Gerichts- als Cassationhofes, Bd. 1, Entscheidungen Nr. 1–100*, Wien, 1876, S. 350–353, Entscheidung Nr. 71.

⁹¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 22. září 1922, Kr I 639/21, Čís. 925. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1924, roč. 4, s. 398–399.

the offender made a “touch” of the corpse, even in an indirect way, which violated public order, the acts of defendant fell out of the scope of § 491, 495 of the Criminal Code.⁹²

In terms of interpreting the provisions of § 306 of the Criminal Code, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic also gave a significant ruling in its criminal case no. 5667 (Judgment of September 3, 1936). The case facts were the following: defendant, a woman, tore out the flowers, which were planted on the grave of a deceased child of the defendant’s relatives (and where the defendant’s other deceased relatives were interred), from the motive of revenge; then, the defendant instead planted other flowers, and took the flowers and replanted them at her own garden. She was convicted for a misdemeanour by the trial court under § 306 of the Criminal Code, as a breach of public peace, in conjunction with § 171 and § 460 of the Criminal Code, as an offence for theft. Defendant objected to the conviction, claiming she did not anyhow damage the grave, and that she considered herself to be the co-owner of the grave, and her deceased relatives were interred there, and that once, the family likewise tore off the flowers she herself had planted earlier. The Supreme Court explained, that the term “cemetery” meant everything, which was directly or organically related to the graves, established to mark the burial of a deceased person, or to express the sentiment of the surviving ones towards the deceased person (here, the Court reiterates its own findings in the criminal case no. 5125, Judgment of November 13, 1934;⁹³ and the findings of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court of in its case no. 3265, Judgment of June 7, 1889;⁹⁴ this principle was also commented by Vesely (1896)).⁹⁵ Hence, the legal protection of the criminal law also involved the flowers, as one of the most frequent symbols of piety, which is expressed towards the deceased. The Court further explained, the respect of piety of the deceased, whose external expression may be seen in the decoration of the grave, which is insulted by the misdemeanor, which is committed to the decoration (even though not the grave itself – as in the case at stake), is a legal asset, which is protected by the law. So, the focus of punishment for committing the aforesaid misdemeanor lies not only in damaging the grave itself, but doing any change to the grave, which could offend the religious feelings, morals and piety, in case such action happened due to malice and arbitrariness; such feelings are hence affected by tearing the flowers from the grave, which the defendant did in the case at stake, and the acts of the defendant (initially tearing off the flowers, then planting new ones) showed willfulness, or malice. The trial court found that the defendant’s motive of committing the misdemeanor was revenge, as she claimed, that the family had previously done the same to the flowers she had planted herself. The Supreme Court also noted, that the damage to the grave should be accounted as a malicious one, in case it is intentional, and

⁹² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 12. května 1926, Zm II 609/25, Čis. 2370. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1927, roč. 8, s. 284–285.

⁹³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 13. listopadu 1934, Zm II 129/33, Čis. 5125. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnícké vydavatelství v Praze, 1935, roč. 16, s. 400–402.

⁹⁴ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 7. Juni 1889, Ziffer No. 3265. In: NOWAK, R. – COUMONT, E. – SCHREIBER, K. (Hrsg.). *Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des K.K. Cassationhofes veröffentlicht im Auftrage des k.k. Oberster Gerichts- als Cassationhofes, Bd. 11, Entscheidungen Nr. 1201–1350*, Wien, 1890, S. 70–71, Entscheidung Nr. 1232.

⁹⁵ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý*. Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 508–511.

unauthorised; and since the defendant did not put up a defense at first instance, that she was to co-owner of the grave, and so was entitled to make such changes, this fact was a circumstance, which was not decisive for the assessment; the Court further held that the existing testimony showed that defendant had quite bad relationships with the family, and what had happened to the flowers the defendant had planted before did not exonerate the defendant from the misdemeanor – the same could be said about the defendant’s claim that she had been the co-owner of the grave. The Court also discussed the explanatory of the § 306, para. 2 of the Criminal Code, which punished the perpetrators, who stole movable things from the cemeteries: by removing things from the grave, the offender also commits damage to the grave; but the offender, who acted only with the motive of *profit*, cannot be charged under this provision in addition to the charges for committing theft. The Court also denoted, that the term “malicious intent” does not differ from the sense of § 171 of the Criminal Code with the words pronounced as “for one’s benefit”, which would mean a permanent removal of a movable thing from the owner by an another person, who does not own this thing – and this is what the defendant had actually done. In cases of theft, it was not necessary to monetize the stolen item for the defendant which would show that the misdemeanor is committed: it was enough to establish that the item had an exchange value, which, according to the findings of the trial court, constituted ten Kronas. Finally, by assessing the facts, the Court found that the trial court did not err in convicting defendant under § 306; § 460 (§ 306, para. 2) of the Criminal Code, finding, that the defendant, in addition of the motive of damaging the grave (out of revenge, as it was mentioned before), also removed the flowers for her own benefit, and thus, two legal goods were violated, which were subordinated under the said provisions of the Criminal Code; hence, the appeal was dismissed.⁹⁶

4. Secrecy of correspondence

4.1 Overall observations

The protection of the secrecy of correspondence (those days, it mainly concerned letters) as well as the protection of professional secrecy (the case law of the First Czechoslovak Republic was very rich with cases dealing with breaches of commercial secrets) was elaborated back in Austrian law in the second half of the XIX century and was later augmented with the normative-legal acts adopted already in the First Czechoslovak Republic. Vesely (1897) made a substantial insight in respect with the law on secrecy of correspondence. The December Constitution of 1867 provided the protection of the inviolability of letter correspondence (§ 10),⁹⁷ prohibiting unauthorised opening or retention of sealed documents, had there been an actual malicious intent to violate the correspondence secrecy. Old Austrian law classified the violation of correspondence as a criminal misdemeanour, distinguishing the person of the offender (and the defendant at a court) by officials, whose violation of correspondence secrecy was classified as an abuse of office under § 101

⁹⁶ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 3. září 1936, Zm I 1291/35, Čís. 5667. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnické vydavatelství v Praze, 1937, roč. 18, s. 315–319.

⁹⁷ Základní zákon státní č. 142/1867 ř. z., o obecných právech občanů státních v královstvích a zemích v radě říšské zastoupených.

and § 103 of the 1852 Penal Code, and less strict criminal liability was imposed on third persons.⁹⁸ Vesely (1897) has denoted the intentional nature of violating correspondence secrecy from the subjective side of the criminal misdemeanour.⁹⁹ An upcoming law on protection of letter correspondence was introduced on April 6, 1870,¹⁰⁰ and was enacted in Cisleithania on April 9, 1870,¹⁰¹ and the prosecution, under § 1 of the law, occurred as a consequence of an official duty; the sanction presupposed an imprisonment up to 6 months in to a fine of 500 zlaty, or an imprisonment up to three months.¹⁰² J. Kohler (1893), who provided a comparative analysis of legislation and case law on letter correspondence secrecy, stated, that the gist of the letter lies in its confidentiality, as the letter should be regarded as a certain written statement which is bound to be disclosed and is designated for a limited circles of addressees.¹⁰³

Additionally, some notable comments concerning letter secrecy upon the provisions of the said law were given by August Finger (1895). Finger mentioned, that only the documents under seal are afforded the legal protection, and only sealed communications, which are written communications between one person and another, were likewise afforded legal protection; this could not be held concerning unlocked letters; the way the letter was “locked” did not matter. As a matter of addressees, Finger (1895) explained, that the law presupposed the protection of a certain written communication, addressed to a restricted circle of recipients; a violation of the provisions of the said law was expressed by preventing the designated person from acquainting with its contents, illegitimately disclosing, or stealing correspondence from the objective side of the said criminal misdemeanor.¹⁰⁴ In another case, a wrongful acquisition of letters for the defendant’s own benefit where the latter was interested not rather in the said appropriation of the letter, but in the content, was considered as a theft (§ 460 of the 1852 Criminal Code): for example, in the case heard before the Austrian Royal Supreme and Cassation Court in 1889 (case no. 8410, Judgment of October 25, 1889 / case no. 1279 of Nowak, Coumont and Schreiber collection), defendant wrongfully obtained two letters with horse lottery tickets, intended for another person, and was accused only for stealing the said letters, but not in appropriating them.¹⁰⁵ The Austrian Royal Supreme and Cassation Court has referred to the institute of letter correspondence secrecy as “*Briefgeheimnis*” (that is the secrecy of letters in English) in the case no. 3147 (15604), Judgment of December 18, 1905.¹⁰⁶ There is some preserved

---

⁹⁸ VESELÝ, F. X. *Všeobecný slovník právní. Díl druhý*. Praha: [nákl. vl.], 1897, s. 256–259.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 256–257.

¹⁰⁰ Gesetz vom 6. April 1870 zum Schutze des Brief- und Schrifengeheimnisses, RGBl 1870, Nr. 42, S. 71–72.

¹⁰¹ Zákon č. 42/1870 ř. z., pro ochranu tajnosti listů a písemností.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ KOHLER, J. Das Recht an Briefen. In: KOHLER, J. – RING, V. (Hrsg.). *Archiv für Bürgerliches Recht. Siebenter Band*. Berlin: Karl Heymann’s Verlag, 1893, S. 101.

¹⁰⁴ FINGER, A. *Das Strafrecht / Zweiter Band*. Berlin: Carl Heymans Verlag, 1895, S. 164–167.

¹⁰⁵ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 25. Oktober 1889, Ziffer No. 8410. In: NOWAK, R. – COUMONT, E. – SCHREIBER, K. (Hrsg.). *Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des K.K. Cassationhofes veröffentlicht im Auftrage des k.k. Oberster Gerichts- als Cassationhofes, Bd. 11, Entscheidungen Nr. 1201–1350*, Wien, 1890, S. 181–183, Entscheidung Nr. 1279.

¹⁰⁶ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 18. Dezember 1905, Ziffer No. 15604, Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichts-als Cassationhofes, veröffentlicht von der k.k. Generalprokuratur In: NOWAK, R. (Hrsg.). *Sammlung der Plenarbeschlüsse und Entscheidungen des k.k. Oberster Gerichts-als*

case-law legacy in terms of applying these provisions in Cisleithania.¹⁰⁷ In one of these cases, adjudicated by the District Court of Chrudim in appellate order in 1896, a merchant (the defendant) received a letter with a check for 30 empty crates from an enterprise, but defendant's name was erroneously written, and the actual check was not destined to him. Having no clue what the letter meant, the merchant shew the letter to a worker of his enterprise. Defendant was later charged for violating the secrecy of correspondence. The appellate court held, that defendant could not be acquitted, since when he had learned that the letter was not destined to him, he had either to send the letter upon a correct address, or return the letter to the post office, or to the sender, albeit it could not be held that the defendant knowingly disclosed the letter which belonged not to him.¹⁰⁸ The district court of Chrudim has adjudicated an another case on violation of secrecy of correspondence in 1902. In this case, two police officers were investigating the circumstances of a suicide, which a man committed at a local tavern, and disclosed the letters, which were found near-by the deceased. According to the findings of the trial court, which acquitted the defendants, they acted in the interest of the investigation, which they had been told to conduct, and hence, it could not be said, that they deliberately disclosed the letters. However, after the appeal of the prosecution office, the appellate court decided to quash this decision and put a fine on the defendants, finding that the disclosure of letters by officials is only permissible in case of a search, or an arrest, and no court order for letter disclosure was given, and in the case at stake there was no conditions under which the officials could legitimately disclose the letters.¹⁰⁹ The 1920 Czechoslovak Constitution, namely § 116 (1) guaranteed secrecy of letter correspondence, the second provision specified, that the law shall provide the detalisation of the application of the institute of letter correspondence secrecy.¹¹⁰ The 1920 Constitutional Law “On protection of personal liberty, the liberty of domicile and correspondence secrecy (on the basis of the Constitution’s provisions, §§ 107, 112 and 116)”, § 11 of which guaranteed the confidentiality of letter correspondence, and the exceptions could be provided by the legislation.¹¹¹

4.2 The judgments of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic of 1922 and 1929

The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic dealt with several cases relating to the secrecy of correspondence, also having provided an explanation of how legal provisions relating to confidentiality of letter correspondence applied. In the criminal case no.

Kassationhofes, Neue Folge, VIII. Band. (Entscheidungen Nr. 3126–3245.). Wien: Manzsche k.u.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1907, S. 56–61, Entscheidung Nr. 3147.

¹⁰⁷ See the following:

(1) Rozsudek c. k. krajského jako odvolacího soudu v Chrudimi ze dne 2. září 1896 č. 8920 tr. *Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jež vydává Právníká jednota v Praze*, 1896, roč. 35, s. 747–748.

(2) Rozsudek c.k. krajského jako odvolacího soudu v Chrudimi ze dne 22. května 1902 Bl. 164.2. *Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jež vydává Právníká jednota v Praze*, 1903, roč. 42, s. 317–318.

¹⁰⁸ Rozsudek c. k. krajského jako odvolacího soudu v Chrudimi ze dne 2. září 1896 č. 8920 tr. *Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jež vydává Právníká jednota v Praze*, 1896, roč. 35, s. 747–748.

¹⁰⁹ Rozsudek c.k. krajského jako odvolacího soudu v Chrudimi ze dne 22. května 1902 Bl. 164.2. *Právník. Časopis věnovaný vědě právní i státní, jež vydává Právníká jednota v Praze*, 1903, roč. 42, s. 317–318.

¹¹⁰ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

¹¹¹ Ustavní zákon č. 293/1920 Sb. z. a n., o ochraně svobody osobní, domovní a tajemství listovního.

853 (Judgment of May 20, 1922), defendant, the director of the bank branch “A” in Brno was convicted for opening and messaging the content of the letter, which was addressed to the main office of the bank “B” in Brno, but was delivered to the main office of the bank branch “A” in Prague. The trial court, convicting the defendant by its judgment on March 4, 1921 under § 1 of the Law of April 6, 1870, had established, that the letter was delivered to the bank branch “A” in Brno on March 9, 1920, referred to the Bank “B” headquarters in Brno; defendant affirmed receiving the letter, which was opened in the bank by one of the employees, and only while reading it, he had acknowledged that the letter was not addressed to his bank; later, the defendant called the director of the main office of the Bank “A” in Prague and told him the content of the letter and gave a notarized copy of the letter, upon the acceptance of which the Ministry of Finance’s Bank Department was also acknowledged. The trial court established that the gist of the defendant’s misdemeanor lied not only in merely opening the letter, but also in relation to its further illegitimate use, and the way the defendant used the letter further underlined that he had maliciously breached the letter correspondence. Defendant impugned this judgment to the District Court of Appeals of Brno, which acquitted him by the judgment of May 23, 1921. The court of appeals established, that the trial court had erroneously found the defendant’s acts following the opening of the letter as tortious; the court underlined, that only § 1 of the Law of April 6, 1870 could be applied in such situation,¹¹² as the letter was not anyhow sealed, but in fact, was delivered the same day to the correct address; the fault of the defendant depended not only on the fact of disclosing the envelope illegitimately, but in the malice of such disclosure; according to the facts, which were established by the trial court, the envelope was opened by the defendant mistakenly, as it was delivered to the wrong bank, and it was not properly established, who actually opened the letter; though commonly letters were opened by defendant and the vice-director, it was not established that the defendant was actually the person, who opened the letter, and even in case it could be the defendant himself, who could have opened the letter, it was not proved that it had been done maliciously. The Supreme Court did not agree with the position of the Court of Appeals. The Supreme Court explained, that opening a letter from an unknown person, which was erroneously conducted, is illegitimate, and hence not rather an unintended disclosure by an unauthorised person is criminally punishable, but an intended violation of correspondence secrecy by an unauthorised disclosure. From § 1 of the Law of April 6, 1870, the essence of the misdemeanor lies not in an illegitimate opening of the letter and a malicious violation of correspondence secrecy, but the latter element must be a follow-up to the foremost one. The Court reckoned up the historical development of the law in the times of Royal Austria, when the letter correspondence secrecy was safeguarded both by the December Constitution of 1867, and the 1870 law, the report to which hallmarked that the disclosure (in order to be tortious) must be conducted maliciously; later, letter correspondence secrecy gained its legal safeguards in the Czechoslovak Constitution and legislation in the early 1920s; so, the *ratio legis*, as the Court concluded, was the protection of correspondence, but not the package, and if it is proved that someone had unauthorisedly opened a letter, and afterwards maliciously disclosed its content, than it is an apparent letter correspondence

---

¹¹² In this judgment, the Supreme Court referred to the Royal Austrian law on letter correspondence secrecy and according to the date it was adopted (April 6, 1870).

secrecy violation. The Supreme Court also denoted, that the text of the 1870 law was initially typed in German language, and the Czech translation of § 1 differed from it (the Court here mentioned, that the element of malicious letter correspondence violation was omitted). The Supreme Court had also outlined, that the appellate court erred in terms of establishing that there was no evidence of who had actually disclosed the letter. Defendant and the vice-director (who was also a witness in the case) were the people dealing with the correspondence (which was not denied by them), though defendant claimed he did not know, who had disclosed the letter. The vice-director claimed they arranged their duties in a way that one signs the consignments, and the other opens the letters. Here, the Supreme Court hallmarked, that it is of no importance of who had actually opened the letter, but who had ordered to do that; it was proven, that the letter was delivered by a wrong address, namely to the Bank “A.”, and in any case, the content of the letter was designated for the institution’s representative, and if more than one person could be acquainted with the letter’s content, and had it been wrongful, than both would be liable; according to the conclusions of both of the courts below, it was the defendant, who had received the letter, being an official of Bank “A”, and so, it was the defendant, who had accepted the letter, regardless of the fact, had it been defendant himself, or that the letter was opened anyhow else. Hence, the Supreme Court ruled to restore the judgment of the first-instance court.¹¹³

Another notable example of jurisprudence, relating to both letter correspondence secrecy, and issues of right to privacy and defamation, is the criminal case of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic no. 3532 (Judgment of June 20, 1929), where the Court concluded, that the defendant’s threat to disclose the content of private letters would also fall under the scope of § 1 of the Law of April 6, 1870.¹¹⁴ The defendant was convicted for threatening to unveil the content of a bundle of letters, which concerned his sister; defendant told his sister, that unless she had signed a statement he demanded (defendant had a property dispute relating to an ownership of a piano and tried to compel his sister to sign a document indicating that she is going to be a witness, who was expected to confirm, that the defendant was the owner of the piano, but not a woman he argued with concerning the ownership of the piano), he would send the letters to her fiancée, which would disclose information on her private life, and claimed he would tell him that she wanders at night. The sister of the defendnat refused to do so, and instead, she said she would testify at the court that the woman was the actual owner of the piano (this fact was seemingly well-known to her). The woman lodged a criminal complaint against the defendant, and later testified against him as well. According to the lower court’s findings, the defendant’s threat to do so not only constituted an encroachment on her honor, but also could endanger her entire further life, and that the aggrieved party (defendant’s sister) was at a severe fear that the defendant could fulfill what he had claimed to do, and the court had also recognized the defendant’s threats as such that could justify such fear. Defendant impugned the judgment, having filed a confusion complaint, claiming, that the lower court did not establish, what actually had been in the content

---

¹¹³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 20. května 1922, Kr II 157/22, Čis. 853. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1924, roč. 4, s. 283–288.

¹¹⁴ In this case, the Supreme Court also referred to the Royal Austrian law on the protection of secrecy of correspondence of April 6, 1870.

of the letters, and why the aggrieved party's fear was justified, and the court did not hear certain witnesses, etc. The Supreme Court explained, that there is no demand from the side of the law that the aggrieved party should have a "justified fear", the objective "justification" of the defendant's threat is enough, in case the fear, arisen by the defendant's threat, continued for a substantial period of time, and denoted, that the impression of how did defendant's threat impact the aggrieved party was decisive, and since the court below made a conclusion that it had a considerable impact on the aggrieved part, then the conclusion was justified. The Supreme Court also examined the defendant's complaint in terms of disclosing the letters' content, who had contended, that it was not hazardous towards the aggrieved party; the lower court's examination only displayed that the letters' content was objectionable, but no details were provided; the Supreme Court said, that in such terms there might be a gap, but the lower court's judgment was not defective owing to this, as defendant also said he would disclose that she wandered at nights. The defendant had been not only convicted of § 98b of the Criminal Code, that is a threat to harm one's honor, but also of § 1 of the Law of April 6, 1870, and also impugned the conviction under these provisions, that by opening and retaining these letters, it was a sort of elder brother's "guardianship" to the sister, who was about to be married; the Supreme Court denoted, that the complaint only related to exercising supervisory rights, and the factual basis of the violation that defendant, according to the lower court's conclusions, intending to disclose the content of the letters (to the fiancée of the aggrieved party), had also stolen them. Hence, the defendant's complaint was dismissed.¹¹⁵

5. Violations of professional secrets, testimonial privilege, admissibility of evidence which contained a professional secret

5.1 Overall observations

In this chapter, we will observe the existing jurisprudence of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in terms of violations of professional secrecy and the issues of admissibility of evidence, which contained a professional secret, as well as its historical routes in Austrian legislation and case law. The article does not include the discussion in terms of commercial secrets, except for the ones which concerned one's personal data (i.e. Judgment of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in the civil case no. 4653, February 10, 1925); at the same time, the Supreme Court's civil case no. 9570 (Judgment of January 24, 1930), a list of pawn shop members (which contained their personal information) was considered to be confidential, and could be reviewed only by authorized officials, but none of the pawn shop members (who could hypothetically file a lawsuit for a privacy violation) were plaintiffs in the case.¹¹⁶ The Code of Civil Procedure of 1895 and the Code of Criminal Procedure of 1897 continued to be acting in the First Czechoslovak Republic, and both of them, namely § 321 (5) of the Code of Civil Procedure

---

¹¹⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 20. června 1929, Zm II 412/28, Čís. 3532. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1930, roč. 11, s. 372–375.

¹¹⁶ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 24. ledna 1930, Rv II 300/29, Čís 9570. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 112–114.

of 1895 and § 151 (1) of the Code of Criminal Procedure of 1897 respectively provided a testimonial privilege allowing not to testify concerning facts, which the representatives of professions, which presupposes the obligation of maintaining professional secrecy, have acquired during the exercise of their profession (lawyers, notaries, court employees, physicians, pharmacists, judges, banking employees, post officials etc.). There also were other legal norms, which provided a testimonial privilege to certain professions, most of which were aged. The testimonial privilege and the duty of secrecy concerning people of certain professions was regulated by different normative-legal acts, which were adopted in the XVIII–XIX centuries, which have a considerable historical background. In some occasions, the attorneys were released from the obligation to provide evidence: the Court Act of 1781, enacted by the Royal Decree No. 12 (April 9, 1781), § 141 (section “c”), provided, that those, who were, or still were the legal friends (i.e. attorneys) of the witness presenter in the case, were, inter alia, withdrawn as witnesses.¹¹⁷ At the same time, the Royal Decree No. 497 (November 24, 1785), section “e”, provided, that the attorney, who was a legal friend of a concurring witness presenter in a court dispute, could not be withdrawn as a witness.¹¹⁸ The Attorney Law of 1868, § 9, provided, that the attorney is obliged to maintain secrecy concerning the entrusted matters, and the embrace of which the attorney was exempt from testifying, had to be determined by the codes of procedure, but the attorney was not obliged to testify in civil cases.¹¹⁹ These provisions were discussed in the case law of the Austrian Royal Supreme and Cassation Court,¹²⁰ and the case law of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, acting as a court of appeals in the criminal matters relating to judges, attorneys and notaries, which gave a profound explanation concerning the scope and meaning of the solicitor’s secrecy obligation.¹²¹ The Royal Decree No. 123 (March 8, 1791) provided that court employees could not be assigned as witnesses in a specific court case, and the testimony should not be admitted concerning items, which was learned by them during the exercise of their profession or items, concerning which

---

¹¹⁷ Hofdekret vom 9ten April 1791 (Nr. 12). In: *Leopold des Zweiten, Romischen Kaisers, Gesetze und Verfassungen im Justiz-Sache*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Uerarial-Druckerei, 1817, S. 6–78.

¹¹⁸ Hofdekret vom 24sten November 1785 (Nr. 497). In: *Joseph des Zweiten, Romischen Kaisers, Romischen Kaisers, Gesetze und Verfassungen im Justiz-Sache. Jahrgang von 1785 bis 1786*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Uerarial-Druckerei, 1817, S. 138.

¹¹⁹ Gesetz vom 6. Juli 1868, womit eine Advocatenordnung eingeführt wird. RGBl. 1868, Nr 96, S. 274–282 (in Czech language: Zákon č. 96/1868 ř. z., kterým se zavádí advokátní řád.)

¹²⁰ See the following cases:

(1) K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 3. November 1886, Nr. 12306. In: UNGER, J. – WALTHER, J. – PFAFF, L. (Hrsg.). *Sammlung von Civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. obersten Gerichtshofes. Vierundzwanzigster Band*. Wien: Carl Gerold’s Sohn, 1889, S. 495, Entsch. Nr. 11230.

(2) K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom. 24. April 1888, Ziffer No. 4539. In: LINKS, E. (Hrsg.). *Die Rechtsprechung des k.k. Obersten Gerichtshofes, etc. Erster Band*. Wien: Plaut & Comp, 1889, S. 351–353, Entsch. Nr. 198.

¹²¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 11. února 1930, Ds I 8 a 9/29. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 682–684.

they had given an oath to maintain secrecy.¹²² Upon the Notary Law of 1871,¹²³ § 37, the notaries were obliged to maintain secrecy in terms of the negotiations, held before them, and ensure, that the notaries' assistants also follow this rule. However, notaries were not given a privilege not to testify. Interestingly, the French Court of Cassation in its judgment of July 23, 1830 concluded that the notaries do not possess a testimonial privilege akin to lawyers.¹²⁴ Physicians and pharmacists were bound to professional secrecy, the violation of which was punishable under § 498 and § 499 of the Criminal Code respectively. In the Kingdom of Hungary, the "Simplified Procedure" Code (*Sommás Eljárás*), § 86 (4) provided, that a witness could legitimately refuse to testify at a court in case his/her answer to the question could breach professional secrecy, especially relating to lawyers, notaries and physicians, unless they were released from their duty of confidentiality, or, under § 86 (5), in case the answer to such question could otherwise breach a technical or commercial secret.¹²⁵ The Royal Hungarian Supreme Court has clarified in the case I. H. 51/96 (judgment of January 27, 1897), that a witness, which was brought from the side of one of the parties to the proceedings could not refuse from testifying on the foundation of the duty to maintain confidentiality.¹²⁶ In one of the earlier cases, this court mentioned, that the duty of an official's secrecy did not cease after the person had resigned from the capacity of an official, and it had to be maintained for the entire person's life without any restrictions of time, or position the person had acquired.¹²⁷ The Bill of May 4, 1895, establishing the Budapest Royal Criminal Court (*Budapesti Királyi Büntető Törvényszék*), § 204 (1) held, that priests could not be questioned of what had been communicated to them in confession under the seal of confessional secrecy.¹²⁸

As it was mentioned before, the secrecy of the legal profession was discussed in old Austrian case law, to which we may briefly turn. For instance, in the civil case no. 12306

¹²² Hofdekret vom 8ten März 1791 (Nr. 123). In: *Leopold des Zweiten, Romischen Kaisers, Gesetze und Verfassungen im Justiz-Sache*. Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staats-Uerarial-Druckerei, 1817, S. 22.

¹²³ Gesetz vom 25. Juli 1871, betreffend die Einführung einer neuen Notariatsordnung, RGBL. 1871, Nr. 75, S. 161–204. (in Czech language: Zákon č. 75/1871 ř. z., kterým se zavádí nový notářský řád.); see also: *Die Notariatsordnung vom 25. Juli 1871, sammt allen darauf bezuglicher Verordnungen und den grundläßlichen Entscheidungen des obersten Gerichtshofes*. Sechste, vermehrte Auflage. Wien: Manz'sche k.k. Hof-Verlags und Universitäts Buchhandlung, 1878, S. 38.

¹²⁴ Cour de Cassation (France), 23 Juillet 1830, Recueil Sirey 1828–30 I, 562–563. In: DEVILLENEUVE, L. M. (ed.). *Recueil Général des lois et des arrêts. Ire série. 1791–1830. 9° Volume. An 1828–1830*. Paris: Bureaux de l'Administration, 1831, pp. 562–563.

¹²⁵ HERCZEGH, M. *Magyar Sommás Eljárás és Fizetési Meghagyás. 1893: XVIII. és XIX. Törvénycikkek*. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irodalmi Intezét és Könyvnyomda, 1894, pp. 142–143.

¹²⁶ Magyar Kir. Curia I. H. 51/96. 1897 január 27., A Magyar Kir. Curia Felülvizsgálati Tanácsa Által a Sommas Eljárásról Szóló Törvény (1893: XVIII: TCZ.) Alapján Hozott. Összeállította Dr. Fabiny Ferencz. II Kötet (1896, 1897); (222–459. sz. Határozatok). Budapest. Franklin-Társulat, Magyar Irodalmi Intezét es Könyvnyomda, pp. 187–188, Határozás Nr. 330.

¹²⁷ Magyar Kir. Curia, 1889 május 29. 10923. sz. a., Döntvénytar. Kiadja a "Jogtudományi Közlöny" Szerkesztősége. Uj folyam. XXIII. Kötet. (LI. Folyam). Budapest. Franklyn-Társulat, Magyar Irodalmi Intezét es Könyvnyomda, pp. 182–184, Határozás Nr. 74.

¹²⁸ 1895. évi május hó 4-én. 869. szám. Törvényjavaslat, a budapesti királyi büntető törvényszék felállításáról. Az 1892. Évi Február hó 18-ára Hirderet. Országgyüles Képviselőházának Irományai. XXVI. Kötet. Hiteles Kiadás. Budapest. Pesti Könyvnyomda-Részvéni-Társasag, 1895, pp. 117–261 (see particularly at p. 166).

(Unger, Walther and Pfaff collection, Vol. 24 case no. 11230), Judgment of November 3, 1886, the plaintiff, who was represented by lawyer A., submitted an application to the guardianship court in order to adopt a minor; the court requested the lawyer A. to provide facts concerning the prospective adoptee, to which the lawyer refused, referring to the confidentiality between him and his client; however the guardianship court insisted on it under a potential punishment, and the court of second instance had confirmed this decision; however, the Supreme Court quashed the judgment of the first-instance court, ascertaining, that the requested information belonged to those, which was acquired in the course of exercising the lawyer's profession according to § 9 of the Attorney Law of 1868.¹²⁹ In an earlier case, the civil case no. 1273 (Judgment of February 1, 1876, Glaser, Unger and Walther collection, Vol. 14, case no. 6012), which was an inheritance dispute, plaintiff, who impugned the validity of the will, claimed she had not found the will, having searched the table thoroughly, whereas the act of demise, being made upon the eighth day after the testator's death, certified, that the will was found at once. The notary, acting in that case as a court plenipotentiary, refused to testify concerning the circumstances and the peculiarities of the drawer, where it was found, claiming that he had already officially reported the facts of the case. The courts of all three instances have declined to accept his refusal; the Supreme Court said, that his duty to secrecy covered the issues of what occurred in his office, but not when he was asked to testify by a court, and the provisions of the Royal Decree No. 123 (March 8, 1791) related only to information, which is to be kept secret in public interest, but the case at stake (that is, the inheritance dispute) was not of such nature.¹³⁰

5.2 The practice of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in cases relating to the protection of professional secrecy

According to the case law of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic, it may be assumed, that such professions, as post officials,¹³¹ bankers,¹³² and pawn shop managers,¹³³ priests,¹³⁴ newspaper editors were also bound to professional secrecy,¹³⁵ which

¹²⁹ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 3. November 1886, Nr. 12306. In: UNGER, J. – WALTHER, J. – PFAFF, L. (Hrsg.). *Sammlung von Civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. obersten Gerichtshofes. Vierundzwanzigster Band.* Wien: Carl Gerold's Sohn, 1889, S. 495, Entsch. Nr. 11230.

¹³⁰ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. vom 1. Februar 1876, Nr. 1273. In: GLASER, J. – UNGER, J. – WALTER, J. (Hrsg.). *Sammlung von Civilrechtlichen Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes. Vierzehnter Band. Zweite Auflage.* Wien: Carl Gerold's Sohn, 1882, S. 50–51.

¹³¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 3. listopadu 1925, Rv II 448/25, Čís. 5422. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 1584–1585.

¹³² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 17. ledna 1930, R I 20/30, Čís. 9530. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 46–47.

¹³³ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 10. února 1925, R I 99/25, Čís. 4653. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 234–235.

¹³⁴ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 9. listopadu 1928, Zm I 377/28, Čís. 3320. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1929, roč. 10, s. 725–729.

¹³⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 16. dubna 1925, Zm II 18/25, Čís. 1951. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1927, roč. 7, s. 199–200.

was rather based upon trust between the parties of the legal relationships, and occasionally, the witnesses, refusing to testify upon the principle of their obligation to maintain professional secrecy, have mentioned that they were not released from their duty to maintain confidentiality by their employers, assuming that such procedure actually existed.¹³⁶ So, let us review the Court's jurisprudence in relation to the subject of professional secrecy.

In the civil case no. 4653 (Judgment of February 10, 1925), the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic dealt with the problem of what information should be recognized as a commercial secret in terms of a bank. A witness, who was a bank procurator refused to testify in a case of whether the defendant had a claim, or a deposit in the bank (under § 321 (5) of the Code of Civil Procedure). The trial court upheld his refusal, whereas the court of appeals did not find his refusal to be legitimate, as the question to the witness concerned the existence of the defendant's assets for the aim of proving the location of assets; the defendant himself mentioned the connection with the bank in various documents, and found no actual trade secret violation within the meaning of such a question. The Supreme Court ruled to renew the judgment of the trial court. The Court explained, what information should, and what should not be regarded as a professional secret in relation to a bank. The fact that a tradesperson had a bank account at a certain bank cannot be observed as a trade secret in any case, but this is not the same, if speaking about an interrogation of whether the account is active, or passive. Here, the Supreme Court held the following: "Whether the account was active, or passive at a certain time, must be considered a purely private matter, relating to the closest internal business relationship between the client and the bank, whereby the client may have a significant interest precisely in the state of his account remaining secret to the public at a certain time [...]" As it was not actually disputed of whether defendant had an account in the bank, as such, but whether the said account was active, hence, the witness was entitled to refuse to testify on basis of § 321, para. 5 of the Code of Civil Procedure of 1895.¹³⁷ Concerning banking secrecy, it should be denoted, that in the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic's judgment in the civil case no. 4653 (Judgment of February 10, 1925) the fact of the tradesperson's account status in the bank was also referred to as a trade secret, which the bank director refused to disclose in court (for instance, in England, the legal foundation of the institute of banking confidentiality lied in legal precedent, upon which, the bank employees could not disclose the information concerning the accounts (and attributed information) of their customers, unless the law provided such necessity,¹³⁸ and already in the XIX

---

¹³⁶ See the following cases:

(1) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 3. listopadu 1925, Rv II 448/25, Čís. 5422. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 1584–1585.

(2) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 17. ledna 1930, R I 20/30, Čís. 9530. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa, společnost s r.o., 1931, roč. 12, s. 46–47.

¹³⁷ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 10. února 1925, R I 99/25, Čís. 4653. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 234–235.

¹³⁸ In doctrine, see, for instance, the following:

(1) WALKER, J. D. *A Treatise on Banking Law*. London: Stevens and Sons, Law Publishers and Booksellers, 1877, p. 33.

century, the English courts have recognized the banker's duty to maintain confidentiality concerning the customer's accounts, as a legal duty).¹³⁹ In another case relating to testimonial privileges, the Supreme Court's civil case no. 5422 (Judgment of November 3, 1925), there was a dispute relating to the repayment of a purchasing price, where one of the defendant's proposals to call a witness, who was a postman, whom he asked to testify, and whom he knew personally and with whom he had a previous telephone conversation. The defendant denoted, that the postman talked with him on a private affair, but not as an official, and the postman himself refused to testify on basis of his duty of confidentiality on basis of § 321 (3) of the Code of Civil Procedure, and was not released of confidentiality; the postal office also confirmed that he was not released of confidentiality. According to the postman's testimony, he was on his official duty when the defendant and the postman had a telephone conversation. The Supreme Court agreed with the position of the court of appeals in the case, which outlined, that when the official is on duty on a telephone station, he does not become a private person, and thus, is not released from the duty of confidentiality, and the fact that the defendant was acquainted with the postman did not change the situation, hence, the appeal was dismissed.¹⁴⁰

In 1933, the Law on Protection of Honor was adopted, which brought significant novels in the field of defamation law, making substantive legislative amendments to various issues of insults to honor.¹⁴¹ In 1934, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic heard a very complicated case (criminal case no. 5139, Judgment of November 26, 1934), which involved the question of insult to honor, the right to privacy, public interest and the issue of commercial secrecy in one single case. The defendant wrote a newspaper article, which concerned problems in the management in a vegetable and fruit cooperative, and that complainant (who filed a criminal complaint against the defendant) was incompetent to govern the municipal affairs, and to be a mayor of the municipality. The trial court convicted the defendant under § 2 of the Law on the Protection of Honor, but the Supreme Court decided to annul this decision and remanded the case to a trial court for a new decision. Firstly, defendant complained, that the proving evidence was not provided by the Central Association of Czechoslovak Cooperatives in Prague; the Supreme Court outlined, that under § 7 (2) of the Law on the Protection of Honor, the proof of truth is

---

(2) Confidential Relationship between Banker and Customer. *The Yale Law Journal*, 1924, Vol. 33, No. 8, pp. 859–862.

(3) MERRITT, R. J. Banks and Banking: Florida Adopts a Duty of Secrecy. *University of Florida Law Review*, 1970, Vol. 22, No. 3, pp. 482–486.

In jurisprudence, see, for instance, the following:

(1) *Tournier v. National Provincial and Union Bank of England* [1924] 1 K.B. 461 (pp. 461–488) (November 9, 12; December, 17, 1923), particularly at pp. 472–473.

(2) *Eckman and Others v. Midland Bank Ltd. And Another*, [1973] I.C.R. 71 (pp. 71–81) (National Industrial Relations Court, November, 28; December, 7, 1972), particularly at pp. 77–78; [1973] Q.B. 519 (pp. 519–529), see particularly at p. 525, as well as in other law reports.

¹³⁹ *Hardy v. Veasey and Another* (1868) L.R. Ex. 107 (Court of Exchequer, January 24, 1868). In: ANSTIE, J. – CHARLES, A. (eds.). *The Law Reports: Court of Exchequer*. London: Printed for the Council of Law Reporting by William Clowes and Sons, 1868, pp. 107–113.

¹⁴⁰ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 3. listopadu 1925, Rv II 448/25, Čís. 5422. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 1584–1585.

¹⁴¹ Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti.

inadmissible only in cases, when the facts of private and family life of an aggrieved party were communicated by the offender, unless the exceptions, provided in § 7 (2) (a), (b) and (c) took place, though – as the court denotes, this was not the case at stake, as violations of privacy would mean a disclosure the facts from the personal life of certain persons, but not an enterprise, even if the affairs, mentioned in the publication were internal ones. But what relates to defamations, § 6 (2)(a) of the Law on the Protection of Honor provided, that such publication is not a criminal misdemeanor, if it is possible to prove, that the published facts are truthful, and § 6 (2)(b) held the same for proved circumstances upon which the published facts could be considered as truthful ones. In such case, held the Court, the impunity was applicable only in case there was a) a matter of public interest; b) a private interest, which it was necessary to defend, but the latter, held the Court, had nothing to do with the case at stake, as the defendant was not a member of the said cooperative, and was not directly affected by the problems in its management. The judgment, by which the defendant was convicted, held that the afore-mentioned problems in the management were an internal matter of the said enterprise, to which the Supreme Court did not agree. The Supreme Court denoted, that defendant focused his publication through the view of the municipal savings bank, which repeatedly gave loans to the enterprise, and thus the interest of the bank was that it should not suffer losses from some kind of incorrect management; since the municipality governed the said bank and had to cover its losses by the increase of municipal surcharges, and hence the situation affected both the bank and the citizens living in the town. The Court also explained, that the public interest had to be determined at the moment of the publication – for instance, as the Court held, the fact that the cooperative managed to pay out the loan to the Municipal Savings Bank, did not change the given situation; it was decisive as whether it was resolved at the moment of the publication. Hence, here the Supreme Court evaluated the publication from the view of public interest in the situation, which was described in it. Next, the complainant did not dispute that there were problems with managing the fruit and vegetable cooperative, evidenced by defendant, and it was proved by the findings by the auditor of the Central Association of Czechoslovak Cooperatives in Prague; however, this evidence was rejected, when the Association refused to disclose such facts to the court, and the trial court, as mentioned in the Supreme Court's report, cited § 12 of the Act on Revision of Earning and Economic Communities and other Associations (1903) and § 27 of the Ministerial Decree No. 134 (1903),^{142,143} upon which the auditors are bound to secrecy in terms of facts, which they have learned during the audit. The Supreme Court found, that the trial court erred by doing so: no matter where the defendant received the finding, the court, which decided upon the matter, could not refuse to use this finding in order to prove the veracity, or the probability, as under the provisions of the Law of Criminal Procedure, namely § 143, 151 and 153,

---

¹⁴² Gesetz vom 10. Juni 1903, betreffend die Revision der Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften und anderer Vereine. RGBl. 1903, Nr. 133, S. 409–411. (in Czech language: Zákon č. 133/1903 ř. z., o revizi družstev a jiných spolků.)

¹⁴³ Verordnung des Justizministeriums und des Ministeriums des Innern im Einvernehmen mit dem Handelsministerium vom 24. Juni 1903, womit Durchführungsvorschriften zum Gesetze, betreffend die Revision der Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften und anderer Vereine, erlassen werden. RGBl. 1903, Nr. 134, S. 41–422. (in Czech language: Nařízení č. 134/1903 ř. z., kterým se provádí zákon o revizi družstev a jiných spolků.)

the Association had no right to refuse to provide the documents to the court, which was hearing the criminal case. The Court explained, that anything could be provided as proof, which may be necessary for the court, apart of that means, forbidden by the law; the law does not forbid to use a finding, as evidence for managing a certain enterprise, even if it contains a commercial secret, as nobody is released from the obligation to testify, and even a commercial enterprise would be required to provide the necessary documents for the court hearing a criminal case, even when it may be a misdemeanor in the sense of § 2 of the Law on the Protection of Honor, adding that the word “anyone”, who is to provide the necessary documents for the court hearing a criminal case upon the demand, in the sense of § 143, also relates to legal entities as well; in the case at stake, held the Court, the auditor’s conclusion was necessary to be viewed, as the court could evaluate whether the facts provided by the defendant in the publication were true, and the only way to verify its content was to read the said document. The defendant, who lodged his confusion complaint upon § 281 (4) of the Code of Criminal Procedure, also claimed that he could submit documents approving various other violations of managing the municipal menage, but the Court held, that in order to admit the said proposals, there are no allegations in the publication which need to be founded on basis of the proof of veracity: in the article, defendant mostly wrote about the incompetence of the complainant, but none was written in terms of concrete violations in the municipal menage, and hence, explained the Court, in case the defendant confined the foundation of his blame by certain acts, which, according to his claim, messaged to the reader, would justify the blame, then he is thereby confined to the said acts when proving the veracity. So, the Court found, that the said decision has to be annuled because of the errors, but at the same time, the confusion complaint by the defendant was dismissed; the case was remanded for further review to the trial court.¹⁴⁴

6. Inferences

The protection of privacy in the First Czechoslovak Republic was based upon different legal provisions, both upon the legislative acts adopted in Habsburg Austria and Dual Monarchy period in the XIX and early XX century, as well as the newly adopted laws. The development of privacy law in civil law jurisdictions, upon the author’s research, could be characterized with particular protection of personal rights, which may represent a certain aspect of private an family life. Such statement could be reflected in both academic literature, legislation and case law. The exploration of existing case law makes the author come to a conclusion, that the concept of privacy primordially lied in the sphere of protecting one’s honor from insults and encroachments, which could be well-observed in various cases on defamations, privacy violations and insults to honor of deceased persons, as well as issues relating to professional secrecy, which mainly related to testimonial privilege. The protection of one’s name and image received its legislative anchoring in § 43 of the Civil Code and § 13 (2) of the Law on Copyright of 1895 (which continued to be acting in the First Czechoslovak Republic), whereas the regulation of media law was also amended by the laws, which were adopted in the First Czechoslovak Republic, namely the Amendment

---

¹⁴⁴ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 26. listopadu 1934, Zm II 387/34. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnické vydavatelství Praha, 1935, roč. 16, s. 425–429.

to the Press Law in 1924,¹⁴⁵ and the Law on the Protection of Honor, in 1933.¹⁴⁶ The term for the right to privacy, which was referred to in similar cases, was pronounced “*Soukromý život*” in Czech language (in English: “Private life”), whereas the term for the protection of privacy, referred to in legislation (§ 490 of the 1852 Criminal Code) and in the XIX century and early XX century Austrian case law,¹⁴⁷ pronounced in German language as: “*Privat- und Familienleben*” (in English: “Private and family life”). These terms were used to refer primarily to privacy violations, though both Austrian case law,¹⁴⁸ and the jurisprudence in the First Czechoslovak Republic display that the criminal complaints on personal rights violations could be lodged upon allegedly violated criminal code provisions (§ 489 of the 1852 Criminal Code).¹⁴⁹ In terms of the misdemeanors relating to the maltreatment of graves and cadavers, the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic referred to such terms, as humanity, good morals and piety to deceased ones, and held that an insult to deceased should be treated as if they were alive, and that maltreatment in terms of a grave also could be compared to maltreatment of items for religious services in the sense of § 122 (b) of the Criminal Code.¹⁵⁰ The Supreme Court of First Czechoslovak Republic has also heard a number of outstanding defamation cases, which have involved a qualified defamation relating to workers (e.g. civil cases no. 1081, Judgment of June 7, 1921 and no. 6852, Judgment of March 1, 1927).^{151,152} Another set of cases involved misdemeanors on secrecy of correspondence,¹⁵³ as well as issues of professional secrecy in terms of testimonial privilege and admissibility of evidence, such as banking (commercial) secrecy (civil case no.

¹⁴⁵ Zákon č. 124/1924 Sb. z. a n., o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisů ve věcech krivého obvinění, utržení a urážek na cti.

¹⁴⁶ Zákon č. 108/1933 Sb. z. a n., o ochraně cti.

¹⁴⁷ K.K. Oberster Gerichts- und Cassationshof, Entsch. v. 6. November 1891, Ziffer No. 11353. In: *Entscheidungen des K.K. Obersten Gerichts- und Cassationhofes in Civil- und Strafsachen, veröffentlicht von dem k.k. Obersten Gerichts- und Cassationhofe in der Beilage zum Verordnungsblatte des k.k. Justizministeriums. VIII. Jahrgang. 1892. Nr. 704 bis 845*. Wien: Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1892, S. 29–32, Nr. 722.

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 14. října 1931, Zm I 918/30, Čís. 4300. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnícké vydavatelství Praha, 1931, roč. 13, s. 510–511.

¹⁵⁰ See the following cases:

1) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 22. září 1922, Kr I 639/21, Čís. 925. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1924, roč. 4, s. 398–399.

2) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 12. května 1926, Zm II 609/25, Čís. 2370. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1927, roč. 8, s. 284–285.

¹⁵¹ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 7. června 1921, Rv I 88/21, Čís. 1081. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa společnost s r.o., 1923, roč. 3, s. 389–390.

¹⁵² Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 1. března 1927, Rv I 1810/26, Čís. 6852. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnícké vydavatelství JUDr. V. Tomsa společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 373–375.

¹⁵³ See the following cases:

(1) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 20. května 1922, Kr II 157/22, Čís. 853. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnícké vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1924, roč. 4, s. 283–288.

4653),¹⁵⁴ as well as different issues of privacy and professional secrecy violations in the criminal case no. 5139, (Judgment of November 26, 1934), which involved a number of potentially violated rights of the complainant, namely right to privacy, insult to honor, an alleged breach of commercial secrecy, as well as involving the issue of freedom of press and public interest to the article, published by the defendant.¹⁵⁵ The Supreme Court of the First Czechoslovak Republic has also paid attention to the issue of public interest in the context of different press publications in some other cases, for instance, in the criminal case no. 2678 (Judgment of February 27, 1927).¹⁵⁶ The review of the practice of the Supreme Court of the First Czechoslovak Republic in matters, relating to privacy rights and professional secrecy displayed that such cases were not that rare, and the breaches occurred in different spheres of societal life, and the existence of a considerable amount of legislation and case law depicts that the privacy rights and professional secrecy received substantial legal safeguards in the legal system of the First Czechoslovak Republic.

---

(2) Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 20. června 1929, Zm II 412/28, Čís. 3532. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnické vydavatelství Praha, 1930, roč. 11, s. 372–375.

Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 28. února 1927, Zm II 148/26, Čís. 2678. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 151–157.

¹⁵⁴ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 10. února 1925, R I 99/25, Čís. 4653. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1926, roč. 7, s. 234–235.

¹⁵⁵ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 26. listopadu 1934, Zm II 387/34. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: JUDr. V. Tomsa, Právnické vydavatelství v Praze, 1935, roč. 16, s. 151–157.

¹⁵⁶ Nejvyšší soud Československé republiky, Rozh. ze dne 28. února 1927, Zm II 148/26, Čís. 2678. In: VÁŽNÝ, F. (ed.). *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*, Praha: Právnické vydavatelství v Praze společnost s r.o., 1928, roč. 9, s. 151–157.

Antonín Švehla a pozapomenuté diskuze, osnovy a návrhy realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů jeho doby

Jiří Šouša

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Centrum právněhistorických studií historického ústavu AV ČR a PF UK

Kontaktní e-mail: sousaj@prf.cuni.cz

Antonín Švehla and Forgotten Discussions, Drafts and Proposals of Both Realized and Unrealized Legislative Projects of His Time

Abstract:

The article deals with selected forgotten discussions on legal and sub-legal projects in period 1918–1929 when Antonín Švehla held important state executive positions. It draws attention to the importance of Antonín Švehla for the legislation and interpretation of law, and also tries to highlight specific significant projects from that period that are important for the trends in the development of legal sectors, especially in the sectors of labour law and social security in Czechoslovakia. The article provides some new insights into the history of law in the Czech lands in the first half of the 20th century, e.g., the considerations on the creation of the Labour Code as early as in the 1920s, the public law aspects of labour law and their abandonment, efforts to unify social security legislation, etc. It refers to the important institutions that were to influence the shape of commercial and trade law, as well as labour relations, at the beginning of the Czechoslovak Republic. The efforts to abolish the death penalty are also mentioned in the article. The article does not limit itself to normativity, but also considers interest, socio-economic and other extra-legal influences on the shape of the legal order.

Keywords: legal history; Czechoslovakia; legislation; labour law; Antonín Švehla; codification; tripartite

Klíčová slova: právní historie; Československo; legislativa; pracovní právo; Antonín Švehla; kodifikace; tripartita

DOI: 10.14712/2464689X.2023.48

Financování: Článek vznikl v rámci programu institucionální podpory vědy a výzkumu Cooperatio, vědní oblast Law, vědní oblast Legal History and Roman Law.

Úvod

Rok 2023 náleží mezi ty roky, v nichž si česká (nejen) odborná veřejnost připomněla řadu významných skutečností spjatých s právní historií, zejména pak životopisná výročí významných osobností.¹ Mezi osobnosti, jejíž životní i pracovní cesta byla letos připomenuta, náležel mj. Antonín Švehla, od jehož narození uplynulo v roce 2023 150 let a od úmrtí 90 let. Švehlovi byla věnována jak mezinárodní konference organizovaná Národním zemědělským muzeem,² tak zčásti i mezinárodní konference organizovaná Univerzitou Karlovou, Právnickou fakultou, Katedrou právních dějin a Centrem právně historických studií HÚ AV ČR a PF UK.³ Právě rozšířením a rozpracováním vystoupení na druhé jmenované konferenci vznikl tento článek.

Přestože se osobností Antonína Švehly a jeho dílem zabývala řada publikací, a to jednak již v době první republiky, resp. do roku 1945 (tyto starší výstupy ovšem nelze považovat za kritickou vědeckou analýzu) a posléze po roce 1989 i na začátku 21. století, soustředila se tato literatura buď přímo na životopisné elementy osobnosti Antonína Švehly, na jeho politické aktivity v agrární straně a hnutí, potažmo v politice československého státu a při jeho budování.⁴ Poněkud stranou badatelského zájmu však zůstal přínos Antonína Švehly

¹ Poněkud stranou zůstala některá další důležitá právněhistorická výročí, např. sto let od vyhlášení zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, který by mohl být diskutován v souvislosti se současným aktuálním diskurzem týkajícím se poměru a vážení práv a svobod osob na straně jedné a otázek státní a společenské bezpečnosti a veřejného pořádku na straně druhé, devadesát let od vyhlášení zákona č. 95/1933 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, který by mohl podnítit intertemporální zkoumání ve vztahu k rozšíření kompetencí výkonné moci v mimořádných situacích jako jsou hospodářské krize, epidemie a pandemie apod., příp. půl kulaté (85.) výročí od vydání právního předpisu téhož názvu – ústavního zákona č. 330/1938 Sb. z. a n., o mimořádné moci nařizovací, který spoluvytvářel mj. v návaznosti na změněnou zahraničněpolitickou situaci a na s ní spojenou metamorfózu stereotypizovaných dominantních narativů a argumentací, transformaci politického režimu a přeměnu z dobové liberální demokracie k autoritativnímu státu tzv. druhé republiky. Z právní stránky se tak dělo převážně kromě vydávání některých nových obecně závazných normativních aktů, též cestou novelizace dosavadních právních předpisů či využití platných právních předpisů. K povaze druhé republiky podrobněji viz např. RATAJ, J. *O autoritativní národní stát. Ideologické proměny české politiky v druhé republice 1938–1939*. Praha: Karolinum, 1997. Tomu napomohla i konstrukce tzv. nepřátelských skupin osob včetně jejich sekuritizace. K teoretické konstrukci nepřítelů z poslední doby viz např. SATJUKOW, S. – GRIES, R. (ed.). *Unsere Feinde. Konstruktionen des Anderen in Sozialismus*. Leipzig: Leipziger Universität Verlag GmbH, 2004. nebo MERKIN, D. *Making Enemies in George W. Bush's Post-9/11 Speeches*. *Peace Review. A Journal of Social Justice*, 2005. Vol. 17. No. 4, s. 373–381.

² Konference Antonín Švehla, český sedlák, politik a státník konaná ve dnech 13.–14. dubna 2023.

³ Konference Antonín Švehla, Alois Rašín a ti druzí – Československý stát a právo a jeho osobnosti konaná dne 13. června 2023.

⁴ Uvést lze z nejvýznamnějších FRANKENBERGER, O. – KUBÍČEK, J. O. *Antonín Švehla v dějinách Československé strany agrární. Ke třicetiletému jubileu Československé strany agrární (republikánské strany zemědělského a maloroľnického ľudu v československé republice) 1899–1929*. Praha: Novina, 1931; PALEČEK, A. *Antonín Švehla, selský vůdce a budovatel státu*. Praha: Státní nakladatelství, 1934; HAKL, J. *Švehlův příklad mládeži*. [Tikov]: Nakladem vlastním, 1937; HAKL, J. *Švehla*. Praha: L. Peroutka, 1940; ČAPEK, K. Na karlovarském letišti. In: MARŠÁLEK, M. – KOLÁŘ, M. (eds.). *Ze Švehlových rozhovorů*. Praha: Facir, 1990; DOSTÁL, V. *Antonín Švehla. Profil československého státníka*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1990; ČERNÝ, P. – STEINOVÁ, Š. *Antonín Švehla. Čs. státník a spoluvůdce ústavy 1920*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2014; MILLER, D. E. *Antonín Švehla – mistr politických kompromisů*. Praha: Argo, 2001; ROKOSKÝ, J. Antonín Švehla a agrární strana ve vývoji první ČSR. In: VALENTA, J. – VORÁČEK, E. – HARNA, J. (eds.). *Československo 1918–1938. Osudy demokracie ve střední Evropě. Díl I*. Praha: Historický ústav AV ČR Praha, 1999, s. 233–244; ROKOSKÝ, J. Antonín

z hlediska právního řádu, když teprve v nedávné době byly zevrubněji z právněhistorického hlediska analyzovány jeho aktivity při vytváření ústavních koncepcí eventuálního ústavního uspořádání v roce 1917, a to Ladislavem Vojáčkem⁵ a dále při přípravě prozatímní ústavy⁶ a Ústavní listiny 1920,⁷ zde především Janem Kuklíkem.⁸ Lze uvést, že: „Antonín Švehla byl českým a československým státníkem, politikem a hospodářem spjatým nejen s českým i mezinárodním agrarismem, ale zásadně též s Československou republikou a s československou státností. Lze říci, že náležel mezi významné tvůrce a vůdce I. Československé republiky, kteří formovali její reálné, ale i hodnotové kontury. V rámci této činnosti Švehla patřil i mezi osobnosti, jež formovaly podobu československého meziválečného jejího právního řádu.“⁹ Sluší rovněž připomenout, že význam Antonína Švehly pro ČR byl potvrzen i úředně, protože, ačkoliv zatím nebyl přijat zákon o tom, že se Antonín Švehla zasloužil o stát,¹⁰ bylo Antonínu Švehlovi v roce 2018 in memoriam propůjčeno nejvyšší státní vyznamenání ČR Řád bílého lva I. třídy.

Tento článek se zabývá právě otázkou tvorby práva (v německojazyčné právní vědě označované jako *Normsetzung*), a to vybranými diskuzemi, osnovami a návrhy realizovaných, ale i nerealizovaných zákonodárných, ale i podzákoných projektů v letech meziválečného Československa, kdy byl Antonín Švehla činný při normotvorbě výkonné moci, a to jako člen Národního výboru, ministr vnitra, příp. předseda vlády (podle dobové terminologie ministerské rady) a ze své funkce se tak podílel na legislativních diskuzích a na přípravě uvedených vybraných projektů, ať už, protože je mělo jeho ministerstvo ve své gesci nebo v průběhu připomínkového řízení a diskuzí nebo naopak, protože právě Švehlův úřad zprostředkoval zákonodárné iniciativy a podněty od jiných subjektů (např. od Senátu ČSR) věcně příslušným ministerstvům. Pro účely tohoto článku bylo vybráno několik otázek, jež byly zcela nebo z větší části pozapomenuty, nicméně jsou zajímavé z hlediska konceptualizace evoluce právního řádu v českých zemích, ukazují dobové trendy, myšlenky i přístupy a současně reflektují také proměny těchto trendů, právních idejí a pojetí v souvislosti s proměnami vývoje společnosti, sociálních, hospodářských

---

Švehla za první světové války. *Střední Evropa*, 1994, roč. 10, č. 41, s. 66–80; ROKOSKÝ, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: ŠOUŠA, J. – MILLER, D. E. – HRABIK SAMAL, M. (eds.). *K úloze a významu agrárního hnutí v českých a československých dějinách*. Praha: Karolinum, 2001, s. 73–88; BROKLOVÁ, E. *Antonín Švehla. Tvůrce politického systému*. Praha: Academia, 2017. BROKLOVÁ, E. Státoprávní představy Antonína Švehly. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin. XVI. Svazek Správa veřejná – Suché*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 605–608; KLIMEK, A. Konec premiérství Antonína Švehly. *Střední Evropa*, 1994, roč. 10, č. 43, s. 52–74. Významný ediční počín paměti významného spolupracovníka Antonína Švehly Karla Mečiče viz KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). *Rozmluvy se Švehlou a o Švehlovi. Vzpomínky agrárního diplomata Karla Mečiče*. Praha: Karolinum, 2018.

⁵ Viz VOJÁČEK, L. „Zahozené ústavy“ a jejich záhadní autoři. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2017, roč. 25, č. 1, s. 5–22.

⁶ Zákon č. 37/1918 Sb. z. a n., o prozatímní ústavě.

⁷ Ústavní listina 1920 uvozena ústavním zákonem č. 121/1920, Sb. z. a n.

⁸ Viz KUKLÍK, J. *Příběh československé ústavy 1920. Díl I. Příprava a přijetí ústavní listiny*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2020; a KUKLÍK, J. *Příběh československé ústavy 1920. Díl II. Ústava a její proměny v meziválečném období*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2022.

⁹ ŠOUŠA, J. jun. Antonín Švehla a I. Československá republika jako demokratický právní stát. In: KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. *Antonín Švehla, český sedlák, politik a státník*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2023, s. 1 rukopisu, v tisku.

¹⁰ Tento návrh se objevil již v meziválečném Československu.

i kulturních poměrů a pohledů v uvedených letech v Československu. Tyto diskuze pak současně nepřímou odrazily postoje Švehly, který sám i ohledně právních názorů a trendů „byl typem racionálního pragmatika, který ... měl neobyčejně jemný cit pro realitu, vždy vycházel ze skutečných poměrů, dovedl odhadnout vzestup i pokles jednotlivých ideí“.¹¹

Je vhodné si uvědomit, že právo neexistovalo a neexistuje odděleně od evoluce společnosti a státu, ale že může představovat jeden z nástrojů řízení státu a společnosti. V tomto směru lze zmínit slova Rudolfa von Jheringa, jednoho z nejvýznamnějších středoevropských představitelů sociologického přístupu k právu, který napsal, že aby bylo dosaženo pokoje jako cíle práva je životem práva boj, jednak proti bezpráví ale také proto, že právo je výsledkem různých konfliktů, třeba při nahrazování starého novým, kdy právo dává takovému boji pravidla.¹² Tento rys práva se zrcadlil i v uvedených osnovách a návrzích právních předpisů a diskuzích o nich, kdy Antonín Švehla i další politikové agrární strany, kteří mu sekundovali, prosazovali v rámci legislativního procesu zájmy strany i sociálních skupin, jež jejich strana reprezentovala. Obdobně tomu bylo i u ostatních tehdejších politických stran. Současně z dokumentů vysvítá, že Antonín Švehla právo jako instrument řízení státu používal, a přitom se obvykle snažil o dosažení kompromisu a o konstruktivní přístup,¹³ spíše než o algoritmické řízení společnosti¹⁴ či přístup z pozice společnosti singularit.¹⁵

Zdrojem pro zpracování článku byly především příslušné fondy Národního archivu a dále dobové právní předpisy, tištěné prameny (např. protokoly ze zasedání vlády a tisky, rejstříky a protokoly ze zasedání obou komor Národního shromáždění), literatura, ale též internetové zdroje. Bohužel vzhledem ke skutečnosti, že Antonín Švehla upřednostňoval zůstat ve stínu¹⁶ a svůj vliv i názory prezentoval spíše v kuloárech či neprotokolovaných jednáních a dochovaná Švehlova pozůstalost je torzovitá, a to jak v Národním archivu, Archivu Národního muzea, tak i další, není možné u většiny zkoumaných otázek rekonstruovat přímý osobní Švehlův podíl na nich. Na druhé straně máme dochované vzpomínky na jeho názory na právníky a právo, snahu skutečně osobně řídit a ovlivňovat důležité otázky, na jeho velkou pracovitost na ministerstvu i ve vládě a angažovanost při hledání kompromisních řešení, z čehož lze presumovat a rekonstruovat i jeho podíl na uvedených diskuzích a návrzích.

---

¹¹ ROKOSKÝ, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: ŠOUŠA, J. – MILLER, D. E. – HRABIK SAMAL, M. (eds.). *c. d.*, s. 77.

¹² JHERING, R. *Boj o právo*. Brno: Nákladem Fr. Karafiáta, 1875, s. 9, 14–15.

¹³ Ke konstruktivnímu přístupu a kompromisům Švehly viz např. ROKOSKÝ, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: ŠOUŠA, J. – MILLER, D. E. – HRABIK SAMAL, M. (eds.). *c. d.*, s. 82–83 nebo MILLER, D. E. *c. d.*, s. 18 a 217.

¹⁴ Algoritmické řízení společnosti je řízení založené na neustálém hodnocení každého jednotlivce ve společnosti, případně příslušníka vymezené množiny osob.

¹⁵ Teorie, podle níž je každý natolik jedinečný, že to přispívá k maximalizaci omezování interhumánních vazeb. K teorii společnosti singularit viz RECKWITZ, A. *Die Gesellschaft der Singularitäten Zum Strukturwandel der Moderne*. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2017.

¹⁶ Viz např. ROKOSKÝ, J. Antonín Švehla, státník ve službách demokracie. In: ŠOUŠA, J. – MILLER, D. E. – HRABIK SAMAL, M. (eds.). *c. d.*, s. 78 a 83.

1. Antonín Švehla ve výkonných státních funkcích, jeho vztah k právníkům a normotvorbě a stručný statistický přehled schválených zákonů a vládních nařízeních, na nichž se ve výkonných státních funkcích Antonín Švehla podílel

Identifikačním kritériem při časovém vymezení období, v rámci něhož byl proveden výběr zkoumaných legislativních diskuzí a osnov, je doba, ve které Antonín Švehla zastával vysoké státní výkonné funkce, resp. úřady. Antonín Švehla byl v Československu nejprve členem Národního výboru československého,¹⁷ a to od vzniku samostatného státu do 14. listopadu 1918 a dále zastával úřad prvního československého ministra vnitra od 14. listopadu 1918 do 15. září 1920. Po cca dvouleté pauze ve vládní a výkonné moci se Antonín Švehla stal předsedou československé vlády, kterým byl nejprve ve dvou vládních tzv. všenárodní koalice od 7. října 1922 do 18. března 1926 a posléze v tzv. panské koalici od 12. října 1926 do 1. února 1929.¹⁸

Zapomínat nelze ani skutečnost, že Antonín Švehla byl od vzniku Československa až do své smrti členem československého zákonodárného tělesa. Nejprve zasedal v Národním výboru, pak v Revolučním Národním shromáždění a nakonec i ve volených Národních shromážděních.¹⁹ Ovšem je potřeba doplnit, že v posledním volebním období od roku 1929 do roku 1933 byla sice jeho volba verifikována, ale nikdy nesložil poslanecký slib,²⁰ což mimo jiné vypovídá o jeho zhoršujícím se zdravotním stavu a tedy i o možnosti aktivně participovat na politických událostech. Když dne 12. prosince roku 1933 zemřel, bylo jeho zásluh vzpomenuáno 14. prosince 1933 na 308. schůzi Poslanecké sněmovny Národního shromáždění a v poslanecké funkci jej nahradila nepříliš aktivní Anna Mrskošová,²¹ která složila slib v lednu 1934.²² Přestože z hlediska stávajícího ústavního práva České republiky by nesložení slibu či nesložení slibu s výhradou znamenalo automaticky zánik mandátu, bylo živé právo I. Československé republiky plné různých zvláštností, kdy nikdo skutečnost, že Švehla byl i v takové situaci poslancem, nerozporoval.

Antonín Švehla kupříkladu v rámci své činnosti v Poslanecké sněmovně v Národním shromáždění v letech 1918–1920 jako člen vlády zodpověděl 130 interpelací, vystoupil

¹⁷ Tento orgán je třeba vzhledem ke znění zákona č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého vnímat jako ústřední orgán zahrnující nejen moc zákonodárnou, nýbrž i výkonnou a podle názoru tohoto článku i orgán, kterému byly do vzniku nejvyšších soudních orgánů a zároveň oddělení moci výkonné vznikem ústředních úřadů podřízeny rovněž soudy, jakožto orgány československého státu. Shodně Národní výbor za orgán moci výkonné i zákonodárné označil i Antonín Klimek. Viz KLIMEK, A. Počátky parlamentní demokracie v Československu. In: VALENTA, J. – VORÁČEK, E. – HARNA, J. (eds.). *c. d.*, s. 113.

K zákonu č. 11/1918 Sb. z. a n. a právním koncepcím v něm obsaženým podrobněji viz VOJÁČEK, L. *První československý zákon. Pokus o opožděný komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018.

¹⁸ Viz Kolektiv autorů. Antonín Švehla [online] [cit. 2023-06-10] Dostupné na: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Antonín_Švehla>.

¹⁹ Byl místopředsedou Národního výboru, posléze poslancem v Revolučním Národním shromáždění a poté v Národním shromáždění až do své smrti.

²⁰ Viz jmenný rejstřík parlamentářií Národního shromáždění. Autor neznámý [online] [cit. 2023-06-09] Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/sm.htm>>

²¹ Viz stenografické protokoly |Národního shromáždění. Autor neznámý [online] [cit. 2023-06-09] Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/308schuz/s308001.htm>>

²² Viz jmenný rejstřík parlamentářií Národního shromáždění. Autor neznámý [online] [cit. 2023-06-09] Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/rejstrik/jmenny/md.htm>>

s projevem k pozemkové reformě a vydal 8 prohlášení týkajících se např. důležitých událostí v životě mladé republiky jakými bylo obsazení Těšínska československým vojskem, vstup maďarské Rudé armády na Slovensko, protičeským násilnostem při volbách ve Vídni, nebezpečí německé intervence nebo návrhů volebních zákonů.²³ Ve volebním období 1920–1925, kdy byl v části tohoto období, když nezastával státní výkonnou funkci,²⁴ členem Stálého výboru, podal spolu s dalšími např. návrh zákona o stavebním ruchu,²⁵ je u něj přiřazena i rezoluce týkající se novelizace opatření Stálého výboru²⁶ o úhradě cen mlýnských výrobků z roku 1920²⁷ nebo vznesl 4 interpelace mj. o pokusu restaurace Habsburků v Maďarsku z roku 1921.²⁸ Ve volebních obdobích 1925–1933 přednášel Antonín Švehla především vládní programová prohlášení svých vlád.

Při své činnosti ve státních výkonných funkcích měl Antonín Švehla z podstaty věci co do činění s právem. Jako člověk vzešlý ze selského stavu měl Švehla osobně k právníkům vlažný vztah, považoval je za „akrobaty slova, kteří v právu hledají argumenty pro a proti“.²⁹ Ovšem na druhou stranu z titulu svých funkcí Švehla právo tvořil a rovněž je interpretoval, bylo mu užitečné i v jeho pozici představitele jedné z klíčových státotvorných stran 1. Československé republiky. Tato ambivalence vedla k tomu, že Antonín Švehla sice kritizoval přepjatý právní formalismus, ale právo, podobně jako církev, považoval za společensky užitečný a stabilizující prvek,³⁰ což byl ostatně dobrý výchozí bod pro podporu budování právního státu, tedy státu založeného na legálních panstvích. Ve vládním programovém prohlášení ze dne 24. října 1922 např. Antonín Švehla zdůrazňoval, aby byl právní řád budován v limitech ústavních zákonů a aby byly v rámci práva dodržovány principy demokracie.³¹ Ve vládním programovém prohlášení ze dne 18. prosince 1925 zase např. uvedl, že: „V moderní společnosti ... má veškeré občanstvo svrchovaný zájem na tom, aby ve státě zavládl pevný a trvalý právní řád, měnitelný pouze zákonnými akty

²³ Viz jmenný rejstřík parlamentářií Národního shromáždění. Autor neznámý [online] [cit. 2023-06-09] Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/rejstrik/jmenny/se.htm>>

²⁴ Neboť podle § 54 odst. 5 Ústavní listiny 1920 byla funkce ve Stálém výboru Národního shromáždění a ve vládě neslučitelná.

²⁵ Pod tiskem č. 1551.

²⁶ Výkonný orgán Národního shromáždění skládající se ze 24 členů (16 členů Poslanecké sněmovny a 8 členů Senátu), který měl významnou pozici v době od rozpuštění některé sněmovny nebo od uplynutí volebního období do sejítí sněmoven a taktéž po dobu mezi zasedáními sněmoven (to bylo sessiové) a který činil neodkladná opatření s mocí zákona dle § 54 Ústavní listiny.

²⁷ Opatření Stálého výboru Národního shromáždění č. 494/1920 Sb. z. a n., o úpravě cen mlýnských výrobků.

²⁸ K postojům československé politické reprezentace k restauračním pokusům Karla Habsbursko-Lotrinského v Maďarsku z poslední doby viz např. KRÄINER, J. *Postoj československé politické reprezentace k restauračním pokusům Karla Habsburského v Maďarsku*. Brno, 2010, bakalářská práce, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita v Brně, vedoucí práce: PhDr. Vladimír Černý, Ph.D. nebo TÓTH, A. *Československá diplomacie a první restaurační pokus Karla Habsburského* (26. březen – 5. duben 1921). *Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History*, 2002, roč. 88, č. 3, s. 343–370.

²⁹ KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). *Rozmluvy se Švehlou a o Švehlovi*, s. 203–204.

³⁰ KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). *Rozmluvy se Švehlou a o Švehlovi*, s. 204. Švehla sám vždy oponoval snahám o jakýsi kvazikulturní boj, které občas zaznívaly z řad národních socialistů, ale některé náznamy se objevovaly i v okruhu Hradu. Viz HAKL, J. *Švehla*, s. 3.

³¹ Programové prohlášení první Švehlovy vlády přednesené v dne 24. října 1922 viz HELEŠICOVÁ, V. – MACHATKOVÁ, R. (eds.). *Z protokolů schůzí 6. československé vlády (1. Švehlovi)*. 7. říjen 1922 – 9. prosinec 1925. *Edice vybraných pasáží*. Praha: Státní ústřední archiv, 1992, s. 11.

ve smyslu ústavy.³² Švehla nikdy nesklouzl k pohrdání právem a právníky, ale uznával za pozitivní dovednost schopnost právně vzdělaného úřednictva dávat formu právu a dobře provádět zákony, byť v tom osobně neviděl podstatu státnického umu.³³ V této souvislosti zdůrazňoval i dostatečné hmotné zajištění činnosti personálního substrátu státní správy. Přiměřené hmotné zaopatření úředníků mělo být nástrojem zvýšení kvality, ale i nestrannosti a spravedlivého fungování byrokratického aparátu.³⁴ Podle Antonína Švehly, aby byla zajištěna důvěra v úřednictvo, mělo by být dobře placeno.³⁵

Byli to často právě Švehlovi podřízení pracovníci Národního výboru, kanceláře ministerstva vnitra či ministerské rady s právnickým vzděláním, jež formulovali osnovy právních předpisů a reflektovali do konkrétních stanovisek, vyjádření a dalších textů postuláty, jež Antonín Švehla v pozici svého úřadu zastával a které se snoubily v rámci tehdejšího tzv. státu stran úzce spjatého se stranictvím s postoji politické strany, která příslušné ministerstvo ovládala. Nelze ale zapomínat, že vzhledem k silné byrokratizaci státní správy, jejíž reflexí byla mj. ve služebním právu tzv. služební pragmatika,³⁶ vyjádření státních úředníků k projektům, osnovám či návrhům zákonů též odrážela důraz na dodržení různých podzákonných právních předpisů, usnesení a administrativních pokynů a opatření a zprostředkovaně též na kontinuitu takových podzákonných norem, správních ad. aktů. V rámci tehdejšího dobového připomínkového řízení a diskuzí o legislativních otázkách ve vládě se lze vedle politických vlivů nejčastěji setkat právě s ohledy na:³⁷ a) normy platného práva, dále b) na hospodárnost z hlediska finanční nákladnosti, c) na státní zájmy, d) na udržení pořádku, bezpečnosti a pokoje, e) v případě sociálních a ekonomických otázek rovněž s určitými ohledy na zájmy především příslušných podnikatelských kruhů.

Předpisů, které v uvedených normotvorných procesech Antonínu Švehlovi, jakožto nositeli státní výkonné funkce, prošly rukama, nebylo málo. Jak vyplývá ze Sbírký zákonů a nařízení, v době kdy byl Antonín Švehla členem Národního výboru československého a ministrem vnitra se platnými publikací v tomto publikačním zdroji právních předpisů Republiky československé stalo celkem: v roce 1918 103 zákonů, nařízení, vyhlášek a úmluv, v roce 1919 675 zákonů, nařízení, vyhlášek a úmluv, v roce 1920 512 zákonů, nařízení, vyhlášek a úmluv, z nichž většinu Antonín Švehla vlastní rukou podepsal.³⁸

³² Programové prohlášení 2. Švehlovy vlády přednesené v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění dne 18. prosince 1925 viz MACHATKOVÁ, R. (ed.). *Z protokolů schůzí 7. československé vlády 9. 2. 1925 – 18. 3. 1926. Edice vybraných pasáží*. Praha: Státní ústřední archiv, 1993, s. 12.

³³ KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). *Rozmluvy se Švehlou a o Švehlovi*, s. 134.

³⁴ O spravedlnosti a nestrannosti při aplikaci práva Švehla psal např. v Memorandu Ministerstva vnitra úřadům v českých zemích ze dne 30. prosince 1918. Viz MILLER, D. E. c. d., s. 66–67.

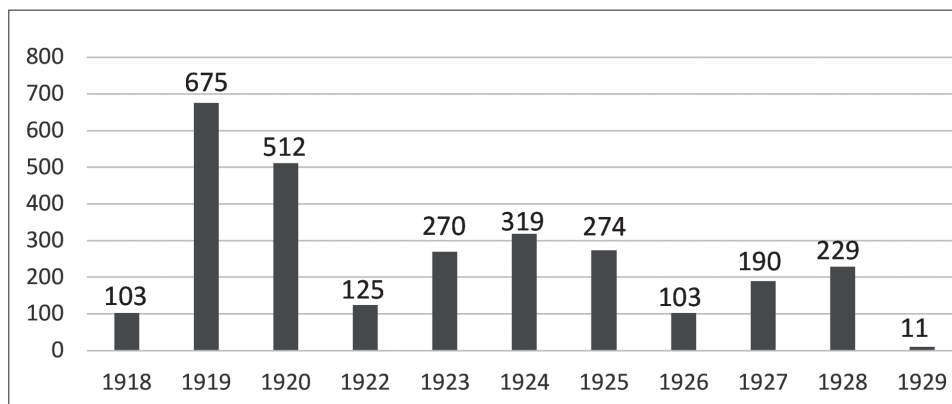
³⁵ KUBŮ, E. – ŠOUŠA, J. (eds.). *Rozmluvy se Švehlou a o Švehlovi*, s. 138.

³⁶ Zákon č. 15/1914 ř. z., o služebním poměru státních úředníků a státních sluhů (služební pragmatika).

³⁷ V předmětném období, kdy Švehla fungoval v soukolí výkonné moci.

³⁸ Nepodepsal ty zákony, které byly přijaty před jeho nástupem do funkce, ale publikovány až poté – např. právní předpisy č. 290–295/1922 Sb. z. a n., právní předpisy č. 185–196/1926 Sb. z. a n., některé zákony, u nichž to bylo dáno zřejmě jeho absencí, což je vidět z částek zákonů, také většinu předpisů v září 1920 a v lednu 1929, kdy zřejmě již počítal s tím, že skončí, příkladmo např. zákon č. 35/1918 Sb. z. a n., o osobní nedotknutelnosti (imunitě) členů Národního shromáždění, právní předpisy č. 42–50/1918 Sb. z. a n. publikované v částce VII ze dne 28. 11. 1918, právní předpisy č. 52–55/1918 Sb. z. a n. publikované v částce VIII ze dne 4. 12. 1918, oborová nařízení příslušných ministerstev, např. nařízení úřadu pro zásobování lidu č. 41/1918 Sb. z. a n., nařízení ministra financí č. 7/1919 Sb. z. a n., nařízení ministra sociální péče č. 11/1919 Sb. z. a n., nařízení ministra s plnou mocí pro Slovensko č. 12/1919 Sb. z. a n., právní předpisy

V době předsednictví Švehly ve vládě se platnými stalo celkem: v roce 1922 125, v roce 1923 270, v roce 1924 319, v roce 1925 274, v roce 1926 103, v roce 1927 190, v roce 1928 229 a v roce 1929 11 zákonů, nařízení, vyhlášek a úmluv.

Údaje v tabulce vycházejí ze Sbirky zákonů a nařízení z let 1928–1929 a reflektují počet publikovaných zákonů, nařízení a úmluv z doby, kdy Antonín Švehla zastával výkonnou státní funkci.

Dohromady tedy byl Antonín Švehla odpovědný ze své pozice v rámci exekutivy za navržení či připomínkování cca 2800 právních předpisů. Jde samozřejmě o přibližné číslo určené na základě formálního kritéria. Po odečtení předpisů vydaných v této době, ale přijatých ještě před nástupem Švehly do funkce a předpisů čistě odvětvových, které neprocházely připomínkovým řízením, to bude o něco méně, přesto jde o velmi úctyhodný počet, který, i přes vědomí, že většina čistě právnícké práce byla odvedena právníckým aparátem ministerstva vnitra, resp. kanceláře ministerské rady, na základě empirické aritmetiky ukazuje, že obecně konstatování o významu Švehly pro meziválečný československý stát, jeho správu a právní řád je zcela namístě a rovněž jde o ukázkou velké pracovitosti Antonína Švehly. Právě tato pracovitost jej nakonec dostihla v podobě opakujících se a dlouhodobých zdravotních obtíží.

Současně tento přehled ukazuje trendy v zákonodárné činnosti po vzniku Československa, kdy zvláště normotvorba v letech 1919–1920 směřovala k vytvoření základního právního rámce nového státu, a dokonce se v těchto letech zdálo, že materiální převzetí a dualismus právního řádu budou skutečně dočasné, jak by vyplývalo z gramatického výkladu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n.

č. 17–23 v částce V. ze dne 15. ledna 1919, nařízení ministra s plnou mocí pro Slovensko č. 45/1919 Sb. z. a n. nebo vyhláška II. ministerstva financí č. 495/1920 Sb. z. a n. nebo vyhlášku ministra vnitra č. 299/1922 Sb. z. a n. nebo vyhlášku ministerstva financí v dohodě s ministerstvem průmyslu, obchodu a živností č. 2/1929 Sb. z. a n., nebo např. zákon č. 1/1920 Sb. z. a n., novelizující trestní řády (zákon č. 119/1873 ř. z., resp. zák. článek XXX z roku 1896.

2. Vybrané pozapomenuté diskuse, osnovy a návrhy realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů z doby, kdy byl Švehla členem zákonodárné, vládní a výkonné moci

Nyní se soustředíme na několik konkrétních vybraných diskuzí, osnov a návrhů realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů, k nimž došlo v době, kdy Antonín Švehla aktivně zastával některé z míst, náležejících do vládní a výkonné moci a na nichž se tedy bezpochyby podílel. Jde o diskuze, osnovy a návrhy, jež zůstaly poněkud stranou zájmu badatelů o právní dějiny, právo, obecnou historii či o Antonína Švehlu jako osobnost. Některé z těchto projektů se realizovaly a byly promítnuty do podoby schválených zákonů a nařízení. Jiné diskuze se však nedostaly ani stádia osnovy, nicméně rovněž jejich množina představuje významný posun ve znalostech o právních idejích té doby a současně v některých případech i by mohla vést k inovaci poznatků koncepčních přístupů k právnímu řádu.

První pozapomenuté diskuze a osnovy zákonodárných projektů, jež je zajímavé zmínit, se týkají sociálního zákonodárství a současně specifického legislativního postupu ze začátku 1. ČSR, který není příliš znám. Jak již vyplynulo z výše psaného (viz tabulka), probíhala nejhorečnější normotvorná aktivita v meziválečném Československu v době, kdy Antonín Švehla zastával státní výkonné funkce, mezi lety 1919 a 1920. Týkaly se právě i otázek pracovního práva a práva sociálního zabezpečení. Ale i v pozdějších letech probíhaly významné normotvorné aktivity, a to i v oblasti sociálního zákonodárství.³⁹ Z hlediska specifík zákonodárného procesu pak lze uvést, že ve 20. letech 20. století je možné se kromě vlastní zákonodárné aktivity vlády a poslanců setkat rovněž s praxí, kdy některé zákonodárné těleso přijímalo rezoluce, které vyzývaly ministerskou radu, aby přijala legislativu v určitých oblastech, jež zastupitelský sbor považoval za relevantní.

Byla to horní komora Národního shromáždění Československé republiky – Senát, který přes tehdejší nedostatky z hlediska jeho složení, jež bylo velmi analogické Poslanecké sněmovně,⁴⁰ opakovaně vládu vyzval k přijetí určité legislativy. Jedna z těchto senátních rezolucí, konkrétně rezoluce ze dne 13. července 1922, vyzvala vládu, aby vytvořila návrh zákoníku práce. Tato informace zcela zapadla a koncepce zvláštního, samostatného kodexu pracovního práva v českých zemích, stejně jako příprava takového zákoníku práce bývá dnešní vědou spojována až s rokem 1965 a obdobím dominance Komunistické strany Československa.

Z hlediska konceptualizace právního řádu je vhodné zmínit skutečnost, že v současnosti v České republice občas zaznívají v odborné i laické rovině názory, které pracovní právo zařazují čistě do občanského práva, a to mj. s odkazem na Všeobecný občanský zákoník rakouský (ABGB) a právě také v návaznosti na tvrzení, že oddělení pracovního práva od

³⁹ Přesto lze souhlasit s Jaroslavem Valentou, že právě polovičatá a nedokončená řešení, rovněž v oblasti legislativní a správní, týkající se hospodářsko-sociálních poměrů pak v souvislosti s následky hospodářské krize výrazně udržení liberální demokracie v Československu ohrožovala. Viz VALENTA, J. Čtyři nástupnické státy a osudy jejich demokracie. In: VALENTA, J. – VORÁČEK, E. – HARNA, J. (eds.). *c. d.*, s. 229.

⁴⁰ Lišil se počet členů, hranice aktivního a pasivního volebního práva a délka funkčního období komor. Viz § 13–16 Ústavní listiny. Co se týče funkčního období však byly volby do Senátu obvykle vyhlašovány předčasně, aby se temporálně překrývaly s volbami do Poslanecké sněmovně. Důvod byl prostý, totiž snaha snížit náklady na volby.

práva občanského byl až „komunistický vynález“.⁴¹ Je však potřeba říci, že takové teze neodpovídají skutečnosti historické právní úpravy a bez dalšího ani dobovému právnímu myšlení. Za prvé proto, že některé otázky pracovního práva byly v období Rakousko-Uherska a zčásti i meziválečného Československa regulovány naopak veřejnoprávními normami (např. šlo o pracovní a čelední knížky, na jejichž zrušení měl i Antonín Švehla svůj podíl, neboť k němu došlo v době, kdy stál Antonín Švehla v důležité exekutivní funkci, konkrétně byl ministrem vnitra a právě jeho ministerstvo mělo na zrušení knížek významný podíl, viz níže v textu). Za druhé také proto, že již od konce 19. století zaznívaly v rámci jurisprudence hlasy opačné, které upozorňovaly na specifika pracovního práva a toto, dnes svébytné, do soukromého práva obvykle řazené, právní odvětví v některých případech zařazovaly do širší množiny tzv. dělnického nebo sociálního práva. Mezi významné právní civilisty, kteří vnímali odlišnosti pracovněprávní problematiky od občanského práva, náležel např. Emanuel Tilsch,⁴² který zdůrazňoval vliv hospodářských poměrů na právní řád. V rámci takových myšlenkových koncepčních trendů lze vnímat právě i uvedenou rezoluci Senátu Národního shromáždění.

Senát Národního shromáždění na své 126. schůzi konané dne 13. července 1922 projednával doporučující zprávu ústavně právního výboru a sociálně politického výboru (tisk 1438) o usnesení Poslanecké sněmovny (tisk 1405) o vládním návrhu zákona,⁴³ kterým se všeobecně upravují právní poměry mezi zaměstnavateli a zaměstnanci na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.⁴⁴ Protože není prostor se zde podrobněji zmíněným pracovněprávním předpisem, který byl přijat jakožto zákon č. 244/1922 Sb. z. a n., zabývat,⁴⁵ lze konstatovat, že v zákoně byla obsažena ustanovení o služební smlouvě, o nároku na mzdu, o zániku nároků zaměstnanců, povinnostech zaměstnavatele, skončení služebního poměru, výpovědních dobách, o předčasném skončení pracovního poměru, o hledání nové služby a o vysvědčení, přičemž některá ustanovení tohoto zákona byla ze zákona (*ex lege*) kogentní.⁴⁶ Lze tudíž vnímat jistou analogii nejen s ABGB, ale i s pozdějším vývojem pracovněprávních předpisů.

Každopádně Senát v souvislosti s projednávaným návrhem právního předpisu přijal na návrh právě ústavněprávního výboru rezoluci, kterou vyzval československou vládu, aby předložila osnovu zákona, který by zcela jednotně řešil právní poměr mezi zaměstnanci

⁴¹ Všeobecný občanský zákoník rakouský byl uvedený uvozovacím patentem č. 946/1811 Sb. zákonů justičních. Dále v textu jen jako ABGB.

⁴² Viz blíže k němu např. HORÁK, O. Emanuel Tilsch – učitel a vědec. In: TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. IX–XVI.

⁴³ Text zprávy obou výborů je uveden jako tisk č. 1438 v senátních tiscích z roku 1920–1925 viz Autor neznámý. Tisky Senátu NS RČS [online] [cit. 2023-06-06] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1438_00.htm>.

⁴⁴ Viz Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 59404 zpráva na vědomí a další opatření prezidia ministerské rady pro ministerstvo vnitra, ministerstvo obchodu a ministerstvo zemědělství na vědomí a pro ministerstvo spravedlnosti, sociální péče a pro sjednocení zákonodárství a veřejné správy k dalšímu opatření.

⁴⁵ Text osnovy je uveden jako tisk č. 1405 v senátních tiscích z roku 1920–1925 viz Autor neznámý. Tisky Senátu NS RČS [online] [cit. 2023-06-06] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1405_00.htm>.

⁴⁶ Viz např. ustanovení § 25 zákona č. 244/1922 Sb. z. a n.: „Práva zamestnanca, ktoré vyplývajú z ustanovení § 4 odst. 3., § 6–15, § 17, § 19–24 nemôžu byť slúžobnou smlouvou ani zrušené ani obmedzené.“

a zaměstnavateli, a to pro celou Československou republiku.⁴⁷ Uvedená rezoluce byla pionýrským počinem nejen vzhledem k požadavku unifikace pracovní právní úpravy na celém území státu a tedy odbourání česko-slovenského, resp. podkarpatoruského dualismu, ale především vzhledem k požadavku sjednocení pracovního práva pro všechny zaměstnance, a do jediného kodexu. Tento zákoník byl při samotných diskuzích o jeho projektu nazýván jako Kodex práce nebo Zákoník práce. Pro zajímavost lze ještě doplnit, že Senát NS RČS na stejné schůzi při projednávání návrhu zákona, jímž se mění některé zákony o služebních poměrech učitelstva veřejných škol obecných a občanských (tisk 1375 Senátu a 3724 Poslanecké sněmovny) přijal analogickou rezoluci,⁴⁸ kterou vyzval vládu k přijetí zákona jednotně upravujícího vzdělávání veškerého učitelstva.⁴⁹

Prezidium ministerské rady ještě dne 28. července 1922 rozeslalo předmětnou rezoluci Senátu na ministerstvo vnitra, ministerstvo obchodu a ministerstvo zemědělství na vědomí a dále na ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo sociální péče a na ministerstvo pro sjednocení zákonodárství a veřejné správy (tzn. ministerstvo unifikací) k dalšímu opatření. K rezoluci se postupně vyjádřila jednotlivá ministerstva, a to nejen ministerstva, jež měla být v uvedené věci aktivně činná, ale i ona, kterým byla rezoluce dána na vědomí. Konkrétně se vyjadřovalo ministerstvo obchodu, ministerstvo sociální péče, ministerstvo zemědělství, ministerstvo unifikací a ministerstvo spravedlnosti. Dva poslední jmenované ústřední úřady nadto dokonce opakovaně. Klíčovým pro celkové vyústění záležitosti a její řešení se přitom nakonec ukázalo stanovisko ministerstva spravedlnosti ze dne 7. srpna 1922, k němuž se přihlásila rovněž ministerstva obchodu a zemědělství.⁵⁰ Názor uvedených tří ministerstev lze shrnout tak, že právní poměry zaměstnanců a zaměstnavatelů se od sebe vzhledem k povaze podniku, zaměstnání a pracovních výkonů natolik liší, že je není nelze vtěsnat do jednotného zákoníku práce, který by údajně znamenal zbytečnou nivelizaci⁵¹ a jednotná úprava by byla fakticky nemožná a neúčelná.⁵² Uvedená stanoviska rovněž upozornila na potřebu konsolidace poměrů a smírné řešení sporu mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, což by podle názorů řečených ministerstev radikální právní novoty, za jaké byla považována i kodifikace Zákoníku práce, mohly údajně narušit. Upřednostněno mělo být proto podle uvedených stanovisek dílčí, jednodušší a již připravené řešení, např. osnova dílčí novelizace právní úpravy o obchodních pomocnících a učních.⁵³

Z hlediska komparativní právní historie je zajímavé, že stejně jako při odmítnutí kodifikace tereziánského civilního zákoníku právní úřady nyní použily totožnou dílčí

⁴⁷ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 59404, zpráva na vědomí a další opatření prezidia ministerské rady pro ministerstvo vnitra, ministerstvo obchodu a ministerstvo zemědělství.

⁴⁸ viz Autor neznámý. Tisky Senátu NS RČS [online] [cit. 2023-06-06] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1375_00.htm>.

⁴⁹ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/39, ka. 32, č.j. 63160/1922 zpráva prezidia ministerské rady.

⁵⁰ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 230 shrnutí ministerstva spravedlnosti ze dne 22. 12. 1922.

⁵¹ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka.32, č.j. 75163 stanovisko ministerstva obchodu ze dne 27. 9. 1922.

⁵² Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 79740 stanovisko ministerstva zemědělství ze dne 2. 10. 1922.

⁵³ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 75163 stanovisko ministerstva obchodu ze dne 27. 9. 1922.

argumentaci,⁵⁴ totiž úvahu, že postupné dílčí regulace by mohly ukázat, co se osvědčí a tím by se eventuálně mohly stát podkladem pro případnou budoucí kodifikaci.⁵⁵ Rozdíl spočíval v tom, že u kritiky civilního kodexu 18. století se jednalo o odpor v převažující míře z řad justice a odkaz na preferenci dílčí úpravy se týkal regulace místní (regionální), v případě diskutovaného československého pracovního kodexu ze 20. století uvedené připomínky vzešly ze sféry administrativy a odkaz na upřednostnění dílčí úpravy se týkal regulace dílčí věcné problematiky. Jak vyplývá z archivních dokumentů, názory byly poněkud odchylné, všechna stanoviska se bohužel nedochovala. Ministerstva unifikací a sociální péče byla více otevřena kodifikaci zákoníku práce, možná i proto, že v oné době v jejich čele stáli sociální demokraté, oproti prvním třem zmíněným ministerstvům, v jejichž čele stáli lidovci, agrárníci a národní demokraté, tedy tzv. panské strany.

Každopádně diskuze nad rezolucí a případným zákonodárným projektem probíhala ještě v době, kdy v čele státu došlo ke střídání strážní a předsedou vlády se stal právě Antonín Švehla, mistr politického kompromisu a konsenzu.⁵⁶ Diskuze o otázce byla v zásadě ukončena na konci prosince roku 1922, když přes jisté odchylky, např. ohledně legislativní proveditelnosti zákoníku práce, se představitelé zúčastněných ministerstev v podstatě shodli na tom, že doba není pro pokračování přípravných prací na jednotné úpravě práv a povinností zaměstnanců a zaměstnavatelů zralá. Vláda se proto zatím měla omezit na nejnaléhavější zákonodárné úkoly v pracovněprávním odvětví, a to především na projednání a dotvoření osnovy zákona o obchodních pomocnících, která již byla připravena. Dílčí regulace měly naznačit, zda lze jednotnou kodifikaci pracovního práva provést a mohly se stát eventuálními podklady pro takovou kodifikaci. Toto řešení navíc umožnilo neřešit kompetenční spory, jež ohledně případné přípravy zákoníku práce vznikly mezi ministerstvy sociální péče, unifikací a spravedlnosti.⁵⁷ Zvláště poslední utilitární argument, stejně jako odkaz na potřeby doby a drobné aktuální práce zní velmi nápadně jako argumenty, které v diskuzích používal nezřídka Antonín Švehla. Právě on vahou své osobnosti i svým typickým přístupem mohl napomoci tomu, že byla otázka, jež téměř 6 měsíců zaměstnávala vládu a vyvolávala zjevně neshody mezi koaličními stranami, kompromisně vyřešena. Jednalo se takřkajíc o koaliční utilitarismus.⁵⁸ Přestože ještě ve vládním programovém prohlášení ze dne 18. prosince 1925 Antonín Švehla jako předseda vlády prohlásil, že vláda zamýšlí zákoník práce vytvořit,⁵⁹ nakonec se tak nestalo. Československý právní řád si v důsledku toho musel počkat dalších 43 let na komplexní kodifikaci pracovního práva a tvůrcem prvního odvětvového zákoníku nakonec nebyl stát, ale odbory.

Možná i na základě vlastních poznatků z předválečného působení ve funkcích Úrazové pojišťovny dělnické pro Království české se sám Švehla ostatně ke svému podílu na vytvoření kompromisní podoby sociálního zákonodárství a k jeho podobě v období

⁵⁴ Tereziánským civilním zákoníkem je míněn tzv. *Kodex Theresianus universalis*.

⁵⁵ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 75163 stanovisko ministerstva obchodu ze dne 27. 9. 1922.

⁵⁶ MILLER, D. E. c. d., s. 18.

⁵⁷ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura 1918–1944, inv.č. 110, sign. 1/80/36, ka. 32, č.j. 230 shrnutí ministerstva spravedlnosti ze dne 22. 12. 1922.

⁵⁸ Viz MILLER, D. E. c. d., s. 223

⁵⁹ Programové prohlášení 2. Švehlovy vlády přednesené v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění dne 18. prosince 1925 viz MACHATKOVÁ, R. (ed.). *Z protokolů schůzí 7. československé vlády 9. 12. 1925 – 18. 3. 1926. Edice vybraných pasáží*. Praha: Státní ústřední archiv, 1993, s. 21.

tzv. 1. Československé republiky hlásil,⁶⁰ což vyplývá např. z programového prohlášení 2. Švehlovy vlády,⁶¹ z Paměti jeho významného spolupracovníka Karla Mečříře i z dalších zdrojů.⁶² Byl to mj. Antonín Švehla, kdo se zasadil o to, aby státním zaměstnancům byly opakovaně vypláceny mimořádné drahotní přídatky a peněžité výpomoci anebo zvýšeno odpočivné vysloužilých osob.⁶³ V oblasti sociálního zabezpečení Antonín Švehla zejména chválil systém pojištění podle zákona č. 221/1924 Sb. z. a n.⁶⁴ Dochovány jsou např. informace, že za jeho vlády byla v letech 1926–1927 připravována nová úprava hornického pojištění, která se z novely pojištění u bratských pokladen pozvolna v rámci diskuzí transformovala do ambiciózního projektu, jehož cílem nebylo nic menšího než včlenit bratské poklady do soustavy sociálního pojištění právě podle uvedeného zákona z roku 1924.⁶⁵ Ani tato velmi zásadní reforma sociálního zabezpečení se však nakonec neuskutečnila. Lze předpokládat, že i v tomto případě šlo o oběť na oltář koaličního konsensu a zachování v zásadě statusu quo, neboť právě zákulisní vyjednávání a osobní dohody Antonín Švehla upřednostňoval jako metodu vládní práce.⁶⁶

Jak vypadalo sjednávání takových „zákonodárných“ kompromisů v odvětví pracovního práva a práva sociálního zabezpečení, napovídá diskuze o osnově zákona z dílny ministerstva sociální péče z roku 1920, který není dnes známý a který směřoval ke stanovení zákonných limitů pro případy omezení či zastavení výroby ze strany zaměstnavatelů. Podle této osnovy by zaměstnavatelé v případě tzv. výluky, tedy omezení či zastavení výroby, sice tento krok mohli učinit, ovšem zaměstnavatelé s dvaceti a více zaměstnanci by se v takovém případě museli dohodnout se závodním výborem.⁶⁷ Pokud by se zaměstnavatelé se zástupci zaměstnanců nedomluvili, mělo proběhnout tzv. dohádovací řízení před tříčlennou, v podstatě tripartitní komisí *ad hoc* svolanou živnostenským inspektorem. Jestliže by nakonec k omezení provozu podniku došlo, musel by vlastník průmyslového, obchodního nebo hornického podniku propuštěným zaměstnancům ze svého podniku vyplácet podporu v nezaměstnanosti ze svých prostředků, s tím, že stát by doplňoval pouze příspěvek k takové podpoře.⁶⁸

Ministerstvo vnitra vedené Antonínem Švehlou tehdy navrhlo jako variantu řešit nezaměstnanost způsobovanou omezením či zastavením výroby zaměstnavatelem státními ingerencemi přímo do podnikatelské činnosti, totiž stanovením cen výrobků, které by snížily marže podniků a v krajních případech dokonce mělo přijít na řadu uvalení nucené

⁶⁰ MILLER, D. E. *c. d.*, s. 49.

⁶¹ Programové prohlášení 2. Švehlovy vlády přednesené v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění dne 18. prosince 1925 viz MACHATKOVÁ, R. (ed.). *Z protokolů schůzí 7. československé vlády 9. 12. 1925 – 18. 3. 1926. Edice vybraných pasáží*. Praha: Státní ústřední archiv, 1993, s. 11.

⁶² Viz např. HAKL, J. *Švehla*, s. 3.

⁶³ *Tamtéž*, s. 12–13.

⁶⁴ Zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.

⁶⁵ Viz Národní archiv, 1082 Předsednictvo ministerské rady 1918–1945, inv.č. 2296, sign. 401, ka. 1871, věc 401/406/3, č.j. 15737 dokument o projednávání a diskuzích z 9. 11. 1927, č.j. 15175/1927 osnova z 12. 7. 1927, č.j. 14259/1927 vyjádření ministerstva železnic, č.j. 18190 z protokolu ministerské rady z 11. 11. 1926 ad.

⁶⁶ MILLER, D. E. *c. d.*, s. 27 a 223.

⁶⁷ Viz Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 1109, sign. 1/92/22, ka. 57, č.j. 53583/1920 první osnova zákona a vyjádření ministerstva vnitra k ní.

⁶⁸ § 1–3 návrhu.

státní správy příslušných podniků.⁶⁹ Takto radikální řešení se však nakonec neprosadilo. Je otázkou nakolik byl Antonín Švehla s takovým řešením svého rezortu ztotožněn, když na druhou stranu by těžko mohlo být řešení navrženo, aniž by jej Švehla jako rezortní ministr aproboval. Podle autora tohoto článku se nabízí spíše domněnka, že šlo o určitou formu taktiky v rámci vyjednávání v připomínkovém řízení, protože tak razantní řešení se Švehlovi obvyklému přístupu k řešení problémů příliš nepodobá.

Konečné znění osnovy zmíněného předpisu bylo předloženo na schůzi ministerské rady dne 13. září 1920, tedy až poté, co Antonín Švehla skončil v ministerské funkci. Podle konečné verze osnovy se měl zaměstnavatel dohodnout se závodním výborem a důvěrníky zaměstnanců, s tím, že se měl prvotně snažit alespoň částečně provoz zachovat.⁷⁰ Při neshodě zaměstnavatele a jeho zaměstnanců měl být zachován model dohodovacího řízení před tříčlennou komisí. Opět i zde měl hradit podporu v nezaměstnanosti bývalý zaměstnavatel s tím, že okresní politický úřad mohl rozhodnout o výjimce, kdy by tato povinnost přešla na stát. V rámci dalšího vyjednávání byla dořešena otázka, zda má bývalý zaměstnavatel posléze nárok na úhradu nákladů vzniklých poskytováním uvedených podpor od státu, a to tak, že „regresní“ nárok zaměstnavateli vůči státu vznikal v případě, pokud podpory svým propuštěným zaměstnancům poskytoval v plné zákonem stanovené výši. Pokud by ovšem plnění ze strany zaměstnavatele bylo jen částečné, nárok na úhradu nákladů by mu nevznikl, protože neúplná částka podpor byla v takovém případě vyhodnocena jako dobrovolný přídavek ke státní podpoře v nezaměstnanosti, kterou by v takovém případě hradil v plné výši stát.⁷¹ Nicméně ani tato osnova nakonec do podoby platného právního předpisu neprošla. Přestože byla osnova obdobného právního předpisu, tentokrát s právní silou nařízení, předložena do ministerské rady i o dva roky později a byla diskutována na 4. schůzi první Švehlovy vlády dne 21. října 1922, pro odpor národně demokratických ministrů obchodu (Novák) a financí (Rašín)⁷² ani tehdy v rámci koaličního kompromisu neprošla.⁷³ Závěrem diskuze v roce 1922 bylo stanovisko, aby byly ve věci aktivnější okresní politické správy a ministerstvo sociální péče, ministerstvo vnitra a ministerstvo obchodu byly pověřeny vytvořit pokyny pro živnostenské inspektoráty ke zjištění příčin, proč byla výroba zastavena.⁷⁴

Pracovního práva se týkalo i již výše v textu zmíněné zrušení pracovních a čeledních knížek,⁷⁵ ke kterémuž kroku došlo na základě zákona č. 571/1919 Sb. z. a n. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi byly pracovní a čelední knížky odstraněny až později. Stalo se tak zákonem č. 259/1924 Sb. z. a n., živnostenským zákonem pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi, ovšem pouze pro živnostenské zaměstnance, nicméně pracovní a čelední

⁶⁹ Viz Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 1109, sign. 1/92/22, ka. 57, č.j. 53583/1920 první osnova zákona a vyjádření ministerstva vnitra k ní.

⁷⁰ Viz Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 1109, sign. 1/92/22, ka. 57, č.j. 56050/1920 druhá osnova zákona.

⁷¹ Viz Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 1109, sign. 1/92/22, ka. 57, č.j. 58892.

⁷² HELEŠICOVÁ, V. – MACHATKOVÁ, R. (eds.). *Z protokolů schůzí 6. československé vlády (I. Švehlovy). 7. říjen 1922 – 9. prosinec 1925. Edice vybraných pasáží*, s. 3.

⁷³ Na okraj je možné uvést, že tato diskuze proběhla necelé čtyři měsíce před Rašínovou násilnou smrtí.

⁷⁴ HELEŠICOVÁ, V. – MACHATKOVÁ, R. (eds.). *Z protokolů schůzí 6. československé vlády (I. Švehlovy). 7. říjen 1922 – 9. prosinec 1925. Edice vybraných pasáží*, s. 41.

⁷⁵ Viz např. § 79 patentu č. 227/1859 ř. z., živnostenského řádu.

knížky v oblastech, kde platilo bývalé uherské právo, zůstaly zachovány např. v zemědělství,⁷⁶ což byl další z projevů právního dualismu a přežitků právní roztržičnosti, typické pro československý právní řád do právníkové dvouletky. Důvodem zrušení pracovních a čeledních knížek byl politický tlak veřejnosti, kdy byly pracovní a čelední knížky obecně pokládány za kontrolní a perzekuční nástroj zejména proti organizovanému dělnictvu, protože tyto dokumenty měly veřejnoprávní charakter, aprobovaly *curriculum vitae* zaměstnance ze strany státu, měly svůj význam ohledně bezpečnosti, veřejné mravnosti a evidence obyvatel a jejich padělání bylo proto také trestně stíháno.⁷⁷

Pracovní a čelední knížky mohly fungovat jako průkaz totožnosti zejm. migrujícího obyvatelstva, nahrazující tak jiné legitimační doklady.⁷⁸ Občanská legitimace zavedená v první republice nařízením vlády č. 481/1919 Sb. z. a n. nebyla obligatorní⁷⁹ a z pohledu ministerstva vnitra byla za problematickou považována absence údaje o zaměstnání v občanském průkazu,⁸⁰ protože to ztěžovalo prověření při podezření osoby z tuláctví a jeho případné zařazení do donucovací pracovny, vyhoštění a postřkem dopravení do domovské obce.⁸¹ Pracovní a čelední knížky tak měly dalekosáhlé důsledky a jejich existence vedla k diskuzím ohledně veřejnoprávní či soukromoprávní povahy pracovního poměru. Současně toto zrušení pracovních a čeledních knížek znamenalo zrušení povinnosti zaměstnavatelů požadovat jejich předložení při nástupu do zaměstnání, což s sebou přinášelo zvýšení administrativní zátěže a současně zpracování většího množství osobních údajů zaměstnanců ze strany zaměstnavatelů, když zaměstnavatelé museli od uchazečů nastupujících do zaměstnání požadovat náhradní dokumenty (občanský průkaz, rodný list, domovský list).⁸²

Byl to právě Antonín Švehla, který se jako ministr vnitra a posléze ministerský předseda podílel na zrušení (byť neúplném) tohoto právního institutu v československém právního řádu. Hlavním důvodem zrušení pracovních a čeledních knížek, vyplývajícím z interních diskuzí v rámci ministerstev, byl politický kompromis. Tento důvod byl ovšem doprovázen rovněž dvěma právními argumenty, totiž jednak a) odkazem na porušení rovnosti před zákonem při vyšších legálních povinnostech pro určité skupiny osob – zaměstnanců a dále b) teoretickoprávním argumentem, totiž zdůrazněním soukromoprávního charakteru pracovního poměru, který byl existencí a rovněž praxí pracovních a čeledních knížek nabouráván, což přiznali v rámci diskuzí i tehdejší odborníci.⁸³ Z výše uvedených příčin

⁷⁶ Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 4229/1926, stanovisko ministerstva vnitra.

⁷⁷ Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 4229/1926, stanovisko ministerstva vnitra a č.j. 94021/1926 dokument zemědělství ze dne 10. 12. 1926.

⁷⁸ Viz § 2 vyhlášky zahraničí, vnitra, obchodu, policie a války o stávajících účinných pasově policejních předpisech.

⁷⁹ Nařízení vlády č. 481/1919 Sb. z. a n., kterým se zavádějí všeobecné občanské legitimace.

⁸⁰ Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 4229/1926 a č.j. 47754/1926, stanoviska ministerstva vnitra.

⁸¹ Viz § 1 zákona č. 89/1885 ř. z., jímžto se vydávají trestní ustanovení o tom, kdo v donucovacích pracovnách nebo polepšovacích ústavech držen býti může a dále § 1 a 2 zákona č. 88/1871 ř. z., jímžto se pořádá policejní vyhošťování nebo honění postřkem.

⁸² Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 94021/1926 dokument zemědělství ze dne 10. 12. 1926.

⁸³ Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 4229/1926, stanovisko ministerstva vnitra a č.j. 94021/1926 dokument ministerstva spravedlnosti.

také nebylo za vlády Antonína Švehly vyhověno snahám o opětovné zavedení pracovních knížek a o přijetí jejich jednotné úpravy pro celém teritorium Československé republiky a pro všechny zaměstnance, přestože např. český odbor Zemědělské rady dne 2. ledna 1924 navrhol, aby byla zavedena nová evidence tzv. pracovních vlastností zaměstnance.⁸⁴ K dalším diskuzím v tomto směru došlo v roce 1926, a to poté, co Švehlu vystřídal v čele československé vlády jeho stranický kolega František Udržal.⁸⁵ Na základě vládního nařízení č. 26/1930 Sb. z. a n. byly v souvislosti s pojištěním pro případ nemoci, invalidity a stáří zavedeny pro potřeby sociálního pojištění alespoň průkazy pojištěnců.⁸⁶ Pracovní knížky byly znovu zavedeny v českých zemích až v době nacistické okupace. Stalo se tak protektorátním vládním nařízením č. 241/1941 Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava, kterýžto předpis byl použitelný ještě nějaký čas po konci doby nesvobody.⁸⁷

Z dalších zajímavých zákonodárných projektů, které se Antonínovi Švehlovi dostaly na jeho pomyslný státnický stůl a jež rozšiřují zatímní poznatky o evoluci právního řádu a jeho koncepci v meziválečném Československu, stojí v neposlední řadě za zmínku i návrh z dílny německých sociálních demokratů předložený v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění jako tisk č. 52.⁸⁸ Jedná se sice o velmi stručnou záležitost, nicméně z pohledu autora tohoto článku i celkové evoluce trestního práva v českých zemích natolik významnou, že si zaslouží svou zmínku a oživení znalostí o ní v 21. století. Tento návrh navazoval na obdobný návrh, předložený již v roce 1923, který však nebyl projednán, a proto podle tehdejší legislativní právní úpravy musel být předložen znovu.⁸⁹ Jednalo se o návrh zákona, který by zrušil v československém trestním právu trest smrti a znamenal by tak výraznou modernizaci a humanizaci trestního práva. Zákon byl velmi stručný, obsahoval jen dva články. Článek I. stanovil, že „Trest smrti se zrušuje ve všech oborech trestního soudnictví. Všude, kde v dosavadních zákonech jest ustanoven na nějaký trestný čin trest smrti, nastupuje na jeho místo nejvýše přípustný trest na svobodě.“ Článek II. se týkal účinnosti zákona. Ministerská rada v čele se Švehlou požádala ohledně návrhu o stanovisko ministerstvo spravedlnosti. Z tohoto stanoviska pak měla vycházet příslušná diskuze na schůzi vlády.⁹⁰ Bohužel další prameny se k otázce nepodařilo dohledat, není tedy jasné, jak zásadní debata probíhala, příp. zda se Antonín Švehla, který přihlížel nezřídka i ke stanovisku prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka, pokud byl ve věci zainteresován, ve věci hlavy státu dotázal na jeho názor či nikoliv. Tato otázka tedy zůstává otevřena pro případnou budoucí badatelskou činnost. Jistý je však výsledek celé otázky, totiž, že trest

---

⁸⁴ Národní archiv, fond 832 Ministerstvo spravedlnosti Praha 1918–1945, inv.č. 427, sign. Práce, ka. 311, č.j. 94021/1926 dokument zemědělství ze dne 10. 12. 1926.

⁸⁵ *Tamtéž.*

⁸⁶ Vládní nařízení č. 26/1930 Sb. z. a n., jímž se zavádějí pro potřeby sociálního pojištění průkazy (legitimace) pojištěnců.

⁸⁷ Na právní institut pracovních knížek pak navázaly pracovní průkazy podle zákona č. 29/1946 Sb., kterým se zavádějí pracovní průkazy.

⁸⁸ Jmenovitě jde o návrh poslanců Hillebranda, Hackenberga, dr. Czecha, Roschera, Dietla, Schäfera, Grünznera, Schweichharta, de Witta, Heegera, Majora, Jurana, Schustera, Blatnyho, Šliwky, Pohla, Tauba, Kírpalá, Kaufmanna, Leibla, Kopasze.

⁸⁹ Znění návrhu i s odůvodněním viz tisk 52. Autor neznámý [online] [cit. 2023-06-10] Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1925ns/ps/tisky/t0052_00.htm>.

⁹⁰ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 3774, sign. 1/21/9, ka. 823, č.j. 15305/1926 ze dne 8. 3. 1926.

smrti byl v Československé republice v rámci katalogu trestů zachován. K jeho zrušení došlo až o 67 let později v důsledku zákona č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon.⁹¹

V době, kdy Antonín Švehla zastával státní výkonné funkce, se uskutečnila ještě celá řada dalších zajímavých a významných pozapomenutých diskuzí ohledně osnov a návrhů realizovaných i nerealizovaných zákonodárných projektů. Jako poslední příklad reflektující význam působení Antonína Švehly pro stát a právní řád v prvorepublikovém Československu však nebyl vybrán právní předpis, nýbrž pozapomenutý státní orgán, který hrál důležitou úlohu pro oblast obchodního práva a fungování národního hospodářství a u jehož ustavení sehrál Antonín Švehla důležitou úlohu. Ačkoliv při vzniku československé státnosti (a jako její součástí i obnovení české státnosti) došlo v roce 1918 k notoriетně známé materiální kontinuitě práva a správy na základě tzv. recepčního zákona,⁹² logicky nedošlo ke kontinuitě státu jako takového ani k pokračování dosavadních státních ústředních orgánů. Povědomí o postavení Národního výboru jako představitele československé státní svrchovanosti a nejvyššího orgánu státu, vykonávajícího dočasně, až do vzniku ústředních úřadů,⁹³ moc zákonodárnou i výkonnou, jemuž byly teoreticky podřízeny i soudy, je všeobecně známo. Antonín Švehla, jako jeden z „mužů 28. října“, hrál v tomto orgánu nezanedbatelnou roli. Pozapomenut však zůstal další orgán, k jehož vytvoření Antonín Švehla přispěl,⁹⁴ ačkoliv členem správní rady tohoto orgánu nebyl,⁹⁵ totiž Komise pro přechodné hospodářství a její poradní sbor, jež vznikly na základě nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n., o zřízení a stanovách Československého poradního sboru a komise pro přechodní hospodářství v oboru průmyslu, obchodu a živností.⁹⁶

Cílem Komise a jejího poradního sboru byla příprava a podávání návrhů v oboru přechodného hospodářství, mj. „příprava osnov dotyčných zákonů a nařízení pro vládu, dále příprava organizace přechodného hospodářství v oboru průmyslu, obchodu a živností“, s výjimkou výživy.⁹⁷ Poradní sbor tvořili zástupci zaměstnavatelů, odborů, družstev i státních orgánů a organizací, např. z živnostenského inspektorátu, ředitelství Československých drah v Praze, vojenského velitelství v Praze.⁹⁸ Administrativní aparát těchto orgánů tvořili pracovníci pražské obchodní a živnostenské komory doplnění o státní úředníky.⁹⁹ Uvedené orgány náležely mezi významné poválečné orgány, které napomáhaly jednat hospodářskému fungování státu, ale rovněž měly mít svůj význam i z hlediska kontinuity a diskontinuity právního řádu. V rámci přechodného hospodářství, pak vznikaly i analogické odvětvové komise, např. již dne 30. října 1918 byla ustavena 20členná Komise pro přechodné hospodářství pro obor železářský, strojní a kovový složený z polovice ze zástupců zaměstnavatelů jmenovaných Zemským spolkem strojíren, továren pro zboží

⁹¹ V době uvedené významné novelizace rušící trest smrti platil jakožto kodex trestního práva hmotného zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

⁹² Zákon č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého.

⁹³ Zákon č. 2/1918 Sb. z. a n.

⁹⁴ Národní archiv, fond 1075/2 Ministerstvo vnitra I. – Stará registratura, inv.č. 1109, sign. 1/19/16, ka. 57, č.j. 9397/1920 a č.j. 40798/1920.

⁹⁵ Viz čl. 2 nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n.

⁹⁶ Viz čl. 1 nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n.

⁹⁷ Viz čl. 5 nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n.

⁹⁸ Čl. 3 nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n.

⁹⁹ Čl. 6 nařízení ministra průmyslu, obchodu a živností č. 59/1918 Sb. z. a n.

kovové a sléváren v Čechách a z polovice zaměstnanců,¹⁰⁰ jehož hlavním cílem mělo být především udržení provozu a sociálního a hospodářského smíru činností u demobilizace, podpory v nezaměstnanosti, pracovních řádů, pracovních a mzdových poměrů.¹⁰¹ Pokud se zaměstnanci a zaměstnavatelé nedohodli, byly názory protokolovány zvláště a poslány Komisi pro přechodné hospodářství.¹⁰² Z dokumentů je zřejmé již výše naznačená úzká spolupráce československých orgánů se zaměstnavateli a rovněž zavádění koncepce tripartity do československého vnitrostátního právního řádu, která se posléze významně prosadila také díky Mezinárodní organizaci práce, jejímž bylo Československo velmi aktivním členem.¹⁰³

Závěr

Podrobné zkoumání legislativní činnosti v době první Československé republiky potvrzuje, že se na Antonína Švehlu současnost nemůže dívat jen jako na jednoho z agrárnických politiků a na jednoho z početné množiny představitelů tehdejších politických stran. Antonín Švehla byl nejen významným státníkem, který stál u zrodu československého státu a jeho právního řádu, ale významným způsobem ovlivňoval i jeho další evoluci, směřování a vytváření právního rámce, legality, jež představovala normativní reflexi legitimacy státního zřízení a současně nástroj pro tvorbu normativních kontur společnosti a socio-ekonomických vztahů, které se v právním řádu a při jeho tvorbě zrcadlily. Antonín Švehla byl normotvůrcem, který sám z titulu svých funkcí právo interpretoval, a to jak autentickým právním výkladem jako normotvůrce, tak interním právním výkladem po služební linii a možná i aplikačním výkladem z pozice ministra a člena vlády. Antonín Švehla náležel mezi ty osobnosti, v důsledku jejichž aktivit byla řada zákonodárných i podzákonných projektů realizována nebo se naopak neuskutečnila a který tak pomáhal konstruovat podobu práva a státu, jež nejen určovaly každodenní život tehdejších současníků, a přitom reflektovaly různé skupinové i individuální zájmy a potřeby, ale na něž navazuje a z něhož v některých případech doposud vychází, *in eventum* by se mohl inspirovat také právní řád České republiky.

Získané poznatky současně ukazují, že je vhodné ke zkoumání historie přistupovat komplexně, vnímat všechny možné aspekty včetně právního a že zdaleka není ještě dokončena konceptualizace trendů, jež sledovala dějinná evoluce právního řádu v českých zemích. Za všechny lze zmínit například úvahy a diskuze o kodifikaci pracovního práva a tím i jeho vydělení z obecného civilního práva v meziválečném období, stejně jako veřejno-právní elementy v pracovním právu a právu sociálního zabezpečení, snahy o sjednocování právní úpravy sociálního zabezpečení, různé modely řešení krizových situací v národním hospodářství nebo již ve 20. letech minulého století se objevující návrhy na zrušení trestu

¹⁰⁰ Viz § 1 a § 2 Stanov komise v Národní archiv, fond 367 Ministerstvo sociální péče, inv.č. 762, sign. P3/c6, ka. 171, č.j. 504/1919 dopis Národního výboru Zemským spolkem strojiren, továren pro zboží kovové a sléváren v Čechách a stanovy Komise.

¹⁰¹ *Tamtéž.*

¹⁰² *Tamtéž.*

¹⁰³ K Mezinárodní organizaci práce z poslední doby viz např. KOLDÍNSKÁ, K. – ŠOUŠA, J. – ŠTEFKO, M. – HŮRKA, P. – ALDORF, L. – JANEČEK, P. – TOMES, I. *Sociální práva v Evropě: 100 let Mezinárodní organizace práce*. Praha: Auditorium, 2020; nebo ŠOUŠA, J. František Xaver Hodač jako spolutvůrce norem pracovního práva mezinárodní povahy v letech 1919–1924. *Právněhistorické studie*, 2020, roč. 50, č. 3, s. 103–130.

smrti a tím i posílení výchovného účelu trestu jako takového. Prohloubení výzkumu může přinést další nové informace a inovativní pohledy, které by třeba mohly mít i vliv na tradici právních norem a principů, k nimž se právní řád ČR chce hlásit a na něž by rád navazoval. Stejně tak se lze zamyslet nad inspirativní (ať již pozitivní či negativní) úlohou osobnosti v dějinách a nad kritérii volby osobností, k nimž by budoucí generace při hledání takové inspirace mohly přihlížet. V rámci takových úvah by jistě nemuselo zapadnout ani jméno a činnost Antonína Švehly.

Knížecí spravedlnost Soudnictví ve Valdštejnově Frýdlantském vévodství

Marek Starý

*Univerzita Karlova, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: starym@prf.cuni.cz*

The Princely Justice Judiciary in Wallenstein's Duchy of Frýdlant

Abstract:

The Principality (later the Duchy) of Frýdlant existed only briefly, not much more than 10 years. Nevertheless, during this time, a number of remarkable legal monuments were created on its soil, including a draft of its own land constitution, which included a peculiar regulation of court proceedings. It is the knowledge of the Frýdlant judiciary from various perspectives that is the subject of this study, which aims to provide an overview of its personnel, normative and factual aspects. It begins with a brief analysis of the degree of independence of the judiciary and Wallenstein's "happy land" in general, followed by three further sections in the sense described above. In the first, the judicial tribunal, also called the government (Regierung) and combining in its hands – with the omission of the landlord himself, of course – the highest judicial and executive powers, is introduced in some detail. The content of those articles of the above-mentioned land constitution which concerned jurisdiction and procedural law is reproduced. Finally, attention is also paid to the real form of the judiciary, taking into account the materials preserved in the separate Valdštejniana fund in the National Archives. However, these are rather only some basic theses, because the scope of these materials clearly requires further, extensive research (which can be stated *mutatis mutandis* also about the whole history of the Duchy of Frýdlant).

Keywords: Albrecht von Wallenstein; Duchy of Frýdlant; codification; law of procedure; court; judiciary

Klíčová slova: Albrecht z Valdštejna; Frýdlantské vévodství; kodifikace; procesní právo; soud; soudnictví

DOI: 10.14712/2464689X.2023.49

Financování: Tato studie byla zpracována s podporou Grantové agentury ČR jako výstup z projektu č. 21-11500S „Budování ‚šťastné země‘. Vznik a vývoj Frýdlantského vévodství“.

Úvodem

Dějiny Frýdlantského vévodství, které se náhle jako blesk z čistého nebe vynořilo na mapě Českého království, aby byla jeho existence o pouhé desetiletí později stejně bleskově ukončena pádem jeho otce-zakladatele, zůstávají vzhledem k množství dochovaných a dosud zdaleka nevytěžených archivních materiálů žírným polem pro budoucí výzkum. Předložený příspěvek si klade za cíl načrtnout základní kontury tamního soudnictví, přičemž pozornost bude postupně věnována následujícím otázkám:

1. Do jaké míry bylo toto soudnictví autonomní (nezávislé) na tradičním soudnictví fungujícím v Českém království?
2. Jak byl výkon soudnictví ve Frýdlantském vévodství zajištěn organizačně?
3. Jakou právní úpravou se měly tamní soudy řídit?
4. Jaké právní památky se nabízejí k případnému podrobnějšímu poznávání této problematiky?

Vzhledem k tomu, že každá z těchto otázek by se mohla stát předmětem obsáhlého výzkumu, jehož výstupem by byla samostatná, velmi obsáhlá studie (ne-li dokonce monografie), je tento text nutno chápat skutečně jen jako základní vymezení problematiky, upozornění na některé pozoruhodné prameny a celkově jako prolegomeno pro další, intenzivnější výzkum. Ten by měl být veden primárně z pozic právně historických, nabízí ale řadu možností i pro další možné přístupy, jež moderní historiografie nabízí.

I. Autonomie Frýdlantska a jeho soudnictví

Postavení Frýdlantského knížectví a později vévodství uvnitř Českého království bylo velmi specifické a dá se bez nadsázky říci, že pro něj v průřezu staletí nelze najít skutečnou analogii. I když nikdy nebylo formálně z rámce Českého království vyčleněno, těšilo se vysoké míře nezávislosti a nepodléhalo pravomoci českých zemských úřadů. V dosavadní, velmi obsáhlé valdštejnské literatuře byla tato jeho originální svěbytnost obvykle opisována obraty „stát ve státě“,¹ „země uvnitř země“,² „napůl samostatné teritorium“,³ „zcela ojedinělý polosuverénní útvar“⁴ či „na Čechách v podstatě nezávislé vzorové knížectví“.⁵ I když autoři všech těchto obrátů ve svých dílech nepochybně pracovali i s konkrétními privilegii, která právní postavení Frýdlantska ukotvovala, dodnes chybí jejich zevrubný, úplný přehled a obsahová analýza.⁶

Pokud jde o výkon soudní moci, zmínka o něm se objevuje již v klíčovém císařském majestátu vydaném 13. května 1623, jímž byla Valdštejnovi dána volná ruka v tom, aby ve svých lenních državách (jež v té době ještě neměly status knížectví) na čele s panstvím

¹ KALISTA, Z. *Valdštejn. Historie odcizení a snu*. Praha: Vyšehrad, 2002, s. 106.

² JANÁČEK, J. *Valdštejn a jeho doba*. Praha: Svoboda, 1978, s. 286.

³ POLIŠENSKÝ, J. – KOLLMANN, J. *Valdštejn. Ani císař, ani král*. Praha: Academia, 2001, s. 75–76.

⁴ KOSTLÁN, A. Albrecht z Valdštejna jako investor do svého vlastního osudu. Ekonomické aspekty jedné raně novověké kariéry. In: FUČÍKOVÁ, E. – ČEPIČKA, L. (eds.). *Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae?* Praha: Academia, 2007, s. 48.

⁵ REBITSCH, R. *Valdštejn. Životopis mocnáře*. České Budějovice: Veduta, 2014, s. 82.

⁶ Tato analýza je předmětem studie STARÝ, M. Die staatsrechtliche Stellung des Herzogtums Friedland. Eine Analyse kaiserlicher und königlicher Privilegien. *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* (v tisku).

Frýdlant zřídil vlastní právo.⁷ V naraci tohoto dokumentu se mezi jinými argumenty zdůvodňujícími jeho vydání objevila i značně vágní vize, že to povede k lepšímu fungování správy a soudnictví v tomto teritoriu („*das dieselbe allein zu gleichdurchgehender Administration, unnd Beförderung der Justitz, so woll den Armen, als den Reichen angesehen*“).

Možnost zříditi vlastní právo byla na první pohled projevem skutečně mimořádné velkorysosti Ferdinanda II., na druhou stranu ale privilegium přinášelo jen málo konkrétních formulací, z nichž by se dalo vyčíst, co si vlastně lze pod tímto pojmem představit. Navíc dispozice listiny, v níž je předmětné právo přiznáno, sama jeho jedinečnost relativizovala tvrzením, že jde o řešení v těchto geografických souřadnicích obvyklé („*ein Recht, wie auff dergleichen Herrschafft gebreuchlich, auffrichten*“). Je pravdou, že lenní zřízení na frýdlantském panství mělo starobylé kořeny,⁸ a pro vztah mezi frýdlantským hradním (později zámeckým) pánem a jeho vazaly se bezpochyby postupem času vytvořily svébytné (podle všeho ovšem jen obyčejové) právní normy. Něco podobného lze ostatně doložit či předpokládat i v rámci jiných lenních soustav, které v českých zemích fungovaly a v nichž v roli suveréna nevystupoval panovník, nýbrž některý šlechtic.⁹ Ve Valdštejnových rukou měl ale majestát z 13. května 1623 vést ke kvalitativně úplně odlišnému stavu (viz dále).

Téměř přesně o čtyři roky později, 11. května 1627, bylo zpečetěno další císařské privilegium, které dále podpořilo autonomii Frýdlantska v soudní oblasti. Bylo v něm totiž povoleno zřízení zvláštního frýdlantského zemského tribunálu, příslušného pro civilní i trestní záležitosti, od něhož mělo být možno odvolávat se pouze k panujícím vévodům, jejichž výrok měl být konečný („*das Sie in gemeltem Hertzogthumb Friedtlandt, das LandtRecht, sowoll in Ciuil: alß Criminalsachen, mit Auffrichtung eines Tribunals zubestellen Macht haben, unnd das alle Appelationes von dannen an Seine deß Herzogen von Friedtlandt etc. unnd deroselben Successores gehen, unnd es bey dem yenigen, so Sie außsprechen wurden, verblieben, unnd sich der Proceß daselbsten enden, unnd weiter nit gehen solle*“).¹⁰ Příslušná pasáž se objevuje již v naraci listiny jako odkaz na Valdštejnovu žádost, dispozice ji pak již jen přebírá – textově částečně a obsahově zcela.

⁷ Originál tohoto privilegia je uložen v Státní oblastní archiv Praha, fond Rodinný archiv Valdštejnů (= RAV), Listiny, sign. N-7, inv.č. 21. Opisy lze nalézt v RAV, Rukopisy, inv.č. 255, s. 80–82; Národní archiv (= NA) Praha, fond Valdštejniana (= VL), sign. F 67/28/2, ka. 43, fol. 31v–32v.

⁸ K jeho počátkům a vývoji nejdrobněji BELLING, V. Lenní šlechta na Frýdlantsku ve vrcholném a pozdním středověku. Příspěvek k výzkumu funkce a postavení manů na šlechtických dominiích. In: BŘEZINA, L. – KONVIČNÁ, J. – ZDICHYNEC, J. (eds.). *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.* Praha: Casablanca, 2006, s. 499–512.

⁹ Výzkum „soukromých“ lenních soustav v Čechách má prozatím jen malou intenzitu. Některé obecnější soudy formuloval v souvislosti s minuciózní analýzou poměrů na jihočeském dominiu Rožmberků ŠIMŮNEK, R. *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418–1472.* Praha: Historický ústav, 2005, s. 282–292. Z dalších prací viz zejména ČÍŽEK, J. – SLAVÍK, J. *Manská soustava náhodského hradu. Castellologica bohemika*, 2002, roč. 8, s. 67–88. Manské soustavy moravské šlechty zmapoval v základních obrysech TUREK, A. K dějinám manského zřízení na statech moravské šlechty do třicetileté války. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1950, roč. 58, č. 1, s. 24–35; viz také TUREK, A. *Manové nejvyššího maršálka. Vlastivědný věstník moravský*, 1951, roč. VI, s. 108–115, 129–139, 163–171. *Tamtéž*, 1952, roč. VII, příloha, s. 1–24. *Tamtéž*, 1953, roč. VIII, příloha, s. 17–45.

¹⁰ Také toto privilegium se dochovalo v originále a je uloženo v RAV, Listiny, sign. N-20, inv.č. 35. Doboový opis je v VL, sign. F 67/28/2, ka. 43, fol. 61r–62r; později byl text přepsán též do RAV, Rukopisy, inv.č. 255, s. 133–136, a NA Praha, fond Salbuchy (= SAL), kniha č. 40, inv.č. 17, fol. 68r–70v.

Pokud jde o spory, v nichž by byl spornou stranou sám frýdlantský zeměpán, i ty měly spadat před příslušný tribunál, pokud by v nich ovšem šlo o věcná práva k nemovitým statkům. O osobních žalobách proti vévodovi neměli pochopitelně rozhodovat jeho vazalové, ale český král jako vyšší autorita.

O tom, že byli obyvatelé Frýdlantska výslovně vyňati z jurisdikce jakýchkoliv českých zemských orgánů a ztratili i možnost obracet se přímo na císaře, informoval Ferdinand II. následně zvláštními listy úředníky desk zemských a další zainteresované osoby.¹¹ Stručnější privilegia garantující svrchovanost a neporušitelnost nejvyšší soudní moci vévodů byla později analogicky vydána i pro Zaháňsko (20. května 1628),¹² Meklenbursko (14. srpna 1629)¹³ a posléze i Hlohovsko (7. června 1633).¹⁴ Dlužno dodat, že takováto privilegia *de non appellando* měla zjevný předobraz v řadě obdobných výsad, které římsí králové a císaři poskytovali jednotlivým říšským stavům.¹⁵

Do třetice se pak Frýdlantského soudnictví dotkl další císařský diplom ze 14. února 1628, o který Valdštejn požádal, aby se – slovy narace – předešlo budoucím sporům („zu verhüttung aller künftigen Disputat“).¹⁶ Listina mu na základě této žádosti poskytla tři různé milosti. Dvě z nich neměly se soudnictvím žádnou spojitost, týkaly se udělování Frýdlantska lénem Valdštejnovým nástupcům (mělo být vždy prováděno veřejně a osobně císařem, zatímco vévodové sami se při předávání léna a lenním slibu mohli nechat zastoupit plnomocníkem, jenž ovšem musel být knížecího stavu) a posílání všech informací, které byly v Čechách vyhlášovány otevřenými patenty, jakož i pozvánek na český zemský sněm zvláštním psaním do Jičína. Naproti tomu třetí výsada byla přímo na soudnictví cílená. Směřovala k vytvoření skutečné teritoriality frýdlantského zemského práva. Jestliže doposud byly vévodským orgánům podřízeny pouze osoby, podléhající zeměpanské moci (tedy vazalové z řad šlechty, měšťané komorních měst a poddaní), do budoucna měla být jurisdikce rozšířena i na ty, kdo budou skrze vévodství pouze projíždět. Opět přitom platí, že dispozice listiny pouze převzala text Valdštejnových žádostí, formulovaných již v její naraci.

¹¹ List úředníkům desk zemských byl intabulován do NA Praha, fond Desky zemské, Desky zemské větši (= DZV) 621, fol. D 6v – D 7r (list je rovněž datovaný 14. února, intabulován byl ale teprve 14. srpna 1628), výpisy z desk jsou v VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 215r–215v, 220r–221r, 222r–223r, německý regest *Tamtéž*, fol. 211r. Dále se Ferdinand II. obrátil na nejvyššího hofmistra Viléma Slavatu z Chlumu a Košumberka, dvorského sudího Jindřicha Libštejnského z Kolovrat a hraběte Pavla Michnu z Vacinova, samostatně byl informován též úřad nejvyššího purkrabství. *Tamtéž*, 204r–210r, 216r–217r. Praktický rozměr výhradní frýdlantské jurisdikce lze demonstrovat na případě frýdlantského leníka Jiřího Sadovského ze Sloupna, který odmítal stát před soudem nejvyššího pražského purkrabství, byv zemským hejtnanem informován o tom, že citace zasláné z Prahy jsou v rozporu s císařským privilegiem. *Tamtéž*, fol. 175r–179r. Za tímto účelem mu byl zaslán opis Albrechtova listu, zasláného nejvyššímu pražskému purkrabímu Adamovi z Valdštejna již 7. června 1627. *Tamtéž*, fol. 181r–182v.

¹² RAV, Listiny, sign. N-29, inv.č. 44; NA Praha, fond Česká dvorská kancelář (= ČDK), sign. IV D 1, inv.č. 752, ka. 504; RAV, Rukopisy, inv.č. 255, s. 185–188; SAL, kniha č. 40, inv.č. 17, fol. 196r–199r.

¹³ RAV, Listiny, sign. N-35, inv.č. 48; RAV, Rukopisy, inv.č. 255, s. 268–278.

¹⁴ ČDK, sign. IV D 1, inv.č. 752, ka. 504; SAL, kniha č. 47, inv.č. 20, fol. 219r–223v.

¹⁵ Srovnej především EISENHARDT, U. *Die kaiserlichen Privilegia de non appellando (Quellen und Forschungen zur höchsten Gerichtsbarkeit im Alten Reich)*, Köln: Böhlau, 1980. Toto řešení lze konec konců nalézt i ve vymezení vzájemného vztahu Říše a Českého království, jak ho traktuje Zlatá bula Karla IV.

¹⁶ RAV, Listiny, sign. N-25, inv.č. 40; koncept a dobový opis jsou v ČDK, sign. IV D 1, inv.č. 752, ka. 504. Další dobový opis je v VL, sign. F 67/28/2, ka. 43, fol. 68r–70r, pozdější přepis textu lze opět nalézt i v SAL, kniha č. 40, inv.č. 17, fol. 157r–161r.

Ve výsledku tak Frýdlantsko představovalo územně správní celek, který nebyl podřízen pravomoci českých zemských úřadů a stejně tak ani zemského soudu a kde veškeré soudnictví se odehrávalo před místními orgány.¹⁷ Těm byli podřízeni nejen obyvatelé vévodství, ale od roku 1628 i všichni ostatní, kdo se na území vévodství nacházeli. Jinak řečeno, princip personality práva tu byl kombinován s teritorialitou.

II. Organizace frýdlantského soudnictví

Princip personality lze ovšem v souvislosti s právem uplatňovaným na Frýdlantsku vnímat i v jiné rovině. Totiž v té, že soudní příslušnost byla determinována zařazením jednotlivce do sociální hierarchie, případně jeho příslušností stavovskou. Tak poddaní podléhali svým vrchnostem, resp. jimi ustaveným orgánům, v poddanských městech se moc soudní koncentrovala v rukou členů městských rad. Totéž ostatně platilo i ve městech komorních. Mezi nimi měl výsadní privilegium Jičín jakožto město rezidenční, dalších sedm měst (Bělá pod Bezdězem, Česká Lípa, Český Dub, Frýdlant, Hostinné, Liberec, Turnov) mělo spolu s ním podle připravovaného zemského zřízení tvořit třetí stav vévodství a mělo jim být přiznáno označení „fürstliche Städte“.¹⁸ Všem těmto městům – s výjimkou Liberce – vydal Albrecht v květnu 1628 velké privilegium totožného obsahu.¹⁹ Na panství se ale nacházela i řada dalších měst a městeček, která byla rovněž součástí komorního majetku.²⁰ *V oblasti administrativní podléhala města a městečka především ústředním orgánům vévodství sídlícím v Jičíně, do určité míry ale do jejich života ingerovali i hejtmáni příslušných komorních panství. Nebyli ale podle všeho oprávněni zasahovat do výkonu soudnictví těmito městy.*²¹

Pokud jde o Valdštejnovy leníky z řad vyšší i nižší šlechty, ti v soudních záležitostech podléhali shora uvedenému zemskému tribunálu. Je ovšem třeba jedním dechem dodat, že tento tribunál nebyl samostatným a svébytným orgánem, ale šlo o jednu z agend vykonávaných dvorskou kanceláří. Tribunál tak lze vnímat jako pojem funkční, nikoli

¹⁷ Příslušnost k Českému království se omezovala především na odvádění berně a kontribucí, přičemž ale výběr daní podle všeho zajišťovaly vévodské orgány, které pak do Prahy odváděly souhrnnou částku.

¹⁸ RAV, Valdštejniána, sign. I-C, pag. 20 („Zum dritten freyen standt hatten Ewer fürst[liche] gn[ade] folgende acht Städten, und zwar in angesetzter ordnung erheben, Alß Gitschin, Friedlandt, Böhm[ische] Leippe, Arnaw an der Elb, Turnaw an der Isser, Ayche, Weysswasser, und Reichen Berg, welche sich des (tit.) fürst[liche] Städte und Burgerstandt gebrauchen, zu denen Landtägen Verschrieben werden“). Na toto ustanovení upozornil již CZOERNIG, K. J. Albrecht von Waldsteins urkundlich erwiesener Versuch, sein Herzogthum Friedland als ein selbständiges Gebiet zu organisieren, und von der Krone Böhmens abzureissen. *Monatschrift der Gesellschaft des vaterländischen Museums in Böhmen*, 1829, roč. 3, č. 12, s. 453, a po něm též HERRMANN, J. G. *Geschichte der Stadt Reichenberg. I. Band*. Reichenberg: Franz Jannasch, 1863, s. 471–472.

¹⁹ Podrobněji SVÁTEK, J. Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství. *Studie Muzea Kroměřížska*, 1983, s. 71–72, kde je i podrobná zpráva o stavu dochování jednotlivých privilegií.

²⁰ Namátkou lze zmínit Hořice, Kuřivody, Nové Město pod Smrkem či Semily. I některá z těchto měst obdržela od Valdštejna privilegia – blíže opět SVÁTEK, J. Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 72–73.

²¹ SVÁTEK, J. Dvorská kancelář Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 65, uvedl, že „první instancí v oboru soudnictví ve frýdlantském vévodství byly městské soudy, druhou instancí byla hejtmanská kancelář příslušného panství a třetí instancí, nejvyšší, byla dvorská kancelář“. Zatímco je ale doložena komunikace městských rad ve věcech soudních s dvorskou kanceláří, resp. zemským hejtmánem jakožto jejím představeným, nezdá se, že by rozhodnutí městských soudů mohli přezkoumávat, popřípadě do soudního řízení zasahovat hejtmané příslušných panství.

institucionální. S tím koresponduje i kolísavá titulatura vyšších úředníků dvorské kanceláře, kteří jsou v písemných pramenech označováni jako kancelářští radové („Kanzleiräte“), vládní radové („Regierungsräte“), v souvislosti se soudními záležitostmi ale rovněž jako justiční radové („Justizienräte“).

Vedle leníků spadali pod jurisdikci dvorské kanceláře také zeměpanští úředníci, a to jak ti, kteří působili v centrálních orgánech vévodství (včetně samotné dvorské kanceláře), tak hejtmané jednotlivých komorních panství a jim podřízený úřední aparát (důchodní a obroční písaři, pojezdni atd.). Pouze dvorští úředníci, kteří nebyli teritoriálně vázáni na Frýdlantsko (je všeobecně známo, že Valdštejnovy pobyty zde byly jen občasné a nepříliš dlouhé),²² podléhali soudu nejvyššího vévodova hofmistra, jímž byl hrabě Kryštof Pavel z Lichtenštejna-Kastelkornu.²³ Avšak i tato agenda se mohla do dvorské kanceláře dostat – tak psal 16. března 1632 Albrecht svému kancléři a kancelářským radům, že dostal od Lichtenštejna zprávu o tom, že jeho šenk Adam von Pless zabil jeho truksasa Jindřicha Zikmunda Maternu z Květnic, a nařizoval jim, aby tuto záležitost vyšetřili.²⁴

Dvorská kancelář mohla přistoupit též k atrakci některých závažných kauz, především z oblasti práva trestního. Tak se dochoval originál patentu zemského hejtmána Taxise z 2. září 1631, určeného všem hejtmanům a dalším úředníkům. Byl v něm vysloven kategorický zákaz propouštět obviněné z čarodějnictví na kauci („*daß ihnen solches nicht alleine nit gebühret, noch zuegelaßen, sondern auch in Malefiz Händeln, durchaus keiner Persohn, durch Caution auf frey gelaßen werden solle*“) a naopak bylo nařízeno, aby se vždy celá věc důsledně vyšetřila a podrobná zpráva byla zaslána do dvorské kanceláře, podle jejíhož nařízení se pak mělo dále postupovat.²⁵

Konečně vystupovala dvorská kancelář („tribunál“) jakožto odvolací orgán ve vztahu k soudům městským a hejtmanským. Zajímavou otázkou, na niž bude v budoucnu možné odpovědět jen na základě dalšího důkladného pramenného studia, je, jak tomu bylo do vydání onoho klíčového privilegia v roce 1627. Teprve jím byla totiž mimo jiné (implicitně) negována jurisdikce pražského apelačního soudu, u něhož se již od poloviny 16. století scházela odvolání od soudů všech českých měst. Nakolik ale takové vměšování do vnitřních záležitostí svého knížectví a později vévodství Valdštejn reálně akceptoval a nakolik se dvorská kancelář do role druhé instance stylizovala již před rokem 1627, o tom lze za současného stavu poznání pouze spekulovat.

Administrativní agenda kanceláře byla v rukou kancléře, jímž byl od samého počátku až do zániku vévodství erbovní měšťan Štěpán Ilgen z Ilgenau. Šlo o rodáka ze saského Lipska,²⁶ který měl za sebou bohaté životní osudy. Absolvoval právnické vzdělání, avšak

²² Srovnej generalissimův itinerář, který sestavil ROUBÍK, F. Itinerář Albrechta z Valdštejna z let 1625–1634. In: *Přátelé čsl. starožitností svému učiteli. Sborník k šedesátinám univ. prof. Dra J. V. Šimáka*, Praha: Společnost přátel starožitností, 1930, s. 124–130.

²³ O něm blíže VAŠEK, L. – KONEČNÝ, M. Kryštof Pavel z LiechtensteinuCastelkornu a Morava v časech třicetileté války. In: KONEČNÝ, M. (ed.). *Kryštof Pavel z LiechtensteinuCastelkornu a Morava v časech třicetileté války*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2010, s. 7–36.

²⁴ Akta k této kauze jsou soustředěna ve VL, sign. F 67/3, ka. 19, fol. 116r–136v (originál Valdštejnova listu je na fol. 116r–117v). K zabití došlo 11. března 1632 v Pardubicích.

²⁵ VL, sign. F 67/3, ka. 14, nefol. Na patent upozornil již SVÁTEK, J. Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 65.

²⁶ Měl se zde narodit v březnu 1571. Archiv Národního muzea Praha, fond Genealogická sbírka CH – sbírka hraběte Rudolfa Vratislava z Mitrovic, ka. CH 11, Ilgen z Ilgenau.

nedosáhl nejvyššího, doktorského titulu, nýbrž jen nižšího stupně graduace, licenciátu.²⁷ Zprvu byl radou sasko-altenburských knížat, posléze se přestěhoval do Čech, kde působil jako „*rozdílných stavův svatě římské říše rada při císařském dvoře v Praze a nařízený advokát*“. 5. listopadu 1615 pak dosáhl toho, že byl přijat mezi měšťany Starého Města pražského.²⁸ Na začátku roku 1621 byl zatčen a uvězněn, ale již v červenci byl propuštěn a na základě císařského nařízení mu byla odpuštěna i pokuta 1 500 kop míšeňských grošů z jeho jmění v Havelské čtvrti Starého Města.²⁹ Jako Valdštejnův kancléř je doložen od ledna 1624.³⁰ Jeho post byl spojen s měsíčním platem ve výši 80 rýnských zlatých, kromě toho pobíral naturální deputát.³¹

Běžná administrativa byla v rukou obvyklého kancelářského personálu, mezi nějž patřili sekretáři, kancelisté a koncipisté.³² Jejich celkový relativně malý počet je dán skutečností, že zeměpanská agenda byla výrazně orientována na hospodářství, přičemž zde byla kompetentním orgánem dvorská komora, jejíž písemná agenda byla zajišťována vlastní, samostatnou kanceláří. Rozhodování ve věcech vládních i soudních ovšem soustředili ve svých rukou společně s kancléřem již avizovaní kancelářští radové. Ti tvořili několikačlenný sbor, jehož složení lze (podobně jako celé složení ústředního správního aparátu vévodství) identifikovat především podle dochovaných výplatních seznamů z let 1630–1634³³ a dále podle celé řady komplementárních písemností, ať již jde o akty spojené přímo s řešením personálních otázek, nebo o jiné pragmatické písemnosti, z nichž lze vzhledem k jejich obsahu složení sboru kancelářských radů zcela nebo zčásti „odečíst“.

Je příznačné pro Valdštejnův pragmatismus, že zemská vláda (a zároveň nejvyšší tribunál) jeho vévodství neměla být složena z těch nejurozenějších, ale především ze schopných a vzdělaných jedinců. Velký důraz kladl vévoda na právní vzdělání alespoň podstatné části těchto osob. Tak psal již v roce 1625 novopečenému zemskému hejtmanovi Taxisovi, aby se porozhlédl po dvou právnících, k nimž pak sám vévoda přidá dvě osoby panského nebo rytířského stavu.³⁴ Šlo tedy o podobný mechanismus rozdělování křesel, jaký se již

²⁷ Srovnej seznam frýdlantských úředníků v RAV, Valdštejniána, inv.č. 2416, sign. II-E2: „*Stephan Ilgen v[on] Ilgenau U[triusque] Juris Licentiatu[s] fürst[liche] durchlaucht Hertzogen zu Friedlandt Cantzler undt Rath.*“

²⁸ Archiv hlavního města Prahy, fond Sbirka rukopisů, sign. 536, fol. 170v (dle nové foliace 198v).

²⁹ BÍLEK, T. V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha: Nákladem Musea království českého, 1882, s. LVII, 966.

³⁰ Poprvé v nobilitačním listu pro Jiřího Discana – viz Státní oblastní archiv (= SOA) Litoměřice, pobočka Děčín, fond Historická sbírka – Rodinný archiv Clamm-Gallasů, ka. 654a, inv.č. 2369a, fol. 4v.

³¹ Ten činil týdně 2 vědra piva, 2 věrtele žita a 8 věrtelů ovsa. MENCL, J. *Historická topografie města Jičina. Sborník Musejního spolku v Jičině*, 1939, roč. 5, s. 162, pozn. 17.

³² Ke složení a personálnímu obsazení kanceláře podrobně již opakovaně citovaný SVÁTEK, J. *Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství*, zejm. s. 58–62.

³³ VL, sign. F 67/33, ka. 47, fol. 80r–82v (únor 1631), 86r–88r (leden 1632), 91r–92v (únor 1632), 93r–96r (červen 1632), 97r–100r (červenec 1632), 101r–103v (srpen 1632), 105r–106r (leden 1633), 109r–110r (srpen 1633) a 160r–161r (leden 1634).

³⁴ FÖRSTER, F. *Wallenstein als regierender Herzog und Landesherr*, Leipzig: [s.n.], 1834, s. 22 („*In der Canzelei wolte ich, daß ihr um ein paar Juristen umschaudet, dazu ich denn auch ein paar des Herren- oder Ritterstandes adjungiren will*“). V roce 1633 pak Valdštejn požadoval, aby byl angažován nový sekretář s právním vzděláním, který by mohl pracovat v expedici kanceláře. VL, sign. A 56a (d 7), kniha č. 7, ka. 3, fol. 59r.

v 16. století zavedl u pražského apelačního soudu (zde ovšem pochopitelně v mnohem menším měřítku).

Nakonec vykrytalizovala situace na počátku třicátých let tak, že mezi frýdlantskými kancelářskými rady byli na počátku třicátých let 17. století hned čtyři právníci – dr. Adam Neff (z Asnitz), dr. Jan Dill, dr. Filip Günther a dr. Jindřich Niemann. Z nich Neff a Niemann se do Jičína dostali z Meklenburska, kde působili v tamní kanceláři,³⁵ Günther byl původem ze Zaháně.³⁶ Původ dr. Dilla zůstává prozatím nejasný. Dr. Neff, jenž v roce 1630 koupil nevelký frýdlantský lenní statek Bílsko,³⁷ byl v tamním poplužním (a zároveň rezidenčním) dvoře v noci ze 14. na 15. září 1631 zavražděn lupiči a v průběhu roku 1631 zakončil své působení v dvorské kanceláři i dr. Niemann,³⁸ který přešel do generalissimovy kanceláře vojenské.³⁹ Odborný prvek byl tak v kanceláři nadále reprezentován jen dr. Dillem a dr. Güntherem. Teprve 16. ledna 1634 jmenoval Valdštejn vládním radou dr. Jana Kaltschmieda (z Eisenbergu), který do té doby hájil generalissimovy zájmy ve Vídni.⁴⁰ Ten už ale z pochopitelných důvodů nedostal příležitost se nového úřadu ujmout.

Pokud jde o „neprávníky“, v roce 1630 působili v kanceláři Pavel Cornazzani a Jakub Reichard Heuster. První z nich, držitel frýdlantského lenního statku Domaslavice (a done dávna i Mladějov),⁴¹ byl radou jmenován v březnu 1630.⁴² Již 1. prosince 1630 byl ale z rozkazu vévody ze své funkce propuštěn.⁴³ Heuster, který dříve působil jako hejtman ve Valdštejnově vlastním pluku, koupil nejprve v roce 1622 lenní statek Nová Ves⁴⁴ a o dva roky později též další frýdlantské knížecí léno sestávající ze sedmi vesnic oddělených od panství Český Dub.⁴⁵ Do zemské vlády byl podle všeho jmenován rovněž až v roce 1630, neboť v říjnu toho roku v Jičíně „na podloubí před domem nápadníkův Bukovských

³⁵ SVÁTEK, J. Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství, zejm. s. 89, 93.

³⁶ Dosvědčuje to náhrobek jeho dcery Marie († 1631) v jičínském chrámu sv. Jakuba, který podrobně popsal LOCH, J. Heraldické památky v chrámu sv. Jakuba Většího v Jičíně. In: *Heraldická ročenka 2011*, Praha: Heraldická společnost v Praze, 2011, s. 8–11. Podle nápisu na něm se Marie narodila v roce 1620 právě v Zaháni.

³⁷ Originál kupní smlouvy je v RAV, Valdštejniána, sign. XV-U, inv.č. 2785.

³⁸ Materiály týkající se vraždy jsou uloženy ve VL, sign. F 67/3b, ka. 19, fol. 160r–169v.

³⁹ SVÁTEK, J. Dvorská komora Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 93.

⁴⁰ VL, sign. F 67/33, ka. 47, fol. 109r–110r. Jan Kaldschmied pocházel z měšťanského rodu z Memmingenu, v roce 1633 byl povýšen do šlechtického stavu se zmíněným predikátem. V roce 1646 byl povýše do rytířského stavu a obdržel český inkolát, aby posléze zakoupil několik drobných statků na Moravě, kde jeho potomci v mužské linii vymřeli v roce 1792. MAŠEK, P. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory po současnost, díl I*, Praha: Argo, 2008, s. 435.

⁴¹ K dějinám statku Mladějov a do jisté míry i k původu a osobě Pavla Cornazzaniho STARÝ, M. Frýdlantské léno Mladějov a jeho držitelé. *Časopis Národního muzea. Řada historická*, 2014, roč. 183, č. 1–2, s. 3–18.

⁴² VL, Knihy, ka. 3, sign. A 56a, fol. 50r; VL, sign. F 67/33, ka. 47, fol. 78r–78v.

⁴³ VL, sign. F 67/1, ka. 1, kniha č. 2128, fol. 263r („Cornizzanovi s p[an]í manželkou jeho odpuštění dáno z poručení J[eho] M[ilosti] k[nížecí]“). Druhá část věty se vztahuje na Pavlovu manželku Annu Zuzanu, rozenou ze Salzy, která působila jako hofmistryně Valdštejnovy manželky Isabely Kateřiny z Harrachu.

⁴⁴ NA Praha, fond Stará manipulace, sign. H 25/3, inv.č. 1227, ka. 864.

⁴⁵ RAV, Valdštejniána, inv.č. 2737, sign. XIV-Wh. Šlo o vesnice Dlouhý Most, Javorník, Jeřmanice, Šimonovice, Vesec, Vratislavice nad Nisou a Záskalí. Řada informací o Heusterovi a o jeho držbě lenních statků je rozptýlena ve studiích STARÝ, M. Můj velitel, můj (lenní) pán. Frýdlantské lenní statky v rukou Valdštejnových důstojníků. *Bohemiae Occidentalis Historica*, 2019, č. 2, s. 135–155; STARÝ, M. Kupní smlouvy k lenním statkům frýdlantského knížectví (vévodství). *Právněhistorické studie*, 2020, roč. 50, č. 3, s. 35–91.

*s hněvem a láním o neplacení služby se domlouval, vyčítaje, že se jiným služby platí a jemu nic, ješto již 6 měsíců slouží“.*⁴⁶

Po Cornazzaného odvolání zůstal Heuster po určitou dobu jediným kancelářským radou bez právního vzdělání. V roce 1632 se ještě před ním začal ve výplatních seznamech objevovat vévodův bratranec Hanibal z Valdštejna († 1637), jemuž byl jako frýdlantské léno v roce 1628 udělen Miletín.⁴⁷ V srpnu 1633 se mezi kancelářskými rady krátce mihl též Jaroslav Jiří Stoš z Kounic, v úředním aparátu Valdštejnova vévodství jinak stabilně zastávající úřad nevyššího lovčího. Celkově tedy platí, že v letech 1631–1634 kolísal počet kancelářských (a zároveň justičních radů) mezi čtyřmi a šesti, přičemž minimálně dva z nich byli vždy právníci.⁴⁸ Zajímavé je, že zatímco doktoři práva dostávali měsíční plat ve výši 50 zlatých, u Cornazzaného, Heustera, Hanibala z Valdštejna i Stoše se ve výplatních seznamech objevuje částka 70 zlatých.

Podle Josefa Svátka byl představeným dvorské kanceláře zemský hejtman.⁴⁹ Tato otázka by si zasloužila další, důkladnější analýzu – ze vzájemné korespondence, kterou hejtman s kanceláří vedl, se totiž nezdá, že by byl skutečně její integrální součástí. Spíše by bylo zřejmě možné chápat ho jako jakéhosi prostředníka mezi vévodou a kanceláří, resp. vévodovým plnomocníkem, který mohl činnost kanceláře usměrňovat. Stejně tak zůstává do budoucna otevřenou otázkou, zda a v jaké míře zasahoval do soudnictví ve svém vévodství sám Albrecht z Valdštejna, resp. do jaké míry se na něj prostřednictvím dvorské kanceláře eventuálně obraceli účastníci soudních řízení, kteří nebyli spokojeni s jejím rozhodnutím.

III. Procesní právo ve frýdlantském zemském zřízení

Jestliže císařské, resp. královské privilegium z 13. května 1623 povolovalo Valdštejnovi zřídit ve Frýdlantsku vlastní právo, vyvolává to nevyhnutelně dvě související otázky. Do jaké míry byla takto velkoryse poskytnutá možnost skutečně využita a podle jakých právních norem tedy obyvatelé vévodství žili, resp. podle jaké právní normy předurčovaly průběh jednotlivých soudních řízení.

Tvorba práva byla realizována jednak nařízením samotného Valdštejna, jednak patenty vydávanými zemským hejtmanem. Většinou šlo ale o dílčí a značně specifická pravidla, vztahující se ke konkrétním situacím. Příkladem „hejtmanského“ patentu je shora uvedené nařízení týkající se postupu v čarodějnických kauzách. Sám Valdštejn pak v roce 1627

⁴⁶ VL, sign. F 67/1, ka. 1, kniha č. 2128, fol. 242r.

⁴⁷ RAV, Valdštejniána, inv.č. 2740, sign. XIV-Zh.

⁴⁸ SVÁTEK, J. Dvorská kancelář Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 59, řadil mezi kancelářské rady též dr. Jana Kašpara Sitta z Hostinného (Arnau). Avšak ten byl spojen s fungováním dalšího ústředního orgánu, a sice dvorské komory, což koresponduje s dochovaným záznamem z 29. dubna 1630 v pamětní knize dvorské komory, podle něhož složili před zemským hejtmanem, kancléřem a regentem přísahu tři komorní radové, a sice Jan Žeranovský (ze Sezemic), Matyáš Augustin Lejský (Leiser) z Rosenbachu a dr. Jan Kašpar Sitt z Hostinného, a společně s nimi spolurada („Mitrath“) a sekretář Jan Graff. VL, sign. F 67/1, ka. 1, kniha č. 2128, fol. 145r. Lejského a Sitta uvádí jako komorní rady i nedatovaný seznam úředníků, uložený v RAV, Valdštejniána, inv.č. 2416, sign. II-E2 („Johann Kuness, Mathes Augustin Leyssky von Rossenbach undt Johann Caspar Sytt Cammer Rätthe in Hertzogthumb Friedlandt 1630“).

⁴⁹ SVÁTEK, J. Dvorská kancelář Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 58.

rozhodl v návaznosti na zintenzivňující se zbíhání poddaných, že všichni, kteří se na Frýdlantsko vrátí, budou na tři roky osvobozeni od kontribucí a dalších dávek.⁵⁰

Vlastní frýdlantské právo mělo být zpracováno do podoby zemského zřízení,⁵¹ s jehož přípravou se podle všeho začalo až v roce 1628. Lze tak soudit na základě obsahu listu, který zaslal Valdštejn hejtmanovi Taxisovi 14. června. V něm se odvolal na již dříve avizovaný úmysl nechat pro své vévodství sepsat „policejní čili zemské zřízení“ („*ein Policey weßsen und Landes Ordnung*“), a zároveň s nevolí konstatoval, že v té věci bylo podniknuto jen málo či dokonce vůbec nic („*wenig oder gar nichts berricht*“). Nejvyšší zemský úředník měl podle Valdštejnova nařízení zjednat nápravu a připravený návrh zákoníku zaslat vévodovi k úpravám („*zur Correction*“).⁵²

Vévodův zásah jeho podřízené zjevně rozhybal (druhá možnost je, že projekt v tu chvíli již ve skutečnosti na svém úplném počátku nebyl). Již o několik týdnů později, 7. července, poslal totiž kancelista dvorské kanceláře Baltazar Thiela někdejšímu císařskému prokurátorovi a držiteli frýdlantského lenního statku Choteč Janu Jezberovi z Kolivé Hory list, k němuž přiložil koncept nového „zemského a lenního práva“ („*neue Landt und Lehnerrechts*“).⁵³ Tento koncept se dodnes dochoval, obohacený o četné komentáře a úpravy, jejichž autorem byl s největší pravděpodobností právě Jezbera.⁵⁴

Návrh zákoníku, sestávající ze tří částí věnovaných postupně právu soukromému, trestnímu a procesnímu a na rubu označený „*Concept fridlendische Landsordnung*“ představuje první doložený (dílič) výsledek zákonodárného úsilí. Společně s ním je ve stejném kartonu uložen odlišný materiál nadepsaný „*Extract der Policey, Gerichten und Landeß Ordnung im Hertzogthumb Friedland, ab welche Imitatio eine der Man Rechts Ordnung im Hertzogthumb Sagan auffgesetzt*“,⁵⁵ z něhož je patrné, že přípravné práce na frýdlantském zemském zřízení měly být v pozměněné podobě využity i v Zaháňském vévodství, které Valdštejn obdržel od Ferdinanda II. jako léno na počátku roku 1628.⁵⁶ Zde poznámka na rubu dosvědčuje, že text vznikl v roce 1633 a že významnou roli při přípravě finální verze měl opět hrát výše zmíněný Jan Jezbera („*Extract der Landes Ordnung wie die*

⁵⁰ Na text ověřený hejtmanem Taxisem upozornil též SVÁTEK, J. Dvorská kancelář Valdštejnova frýdlantského vévodství, s. 75, text vydal již HALLWICH, H. *Fünf Bücher Geschichte Wallensteins*. III. Band, Leipzig: Duncker & Humblot, 1910, s. 169–170, č. 173.

⁵¹ Podrobněji o něm STARÝ, M. *Ius privatum v návrhu zemského zřízení Frýdlantského vévodství*. In: BĚLOVSKÝ, P. – STLOUKALOVÁ, K. (eds.). *Caro amico. 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími*. Praha: Auditorium, 2017, s. 398–408.

⁵² VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 173r.

⁵³ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 233r.

⁵⁴ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 234r–281v.

⁵⁵ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 283r–292v (citovaný text se nachází na fol. 283r).

⁵⁶ Opisy lenního listu z 2. ledna 1628 jsou v Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, fond Rodinný archiv Valdštejnů (dále RAV), Valdštejniána, inv.č. 2366, sign. I-F2 a Rukopisy, inv.č. 262, nestr. (příloha č. 9). K slavnostnímu předání vévodství a složení lenního slibu došlo 15. února téhož roku. STRAKA, C. A. *Albrecht z Valdštejna a jeho doba na základě korespondence opata strahovského Kašpara z Questenberka*, Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911, s. 16 („*Dnes císař vévodu Friedlandského slavnostním způsobem veřejně uvedl v držení vévodství Zaháňského ve Slezsku*“). Důvod, proč frýdlantský návrh neměl být v Zaháňsku použit v nezměněné podobě, lze patrně hledat v tom, že část příslušné právní materie byla upravena v zemském zřízení, vydaném císařem Matyášem v roce 1614. Jeho text je zpřístupněn v *Sammlung Der wichtigsten und nöthigsten, bisher aber noch nicht herausgegebenen Käyser- und Königlichen auch Hertzoglichen Privilegien, Statuten, Rescripten und Pragmatischen Sanctionen Des Landes Schlesien*, I. Theil, Leipzig 1736, s. 26–47, č. XV.

*A[nn]o 1633 mutiret undt hernach H[errn] Jezberowsky von Ihre f[ürstliche] G[nade] zum verändern zugestallet worden“).*⁵⁷

Spolupráce s Janem Jezberou ovšem nic neměnila na tom, že primární odpovědnost za dotažení zákonodárného projektu ke zdárnému konci nesla samotná dvorská kancelář. Svědčí o tom další Valdštejnův misiv, zaslaný 21. března 1632 ze Znojma kancléři Ilgenovi. Tento list je důležitý nejen svým obsahem, kdy vévoda nařizoval kancléři, aby nechal do textu budoucího zákoníku zapracovat všechny připomínky a čistopis mu poslal k zhlédnutí, ale především díky kancelářské poznámce na jeho rubu. Podle ní došel list do Jičina 26. března a 14. dubna nechal kancléř vévodovi žádaný text odeslat („14. Aprilis/ hab ich die Landeßordnung uberschick“).⁵⁸ Zřejmě právě tato odeslaná, v originále ovšem nedochovaná verze byla předobrazem dvou opisů, které jsou dodnes zachovány v základních „valdštejnských“ fondech, totiž ve Valdštejnianech v Národním archivu⁵⁹ a v Rodinném archivu Valdštejnů ve Státním oblastním archivu v Praze.⁶⁰ Zatímco první z nich je nepochybně dobový, ze 17. století, druhý lze paleograficky datovat až do 19. století. U obou jsou po stranách textu marginální poznámky, odkazující mimo jiné na paginaci původní, podle všeho nedochované předlohy.⁶¹

Oba opisy jsou prakticky zcela totožné a oba jsou také nedokončené. Dělí se na tři části a ty dále na kapitoly, ve skutečnosti různě dlouhé články. První část, věnovaná organizačním a správním záležitostem, sestává z 8 kapitol, druhá, jejímž předmětem je procesní právo, z 11 kapitol. Třetí část se zaměřuje na civilní právo hmotné, není ale dokončená. V dobovém exempláři ve Valdštejnianech končí text kapitolou 19, za níž už následuje jen nadpis kapitoly 20 „Von denen Codicillen“, který zde ale již není. V pozdějším opisu v Rodinném archivu Valdštejnů se již uvedený nadpis neobjevuje a text je ukončen článkem 19 (obě verze se přitom prostřednictvím marginální poznámky shodují na tom, že je text doveden na stranu 75 nedochovaného originálu).⁶²

Je tedy otázkou, zda byl návrh zemského zřízení skutečně dokončen, nebo nikoliv (čemuž by nasvědčovala avizovaná nedokončenost opisů). S jistotou lze ale říci, že nebyl Albrechtem z Valdštejna sankcionován a nestal se ve Frýdlantském vévodství platným a závazným předpisem. Na druhou stranu, vzhledem k tomu, že na půdě Frýdlantska vznikl, nelze vůbec vyloučit, že odrážel zdejší právní praxi a že ta se i tak odehrávala když ne podle jeho textu, tak alespoň v jeho intencích. Bohužel, k tomu, aby bylo možno přijmout v tomto ohledu jasné stanovisko, neposkytují dochované prameny dostatek vodítek. I tak ale určitě stojí za to, alespoň stručně příslušná procesněprávní ustanovení zemského zřízení představit.

Úvodní kapitola se zabývala příslušností jednotlivých soudů („*De foro competenti: zu welcher Iurisdiction und Bothmässigkeit eine jedwedere Persohn gehörig seye*“). Především v něm byla řešena příslušnost zemského tribunálu, který se tu ovšem objevil pod termínem „vláda“ („*Regierung*“). Před něj měli patřit duchovní v majetkových záležitostech

⁵⁷ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 293v.

⁵⁸ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 225r–226v.

⁵⁹ VL, sign. F 67/6, ka. 26, fol. 136r–162v.

⁶⁰ RAV, Valdštejniána, inv.č. 2338, sign. I-C, fol. 175r–214v.

⁶¹ S velkou pravděpodobností lze ovšem předpokládat, že pozdější opis nevychází z původní předlohy, ale jeho vzorem byl právě opis starší.

⁶² Blíže STARÝ, M. Ius privatum v návrhu zemského zřízení Frýdlantského vévodství, s. 401–404.

(„*in actionibus realibus*“), vazalové panského a rytířského stavu, jiné nobilitované osoby ve vévodství usedlé, vévodští úředníci, především hejtmani, správci a důchodní písaři (rentšrejbeři) a města a městečka, pokud vystupovala jako komunity. Kompetence vlády (kanceláře) byla ale dále omezena negativně tím, že pokud šlo o záležitosti spadající do pravomoci dvorské komory (tj. především hospodářské povahy), měla je řešit tato. V době, kdy vévoda či jeho manželka pobývali se svým dvorem na Frýdlantsku, měla vláda řešit i významnější žaloby proti jejich dvorským služebníkům, přičemž jednání se měl vždy účastnit i příslušný hofmistr. Ve městech a městečkách měla soudit městská rada, nad poddanými měli jurisdikci vykonávat jejich vrchnosti (leníci, preláti, jiní duchovní), v případě poddaných na komorních panstvích pak hejtmani a jiní úředníci. Povinnost podřídit se jurisdikci příslušných orgánů měli i cizinci, pokud v zemi uzavírali kontrakty, nebo se dopustili protiprávního jednání.

Druhá kapitola již řešila otázku zahájení řízení, tj. přijímání žalob a jejich následného doručování („*Von anstellungen der Klagen und Exequirung der darauf folgeten gerichtlichen Citationen und Befehlen*“). V majetkových záležitostech neměly být přijímány žaloby bez toho, že by žalobce nejprve povinného nevyzval prostřednictvím uzavřeného psaní či dvou poctivých lidí, aby svůj závazek splnil, a neposkytl mu k tomu dvoutýdenní lhůtu. Samotná žaloba pak měla být sepsána jasně a srozumitelně a s vyložением všech okolností. Žaloby nejasné či zjevně neopodstatněné mohla kancelář bez dalšího odmítnout, a naopak žalobce postihnout výtkou či přímo trestem. Žaloba i všechny doprovodné materiály měly být v němčině a dvojmo, přičemž jeden stejnopis zůstával v kanceláři a druhý se zasílal žalovanému, jenž se měl vyjádřit ve lhůtě 14 dní. Doručování měli ve městech na starosti kancelářští služebníci, jinak přísežní zemští poslové. Strany, popřípadě jejich služebníci či správci jejich domů měly přijetí písemnosti potvrdit, pokud by to odmítly, vycházelo se ze zprávy, kterou vydal posel v kanceláři.

Třetí kapitola se zabývala palčivou otázkou možných obstrukcí ze strany procesních stran a prostředků, jak jim čelit („*Von dem Ungehorsam des Klagers und Beklagten, und wie demselben zu begegnen sey*“). V první řadě šlo o lhůty, kdy žalovanému mohla buď být poskytnuta peremptorní (neprodlužitelná) lhůta 6 týdnů a 3 dny, aby vypracoval svoji odpověď, anebo mělo být postupováno ve smyslu předchozího odstavce tak, že první vyjádření žalovaného mělo přijít do 14 dnů, přičemž za určitých okolností bylo možné tuto lhůtu opakovaně prodloužit. Ale i naopak, pokud žalobce přestal být v řízení aktivní, mohla se naopak strana žalovaná domáhat zproštění, anebo žalobce třikrát se čtrnáctidenním odstupem předvolat („citovat“) k soudu a žádat náhradu nákladů, škod a dalších procesních výdajů. Konečné lhůty, pokud strany dostatečně zdůvodnily jejich nedodržení, mohly být ze strany soudu prodlouženy maximálně dvakrát.

Namísto meritorní odpovědi mohl žalovaný čelit žalobě různými námitkami, jimž byla částečně věnována další kapitola („*Von verzüglichen Exceptionen, wie darüber zu verfahren, und wer den Vorstandt und Caution vor Gericht bestellen sollen*“). Tyto námitky měly být z obou stran diskutovány maximálně čtyřmi vzájemnými vyjádřeními (až k triple), poté již mělo být přikročeno k hlavnímu projednání věci. Strany mohly vzájemně požadovat záruku (kauci), aby byla později umožněna exekuce pro ně příznivého rozsudku, což se ale nemělo týkat těch, kteří byli v zemi usedlí a drželi nemovitě statky. Cizinci a neusedlí měli poskytnout záruku prostřednictvím rukojmích („*per fidejussores*“), zástav („*pignora*“), nebo přinejmenším, pokud šlo o lidi chudé, kteří by nemohli sehnat ručitele ani zástavu, měla být po nich požadována přísaha („*juvatorie*“ [sic!]).

O meritorní odpovědi a dalším vedení sporu bylo pojednáno v následující páté kapitole („*Von haubtsachlicher Verantwortung des Beklagten, und wie aus beschehene Litis Contestation nachmahln weiter bies zum Beschluss zu verfahren seye*“). Aby nemohl žalovaný řízení nemístně prodlužovat, měl pod hrozbou kontumace pře během 6 neděl podat svou odpověď na žalobu, a to ve dvou exemplářích a zásadně v němčině. Zemská vláda pak měla učinit rozhodnutí, zda budou strany předvolány k jednání ústnímu, či zda se proces dále povede písemně. Ústní jednání bylo přitom doporučeno především pro případy osob chudých, které neměly prostředky na vedení písemné komunikace (tj. nemohly si dovolit zástupce, který by za ně písemná vyjádření „skládal“) a cizinců a dále pro záležitosti účetní povahy („*Raittungs Sachen*“), kde bylo ústní vyjádření stran považováno za nutné. Zemská vláda mohla ale tento postup zvolit i v jakémkoliv jiném vhodném případě. Stranám měl být termín nařizeného ústního jednání sdělen 4 týdny předem. Při samotném jednání měla být sekretářem přečtena žaloba a vyjádření žalovaného a dále měla být stranám dána příležitost střídavě se k věci vyjadřovat. V případě uplatnění zásady písemnosti měly strany pro účely dokazování jmenovat svého zástupce („*Interlocut*“), jehož prostřednictvím měly komunikovat se soudem až do závěrečného vyjádření před rozsudkem. V tomto vyjádření již nebyly přípustné žádné nové důkazy a tvrzení.

Samostatně a velmi obsáhle bylo v šesté kapitole rozpracováno dokazování, především pak využívání svědků („*Von denen Beweis Articulin, Inerrogatorien, Zeugen Verhör, und Publication derer Aussagen und Attestaten*“). Úvodem se programově odsuzoval dosavadní stav, kdy strany nekontrolovaně a neefektivně předvolávaly k soudnímu líčení řezanými cedulemi svědky podle libosti, což spory mnohdy spíše komplikovalo, než posouvalo k vyřízení. S výjimkou nezbytných případů tak nadále mělo předvolávání svědků probíhat výhradně pod dohledem samotného soudu. V zásadě přitom platilo, že žádost o předvolání svědků měla být soudu adresována do 6 týdnů a 3 dnů a při nejbližším dalším sezení měla být dána rovněž 6týdenní lhůta protistraně, aby sama navrhla důkazy. Požadování svědkové pak měli být předvoláni k určitému dni, stejně jako ti, proti nimž svědectví směřovala a kdo měli tím pádem rovněž dostat prostor k vyjádření. Nedodržení lhůty mělo za normálního stavu věci vést ke ztrátě možnosti svědectví využít. Kapitola dále podrobněji rozváděla, jak mají svědectví vypadat a jak se mají svědkové při výslechu chovat. Na jeho začátku měli skládat přísahu tvář ke slunci, přičemž je zajímavé, že svobodní měli pouze pozdvihnout dva prsty, zatímco poddaní je měli položit na svatý kříž.

S odkazem na starý zvyk panující v Českém království povolil Valdštejn pánům, rytířům a nobilitovaným osobám podávání svědectví písemných, avšak pouze ve velmi omezeném rozsahu některých civilních sporů („*doch allein in burgerlichen ... Sachen*“), nikoli ve sporech trestních a sporech týkajících se cti, života, zdraví a statků.⁶³ Po složení přísahy již měly strany sporu odstoupit a dále se svědky nekomunikovat. Ti pak měli o podaném svědectví zachovat mlčenlivost. Ještě před podáním svědectví mohly strany vznést proti osobám svědků protest, nepřípouštěla se však o něm debata a k jeho projednání mělo dojít

⁶³ Šlo tedy rámcově o vymezení zásadních kauz, které v Čechách obligatorně příslušeli před větší zemský soud. K jeho působnosti naposledy STARÝ, M. *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha: Auditorium, 2014, s. 22–61. Srovnej též stručnou glosu v dobovém spisu PAPROCKÝ Z HLOHOL A Z PAPROCKÉ VŮLE, B. *Diadochos id est Successio*, Praha: [s.n.], 1602, Pořádek soudův v království českém, nestr. („*Soud zemský pro čtyry příčiny sluje, kteréž se krátce oznámí. První, že sám soudi toliko o hrdla, o poctivost, o grunty a o dědictví*“).

až v další fázi po publikaci svědectví. Ta měla proběhnout tak, že po skončení výslechů měly být všechny výpovědi načisto přepsány, podepsány osobami, které výslechy vedly, uloženy v registratuře a posléze otevřeny za účasti obou stran, jimž mohly být proti zaplacení poplatku vydány opisy potřebné pro sestavení závěrečného vyjádření.

V další, sedmé kapitole, věnované samotnému rozhodnutí („*Von denen Endturteln*“) se zemské vládě, popřípadě jinému soudu, předně dávalo k uvážení, zda se po provedeném dokazování ještě nepokusit vést strany ke smírnému řešení jejich sporu. Pokud tyto trvaly na rozhodnutí soudní cestou, mělo se tak stát na základě shromážděných materiálů a podle zemského zřízení. Jako podpůrné prameny práva byly uvedené české (Obnovené) zemské zřízení a městské právo, popřípadě další královské (císařské) předpisy („*inhalts dießer Landsordnung, oder in Subsidiu der Cron Böhemb, Landt undt Stadt, und anderer beschriebenen Kayß[erliche] Rechte decidiret*“). K zveřejnění („*Publication*“) rozsudku měly být strany opět pozvány k soudem stanovenému dni, přičemž rozhodnutí mělo být vyhotoveno písemně a vyhlášením se rozumělo jeho přečtení stranám sekretářem. V této souvislosti bylo připojeno obecné pravidlo, že veškeré písemnosti s řízením související mají být vydávány ve jménu knížete a zásadně a výhradně v němčině („*zwar in Teütscher undt keiner andere Sprach*“).

Osmá kapitola řešila možnost přezkoumání rozsudků („*Von der Leütterung*“). Zdůrazňovala, že podle (výše rovněž již citovaného) císařského privilegia nemohou jít odvolání z Frýdantska dál než k tamním knížatům a že jako nejvyšší soudní instance byla ve vévodství zřízena zemská vláda („*die fürst[liche] Regierung pro Summo Tribunali aufgerichtet*“). Proti jejím rozsudkům tak nebylo přípustné odvolání, ale stranám byla pouze dána možnost, aby do 10 dní, po které rozhodnutí nenabývalo právní moci („*unter welcher zeit sonsten das Urtheil seine Crafft vernichtet*“), předložily své podněty („*Leütteration*“), přičemž následoval odkaz na postup podle blíže nespecifikovaného práva v těchto případech užívaného („*weiter, wie Leütterungs Recht ist, verfahren sollen*“).

V následující, deváté kapitole již naproti tomu došlo na odvolání jakožto základní opravný prostředek, použitelný proti rozhodnutím všech nižších soudů („*Von der Appellation*“). Podáno mohlo být buď přímo knížeti, nebo v případě poddaných lidí prostřednictvím jejich duchovních či světských vrchností knížeti nebo zemské vládě. Postup byl ale relativně komplikovaný – apelant měl do 14 dnů od vyhlášení rozsudku oznámit prvoinstančnímu soudu své odhodlání proti jeho rozhodnutí se bránit. Dalších 30 dnů měl na to, aby se obrátil na vyšší soud, který si měl vyžádat veškerá akta k případu. Teprve potom měl odvolatel podat svůj spis, na který měla do 14 dní reagovat protistrana a mělo proběhnout další řízení, v němž ale neměla žádná strana předložit více než dva spisy a jež se nemělo protáhnout na dobu delší než 4 měsíce. Skončit mohlo buď potvrzením prvostupňového rozsudku, nebo vrácením věci soudu první instance (uplatňoval se tedy kasační princip).

Vzhledem k tomu, že s dobrovolným plněním rozsudků se soudnictví potýkalo a potýká prakticky v každé době, soustředila se následující desátá kapitola na výkon rozhodnutí („*Von der Execution*“). Ten přicházel do úvahy, pokud nebyla podána žádost o přezkoumání (u rozhodnutí zemské vlády), nebo odvolání, popřípadě pokud již byl rozsudek druhou instancí potvrzen.

V případech týkajících se žalob ohledně vlastnictví nemovitostí („*real Klagen*“) měl neoprávněný držitel odevzdat prosouzené statky do 14 dnů od chvíle, kdy rozsudek nabyde (právní) moci, s výstrahou, že v opačném případě bude proti němu dále postupováno

právní cestou. Jestliže by k předání statku skutečně nedošlo, mělo být proti provinilci zakročeno ozbrojenou rukou („*manu militari*“) a měl mu být také uložen odpovídající trest.

U ostatních, zejména obligačních nároků („*personal Sprüchen*“) bylo ponecháno na vůli vítězné strany, kterou ze dvou možných cest se vydá. Do úvahy připadala buď exekuce osobní, při níž se mělo postupovat podle českého Obnoveného zřízení zemského („*wie es in der Böhmischen Landordnung versehen*“), nebo věcná. Ta směla směřovat pouze proti nemovitostem ve vlastnictví poraženého, nikoli ovšem proti statkům zápisným. Procesně se mělo postupovat tak, že vítězná strana měla o exekuci požádat příslušný orgán a měla předložit soupis statků poraženého. Tomu mělo být nařízeno, aby žadatele do 6 týdnů uspokojil. Pokud by se tak nestalo, mělo následovat uvěznění dlužníka a sekvestrace jeho statků, načež měly být jeho statky během 14 dnů oceněny a ve lhůtě dalších 14 dnů buď prodány, nebo předány věřiteli, který měl případně dlužníkovi odvést částku, o kterou hodnota přisouzených statků jeho pohledávku převyšovala.

Zvláštní ustanovení směřovalo k exekuci na statcích lenních, kde se zdůrazňovala nutnost souhlasu zeměpána jakožto suveréna. Tento souhlas neměl být poskytován, dokud se neprokáže, že dlužník nemá dostatečný objem dědičného majetku na to, aby věřitele uspokojil. Pak už měl následovat analogický postup, jaký byl naznačen výše – poskytnutí 6týdenní lhůty a následně sekvestrace a buď přisouzení, nebo prodej statku.

S exekucí do jisté míry souvisela i poslední kapitola procesní části zemského zřízení, jež řešila otázku nákladů řízení („*Von dem Expensen*“). Nešlo ale o náklady v samotném řízení („*die Haupt sache sambt Expens, Schäden, und Unkosten*“), neboť tyto byly řešeny již v rozsudku, nýbrž o další vedlejší výdaje, které mohla vítězná strana uplatňovat po uplynutí 6týdenní lhůty pro dobrovolné splnění rozsudku. Proti tomu mohla protistrana uplatnit své námitky a mělo dojít k moderaci a finálnímu vyčíslení nákladů, jež mohly být následně opět vymáhány věcnou nebo personální exekucí.

Je nepochybně pozoruhodné, že oproti nedávno vydanému Obnovenému zřízení zemskému pro Království české z roku 1627 představuje návrh zemského zřízení frýdlantského koncepčně zcela odlišný materiál. Zatímco český zákoník věnoval procesnímu právu velmi zásadní pozornost a průběh řízení byl poměrně detailně regulován především rozsáhlými korpusy článků C1–E20 a G1–H7, budoucí zákoník pro Valdštejnovu „šťastnou zemi“ přinášel v celkem 11 článcích jen velmi rámcovou, byť ucelenou normativní úpravu. Její předností byla naproti tomu logická struktura, korespondující s obvyklým průběhem soudního řízení.

IV. Archiválie mapující frýdlantskou soudní agendu

Ve velmi obsáhlých valdštejnských fondech je pochopitelně skryta široká škála materiálů, dokumentujících reálné právní kauzy, jež byly před nejrůznějšími orgány řešeny. Městské soudnictví je poměrně přehledně koncentrováno v městských knihách, nakolik se z daného období dochovaly, naproti tomu vrchnostenské soudnictví se patrně odehrávalo s menšími formálními nároky na zachycení jeho průběhu, a jeho poznání tak lze očekávat ve spíše omezené míře, a to v těch případech, kdy byla celá záležitost eskalována a dostala se do zorného pole frýdlantské vlády (dvorské kanceláře).

Pokud jde o její agendu, určitě nebude nadsázkou konstatování, že prorůstá oběma základními fondy v celé jejich šíři, a zejména to platí o Valdštejnianech v Národním archivu. Na místě jsou ale dvě konkrétní upozornění na materiály, které by dozajista měly být východiskem dalšího podrobného výzkumu.

Za prvé se v Rodinném archivu Valdštejnů nachází materiál nazvaný „*In deß Friedländers aigenen und Herrschafftssachen ist vorhanden nachfolgens*“. Jedná se o soupis frýdlantské registratury, zpracovaný po jejím znovuoobjevení v roce 1662 dvěma úředníky české komory, registrátorem Martinem Drischbergerem a viceregistrátorem Janem Schwartzem.⁶⁴ Tento inventář je uspořádán podle fasciklů, v nichž byly prameny v této době uchovávané, přičemž fascikl označený písmenem L obsahoval jednak písemnosti týkající se sporu o panství Vartenberk (dnes Stráž pod Ralskem) a Lemberg,⁶⁵ jednak soubor písemností, dokumentujících soudní agendu zemské vlády a dvorské komory, a to v rozsahu 223 kauz („*Actionen so von A[nn]o 1625. bies auf A[nn]o 1634. bey der Friedländischen Regirung und Cammer zu Gitschin geführt und aldar erottert worden seyndt nachfolgendts verhanden von Nro 1 bis Nro 224 inclusive*“). Ačkoliv podle názvu by těchto kauz mělo být o jednu více, je třeba zohlednit, že poslední položkou je (bohužel patrně nedochovaná) kniha rozsudků z let 1627–1630 („*Ein Buch in Folio, worinnen Außspruch oder Sentenz von A[nn]o 1627 bis A[nn]o 1630 inclusive zusammen geschrieben seyndt*“).

Kauzy jsou v seznamu řazeny chronologicky, podle let, aniž by ovšem bylo možné jen na základě tohoto seznamu zjistit, zda je pro zařazení relevantní datum zahájení sporu, nebo jeho ukončení. Časové rozvrstvení ukazuje níže připojený graf. Jak je z něj patrné, zpočátku lze hovořit o vcelku minimálním rozsahu této agendy, skokové navýšení přichází v roce 1629 a znovu v roce 1630, který zároveň reprezentuje nejvyšší hodnotu, na níž se počet řešených případů vyšplhal. V dalších letech došlo k určité regresi hodnot, avšak stále ještě výrazně nad úroveň let dvacátých.

Řada případů jasně dokazuje, že do kompetence frýdlantské zemské vlády (tribunálu) spadaly ve druhé instanci i kauzy provenienčně spojené se dvěma Valdštejnovými vévodstvími slezskými (Zaháňskem a Hlohovskem).⁶⁶ Výše avizovanou skutečnost, že v majetkoprávních sporech mohl před soudem vystupovat i sám zeměpán, lze pak dokumentovat na jeho sporech o panství Nový Zámek a Zvířetice⁶⁷ a pozůstalost po regentovi Jeronýmovi

⁶⁴ RAV, sign. I-B, inv.č. 2337. O obou autorech a jejich úloze při novém uspořádání komorních archiválií po švédském obsazení Prahy KOLLMANN, J. *Dějiny ústředního archivu českého státu*, Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 1992, s. 95–96; JÍLKOVÁ, S. *Staré montanum Praha 1500–1783 (1825). Paginae historiae*, 2008, roč. 16, s. 311–312.

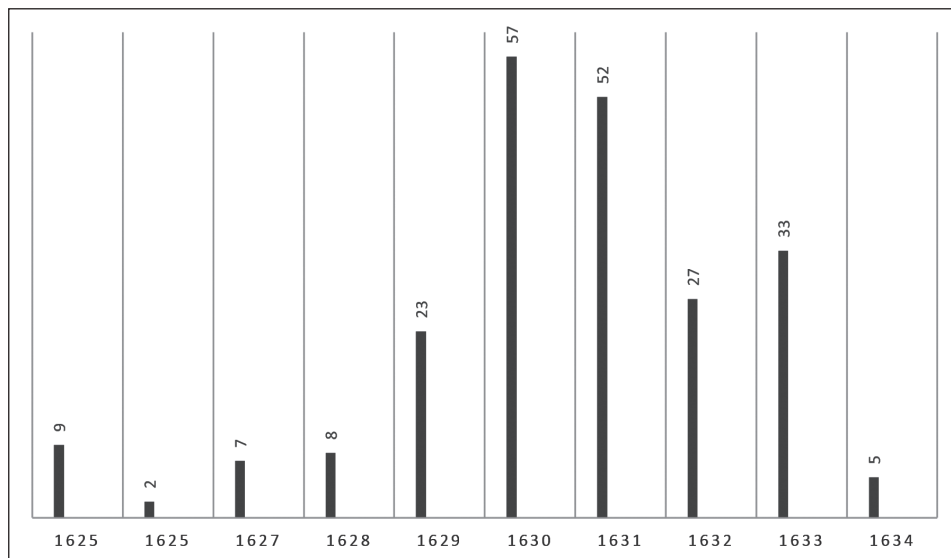
⁶⁵ „*Unterschiedliche Friedtländische Schriften wegen der Güter Wartenberg und Lemperg, warumben die Herrn Gebrüdere Grafen von Schelhart mit dem Herrn G[ra]ffen von Lichtenstein und Freyherrn von Bredau in Rechts Process seyndt*“. Majitelem těchto panství byl plukovník Adam Vilém Schellart, jemuž je Valdštejn prodal v roce 1627. Ještě téhož roku byl ale Schellart za zločiny, kterých se dopouštěl na civilním obyvatelstvu popraven, jeho statků se znovu ujal Valdštejn a posléze je prodal jiným důstojníkům. O Schellartovi blíže GAJDOŠÍK, P. Adam Vilém Schellart a lenní statky Albrechta z Valdštejna. *Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska*, 2012, č. 21, s. 67–84.

⁶⁶ Zaháňska se týkají položky Č. 48, 80, 100, 123, 136, 137, 148 a 207, Hlohovsko je zastoupeno jedinou kauzou z roku 1632 (č. 167 – „*Action Beygöttischen Anwaldt Nahmens Lamniczky contra Freyherrn von Rechenberg außen Großglogauischen, das er als Chuersachßfisch Volck in Prag gelegen, undt in way[land] Anna Marie Bruckhmannin Hauß die Gewolber wossen und die Mobilien eigenmächtiger weiß weg führen lassen betr[effend]*“).

⁶⁷ Č. 50 – „*Action zwischen den Hertzog zu Friedlandt und Elisabetha Hrzanin, daß Guth Neuschloß und Zwiretitz betr[effend]*“.

Tab. 1: Časové rozvrstvení kauz v seznamu z roku 1662

Bukovském z Neudorfu⁶⁸ (obojí z roku 1630). V řadě majetkoprávních sporů plnila nadto roli žalobce v jeho jménu dvorská komora,⁶⁹ která se v jednom případě objevila i v roli žalovaného.⁷⁰

Pokud jde o obsah jednotlivých kauz, sestavený přehled se omezuje na specifikaci sporných stran a na skutečně velmi stručný odkaz na to, čeho se věcně týkala. Jednoznačně dominují v počtu 51 záležitosti majetkových pohledávek („*Schuldsachen*“). Na stranu druhou jsou v seznamu relativně omezeně zastoupeny kauzy zjevně trestněprávního charakteru. Nejčastěji se objevuje krádež (v několika případech pak specifikovaná jako

⁶⁸ Č. 53 – „*Zeichnus zur Nothdurfft der Hertzog von Friedlandt Contra Fraw Martham Buckowskyn, Mariam Salomenam Grygkin, Annam Catharinam Cavallirin Schwestern von Neudorff Register und Schulden betreffend*“.

⁶⁹ Č. 30 – „*Klag Libell von den Friedländer Verordneten Cammer Räthen Contra Fraw Martha gebohrne von Blinßdorff, Hyronimi Buckowsky hinterlassene Wittib, und Töchtern Maria Salome und Anna Catharina Schuldt Sachen betreffend*“, č. 39 – „*Cammer im Herzogthumb Friedland Contra Buckowskische Erben übeln Administration in Ihres verstorbenen Vatters gehaltenen Officia betreffend*“, č. 75 – „*In Causa Cammera Contra Paul Prczka Ihr fürst[liche] Gn[ade] von Friedlandt gewesten Secretarium Pr. Aufgestellten Geldts Posten*“, č. 157 – „*Action zwischen den Fürst[lichen] Fridländ[ischen] Cammer und Pauln Prczka dem Eltern, Raittungssach*“. V některých kauzách nejsou procesní strany uvedeny a nabízí se hypotéza, že i zde mohlo jít o řízení vyvolané odúmrtním či jiným zájmem zeměpána. Viz např. č. 42 – „*Buckowskische Lehens Acten, welche vorgelauffen, als wayland Hieronimi Buckowsky ohne ordentliches Testament verstorben*“, č. 108 – „*Wurische Lehen Sache, über daß Guth Bullendorff, welches die hinterlassenen Schwestern anzunehmen begehren*“, č. 120 – „*Acta die Schellendorffische Lehen Güter und derer Sequestration betreffend*“, č. 169 – „*Acta Nachodskische Testament und dessen Confirmation betreffend*“.

⁷⁰ Č. 113 – „*Frau Kelbichin gebohrne Dobranowskin contra fürst[liche] Cammer wegen Anforderung auf ihres Vattersguth oder Hoffe zu Neudorff und den Hauße zu Turnau*“.

krádež koní),⁷¹ jednou též krádež v kombinaci s podvodem,⁷² opakovaně se lze setkat též s vraždou,⁷³ resp. zabitím⁷⁴ a ublížením na zdraví.⁷⁵ Z dalších deliktů nabízí seznam také čarodějnictví,⁷⁶ falšování mince,⁷⁷ výhrůžky vůči vrchnosti,⁷⁸ porušení domovní svobody,⁷⁹ urážku na cti a rouhání⁸⁰ či pomluvu.⁸¹

K výše uvedenému je třeba jedním dechem doplnit, že stručné registry v seznamu obsažené ne vždy dovolují jednoznačnou právní kvalifikaci příslušné kauzy. Navíc se tu objevují i velmi neurčité pojmy, takže u některých kauz není vůbec jasné, čeho se týkaly. Tak se celkem často objevuje jako předmět sporu neidentifikovatelná „*Injuria*“, v jednom případě též „*Rechts Sachen*“ a „*Stritt Sachen*“. U „tyranie“ pana Míčana (z Klinštejna)

⁷¹ Č. 3 – „*Action Mathes Horackh contra Martin Nowoßwietsky an statt seines Sohns, einen Diebsthal am Getraydt betreffend*“, č. 24 – „*Action Christoph Erazym Sommerfeldt Contra Wentzl Kwaßniczka Diebstall betr[effend]*“, č. 45 – „*Guttachten und Rath zu Horschitz wegen eines gefangenen Roßdiebs Nahmens Jacob Zelenicz*“, č. 52 – „*Acta zwischen den Veiten Negedly, Pauln Kautsky, wie auch Hanßen Cantzler wegen einer gestohlenen Stutten*“, č. 74 – „*Causa Gillerdts Contra zwey gefangene Brüder zu Reichenberg, wegen zweyer auf freyen Strassen abgenohmenen Stutten betr[effend]*“, č. 79 – „*Ausßage Herrn Sadowsky gewesenem Dieners und Dienerin wegen Diebstahl*“, č. 104 – „*Aussag des Christoph Müllers von Reichenbach über ein aus der friedländischen Cantzley zu Reichenbach gestohlenen Geldt de A[nn]o 1630*“, č. 184 – „*Action Tobia Prache contra Julium Kribel Diebstahl betreffend*“.

⁷² Č. 16 – „*Simon Zemanekh Contra Hanßen Nachazeckh einen Diebstal und Betrug betr[effend]*“.

⁷³ Č. 11 – „*Georg Pallas Contra Jacob Zeiffart Mord betr[effend]*“, č. 138 – „*Paul Schmidt von Karzanaw aus der Herrschafft Skal welcher sein Weib ertrenckt hat, und zu Gitschin geköpffet werden betr[effend]*“, č. 147 – „*Action Pr. Georgen Christoph Stranick von Kopidno welcher von Hanß Heinrich Kopieckh einen Strasse Rauber beschuldiget worden, alß hatte er Stranick einen Schwedischen Soldaten ermorder*“, č. 182 – „*Action Katbanick Lesowsky contra Martin zu Horstiz Mordthat betreffend*“.

⁷⁴ Č. 141 – „*Examen Testium in Causa Criminali Hanß Schimekh contra Hanß Taborsky, welcher seinem Bruder verwundet, dervon er hat sterben müssen betr[effend]*“, č. 143 – „*Action Georg Ziabka betref. wegen des entlebten Peter Casparn*“, č. 168 – „*Action den Friedl[ändischen] Fürschneider Adam Pleß und den entlebten Truchsas Heinrich Sigmund Maltern betr[effend]*“, č. 214 – „*Acta Michel Sickhen, welcher in des Herrn Graffen Max Hauß ein Buben erstochen betr[effend]*“.

⁷⁵ Č. 9 – „*Acta den Frewel, so Joachim von Kyaw an Decanno zu Fridland in den Rickhersdorffischen Gericht durch einen Hieb an Halß begangen betreffend*“, č. 149 – „*Action Hanß Heinrich Kobikh contra Herr Zaruba den geschlagenen, gehawenen und geblünderten Kobickh betr[effend]*“, č. 187 – „*Turnaischer Dechant contra Hanß Schlossern daselbst, Schlegerey mit einer Christlichen Ordens Persohn betr[effend]*“, č. 193 – „*Georg Rafigijs contra Christoph Balwin undt Geörg Scharaun beyde zu Horschitz des Rafizii umb Grasereywillen geschlagenes Gesinde betr[effend]*“.

⁷⁶ Č. 31 – „*Acta per Paul Slezacken, welcher wegen angegebener Malefiz Sachen ein Gefängnus zu Horschitz jetzom thuet betr[effend]*“, č. 185 – „*Acta fünf Malefiz Persohnen, so zu Eiche in Verhafft Sitzen betreffend*“.

⁷⁷ Č. 10 – „*Action wegen falsche Müntz so Niclas Ruffer, Handlsmann zu Hirschberg in Schlesien, seinen Schaffer Michael Schultzen auf Zehrung mitgegeben undt er damit in Fürstenthumb Friedland ertaxt worden*“, č. 64 – „*Action Adolph Fleischhacker von Tschist und Zarubischer Unterthanen in falscher Müntz Sache*“.

⁷⁸ Č. 181 – „*Acta einen gefangenen Schmidt zu Leippa Hanmens Peter Christ, und dessen Sohn, welche sich Bedrohungen wieder die Obrigkeit vernehmen lassen betr[effend]*“.

⁷⁹ Č. 5 – „*Zeügen Product, nebens denen Positional Punct Christoph Eichlers, Contra Abraham Scholtzen Stattrichter und Christopher Gebauern Stadtschreibern zu Fridland, wegen nachtllicher Einbrechung und eines weggenombenen Vaßweins*“.

⁸⁰ Č. 17 – „*Acta in Sachen des Obristen Hebrons betreffende schmechliche und verkleinerliche Reden, wiede Gott, undt den Churfürsten zu Brandenburg*“.

⁸¹ Č. 51 – „*Wentzel Stranezky Contra Dobiam Brtwa Difamation betr[effend]*“, č. 121 – „*Nicodem Stehlick contra Andam (sic!) Schowaczymy Wodnianskym und Hanßen Wodslow Burgern in der Stadt Turnau Diffamation betr[effend]*“.

na poddaném pana Zdeňka z Valdštejna⁸² či zločinných skutků, na jejichž základě byl odsouzen Jakub Bartoníček,⁸³ je alespoň jasné, že půjde o kauzy z dnešního pohledu trestní (což u pojmů uvedených v předchozí větě rozhodně neplatí), avšak více bez příslušného aktového materiálu říci nelze.

Relevantní aktový materiál je dochován v Národním archivu ve Valdštejnianech a primárně je soustředěn v deseti kartonech, které jsou subsumovány pod jedinou (vnitřně členěnou) signaturu. Z toho první karton je označen jako „*Soudnictví a jednotlivé soudní případy (curiosa)*“, ⁸⁴ další čtyři jako „*Soudní záležitosti šlechtických osob a leníků panství*“⁸⁵ a zbylých pět tvoří „*Soudní záležitosti měšťanů a poddaných*“.⁸⁶

V prvním kartonu tvoří ve skutečnosti objemovou většinu složka nadepsaná „*Empfangsbestättigungen der Tribunal u[nd] Kammerdekrete*“, což jsou potvrzení (označená pojmy „*Kundšoft*“, „*Kunšoft*“, „*Kundšaft*“, „*Kunšaft*“, v němčině někdy „*Both*“) o dodání písemností hejtmanům a jiným úředníkům na komorních statcích. Teprve druhá složka obsahuje skutečně soudní agendu, přičemž sem byly očividně vybrána právě již výše zmíněná „*curiosa*“, tedy kauzy, které se pořadateli fondu zdály mimořádně zajímavé. První dvě se týkají čarodějnictví: v roce 1627 byl na základě obvinění kopidlnského hejtmana Buriana Šlibovského ze Skřivan obviněn ze smilstva a čarodějnictví Havel Ťupka ze vsi Údrnic. Při dvou útrpných výsleších přiznal, že očarovával klisny, k čemuž používal mimo jiné i provazy a šaty z oběšenců. Veškeré písemnosti k případu včetně rozsudku znějícího na smrt stětím byly 5. srpna 1627 zaslány ke schválení zemskému hejtmanovi Gerardovi z Taxisu.

Téhož roku byl ve městě Hořicích vyslýchán Matěj Turek, původem z Konstantinopole, poddaný hrabat Trčků, „*že jest ruku a přirození člověčí ve vsi Rašíně prodávati chtěl*“. Na základě dvou rozsáhlých útrpných vyznání byl Turek 14. září 1627 za zločiny mordu, smilstva, cizoložství a krádeže odsouzen, aby „*jiným ku příkladu a výstraze předně vožen jsa po rynku, kleštěmi trhán byl, a odtud přivezen jsa na místo popravištné, nejprve ruka pravá aby mu uřata byla, potomně 3 šnyty na zádech udělány a naposledy podle artykule právního N 30 do kola vpleten*“. Hořičtí pak psali hejtmanu Taxisovi, že by rádi s exekucí vyčkali a konfrontovali odsouzence s osobami, proti nimž vypovídal, ale protože „*možná věc není, aby on jsouce již tejden strápený a velice oteklý, třetího dne dočekati mohl*“, chtěli exekuci uspořádat hned následující den po odeslání listu. Jelikož výkon hrdelního práva nebyl lacinou záležitostí (nákladů na popravy se týkají i některé další materiály v této složce uložené), doporučil hejtman Taxis již předtím Hořickým, „*aby z celého panství hořického zbirka učiněna byla*“. Radní města v této souvislosti vyslovili prosbu, aby zemský hejtman v tomto smyslu instruoval hejtmana hořického panství a ten to uvedl v známost všem poddaným.

Čarodějnictví se týkají také další materiály. Tak v roce 1629 byla pro podezření z tohoto deliktu uvězněna Dorota Wagnerová z Úlibic, přičemž dochována je i prosba jejího muže, aby byla tohoto nepravdivého obvinění zproštěna. Z roku 1632 se dochovaly koncepty listu poděbradskému hejtmanovi ve věci čarodějnictví Jakuba Bartoníčka ze vsi Nepolis,

⁸² Č. 77 – „*Action zwischen Herrvon Waldsteins Unterthan Martin Purman und dessen Sohn, dan H. Mitschan, welche gegen Ihnen mit groser Tyraney verfahren*“.

⁸³ Č. 159 – „*Action und Urthel über einen Ubelthäter Nahmens Jacob Bartaniczekh*“.

⁸⁴ VL, sign. F 67/3, ka. 14.

⁸⁵ VL, sign. F 67/3a, ka. 15–18

⁸⁶ VL, sign. F 67/3b, ka. 19–23.

z téhož roku pocházejí i archiválie k případu Hanse Schobera, zřejmě ze vsi Czernina v Hlohovsku („von Tschirnow“). Dvaadvacetiletý mládenec byl za čarodějnictví odsouzen ke stětí mečem, zachována je přímluva jeho matky i místního pastora a jsou vyčísleny náklady na jeho věznění (od 7. do 29. září 1632) i samotný právní proces. Konečně lze upozornit i na v originále dochovaný akt normativní povahy, jímž je výše již avizovaný patent zemského hejtmána Taxise z 2. září 1631.

Dalším atypickým zločinem, který byl zařazen mezi „curiosa“, byl incest. Dvě kauzy tohoto druhu se projednávaly v roce 1627 – Ludmila Tomanová ze vsi Borek u Frýdštejna měla poměr se svým vlastním bratrem Adamem a otěhotněla s ním, Kateřina Weyerová ze vsi Hayn (?) navázala vztah se svým nevlastním synem Martinem Weyrem. Obě ženy byly popraveny, přičemž u Kateřiny se dochovalo potvrzení rozsudku (zahrabání a protknutí těla kůlem) ze strany zemského hejtmána (datované 20. prosince 1627).

Za pozornost určitě stojí také kauza zabítí Havla Sobotky v krčmě Jiřího Macháčka v Olešnici v roce 1631. Podezření padlo na pappenheimského poddaného, kovářského tovaryše Mikuláše Jelínka, jenž byl vsazen do tuhého žaláře. On sám ale vinu popíral a sepsal obsáhlou supliku, v níž za pachatele označil jakéhosi Jakuba Vrabce a popsal obsáhle jakýsi „Boží soud“, jenž byl nad mrtvým tělem uspořádán a jenž měl dosvědčit Macháčkovu nevinu a Vrabcovu vinu („když bylo po 2 nedělích, dobejvajíce to tělo mrtvé z hrobu, s poručení vrchnosti tu osoby vyslány byly, předně Tomáš Bradýř z Turnova, Jan purkrabě Radvanovský [ze] zámku Skal, při tom také byli někteří mušketýři, při tom osob přítostjících mnoho bylo, když sme na jeho mrtvé tělo prsty klásti měli. Potříkráte já předně na jeho srdce sem prsty položil, jedno, druhé i třetí, žádného znamení se na jeho těle vícimně neukázalo. Těž i ten jistý rektor prsty své naň klásti musil, potomně týž jistý Jakub Vrabec tolikéž tak jako i my dva, však s velikým strachem okolo něho jiti jest počal a šel, což se sklonil na kolena, vtom syn jeho jest jej chytil a pamatoval, a tu viděly osoby přítomný, že se krev červenala pod koží v rukou, v stehnách a v tváři. Vtom se ohlásil bradýř z Turnova, aby na to pohleděti, že se krev červená, a s tím se odtud brali. jeden každý do svého obydlí, a mne do Rovenska dali do vězení, a tak z jednoho vězení do druhého i třetího zůstávám“).

Není možné rekapitulovat na tomto místě veškeré případy, jež jsou v rozsahu deseti objemných kartonů obsažené, ba ani zúžit pozornost na ty, jež jsou nějakým způsobem pozoruhodné. I těch se tu totiž nachází množství takřka nepřeberné. Dozajista si ale zaslouží prostor několik obecných poznámek.

Za prvé je na místě zdůraznit, že dochované materiály rozhodně nepředstavují úplná soudní akta dokumentující průběh soudního sporu v celém jeho rozsahu a ve struktuře, jakou popisují výše reprodukované články zemského zřízení. Jak ukázaly četné sondy (kompletní zpracování materiálu představuje dlouhodobou badatelskou výzvu), obsahují jednotlivé složky zcela různorodý materiál, a to jak objemově, tak obsahově. Jde především o různá podání aktérů příslušného právního sporu v podobě různých suplik a žádostí, opisy dokumentů, které jsou pro kauzu nějakým způsobem podstatné, zastoupena je i komunikace mezi zeměpanskými úřady. Spíše výjimečně se naopak objevují klasické procesní akty. O rozsudcích ani nemluvě – u podstatné části složek, do nichž jsou jednotlivé kauzy separovány, není ani patrné, zda případ dospěl k nějakému autoritativnímu rozhodnutí soudního orgánu, a pokud ano, pak k jakému.

S blíže neurčitým časovým odstupem (z pohledu paleografického nejspíše na konci 18. či počátku 19. století) byly složky na zadní straně opatřeny tužkou psanou glosou,

Tab. 2: Porovnání rozsahu aktového materiálu s vročením kauz v seznamu z roku 1662

Číslo v seznamu	Časový rozsah aktového materiálu	Vročení v seznamu
22	1628–1630	1628
37	1628–1631	1629
39, 41–42	1629–1630	1629
60	1630	1630
61	1630–1631	1630
63	1630–1631	1630
170	1632–1633	1632
175	1631–1633	1632
209	1633	1633

obsahující jména aktérů příslušné kauzy a její lakonicky formulovanou věcnou podstatu. Na některých jsou ale zachovány podobné glosy, pocházející podle písma ještě ze 17. století a obsahující také pořadové číslo. Není pak těžké ověřit, že tyto starší specifikace korespondují s výše popsaným seznamem z roku 1662, uloženým v Rodinném archivu Valdštejnů. Množství takto původně nadepsaných složek ale není velké. Tak například v kartonu 15 se neobjevuje ani jedna (z celkem 58), v kartonu 16 je jich 6 (z celkem 32),⁸⁷ v kartonu 17 další 3 (z celkem 21).⁸⁸ Již na první pohled je ovšem patrné, že komplementarita se zřejmě vztahuje i na další případy a že k jejímu úplnému postihnutí by bylo třeba dalšího, velmi důkladného a časově náročného výzkumu.⁸⁹ Zároveň je ovšem mimo jakoukoliv pochybnost zřejmé, že byly do kartonů ve Valdštejnianech zařazeny i četné další písemnosti, které nejsou se seznamem komplementární.

Na okraj lze ještě doplnit, že porovnání dochovaných akt se seznamem přináší pravděpodobnou odpověď na výše položenou otázku, čím se řídilo chronologické zařazení kauz do seznamu – patrně bylo klíčové datum, kdy se jimi začala zabývat zemská vláda v Jičíně. Opět jde ale o hypotézu, jež je nepochybně logická, jejíž relevance by ale měla být dále potvrzena (nebo vyvrácena) soustavnějším a detailnějším studiem dochovaného aktového materiálu.

⁸⁷ VL, sign. F 67/3a, ka. 16, fol. 30r–50v (č. 37), 117r–139v (č. 175), 359r–511v (spojená č. 39, 41 a 42), 524r–548v (č. 63), 565r–585v (č. 209).

⁸⁸ VL, sign. F 67/3a, ka. 17, fol. 1r–25v (č. 61), 27r–42v (č. 60), 162r–200v (č. 170), 245r–317v (č. 22).

⁸⁹ Tak námátkou akta ke kauze Pavla, kováře v Kacanovech, který utopil svou manželku a byl v roce 1631 sťat v Jičíně, odpovídají nepochybně seznamové položce č. 138 („*Paul Schmidt von Karzanaw aus der Herrschafft Skal welcher sein Weib ertrenckt hat, und zu Gitschin geköpffet werden betr[effend]*“). Stejně tak lze těžko pochybovat, že složka nadepsaná „*Wanczurische Erben contra Buckowskysche. Eigenmächtige Appraehendirung des nach denen Wanczurischen Vater verbliebenen von Frau Blödinin gekauften Hoffes zue Liebonitz*“, u níž je o něco níže jinou rukou doplněno „No. 28“ obsahuje materiály, jež jsou v seznamu zachyceny pod č. 125 („*Wanczurische Erben contra Catharinam Blödinin wegen Schadloßhaltung der Kauff Summa von dem Hoff zu Liebonitz herrührent alß 1 300 ff.*“). Obsahově komplementární jsou zřejmě též složka „*Stritt der Obristen Heinrich Freiherrn v. S[aint]-Julien mit Rosina Silwar geb[orne] v[on] Stropczitz wegen eines Tausches der Güter Rohoznitz u[nd] Klein Trotina gegen Bielohrad u[nd] Wokrouhly 1630*“ a seznamová položka č. 146 („*Frau Sylwerin contra Herr Obristen S[ain]t Julian wegen ein tausendt Schock von gekauften Guth Biehleradt herrührendt betr[effend]*“). Uvedené složky viz VL, sign. F 67/3a, ka. 16, fol. 280r–358v, ka. 17, fol. 334r–369v, sign. F 67/3b, ka. 19, fol. 91r–110v.

Je nepochybné, že výše popsané materiály v základních valdštejských fondech neposkytují ani zdaleka kompletní pohled do reality soudnictví ve Frýdlantském knížectví, resp. vévodství v desetiletí jeho existence. Jde totiž pouze o ty kauzy, které se dostaly do Jičina a zabýval se jimi hlavní zemský tribunál, personálně totožný se zemskou vládou. Logicky je ale nutno předpokládat, že nemalé množství sporů bylo vyřešeno již na prvotní úrovni, kterou představovaly soudy hejtmanské (na komorních panstvích), vrchnostenské (na statcích lenních, zástavních a vlastně i církevních),⁹⁰ nebo městské. Stran posledně uvedených by jistě bylo záhodno podrobit soustavnému a plošnému výzkumu teritoriálně relevantní městské knihy, případně i aktový materiál.

Závěrem

Valdštejnovo Frýdlantské vévodství nabízí do budoucna neobyčejně rozsáhlý prostor pro další výzkum, jenž se může zaměřovat na nejrůznější aspekty jeho existence a fungování. Bohatství dochovaných právních památek, mezi nimiž lze nalézt písemnosti jak charakteru normativního, tak především pragmatického, přitom nevyhnutelně vyžaduje, aby byl avizovaný výzkum veden i v rovině právně historické.

Mezi témata, která lze jen těžko zpracovávat bez odpovídajícího juristického metodologického zázemí, se nepochybně řadí soudnictví, tedy výkon veřejné moci, při němž dochází k hledání spravedlnosti a naplňování právních norem při řešení nejrůznějších, vesměs sporných záležitostí. Právě na něj se zaměřila předložená studie, formulující v úvodu čtyři základní otázky, jejichž zodpovězení je z hlediska poznání „knížecí spravedlnosti“, tedy soudnictví vykonávaného jménem frýdlantského zeměpána, naprosto nezbytné. První z nich vede ke zkoumání obecnějšího kontextu státoprávního vztahu Frýdlantska k Českému království, z něhož se v první polovině dvacátých let 17. století vydělilo, zbývající tři lze v podstatě transformovat do jednoduchých tázacích zájmen – kdo (soudnictví vykonával), podle čeho (měla soudní řízení probíhat) a kde (lze hledat příslušná soudní akta).

Organizace soudnictví ve Frýdlantsku byla v zásadě dvoustupňová, kdy soudy první instance byly příslušné podle osoby žalovaného. Vrchnosti, tj. držitelé lenních a zástavních statků a církevní instituce, vystupovaly jako nositelé jurisdikce vůči svým poddaným, na statcích komorních byla tato úloha svěřena jednotlivým hejtmánům. Obyvatelé měst byli souzeni městskými soudy. V tomto ohledu nedošlo oproti předbělohorskému období k výraznější změně. Tu naopak znamenalo zřízení zemského tribunálu, povolené Valdštejnovi privilegiem císaře Ferdinanda II. z 11. května 1627. K němu příslušely osoby podléhající přímo Valdštejnovi. V první řadě to byli jeho vazalové a dále výše postavení úředníci, a to jak v ústředních jičínských orgánech, tak v aparátu jednotlivých komorních panství. V tomto ohledu tedy představoval ve srovnávací perspektivě období soudů zemských. Vedle toho bylo jeho úlohou též přezkoumávání rozsudků soudů nižších, což lze pro změnu považovat za plnění úlohy soudu apelačního. Specifickým soudem, vázaným ovšem nikoli na teritorium Frýdlantska, nýbrž na organismus Valdštejnova dvora („hofštátu“) byl soud nejvyššího hofmistra. Výsledky dosavadního výzkumu nenasvědčují tomu, že by soudní moc vykonával osobně sám vévoda, doložené jsou ale naproti tomu případy,

⁹⁰ Otázkou je, nakolik by bylo možné pod „frýdlantské soudnictví“ subsumovat i případné rozhodování církevních soudů ve věcech, které byly duchovní jurisdikci vyhrazeny. Rozhodně se ale vymykají označení „knížecí spravedlnost“, použitému v nadpisu této studie, neboť takové rozhodování nemohlo probíhat s odkazem na Valdštejnovu světskou autoritu.

kdy prostřednictvím svých misivů do probíhajících řízení vstupoval s různými nařízeními a pokyny (směřujícími ovšem nikoli k meritu rozhodnutí, ale k otázkám procesním a zejména k rychlosti a plynulosti řízení).

S činností zemské vlády jakožto orgánu justičního je primárně spojeno deset kartonů aktového materiálu, uloženého v pražském Národním archivu ve fondu Valdštejniana. Jeho důkladné zpracování, představující (nejen) časově náročnou badatelskou výzvu, může přinést odpovědi na mnohé otázky. Mimo jiné i na tu, do jaké míry byla soudní praxe souladná s normami frýdlantského zemského zřízení, které Valdštejnovi rádci od roku 1628 připravovali, které však až do zániku vévodství nebylo schváleno a uvedeno v účinnost. To z hlediska formálně právního samozřejmě znamená, že příslušné normy nebyly objektivně závazné, nemusí to ovšem nutně znamenat, že nebyly z hlediska praxe relevantní. Nabízí se totiž hypotéza, že kodifikátoři se snažili procesní články formulovat právě na základě nebo přinejmenším s přihlédnutím k dosavadní praxi.

V roce 1662, poté, co byla valdštejnská registratura znovuobjevena a uspořádána úředníky české komory, byl mimo jiné vytvořen seznam kauz („*Actionen*“), jimiž se v období let 1625–1633 zabýval zemský tribunál, resp. dvorská komora. Opět teprve další podrobná analýza povede k zjištění, do jaké míry je tento seznam komplementární s materiály ve zmíněných kartonech ve Valdštejnianech, jak velká část v seznamu zachycených kauz zde absentuje (a zda není uložena v jiné části fondu) a v jakém rozsahu byly do těchto materiálů manipulovány jiné písemnosti, rovněž více či méně spojené s výkonem soudní moci.

Určitě bude stát za prozkoumání též agenda soudů městských, a dozajista zajímavá by mohla být sonda do dochovaných materiálů pražského apelačního soudu. Ten na základě opakovaně zmíněného privilegia z roku 1627 nebyl kompetentní, aby rozhodnutí komorních měst Frýdlantského vévodství přezkoumával, bude ale více než zajímavé ověřit, zda byla imunita frýdlantských měst důsledně respektována, a především, do kdy přesně se apelační soud kauzami z jejich prostředí zabýval a kdy se jimi naopak po Valdštejnově pádu znovu zabývat začal.

Celé pojednání o frýdlantském soudnictví tak lze uzavřít stručným konstatováním, že byly-li v jeho úvodu formulovány některé základní výzkumné otázky, pak jeho výsledkem je vlastně především formulace otázek dalších, jejichž zodpovězení zůstává naléhavým úkolem dalšího výzkumu.

Spravedlnost dekonstrukce, dekonstrukce spravedlnosti. K Derridově koncepci spravedlnosti

Miroslav Vacura

Vysoká škola ekonomická v Praze, Katedra filosofie

Kontaktní e-mail: vacuram@vse.cz

Justice of Deconstruction, Deconstruction of Justice. On Derrida's Concept of Justice

Abstract:

The study is devoted to Derrida's conception of normativity, focusing on his intervention in jurisprudence through reinterpretation of the concept of justice, which had a major influence on American critical legal studies theorists. A short introduction setting the topic into a broader context is followed by a section providing a brief overview of Derrida's essential conceptual apparatus and the explanation of the method of deconstruction. In the next section, we identify two complementary ways in which Derrida understands the concept of justice: the first identifies justice directly with deconstruction, and thus centers normativity in Derrida's own philosophical project; the second connects the concept of justice to the idea of infinity, and thus refers to Lévinas' philosophy. In the conclusion of the text, we summarize the most significant responses and critical reactions to Derrida's conception and consider whether it can provide guidance for judicial decision-making, as some theorists have suggested.

Keywords: deconstruction; justice; Derrida

Klíčová slova: dekonstrukce; spravedlnost; Derrida

DOI: 10.14712/2464689X.2023.50

Úvod

Derrida na počátku svého působení navazoval na Saussurovy lingvistické studie,¹ inspirován byl i Husserlovou a Heideggerou fenomenologií a psychoanalýzou Freuda a Junga. Ve svých textech ale Saussurovu koncepci zásadně pozměňuje a z čistě lingvistických úvah transformuje ve zkoumání svou povahou bližší filosofii, přičemž zároveň častým předmětem jeho analýz byly texty zásadně filosofické povahy. Ve svých raných lingvisticko-filosofických textech se Derrida zabýval zejména pojmem struktury, v návaznosti na strukturalisty, kteří zjistili, že struktury můžeme zkoumat v jazyce (Saussure), v mýtech (Lévy-Strauss) i v dalších fenoménech, jejichž obsah je zásadním způsobem rozrůzněný a proměnlivý, nicméně jejich struktura je v jistém smyslu konstantní či stabilní.

Derrida se tedy v první etapě svého filosofického působení spravedlností nebo obecnějšími etickými otázkami, otázkami filosofie práva či politické filosofie nezabýval, i když některé texty jiných autorů, kterým se věnoval a jež analyzoval metodou dekonstrukce (již sám vyvinul, viz dále), byly zaměřeny na otázky s těmito disciplínami a tématy úzce souvisejícími (například texty Hegelovy či Lévinasovy).

V pozdější části svého života však Derrida získal potřebu se určitým způsobem normativně vyjadřovat, někdy se mluví i o etickém obratu, a ačkoli on sám toto označení odmítal,² začala se v jeho textech kolem devadesátých let postupně stále častěji objevovat normativní tvrzení a sám opakovaně veřejně vyjadřoval jednoznačné morální postoje.³ Derridovy normativně orientované texty měly velký ohlas, značný vliv měly na teoretiky kritických studií práva (*critical legal studies*) a uvádějí se také jako jedno z východisek etiky odlišnosti (*ethics of difference*); obojí se rozvíjelo zejména v USA.⁴ Relevantní Derridovou koncepcí v obou případech byla jeho teorie spravedlnosti, jejímž kritickému zhodnocení je věnována tato studie.

V dalším textu budeme postupovat následovně: nejprve si stručně přiblížíme Derridova strukturalistická východiska, pojem difference a metodu dekonstrukce. V následujícím oddíle se zaměříme na Derridův přechod k normativním otázkám a jeho pojetí pojmu spravedlnosti. V závěrečné části shrneme nejvýznamnější kritické reakce a ohlasy Derridovy koncepce spravedlnosti.

Struktura, difference a dekonstrukce

V historii filosofické tematizace pojmu struktura rozlišuje Derrida dvě období, oddělená od sebe zlomem.⁵ V prvním období byl pojem struktury chápán pouze reduktivně či zjednodušeně, struktura byla definována určitým centrem, které tvořilo její počátek nebo pevný bod. Kolem tohoto centra byla celá struktura organizována a uspořádána, což zajišťovalo její vyváženost. Centrum bylo fixním neměnným prvkem, v jehož okolí probíhal pohyb

¹ SAUSSURE, F. *Kurs obecné lingvistiky*. Praha: Academia, 2007.

² DERRIDA, J. *Voyous: deux essais sur la raison*. Paris: Galilée, 2003, s. 64.

³ DERRIDA, J. – ROUDINESCO, É. *Co přinese zítřek?* Praha: Karolinum, 2003.

⁴ ROSENFELD, M. Derrida's Ethical Turn and America: Looking Back from the Crossroads of Global Terrorism and the Enlightenment. In: *Cardozo Law Review* [online]. 2006, Vol. 27 [cit. 26.07.2021]. Dostupné na: <<https://ssrn.com/abstract=870469>>

⁵ V obecné charakteristice Derridovy filosofické metody vycházíme z VACURA, M. Jacques Derrida. In: VLČEK, M. (ed.). *Přehled dějin poklasické a současné filosofie. Perspicibilis historia philosophiae III*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2014.

a transformace struktury – to Derrida označuje pojmem hra struktury. Centrum tuto hru nejen umožňuje, ale zároveň ji také vymezuje a ohraničuje. V historii západního myšlení můžeme centrum lokalizovat v různých strukturách na rozdílných místech, má různé podoby a označení, avšak vždy povahu určitého základu, principu či jiného invariantu. Derrida uvádí několik příkladů: *eidos*, *arché*, *telos*, *energeia*, *ousia*, *aletheia*, *transcendentalita*, vědomí, bůh, člověk apod.⁶

Zlom, tedy zásadní změna rozumění pojmu struktury, s sebou dle Derridy přinesl především nutnost vzít v úvahu strukturalitu struktury a akceptovat možnost, že „centrum struktury vůbec není“, či že je to „jakési ne-místo, v němž se donekonečna odehrávají substituce znaků“.⁷ Derrida identifikuje počátek těchto ideových posunů s díly Nietzscheho, Freuda a Heideggera. Součástí tohoto procesu je otfesení významu pojmu znaku, zpochybnění sémiotických konceptů označujícího a označovaného, a tedy i zpochybnění radikální difference těchto konceptů, které ve výsledku vede k opuštění pojmu „označující“ jako takového. Absence centra struktury umožňuje volnější hru struktury, kterou Derrida nazývá pohyb suplementarity.⁸ Znak, který zastupuje (supluje) centrum ve struktuře bez centra, je nazýván suplement.

Derrida původně vychází ze své analýzy Rousseauových a Lévi-Straussových textů.⁹ Rousseau používá termín *supplément* jako doplněk zvenčí, ale může být chápán také jako dodání toho, co chybí – a v tomto smyslu je už předznačen v tom, čemu chybí. Charakteristickou vlastností suplementu je, že i on sám potřebuje doplnění, protože sdílí vlastnosti, o nichž se předpokládá, že jsou přítomny v původním doplňovaném, přičemž tento obrat lze iterativně opakovat donekonečna a řetězec suplementace není nikdy uzavřen. Podle Derridy logika suplementarity organizuje celé Rousseauovo dílo a umožňuje mu používat kontradiktorická tvrzení – tudíž Derrida odmítá klasické intepretace, které se snaží držet odmítání kontradikcí.

Jednou z hlavních Derridových tezí je, že žádný znak nemůže fungovat samostatně, nezávisle na jiných: „Ať už v řádu mluveného, nebo psaného diskurzu, žádný element nemůže sloužit jako znak bez toho, aby odkazoval k jinému elementu, který není sám jednoduše přítomný.“¹⁰ V diskurzu tudíž jednotlivé elementy nejsou jednoduše přítomny nebo nepřítomny, ale vše je vnitřně propojeno, explicitně uvedené jazykové elementy jsou provázány s těmi nepřítomnými, to vše tvoří dohromady hru diferencí. Derrida říká: „Nic, ani v elementech, ani v systému, není jednoduše přítomno nebo nepřítomno. Všude jsou jen difference a stopy stop.“¹¹ Přítom dochází k výše zmíněnému opuštění pojmu označujícího a označovaného, zůstává jen hra diferencí, pohyb suplementarity, který probíhá v poli bez centra, zdroje či jakéhokoli jiného pevného ukotvení. Tento pohyb či hra je často nazýván jako neomezený, nekonečný. Dochází k tomu, co Derrida nazývá opuštěním onto-teologie

---

⁶ DERRIDA, J. Struktura, znak a hra v diskurzu věd o člověku. In: DERRIDA, J. *Texty k dekonstrukci: Práce z let 1967–72*. Bratislava: Archa, 1993, s. 179.

⁷ *Tamtéž*.

⁸ *Tamtéž*, s. 191.

⁹ BERNASCONI, R. Supplement. In: COLEBROOK, C. (ed.). *Jacques Derrida: key concepts*. London: Routledge, 2015.

¹⁰ DERRIDA, J. *Positions*. Chicago: University of Chicago Press, 1981, s. 26.

¹¹ *Tamtéž*.

a metafyziky přítomnosti.¹² Jak bylo řečeno výše, zásadně je tím přítom zproblematizován i koncept „označovaného“, který je, jakožto čistě přítomný, nemožný.

V případě pojmu *diférance* (*différance*)¹³ Derrida vychází z dvojího významu francouzského slova *différer* znamenajícího jak rozlišovat, tak oddálit či odsunout na později. *Diférence* tak nejen odděluje označující od označovaného, ale zároveň označované odsunuje do nepřítomnosti – vzniká tak nepřítomný pojem transcendentální označované, význam, který je pro nás vždy neuchopitelný. Každá interpretace libovolného textu je vždy bez jakýchkoli mezí, neexistuje konečný význam textu ani nějaké správné pochopení textu, vždy je text možné číst znovu a jinak.¹⁴ Namísto pevného významu je zde opět jen hra diferencí, střídání suplementů a sledování jejich stop.¹⁵

Derrida tyto své teze demonstruje analýzami textů různých autorů metodou,¹⁶ kterou označuje jako dekonstrukci. Výraz dekonstrukce se v současné době používá nejen pro tento specifický způsob analýzy textu, ale také pro označení Derridou založeného způsobu praktikování filosofie. Někdy se tento termín používá rovněž k označení Derridova filosofického projektu jako celku. Dekonstrukce se vyznačuje především odmítnutím běžných interpretačních a literárně kritických metod; základním postupem je hledání vnitřních problémů textu, jeho významových víceznačností, rozkolísání, kdy hlavní roli hraje určitý limitní pojem, jako například zmiňovaný suplement u Rousseaua.¹⁷ Derrida říká, že dekonstrukce se provádí dvěma způsoby: „První má historickou podobu logicko-formálních paradoxů. Ten druhý, historičtější či anamnestičtější, vypadá jako čtení textů, jako podrobná a genealogická interpretace.“¹⁸ Typickým postupem je také odmítání všech logických konstrukcí jako „bud/anebo“, „obojí/a“ či „ani/ani“; výklad naopak prostupuje zaujímání logicky kontradiktorických pozic, které mají vést k osvětlení analyzovaného textu. Tento postup má vůči dekonstruovanému textu záměrně subversivní a disruptivní charakter. Habermas o tom říká: „Derrida stojí blíže anarchistickému přání explodovat kontinuum historie.“¹⁹

Problém spravedlnosti

Je zjevné, že na základě této teorie je obtížné vybudovat jakoukoli etickou či právní koncepci v tradičním pojetí, ať už hovoříci o správném způsobu života, správném jednání, nebo ctnostech, neboť jakýkoli soubor tvrzení o těchto tématech, či některém z nich, tvořící ucelený text, by musel být podroben dekonstrukci, při které by se ukázala nekonečná hra diferencí a s nimi spojené nekonečné variování různých významových a interpretačních

¹² DERRIDA, J. *Of grammatology*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976, s. 50.

¹³ Derrida používá neografismus *différance* (psáno s „a“, místo standardního francouzského psaní *différence*). V češtině např. Petříček v překladu používá slovo *diferance* (DERRIDA, J. *Diferance*. In: *Texty k dekonstrukci: Práce z let 1967–72*. Bratislava: Archa, 1993.).

¹⁴ FULKA, J. *Etika po smrti subjektu: Jacques Derrida a Judith Butlerová*. In: JIRSA, J. (ed.). *Přístupy k etice III*. Praha: Filosofía, 2017, s. 267.

¹⁵ Pojem stopy má navíc u Derridy souvislost s fenomenologií, kde vychází z jeho kritiky Husserlova pojmu *retence*.

¹⁶ Zmiňovali jsme již Rousseaua a Lévi-Strausse, vedle toho můžeme jmenovat Descarta, Hegela, Freuda, Husserla, Heideggera, Lévinase, Foucaulta, Batailleho a další.

¹⁷ FULKA, J. *c. d.*, s. 266.

¹⁸ DERRIDA, J. *Síla zákona. „Mystický základ autority“*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 28–29.

¹⁹ HABERMAS, J. – LAWRENCE, F. *The philosophical discourse of modernity: twelve lectures*. Cambridge: Polity Press, 2007, s. 182.

rovin tohoto textu. Pokud bychom mohli etický text interpretovat mnoha, často protikladnými způsoby, a přitom bychom nemohli legitimně dát některé z interpretací přednost, jak to z Derridovy koncepce dekonstrukce plyne, co směrodatného by nám takový text vlastně mohl říci o člověku či lidském životě?

Derrida si výše zmíněných problémů týkajících se vztahu dekonstrukce a etiky byl vědom a ve své přednášce *Síla zákona* věnované problému spravedlnosti se k nim sám poměrně přesně vyjádřil. Zde se ptá z pozice imaginárního kritika dekonstrukce: „Proč o ní [spravedlnosti – pozn. aut.] v zásadě mluví [dekonstruktivisté – pozn. aut.] tak málo? Zajímá je to nakonec vůbec? Není to proto, jak se někteří domýšlejí, že dekonstrukce sama o sobě nedovoluje žádné pravé, *juste*, jednání, žádnou přesnou, *juste*, řeč o spravedlnosti, nýbrž je sama pro právo hrozbou a boří samotné podmínky možnosti spravedlnosti?“²⁰ Derrida takovou představu odmítá: „To, co se nazývá dekonstrukcí, neodpovídalo (jakkoli se mnozí snaží tuto zmatenou představu šířit) nějaké kvazinihilistické abdikaci před eticko-politicko-právní otázkou spravedlnosti a před protikladem správnosti a nesprávnosti.“²¹ Zároveň ovšem tvrdí, že se otázkami etickými a politickými už zabýval: „Existuje mnoho důvodů, proč se zdá, a zdůrazňuji slovo ‚zdá‘, že většina textů, například mých, ukvapeně ztotožňovaných s texty ‚dekonstruktivistickými‘, netematizuje otázku spravedlnosti ani otázku etiky a politiky jako centrální témata.“²² Příkladem toho, že jde pouze o zdání, pak mají být jeho interpretace Hegelových či Lévinasových textů.

Derrida ovšem akceptuje, že může být kritizovaný za „nepřítomnost pravidla a jistého kritéria pro nedvojznačné rozlišování mezi právem a spravedlností“²³ a potvrzuje, že takovou odpověď, pravidlo není schopen podat, přičemž odmítá jako „inkvizitorské“ rozlišování „ano/ne“, „buď/anebo“. Zároveň potvrzuje, že v případě spravedlnosti dekonstrukce „adresuje“ tento problém pouze nepřímým způsobem, neboť není s to činit tak přímo“ a dále v podobném duchu říká: „... chci ukázat, že o spravedlnosti nelze mluvit přímo, nelze tematizovat či zpředmětňovat spravedlnost, říci ‚toto je spravedlivé‘ a tím méně ‚jsem spravedlivý‘.“²⁴

Jak tedy o spravedlnosti mluvit lze? Derrida otázku spravedlnosti samotné dává do souvislosti se „spravedlností ve smyslu práva“, přičemž souhlasně cituje Montaigna: „Zákony se těší značné důvěře nikoli proto, že jsou spravedlivé, nýbrž proto, že jsou to zákony: to je mystický základ jejich autority, jiný nemají.“²⁵ Tuto mystičnost zákonů dává Derrida do souvislosti s jejich performativním charakterem a mimoprávním původem. Spravedlnost jako právo, tedy jako text, je dekonstruovatelná, na rozdíl od spravedlnosti samotné,²⁶ která dekonstruovatelná není, stejně jako dekonstrukce samotná.²⁷ Výsledkem této pojmové hry je tvrzení: „Dekonstrukce je spravedlnost.“²⁸

²⁰ DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 8.

²¹ *Tamtéž*, s. 26.

²² *Tamtéž*, s. 12.

²³ *Tamtéž*, s. 8.

²⁴ *Tamtéž*, s. 14–15.

²⁵ MONTAIGNE, M. *Essais*. Paris: Edité par nrf Gallimard, 1950, s. 1203; DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 17.

²⁶ Derrida neopomene dodat „existuje-li něco takového“, protože jak jsme viděli, transcendentální označované je v jeho pojetí vždy nedosažitelné.

²⁷ V kontextu těchto úvah dochází Derrida k přesvědčení, že „obětí zločinu, vraždy, násilného skutku či krádeže, křivé přísahy“ nemůže být nerost či houba. (DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 25.)

²⁸ *Tamtéž*, s. 21.

Etickou dimenzi takto definované ekvivalence dekonstrukce a spravedlnosti Derrida popisuje v několika bodech. Máme odpovědnost před pamětí, která spočívá v úkolu „připomínat dějiny, původ a smysl, tedy meze, pojmy spravedlnosti, zákona a práva, hodnoty, normy, předpisy, které se zde prosadily a usadily“²⁹ – to je praxe dekonstrukce, jež se starými texty pracuje.³⁰ K tomu doplňuje poměrně vágní moralizující apel: „Je třeba mít pravý vztah ke spravedlnosti a v první řadě ji činit po právu tím, že se jí budeme snažit porozumět, číst ji, interpretovat, že se pokusíme pochopit, odkud pochází a co od nás chce.“³¹ Ukazuje se tedy, že hlavní etický požadavek spravedlnosti, který Derrida na tomto místě formuluje, říká, že máme dekonstruovat texty týkající se spravedlnosti: „A tedy že nikdy nesmíme z tohoto bodu ustoupit, setrvale udržovat v napětí tázání po počátku, základech a hranicích našeho pojmového, teoretického či normativního aparátu okolo spravedlnosti.“³² K tomu otevřeně dodává: „Neznám nic spravedlivějšího, *juste*, než to, co dnes nazývám dekonstrukcí.“³³ Na výše zmíněnou kritiku, že dekonstruktivisty nezajímá spravedlnost tedy Derrida odpovídá, že právě naopak – je-li dekonstrukce sama hlavním médiem spravedlnosti, pak věnovat se dekonstrukci znamená věnovat se na výsost morálnímu modu myšlení a spravedlnost přímo do světa skrze tuto praxi vnášet, přičemž on sám jako praktik dekonstrukce *par excellence* je i etickým myslitelem a morálním jednajícím *par excellence*.

Vedle tohoto egocentrického přístupu lze v Derridově pojetí etiky identifikovat i další rovinu etických úvah týkajících se spravedlnosti. Derrida tvrdí, že „spravedlnost má vždy svým adresátem singularitu, jedinečnost jiného“,³⁴ přičemž zdůrazňuje blízkost své pozice k etice Lévinasově. V tomto kontextu uvádí jako příklad „násilí zákona“ případy, kdy se národním či etnickým menšinám vnucoval určitý jazyk. Tento Derridův přístup se stal jedním ze zdrojů tzv. etiky odlišnosti (*ethics of difference*), v současnosti velmi rozvíjené zejména v USA, která věnuje pozornost především rozdílům mezi lidmi, pokud jde o jejich myšlenky a ideály, touhy a preference, zvyky atd., a tyto individuální odlišnosti, konstituující jedinečnost každého člověka či kultury, chápe jako cosi hodného ochrany a péče, což je jádrem morální normativity. Např. Rosenfeld se přitom domnívá, že v Evropě se etika odlišnosti tolik neprosadila v důsledku důrazu na transnacionální podobnosti v souvislosti s procesem evropské integrace a vznikem EU, kdy nebylo zdůrazňování odlišností jednotlivých národů a etnik politicky žádoucí, a to speciálně v případě Německa, pro které je integrace do nadnárodní Evropy prostředkem k distancování se od své nacistické minulosti.³⁵

Derrida svou koncepci spravedlnosti přibližuje na příkladu rozhodování soudce.³⁶ Soudce se musí ve svém rozhodování jednak řídit obecným zákonem či pravidlem, jednak „v aktu nově ustavující interpretace stvrdí jeho hodnotu, jako by limitně předtím žádný

²⁹ *Tamtéž*, s. 26.

³⁰ Zde hraje roli i odkaz na význam Hegelovu filosofii dějin jako jeden ze zdrojů Derridova myšlení. MARSH, J. L. The Play of Difference/Différance in Hegel and Derrida. *Owl of Minerva*. 1990, roč. 21, č. 2; CHOTAŠ, J. Hegelova teorie mravního státu. *Filosofický časopis*. 2003, roč. 51, č. 2.

³¹ DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 26.

³² *Tamtéž*, s. 27.

³³ *Tamtéž*, s. 28.

³⁴ *Tamtéž*, s. 26–27.

³⁵ ROSENFELD, M. *Derrida's Ethical Turn and America*, s. 5.

³⁶ Přednáška *Síla zákona* se uskutečnila na *Cardozo Law School*, významné právní škole v New Yorku.

zákon neexistoval, jako by jej soudce u každého případu sám vynalézal³⁷. V tomto smyslu je rozhodování soudce dle Derridy pravidlu podřízeno a zároveň bez pravidla a jen tak může být svobodné, zodpovědné a spravedlivé. Jak poznamenává Honneth, Derridův výklad je potud v souladu s pojetím současné právní teorie, která chápe, že s aplikací práva jsou spojené interpretační problémy, jež nelze jednou pro vždy vyjasnit, ale v každém individuálním případě je nutné je řešit znovu, s přihlédnutím ke zvláštnostem právě daného konkrétního případu, proto „má užití práva otevřenou, hermeneutickou a procedurální povahu; svou strukturou je neuzavřenou záležitostí“³⁸.

Problém se objevuje v druhé části Derridova výkladu, kde upřesňuje, jakým principem je toto posouzení hledající spravedlnost v každém individuálním případě orientováno. Současná standardní filosofie práva jako orientující princip rozhodování soudce chápe zásadu rovnosti, tedy že všechny subjekty jsou si rovny, co se týče právně vymezených svobod a povinností, a mají rovné šance tyto svobody a nároky uplatňovat. Derrida proti tomu jako princip, kterým se má soudní rozhodování orientovat, chápe nekonečnou ideu spravedlnosti, o které říká, že „je nekonečná, protože je neredukovatelná, a je neredukovatelná, protože za ni již vděčíme jinému, a vděčíme za ni jinému před jakoukoli smlouvou, protože vyvstala, je to vyvstání jiného jako vždy jiné singularity“ a dále, že „je neredukovatelná ve svém afirmativním charakteru, požadavku daru bez směny, bez oběhu, bez uznání, bez ekonomického kruhu, bez kalkulu a pravidla, bez rozumového důvodu čili bez racionality jakožto regulativní moci“³⁹. Zatímco v současném právním pojetí je tedy princip rovnosti chápán jako východisko, které umožňuje a vede racionální deliberaci týkající se podstatných aspektů každého konkrétního případu a jejich racionálně vykazatelných vztahů k obecným formulacím zákona, Derridův princip tuto možnost explicitně odmítá a směřuje k určité formě iracionalismu.

Ačkoliv pojem nekonečna nemusí mít v Derridově filosofii náboženské konotace, můžeme v jeho pojetí nekonečnosti ideje spravedlnosti opět identifikovat odkaz na Lévinase, jehož filosofie je zásadně formována křesťanskou a židovskou náboženskou tradicí, recipovanou optikou Heideggerovy ontologizující fenomenologie. Nekonečnost je pro Lévinase klíčový koncept, což dosvědčují nejen tituly jeho nejvýznamnějších děl (Etika a nekonečno, Totalita a nekonečno), ale především jejich obsah. Ačkoli Lévinas z děl zakladatelů fenomenologie vycházel, po důkladném seznámení se s nimi je shledal jako nedostatečně akcentující etickou dimenzi lidské existence. Heideggerova metafyzická teorie prezentovaná v jeho hlavním díle *Bytí* a čas důkladně analyzuje vztah lidského bytí (pobytu) k pouze se vyskytujícím jsoucnům (věcem) a esenciální charakteristiky tohoto bytí samotného. Ponechává však do značné míry stranou intersubjektivní vztahy, které jsou náplní naší každodenní zkušenosti. Konkrétně se jedná zejména o morální a normativní obsah, který je vždy v každém, i zcela banálním každodenním setkání s druhým člověkem přítomen a který je Heideggerovými fenomenologickými studiemi ignorován nebo přinejmenším interpretován neadekvátně svému skutečnému významu.

Lévinas nejprve důkladně fenomenologicky analyzuje tyto elementární epizody setkání, přičemž dochází k závěru, že v každém individuálním setkání člověka s člověkem

³⁷ DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 30.

³⁸ HONNETH, A. *Sociální filosofie a postmoderní etika*. Praha: Filosofia, 1996, s. 118.

³⁹ DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 33. Zvýraznění autor statě. Derrida zde zároveň odkazuje ke své koncepci daru, kterou rozpracoval v DERRIDA, J. *Donner le temps*. Paris: Galilée, 1991.

dochází k prožitku určitých morálních zkušeností, jejichž základním spojovacím prvkem, který se při konstituci morální relevance těchto interakcí uplatňuje, je vizuální zkušenost tváře druhého. Pro Lévinase není tvář obyčejným předmětem, který by se vyskytoval ve vizuálním poli, vedle jiných předmětů a byl pouze viděn. Setkání se s lidskou tváří je pro něj případem zpřítomnění vnitřku, jenž sám není viděn, je skryt, ale přesto je na něj nutně, tím, co je viděno, odkazováno – je to vnímání transcendence, která se vrývá do smyslovosti a je tak „otevřeností par excellence“.⁴⁰ Transcendence je spojena s ideou nekonečna, přičemž nekonečno má náboženské konotace.⁴¹ Je spojeno se setkáním s tváří člověka: „Idea nekonečna, ono nekonečně více obsažené v méně, se konkrétně děje jakožto vztah k tváři.“⁴²

Pokud tedy Derrida chápe jako princip, kterým se má soudní rozhodování orientovat, nekonečnou ideu spravedlnosti, pak to znamená odkaz k neurčité transcendenci, jež má navíc mystické či religiózní rysy, což je ostatně přiznáno podtitulem Derridovy přednášky, která se tématu týká (Mystický základ autority) i dalším výkladem, v němž Derrida o své ideji spravedlnosti říká: „A můžeme v ní tedy spatřovat šílenství, dokonce ji vinit ze šílenství. Anebo jiný druh mystična.“⁴³ Nějakou formu šílenství nebo mystična jistě může přijmout, nebo dokonce vítat v literárním díle nebo v jiné umělecké performanci, jako základ rozhodování soudu ovšem nikoli. Tuto formulaci můžeme nicméně chápat i jako nadsázku, jako tvrzení pro Derridu typicky vyhocené nad rámec toho, co chce skutečně říci: totiž že rozhodování soudu není řízeno čistě rozumovým kalkulem a soudce nemůže být automatem. To ovšem není poznatek nijak novátorský, i když je zasazen do odlišného filosofického kontextu než u jiných autorů. Při důrazu na iracionalitu a napojení ideje spravedlnosti na transcendenci/nekonečno zde ovšem pro skutečného soudce/soudkyni posuzujícího reálné soudní pře chybí jakékoli záchytné body, které by mu/jí sdělily cokoli obsažného k rozhodování.

Závěr

Derridovy normativní texty a zejména jeho pojetí spravedlnosti vyvolaly řadu reakcí a odpovědí jak mezi autory orientovanými na postmoderní filosofii, tak mezi dalšími filozofy a právními teoretiky. Velký vliv má Derrida i v literární vědě a mezi lingvisty,⁴⁴ nicméně pro tyto badatele není normativní rovina jeho textů v centru pozornosti. Kritika Derridovy koncepce byla vedena ve třech rovinách: první je obecná kritika Derridova způsobu filosofické práce, druhou reprezentují kritiky zaměřené na Derridovu sémiotickou koncepci, třetí jsou pak konkrétní kritické reflexe jeho pojetí spravedlnosti.

První typ kritických ohlasů nebudeme detailněji zkoumat, je poměrně dobře známo, že Derridovy texty jsou často kritizovány zejména ze strany anglosaských, analyticky orientovaných filosofů pro jejich nesrozumitelnost a argumentační nedostatky.⁴⁵ V tomto ohledu

⁴⁰ LÉVINAS, E. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 169.

⁴¹ *Tamtéž*, s. 33.

⁴² *Tamtéž*, s. 172.

⁴³ DERRIDA, J. *Síla zákona*, s. 33.

⁴⁴ Viz např. MICHALOVIČ, P. Jacques Derrida – Gramatologie. In: JEDLIČKOVÁ, A. – MACURA, V. (eds.). *Průvodce po světové literární teorii 20. století*. Brno: Host, 2012.

⁴⁵ Viz diskuse mezi Derridou a známým analytickým filosofem Searlem o povaze Austinovy teorie performativních výpovědí v DERRIDA, J. *Limited Inc*. Evanston, IL: Northwestern University Press, 1988.

je jistě pravdou, že Derrida nepoužívá logickou argumentaci v tradičním slova smyslu, řada jeho tvrzení má deklaratorní povahu a pro svá vymezení toho, co je spravedlnost, nepodává žádný striktně logický argument. Derridův postup je spíše hermeneuticko-narativní: Na základě výsledků dekonstrukce určitých význačných textů a zejména jejich strukturních či vnitřně relačních charakteristik s použitím vlastního pojmového aparátu (např. *difference/supplement*) se snaží poukázat na význačné sémantické a sémiotické aspekty tématu, které studuje – v tomto případě spravedlnosti. K tomu můžeme poznamenat, že výsledky takového postupu mohou být obtížně použitelné v justiční praxi, nicméně pro posunutí literárně estetické reflexe určitého konceptu do roviny obecně filosofické mohou být přínosem. Obecný přínos postmoderního přístupu jako kritiky moderních postupů v oblasti teorie práva u nás hájí např. Škop.⁴⁶

Jako příklad kritiky druhého typu, jež je zaměřená na Derridovo pojetí znaku, můžeme uvést Koubův rozbor, který zpochybňuje chápání textu jako zřetězení derivovaných znaků v bezhraničné hře značení: „... takové zdůraznění signifikantu není už jenom kompenzací jeho staletého pomíjení či úporného eliminování ze strany metafyziky, nýbrž re-aktivní a zkratovou jednostranností.“⁴⁷ Tím se přesouvá „pozornost od obsahu vědomé výpovědi, od toho, co určitý diskurs zamýšlí říci (což je výlučné téma metafyziky přítomnosti), k autonomii signifikantu“.⁴⁸ Toto pojetí znaku pak předurčuje i metodu dekonstrukce, kterou Kouba rovněž kritizuje: „Permanentní tematizování autonomie ‚okrajových‘ poukazů, které nechává v textu vystupovat stále nové významové zlomy, vede k obecnému setřetí rozdílu mezi tím, co chce text říci, a tím, co eventuálně prozrazuje, tzn. k odstranění základního napětí, v němž se každá výpověď odehrává.“ V kontextu Koubovy trefné kritiky se opět vrací otázka, jak jsou při tomto chápání textu a jazyka možné jakékoli normativní výroky. V plném slova smyslu zřejmě možné nejsou, což by se ukázalo, pokud by Derrida aplikoval dekonstrukci na své vlastní normativní texty, to však nikdy neučinil.⁴⁹

Třetím typem kritik či komentářů jsou ty, které se zaměřují přímo na intervence metodou dekonstrukce do oblasti jurisprudence. Takovou kritiku přednesl například Balkin, který tvrdí, že dekonstrukce, jak byla rozvinuta Derridou, je ve výsledku jistým způsobem zneužívána – říká, že „dekonstruktivní argument je a vždy byl rétorickou technikou používanou učenici pro pragmatické účely“.⁵⁰ Důsledkem použití pro tyto pragmatické účely bylo používání vysoce selektivní – dekonstruktivní metoda byla aplikována na určité texty, zatímco na jiné nikoli a výběr byl veden primárně politickými či jinými mimofilosofickými preferencemi. Ve prospěch Derridy můžeme říci, že v jeho případě byla volba textů, které

K Austinově teorii performativů: AUSTIN, J. L. *Jak udělat něco slovy*. Praha: Filosofia, 2000. Další kritika viz ELLIS, J. M. *Against deconstruction*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989.

⁴⁶ ŠKOP, M. *Právo v postmoderní situaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2008; ŠKOP, M. Narativní obrat: současné změny v povaze právního vědění. *Sociální studia / Social Studies*, 2015, č. 2.

⁴⁷ KOUBA, P. *Nietzsche: filosofická interpretace*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 217. Na tuto Koubovu kritiku odkazuje i FULKA, J. c. d., s. 271.

⁴⁸ KOUBA, P. *Nietzsche*, s. 216.

⁴⁹ Není nám známo, že by tak učinil kdokoli jiný. Derrida je ve filosofii polarizující osobností, jeho odpůrci jeho texty a metodu *en bloc* odmítají, jeho příznivci, zejména v USA, k nim naopak přistupují s často až devótní úctou.

⁵⁰ BALKIN, J. M. Deconstruction's Legal Career. In: *Cardozo Law Review* [online]. 2005, roč. 27, č. 2, s. 722. Dostupné na: <<https://papers.ssrn.com/abstract=842284>>

byly předmětem dekonstrukce, vedena primárně přesvědčením, že tyto texty mohou být zdrojem jistých důležitých filosofických vhledů.

Jiný směr kritiky Derridova pojetí spravedlnosti představuje Habermasovo vyjádření, podle kterého „i on [Derrida – pozn. aut.] odpojuje esenciální (jmenovitě dekonstruktivní) myšlení od vědecké analýzy; i on končí u prázdného, vzorec připomínajícího souhlasu s nějakou neurčitou autoritou“.⁵¹ To vychází podle Habermase primárně z toho, že Derridova filosofie je blízká židovskému mysticismu, což lze zaznamenat i prostřednictvím opakovaných odkazů na Lévinase či citací rabína Eliezera, a to zejména v etickém kontextu.⁵² Derridova inspirace Heideggerem je z tohoto pohledu podobně problematická: přestože zamýšlel Heideggera překonat, vrací se dle Habermase ještě před něj; mysticismus Bytí, který Heidegger očistil od tradičních religiózních konotací, vrací Derrida zpět do kontextu monoteistické tradice.⁵³

Dalším problémem Derridovy koncepce v širším kontextu teorie práva je soustředění se výhradně na otázku spravedlnosti, její až téměř sakralizace. V rámci právní teorie má i spravedlnost jen relativní, nikoli absolutní význam, přičemž její přečeňování může vést až k určitému druhu hodnotového fundamentalismu. Navíc je otázkou, zdali takové jednostranné až dogmatické zaměření je v souladu kritickou povahou postmoderního myšlení, které je spíše obecně relativizující?

V souhrnu tak můžeme napsat, že ačkoli je Derridova koncepce spravedlnosti poměrně vlivná, ve svém jádru je značně problematická. Koncepce spravedlnosti jakožto praktikování dekonstrukce samotné, která do centra normativity staví Derridův vlastní projekt, není přesvědčivá. Praktikování hermeneutiky Derridovým způsobem může mít jistě samo určitou normativní relevanci či hodnotu jakožto odhalování významových zlomů či nezjevných poukazů zejména v normativních textech. To však neznamená, že bychom takovou činnost mohli vyhlásit za fundament spravedlnosti jako takové. Podobně je to v případě druhého Derridova vymezení spravedlnosti, které jako svůj princip klade nekonečnou ideu spravedlnosti, jež je neredukovatelná na cokoli jiného, tudíž o ní nic bližšího nelze přímo říci, přičemž odkazuje k Lévinasově koncepci nekonečna a transcenci s jejími mystickými a religiózní konotacemi. Zároveň však Derrida zřejmě nepřejímá Lévinasovu koncepci jako celek, což se týká zejména podstatných fenomenologických vymezení zabývajících se např. významem lidské tváře; není tak jasné, jakou formou se nám nekonečno odkazující k transcenci v jeho pojetí zpřístupňuje (pomineme-li základní problém Derridova obecně skeptického vztahu k metafyzice).⁵⁴ Proto také není zcela zřejmé, jak z takto rozostřené koncepce nekonečné ideje spravedlnosti Derrida dochází k tomu, že jejím adresátem je vždy jedinečnost jiného, a jak tuto ideu v praktické rovině reálně normativně naplnit. Přitom právě to je, jak jsme viděli, jedním z nevlivnějších závěrů jeho koncepce. Jak už jsme výše zmínili, domníváme se na základě výše uvedených souvislostí, že právní expert zabývající se reálnými soudními spory může v Derridově filosofii najít jen velmi obecnou inspiraci.

⁵¹ HABERMAS, J. – LAWRENCE, F. *The philosophical discourse of modernity*, s. 181.

⁵² *Tamtéž*, s. 182.

⁵³ *Tamtéž*, s. 184.

⁵⁴ Je možné vedle toho také zkoumat na kolik měla na Derridu vliv specifická fenomenologická koncepce Schützeho. ŠPECIÁN, P. Phenomenological perspectives on economics: Schütz Versus Düppe. *Horizon. Studies in Phenomenology*, 2019, roč. 8, č. 2.

Pojetí výprosy podle ABGB

Jan Kabát

Masarykova univerzita, Právnická fakulta

Kontaktní e-mail: jan.kabat@law.muni.cz

ORCID: 0000-0001-6469-0491

Concept of Precarium According to ABGB

Abstract:

This contribution focuses on the development of the concept of the precarium from the beginning of its codification in the ABGB to the present day, focusing more closely on two historically established interpretations: the first adopted by Antonín Randa and developed by his student Josef Stupecký and the second adopted by the Austrian civilian Josef von Schey. Historically, these conceptions came into conflict in our territory during the recodification of the ABGB in interwar Czechoslovakia which is why the contribution discusses the development of the precarium also within the framework of the so-called Draft Civil Codes, all considering contemporary Austrian and Czechoslovak case-law. Finally, the contribution provides a concept in the form of contemporary Austrian law and its concept of precarium which is also relevant in the light of the fact that the ABGB provision on precarium has remained unchanged since 1811.

Keywords: precarium; ABGB; General Civil Code; Draft Civil Code 1931; Draft Civil Code 1937

Klíčová slova: výprosa; prekarium; ABGB; Obecný zákoník občanský; Osnova 1931; Osnova 1937

DOI: 10.14712/2464689X.2023.51

Financování: Tento příspěvek představuje publikační výstup z konference s názvem XI. právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů, která se uskutečnila dne 13. 2. 2023 na půdě Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze za organizace tamní Katedry právních dějin.

Úvod

Ačkoliv paragrafové znění týkající se prekariární smlouvy zůstalo v rakouském občanském zákoníku (ABGB) od roku 1811, tedy od počátku své existence do dnešního dne úplně beze změn, nebylo tomu tak vždy v napříč více než dvou set ročním vývoji ABGB v případě jejího pojetí (tj. zda se jedná o smlouvu vůbec, postavení stran a jejich ochrana, apod.). Navzdory zmiňovanému časovému testu, v němž obstál toliko text paragrafového znění výprosy, lze v rámci vývoje ABGB spatřovat dvě pojetí prekaria, které jsou pro účely tohoto příspěvku pojmenovány podle jejich tvůrců. Preference k jednomu či k druhému pojetí výprosy napříč vývojem ABGB různě lavírovaly. Buď v důsledku působení judikatury, anebo v důsledku rekodifikačních prací, které ve vztahu k ABGB probíhaly na území meziválečného Československa při revizích všeobecného občanského zákoníku (ABGB) recipovaného do tehdejšího právního řádu. V tomto smyslu příspěvek rozebere i navrhované řešení úpravy prekariární smlouvy v rámci tzv. Osnovy 1931 a Osnovy 1937.

Tento příspěvek se tak zaměří na vývoj pojetí prekariární smlouvy v uvedeném československém kontextu, který však nutně souvisí s rakouským právem, proto je tento příspěvek opřen také o rakouské prameny. Přínos tohoto příspěvku k dosavadnímu poznání sleduje identifikaci zmíněných dvou dobových kontradiktorních pojetí výprosy v době rekodifikace ABGB v Československu: 1) pojetí podle Antonína Randy a jeho žáka Josefa Stupeckého a 2) pojetí podle Josefa von Scheye, přičemž přináší a blíže osvětluje navrhované řešení v rámci československé rekodifikace a pro úplný kontext představuje římskoprávní původ výprosy a jak je výprosa vykládána v dnešním Rakousku, neboť jde o výklad, který lze považovat již za ustálený a pro účely tohoto příspěvku i za jakési rozuzlení uvedených historických možností výkladu. Struktura příspěvku je následující. V první části uvede právní úpravu výprosy v ABGB včetně jejího římskoprávního původu, načež představí dva hlavní přístupy jejího pojetí vč. konsekvencí z období rekodifikace ABGB v Československu. V poslední části příspěvek osvětlí, jak je prekariární smlouva v rakouském ABGB vykládána dnes.

1. Výchozí právní úprava výprosy v ABGB a její dobová pojetí

Jak uvedeno výše, výprosa je v ABGB od počátku jeho účinnosti v roce 1811 až po současnost upravena ve shodně znějícím § 974, dle kterého: „Nebyla-li určena ani doba ani účel užívání, nevzniká skutečná smlouva, nýbrž nezávazná výprosa (*precarium*) a půjčitel může žádati za vrácení věci půjčené, kdy je mu libo.“¹

Slovní spojení, které od počátku různými způsoby determinovalo pojetí výprosy, a které má zásadní význam i pro pochopení dalšího obsahu tohoto příspěvku je zejména druhá část paragrafového znění, z níž vyplývá, že: „nevzniká skutečná smlouva, nýbrž nezávazná výprosa“ [něm. *so entsteht kein wahrer Vertrag, sondern ein unverbindliches Bittleihen*

¹ Jazyková verze viz § 974 císařského patentu č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský. In: *Beck-online* [právní informační systém]. Nakladatelství C. H. Beck [cit. 2023-03-20]. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjygev6ojujyghazrzg42c2ma>>, [Něm.: *Hat man weder die Dauer, noch die Absicht des Gebrauches bestimmt; so entsteht kein wahrer Vertrag, sondern ein unverbindliches Bittleihen (Precarium), und der Verleiher kann die entlehnte Sache nach Willkühr zurückfordern*]. Viz § 974 JGS Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. In: *JUSLINE* [právní informační systém]. Advokat Unternehmensberatung Greiter & Greiter [cit. 2022-11-22]. Dostupné na: <<https://www.jusline.at/gesetz/abgb/paragraf/974>>.

(*Precarium*)]. Z prostého jazykového výkladu tak § 974 ABGB výprosu nepovažuje za závazek *stricto sensu*. Norma sice nepopírá, že v praxi může mezi subjekty dojít ke zmiňovanému jednání, ale poněkud zvláště takové jednání devaluje tím, že jej nemá za skutečnou smlouvu. Takto zvolená textace vedla k interpretačním problémům, které jsou patrné jak z dobové teorie, tak i praxe. Co se týče teorie, lze říci, že se od počátku účinnosti ABGB etablovaly dva přístupy, které jsou pro účely tohoto příspěvku označeny dle svých původců. Ještě předtím však bude pojednáno o římskoprávních kořenech výprosy.

1.1 Římskoprávní původ výprosy

Prekarium coby jednání, kterým se dává bezúplatně do užívání určitá individuálně určená věc k libovolnému odvolání,² se vyvinulo v období římského práva.³ Na úvod je však třeba uvést, že dodnes s přesností nevíme, jaká byla funkce prekaria a jak probíhala v římském právu jeho geneze. Mezi romanisty však existuje názor, že je prekarium spojeno se vznikem institutu klientely.⁴

Původně klasičtí římstí právníci nechápali prekarium jako kontrakt, protože mezi stranami nebyl zakládán obligační poměr. Konkudent neměl k zpětnému vrácení věci od prekaristy žádnou žalobu. Všechny známky institucionalizace prekaria, proto byly bez výjimky interpolovány.⁵ V praxi nejstaršího období se skutečně jednalo o pouhé faktum,⁶ které se vyvinulo v rámci venkovských vztahů, jejichž předmětem byly především nemoovitosti.⁷ Neměl spravedlivou držbu ten, kdo jí dosáhl násilím, vydržením či výprosou, resp. kdo jí nedosáhl *neque ui neque clam neque precario*.⁸

² Bezplatnost jako výslovný znak prekaria abstenuje. Povahu bezplatnosti podporuje funkce prekaria, která byla spíše vyživovací. In: KRZYNÓWEK, J. Funkcje i stosowanie „*precarium*“ w rzymskim prawie klasycznym. *Prawo Kanoniczne: kwartalnik prawnohistoryczny*, 1993, Tom. 36, Nr. 3–4, s. 138. Stejně tak není podstatný čas ani účel užívání, neboť jde o znaky, které vykazuje zejména komodatium. Blíže k rozdílům mezi komodatem např. LYDORF, C. Die Abgrenzung zwischen Leihe und Prekarium in der Gl. simile zu D. 43,26,1,3. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 2012, Jhrg. 129, Nr. 1, s. 592–603.

³ D 43, 26, 1 pr. Ulpianus 1 inst. In: MOMMSEN, T. (recogn.) – KRUEGER, P. (retract.). *Digesta seu Pandectae Iustiniani Augusti. Vol. I.+II.* Berolini: Apud Weidmanos, 1870. Citováno dle: *The Roman Law Library* [online]. droitromain.univ-grenoble-alpes.fr [cit. 2023-06-13]. Dostupné na: <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/digest.htm>>.

⁴ KRZYNÓWEK, J. Prekarium a klientela. *Przeгляд Historyczny*, 1993, Tom. 84, Nr. 4, s. 428. Shodně VANČURA, J. *Agrární právo římské republiky*. Praha: Bursík & Kohout, 1908, s. 157–158.

⁵ D 43, 26, 19, 2 Ulpianus 1 inst. Blíže k tomu KASER, M. Zur Geschichte des *precarium*. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Romanistische Abteilung*, 1972, Jhrg. 89, Nr. 1, s. 96.

⁶ ZIMMERMAN, R. *The law of obligations: Roman foundations of the civilian tradition*. Cape Town: Juta & Co, 1990, s. 190.

⁷ SONDEL, J. *Prekarium w prawie rzymskim*. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1971, s. 112.

⁸ Jak vyplývá ze zemědělského zákona odst. 14 z roku 111 př. Kr. K tomu blíže GIRARD, P. F. – SENN, F. *Les lois des Romains*. Napoli: Tome, 1977. Citováno dle: *The Roman Law Library* [online]. droitromain.univ-grenoble-alpes.fr [cit. 2023-06-15]. Dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Leges/agraria_girard.htm>. Pro angl. překlad viz JOHNSON, A. Ch. – COLEMAN-NORTHON, P. R. – BOURNE, F. C. – PHARR, C. *Ancient Roman statutes: a translation with introduction, commentary, and index*. Austin: University of Texas Press, 1961, s. 50–57. Citováno dle: *The Roman Law Library* [online]. droitromain.univ-grenoble-alpes.fr [cit. 2023-06-14]. Dostupné na: <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/agraria_johnson.html>.

Až později se svou povahou precarium ustálilo mezi nepojmenované kontrakty, alespoň ve svém konečném vývoji a stalo se žalovatelné v rámci obecného žalobního prostředku *actio praescriptis verbis*.⁹ V této souvislosti je však třeba opět podotknout, že je přijímán názor, že precarium se dostalo do justiniánské kodifikace jako pieta a snaha po obnovení jednoho z jednání podle starověkého práva,¹⁰ neboť v císařské době bylo již precarium mrtvou, v praxi téměř nevyužitou institucí.¹¹

1.2 Pojetí výprosy podle Randy a Stupeckého

První zevrubnější pojetí výprosy kodifikované v ABGB zpracoval až Antonín Randa, a to paradoxně spíše okrajově v rámci jeho publikace *Der Besitz nach österreichischem Rechte*, přesto jde o stěžejní výklad, který převzala komentářová literatura.¹² Randovu práci poté podrobněji rozvinul jeho žák Josef Stupecký v rámci svých článků publikovaných v roce 1894 v časopise Právník.

Úplně obecně, Randa považoval výprosu za poměr, v rámci něhož se druhému k jeho prospěchu poskytne užívání nebo požívání věci nebo jiného práva na libovolné odvolání, což pro něj byla klíčová skutečnost, kterou se primárně výprosa liší od výpůjčky. Co se týče samotného zákonného znění, že výprosa není skutečnou smlouvou, uváděl, že každý projev vůle směřující k nějakému kontraktu je smlouvou.¹³ Předmětné slovní spojení v § 974 ABGB pak vysvětlil tak, že jde v zákoně o římskoprávní a právněhistorickou reminiscenci, neboť dle římského práva neexistovala zpočátku kontraktní žaloba z prekaria, ale byl zde k ochraně obligačního práva dán pouze interdikt. Až s uznáním žalovatelnosti inominačních smluv byla smluvní povaha prekariární smlouvy nadobro uznána.¹⁴ V onom ne příliš šťastném paragrafovém znění se tak pravděpodobně projevila snaha normotvůrců

⁹ BONFANTE, P. *Institute římského práva*. Přeložil Jan Vážný. 9. vyd. Brno: Právník, 1932, s. 541.

¹⁰ Precarium má svůj vlastní titul Digest (D 43, 26).

¹¹ KRZYNÓWEK, J. Funkcje i stosowanie „precarium“ w rzymskim prawie klasycznym, s. 137–138.

¹² Viz STUBENRAUCH, M. v. *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Zweiter Band*. Wien: Manz'sche k.k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1885, s. 175; KIRCHSTETTER, L. v. *Commentar zum Oesterreichischen Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche: mit vorzüglicher Berücksichtigung des gemeinen deutschen Privatrechts*. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1894, s. 503; ROUČEK, F. a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý, (§§ 859 až 1089)*. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 505; KODEK, G. – SCHWIMANN, M. *ABGB-Praxiskommentar. Band 8, Aktualisierung und Gesamtstichwortverzeichnis*. Wien: LexisNexis, 2017, s. 1300.

¹³ Tento výklad přijímá Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni až mnohem později, a to ve svém rozhodnutí ze dne 2. 5. 1911, Rv. I 373/11, který ke kontroverznímu výrazu, že výprosa „není skutečnou smlouvou“ doplnil, že: „je třeba jej vykládat tak, že vztah založený výprosou nelze považovat za smlouvu o výpůjčce ve smyslu § 971 ABGB.“ In: *Sammlung von zivilrechtlichen Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes, Neue Folge, begonnen von Glaser und Unger* (dále jen „GIUNF“) č. 5463. Nutno podotknout, že tento judikát je poměrně přelomový, neboť staví téměř po sto letech účinnosti ABGB na jisto, že precarium je skutečnou smlouvou. I přes tento judikát mnozí stále zastávali opačnou pozici tj., že precarium není skutečnou smlouvou, jak je uvedeno níže.

¹⁴ RANDA, A. *Der Besitz nach österreichischem Rechte: mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes, des preußischen, französischen und italienischen, des sächsischen und züricherischen Gesetzbuches*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1876, s. 303.

pojmout v úplnosti římskoprávní právní vývoj prekaria, zejména z období nevymahatelnosti kontraktu, neboť nebyl uznáván za vztah právní povahy.¹⁵

V dalším výkladu se Randa věnoval výprose prizmatem tématu své publikace, kterou je primárně držba. V této souvislosti se zabýval ochranou koncidenta proti prekaristovi, který mu odmítá vydat na jeho pokyn věc svěřenou do užívání zpět. Prekarista, který zneužívá výprosu a přisvojuje si danou svěřenou věc jako vlastní je jejím nepravým držitelem ve smyslu § 345 a § 346 ABGB, přičemž není podstatné, jestli prekarista jednal v dobré víře (např. domnívající se, že je koncendentem) či obmyslně.¹⁶ Koncendent tak má proti prekaristovi jako nepravému držiteli posesorní ochranu.¹⁷

Stupecký Randův výklad posunul o trochu dál. Ohledně interpretace, že nevzniká skutečná smlouva měl shodně jako Randa za to, že jde patrně o propis ze starších spisů míněný tak, že plnění koncidenta záleží zhoła na jeho vůli, a tedy není ničím vázán.¹⁸ Že redaktoři ABGB mínili výprosu jako závazek v pravém slova smyslu, dokládá Stupecký mj. na § 11 Martiniho osnovy a § 84 Západohaličského zákoníku.¹⁹ Oba normativní texty totiž obsahovaly dodatek, že pokud je vrácena věc ze strany prekaristy koncendentovi předčasně, nesmí věc užívat a pokud ji přece jen koncendent užívá tak nese nebezpečí nahodilé zkázy. Jde o důkaz toho, že původně bylo zamýšleno stíhat při prekarii povinnostmi také koncidenta, proto mělo jít o smluvní typ vedle výpůjčky.²⁰

Stupecký dále s ohledem na skutečnost, že jiných ustanovení ABGB ve vztahu k výprose nemá, tvrdil, že lze užít i ustanovení ABGB o výpůjčce. Uvedené dovozoval ze znění § 975 ABGB, dle kterého jsou historicky výprosa s výpůjčkou jednotným obligačním útvarem, neboť pravidlo v tomto ustanovení uvedené přímo ukazuje, že žaloba proti vypůjčitelovi a žaloba proti výprosníkovi jsou jedno a též a výprosa je toliko zvláštním druhem výpůjčky. Vedle klíčového § 975 lze pak podle Stupeckého na výprosu z ustanovení o výpůjčce užít zejména ta ustanovení, která nejsou založena na povinnostech půjčitele ponechat si půjčenou věc, neboť tím se výprosa zcela jasně odlišuje právě od výpůjčky.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 303. Tento výklad, jak je uvedeno níže, rozvíjí Stupecký, dle něhož je žaloba ze smlouvy u výprosy možná podle § 975 ABGB, i proto shodně jako Randa považuje výprosu za skutečnou smlouvu.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 303. Interpretaci přijal i Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve svém rozhodnutí ze dne 27. 6. 1883. In: *Sammlung von zivilrechtlichen Entscheidungen des k.k. Obersten Gerichtshofes, von Glaser und Unger* (dále jen „GIU“) č. 7671.

¹⁷ Shodně ZEILLER, F. E. v. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. Alphabetisches Register zu dem Commentare über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*. Wien: In Geistingers Verlagshandlung, 1813, s. 216.

¹⁸ Shodně SCHEY, J. v. *Die Obligationsverhältnisse des österreichischen allgemeinen Privatrechts. I. Band, 2. Heft, Der Leihvertrag. Der Verwahrungsvertrag und die Gastaufnahme*. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1895, s. 272; nebo STUBENRAUCH, c. d., s. 175.

¹⁹ Tj. na právních textech, které představují vývojová stádia ABGB. In: BRAUNEDER, W. *Österreichs Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB): Eine europäische Privatrechtskodifikation. Band I: Entstehung und Entwicklung des ABGB bis 1900*. Von Wilhelm Brauner. Berlin: Duncker & Humblot, 2014, s. 24–25.

²⁰ Od stanovení povinnosti koncendentovi bylo nakonec upuštěno z obav, že by bylo prekaristy zneužíváno proti koncendentovi. In: STUPECKÝ, J. Půjčka a výprosa. II. Výprosa. *Právník*, 1894, roč. 33, s. 869–871.

Takovému požadavku odpovídají § 978, 979, 981, 982 ABGB, které lze aplikovat rovněž na výprosu.²¹

1.3 Pojetí výprosy podle Scheye

Vedle výše popsaného pojetí výprosy a jejich souvislostí v ABGB zpracoval výklad shodného závazku také rakouský civilista Josef Freiherr Schey von Koromla v rámci druhé části své učebnice *Die Obligationsverhältnisse des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Tento výklad je od základu značně odlišný. Dle Scheye představuje pravidlo podle § 974 pouhou možnost udělit druhému doslovně „svolení“ k užívání věci, resp. strpění tohoto užívání bez jakéhokoliv omezení, a to bez úmyslu udělit příjemci této věci jakékoliv právo (tedy i právo věc užívat) nebo mu uložit jakoukoliv povinnost. Proto je zpětné převzetí věci ze strany koncudenta kdykoli na místě, neboť je plně v jeho svévoli.²² Za předpokladu výše uvedeného jednání je dle Scheye nepochybné, že se výprosa zcela odlišuje od výpůjčky, a to nejen protože daná věc není přenechána na určitou dobu či pro určitý účel, ale zejména protože se nejedná o závaznou smlouvu či pojmenovanou smlouvu vůbec. Prekarium považuje za pouhou negaci nabytí práva nebo držby, a proto jako takové přichází v úvahu pouze při kvalifikaci nároku na držbu. V tomto smyslu Schey shrnuje, že prekarium je negativní právní charakteristika bez smluvních účinků, bez převodu práv, doslovně *nullum negotium*.

V dalším výkladu se zabývá otázkou, jak z tehdejšího pohledu odlišit hranici, kdy jde o výpůjčku a kdy už o nezávazné prekarium, které se ve své „záhadné vratké existenci“ nějakým způsobem propadlo z římského práva také do ABGB.²³ Podle Scheye jde zjednodušeně o prekarium podle ABGB tehdy, kdy na straně osoby koncudenta neexistuje vůle zřídit vůči prekaristovi jakékoliv právo, a to ani právo na odškodnění. Z toho Schey dovodil, že v souladu s § 313 ABGB prekarista přijetím věci nenabývá ani oprávněnou držbu, neboť to, že má věc v danou chvíli ve své moci lze odvozovat jen z § 974, který tento vztah definuje jako ne skutečný závazek a ne závaznou smlouvu. To dovodil v roce 1889 také Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve svém rozhodnutí ze dne 27. 8. 1889.²⁴ Naopak koncendent se může proti prekaristovi bránit posesorní anebo reivindikační žalobou,²⁵ neboť zde neexistuje skutečná smlouva, žádný právní předpis.²⁶ Žaloba z kontraktu nepřipadá

²¹ Tento výklad později přijal i Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni ve svém rozhodnutí ze dne 2. 5. 1911, sp. zn. Rv I 373/11 (GIUNF č. 5463).

²² SCHEY, *c. d.*, s. 260.

²³ Obdobně výprosu častuje např. Ernst Immanuel Bekker jako „vratký institut“ či Rudolf von Jhering jako „jeden ze znepokojujících projevů římského učení“. In: BEKKER, E. I. *Das Recht des Besitzes bei den Römern: Festgabe an Johann Caspar Bluntschli zum Doktorjubiläum*. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1880, s. 175; JHERING, R. v. *Der Besitzwille: zugleich eine Kritik der herrschenden juristischen Methode*. Jena: Fischer, 1889, s. 389.

²⁴ GIU č. 12872, nikoliv č. 12782 jak je uvedeno v komentáři Roučka a Sedláčka. In: ROUČEK, a kol. *c. d.*, s. 505. V tomto rozhodnutí soud výprosu vyložil v souladu s doslovným zněním normy: „prekarista vůči koncudentovi žádnou právní ochranu z kontraktu nemá, neboť prekarium, které může být svévolně zrušeno nemá žádné právní účinky.“

²⁵ Ochranu koncudenta reivindikační žalobou uznal jako přípustnou ochranu také Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve svém rozhodnutí ze dne 18. 11. 1988, In: GIUNF č. 776.

²⁶ Ani taková ochrana však není neomezená. V některých případech může být posesorní ochrana koncudentovi odepřena, a to v případech dovození užívání věci z pouhé ochoty. In: GIUNF č. 6767.

v úvahu a koncendent se může svých práv v tomto smyslu domáhat vydáním bezdůvodného obohacení.²⁷

Ve vztahu k Randově pojetí výprosy a ochrany koncidenta, oponoval Schey, že poseporní ochrana koncidenta proti prekaristovi jako nepravému držiteli působí nepřírozně. Dle jeho výkladu tím, že prekarista odmítne vydat věc nazpět koncendetovi, který o její vydání požádal, pokračuje prekarista ve své domnělé držbě práva v souladu s již zmiňovaným § 313 ABGB, dle kterého může být práva užito mj. i tehdy když někdo věc náležející jinému s jeho dovořením užije ke svému užitku (*usus ex jure permissionis*). I proto shrnuje, že Randova teorie neodpovídá ani § 313 ABGB ve spojení s ochranou podle § 345 ABGB a nakonec tedy ani § 974 ABGB.²⁸

2. Přístupy k pojetí výprosy v rámci rekodifikace ABGB

Vhodnou dobovou ukázkou střetu uvedených interpretační směrů představuje meziválečná československá rekodifikace ABGB, v rámci které byla revidována mj. i výprosa, kterou v této části zákona primárně upravoval první subkomitét pod vedením Jana Krčmáře²⁹ a sekundárně poté superrevizní komise.³⁰ Na daném střetu je dobře patrná rezonance³¹ obou pojetí, která v československém kontextu přinesla v konečném důsledku úplně jiný návrh řešení.

Krčmářův subkomitét, který se obecně zdržoval zásadnějších úprav ABGB,³² navrhnul z předmětného § 974 vyškrtnout ono problematické spojení, že výprosa není skutečnou smlouvou.³³ Krčmářův subkomitét se přiklonil k výkladu Randy a Stupeckého, který patrně zastával sám Krčmář, jak je patrné i z jeho publikací.³⁴ Toto řešení ve vztahu k pojetí výprosy v novém občanském zákoně poté upravila superrevizní komise ještě tak, že ze znění § 974 nechala úplně vyškrtnout pojem „prekarium“, který je v ABGB uveden

²⁷ SCHEY, *c. d.*, s. 270.

²⁸ *Tamtéž*, s. 268–269.

²⁹ K tomu blíže Vývoj a postup přípravných prací na novém zákoníku občanském. In: *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR. Senát, 1937, s. 237.

³⁰ *Tamtéž*, s. 238–239.

³¹ Je to patrné z děl významných československých civilistů, kteří ve svých dílech vykládají výprosu jedním nebo druhým způsobem. Výklad dle Randy a Stupeckého přijali např. TILSCH, E. *Obligace: část zvláštní*. Praha: Všeherd, 1909, s. 8–9; MAYR-HARTING, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes. Zweiter Band. Recht der Schuldverhältnisse*. Reichenberg: Verlag von Gebrüder Stiepel, 1923, s. 186; nebo KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. III., Právo obligační*. Praha: Všeherd, 1929, s. 173–174). Výklad Scheyův pak SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: Právník, 1926, s. 39–40; nebo LUBY, Š. *Nové československé občanské právo na Slovensku a Podk. Rusi. Právní obzor*, 1937, roč. 20, s. 435.

³² K tomu blíže SALÁK, P. – VOJÁČEK, L. *Historie osnovy občanského zákoníku z roku 1937: inspirace, problémy a výzvy*. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 20–21.

³³ KRČMÁŘ, J. (ed.). *Všeobecná část občanského zákoníka a právo obligační: (všeobecná část, darování, smlouva schovací, půjčka, záplývka a zmocnění): Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vyd. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, s. 176–177. Spojení, že výprosa není skutečnou smlouvou, bylo problematické i v rámci čs. judikatury. Viz např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 22. 2. 1927, sp. zn. Rv I 1337/26 (Sbírka rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věcech občanských Františka Vážného, dále jen „Vážný“, č. 6820) nebo rozhodnutí ze dne 21. 2. 1929, sp. zn. R II 44/29 (Vážný, č. 8371).

³⁴ KRČMÁŘ, *c. d.*, s. 173–174.

v závorkách.³⁵ Odůvodnění důvodové zprávy k Osnově 1931,³⁶ které převzala i Osnova 1937 bylo formulováno tak,³⁷ že prekarium neodpovídá dobové potřebě, a tudíž všechny takové případy, kdy je druhému přenechána věc do užívání bez určení času nebo účelu mají být subsumovány vesměs k výpůjčce. Co se týče ochrany půjčitele, přiklonila se superrevizní komise k výkladu Randy a Stupeckého jako výkladu, který je ABGB „zřejmě bližší“.³⁸ Na druhou stranu důvodové zprávy poznamenávají, že ačkoliv poměry odpovídající prekariu jsou velmi četné, v těchto případech se však v praxi nejedná o smlouvu.³⁹

Jakýsi kompromis, který superrevizní komise přijala ve vztahu k výprose, tj. že pojem výprosy jako přebytečný nechala ze zákona vypustit, odpovídá některým dobovým tendencím patrných v literatuře. Už Jaromír Sedláček, který byl zřejmě jedním z propagátorů této varianty, vykládal výprosu jak ve svém komentáři, tak ve svých dalších dílech. Dle něj je prekarium institutem moderním právům neznámý a stejně jako Schey měl za to, že nejde o skutečnou smlouvu. Ještě více pragmatičtěji, než Schey uváděl, že v rámci takových jednání jde velmi často o společenské a přátelské výpomoci, při kterých se nikdo nechce právně vázat. Zřejmě osobně vnímal výprosu jako společenskou úsluhu a nic více. Jednání odpovídající výprose nadto nepovažoval ani za právně relevantní, neboť v rámci něj nepřechází žádné hospodářské hodnoty. Kritizoval i nejasné meze mezi výprosou a výpůjčkou.⁴⁰ Navrhované řešení superrevizní komise bylo zřejmě kombinací obou výše popsaných přístupů pojetí výprosy, tj. Randy a Stupeckého, který zastával Krčmář, a Scheye, který zastával Sedláček. Přestože nebyl nový občanský zákoník v rámci meziválečné Československé republiky nikdy přijat, řešení o vypuštění výprosy z návrhu tohoto zákona mezi právníky veřejností rezonovalo.⁴¹

3. Současné pojetí výprosy podle rakouského práva

S nadsázkou řečeno je možné za jakési rozuzlení dobového kontradiktorního pojetí výprosy považovat výklad výprosy podle současného rakouského práva, který je v dané části ABGB ve smyslu výše uvedeného ustálený. Obecně lze říci, že tento ustálený výklad spíše odpovídá pojetí Randy a Stupeckého, než Scheye. Nicméně to neplatí absolutně, zejména s ohledem na skutečnost, že výprosa má v rámci rakouského práva široký kontext v bytovém právu,⁴² což nese další specifika, která však nejsou pro tento příspěvek relevantní.

³⁵ *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevizní komise. Díl I., Text zákona.* Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931, s. 243.

³⁶ *Tamtéž*, s. 239–243.

³⁷ *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, c. d.*, s. 337–339.

³⁸ *Tamtéž*, s. 338.

³⁹ Tím se chtělo patrně říci, že v takových případech jde v praxi často o společenskou úsluhu, kde se strany nechtějí nijak vázat. In: *Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevizní komise. Díl I., Text zákona, c. d.*, s. 243. Shodně ROUČEK, a kol. *c. d.*, s. 505.

⁴⁰ ROUČEK, a kol. *c. d.*, s. 505. Shodně SEDLÁČEK, *c. d.*, s. 39–40.

⁴¹ Např. DNISTRJANSKYJ, S. Poznámky k nové osnově občanského zákoníka. *Sborník věd právních a státních*, 1933, roč. 33, č. 1–2, s. 66. Snad naposledy se za výslovné zachování výprosy v zákoně postavil Harting v rámci schůze Dílčí komise poslanců pro občanský zákoník konané dne 27. 1. 1938. In: *Záznam schůze Dílčí komise pro občanský zákoník konané v budově klubů a výborů poslanecké sněmovny, č.j. 252/38 z 27. 1. 1938.* Národní archiv, fond Ministerstva unifikací, ka. 158.

⁴² K tomu blíže RUMMEL, P. – ACHATZ, M. a kol. *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch: mit EheG, KSchG, MRG, WGG, WEG 2002, BTVG, HeizKG, IPRG, EVÜ; in zwei Bänden. 1, §§ 1 bis 1174 ABGB.* Wien: Manz, 2000, s. 1188–1189.

Předně, podle současného rakouského práva názor, že výprosa je přenecháním věci bez smluvních účinků, je obecně opuštěn.⁴³ O definitivní překonání nejasného znění § 974 ABGB lze v Rakousku hovořit zhruba od konce padesátých let minulého století, kdy se odborná komentářová literatura počínaje článkem Helmuta Böhma v *ÖJZ Rechtsprobleme studentischen Wohnens* z roku 1958 od výkladu ne skutečné a ne závazné výprosy nadobro odklání. Závěry literatury poté v praxi aproboval také rakouský nejvyšší soud právní větou, že prekarium je rovněž smlouvou. Jediný rozdíl oproti smlouvě o výpůjčce ve smyslu § 971 ABGB spočívá v tom, že koncendent může vypůjčenou věc libovolně požadovat od prekaristy zpět, jak uvádí ve svém rozhodnutí ze dne 25. 3. 1981, sp. zn. 6 Ob 806/80 a poté v mnoha dalších rozhodnutích.⁴⁴

Dle rakouského výkladu je výprosa dvoustranné právní jednání, nikoliv společenská úsluha.⁴⁵ K posouzení toho, zda se jedná o výprosu či nezávaznou úsluhu byla přijata judikaturní premisa, dle které nebyla uzavřena výprosa tam, kde vůle smluvních stran být vázány výprosou je menší, než by se vyžadovalo pro uzavření smlouvy o výpůjčce nebo nájmu.⁴⁶ Výprosa je považována za zvláštní formu výpůjčky, v rámci které lze bezúplatně převést určitou věc k užívání jinému, a to až do odvolání ze strany koncidenta, které může být učiněno kdykoliv a může vyplývat třeba jen z okolností.⁴⁷

Co se týká právní ochrany jednotlivých smluvních stran, prekarista je považován v souladu s pojetím Randy a Stupeckého za držitele práva a požívá právní ochrany vůči třetím osobám, nikoliv však vůči koncendentovi, protože ten je oprávněn výprosou kdykoliv odvolat.⁴⁸ Prekarista, který odmítá vydat věc koncendentovi může mít vůči věci nepravou držbu a koncendentovi náleží posesorní ochrana,⁴⁹ v praxi však půjde o výjimky ve velmi neobvyklých případech.⁵⁰ Koncendentovi jako obecný nástroj právní ochrany zásadně náleží proti prekaristovi žaloba na vydání/vyklizení věci.⁵¹

Závěr

Záměrem tohoto příspěvku bylo představit vybraná zásadní pojetí výkladu výprosy, která byla na našem území poprvé kodifikována v rámci ABGB, poté byla z našich soukromoprávních předpisů vyjmuta a zpět reminiscenčně navrácena s novým občanským zákoníkem z roku 2012. V rakouském ABGB však předmětné ustanovení prekariární smlouvy zůstalo do dnešního dne beze změn, ale přesto na pozadí vývoje dichotomického pojetí,

⁴³ FENYVES, A. – KERSCHNER, F. – VONKLICH A. *Großkommentar zum ABGB – Klang Kommentar: 938-1001 ABGB, Schenkung, Verwahrung, Leihe und Darlehen*. Wien: Verlag Österreich GmbH, 2013, s. 247.

⁴⁴ Shodně také v rozhodnutí ze dne 30. 4. 1986, sp. zn. 3 Ob 521/86, rozhodnutí ze dne 23. 9. 1987, sp. zn. 3 Ob 560/87 či v rozhodnutí ze dne 23. 10. 1991, sp. zn. 3 Ob 564/91.

⁴⁵ BÖHM, H. *Rechtsprobleme studentischen Wohnens*. Österreichische Juristen-Zeitung, 1983, Jhrg. 38, Nr. 3, s. 58. Rovněž komentář KOZIOL, H. – BYDLINSKI, P. – BOLLENBERGER, R. a kol. *Kurzkommentar zum ABGB: Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, Ehegesetz, Konsumentenschutzgesetz, IPR-Gesetz, Rom I- und Rom II-VO*. Wien: Springer WienNewYork, 2010, s. 58.

⁴⁶ FENYVES – KERSCHNER – VONKLICH, c. d., s. 247.

⁴⁷ APATHY, P. – RIEDLER, A. *Bürgerliches Recht. 3, Schuldrecht: Besonderer Teil: Lehrbuch*. Wien: Verl. Österreich Springer, 2015, s. 96.

⁴⁸ FENYVES – KERSCHNER – VONKLICH, c. d., s. 252.

⁴⁹ KODEK – SCHWIMANN, c. d., s. 1300.

⁵⁰ FENYVES – KERSCHNER – VONKLICH, c. d., s. 252.

⁵¹ KODEK – SCHWIMANN, c. d., s. 1303.

kteřé bylo velmi pravděpodobně zavdáno římskoprávníím pojetím výprosy, které se promítlo do původního znění ABGB, že nejde o skutečnou smlouvu. V průběhu existence prekaria se v rámci ABGB, jak na rakouském, tak na československém území, cizelovala dvě pojetí založená primárně na otázce, zda je výprosa skutečnou smlouvou či nikoliv.⁵² A ačkoliv je dle současného rakouského práva považována za skutečnou smlouvu, v rámci svého vývoje se v teorii, ale i v praxi vlivem judikatury neustále pohybovala na hraně své právní relevance, přičemž v československém kontextu měla zcela vymizet a na nějaký čas skutečně vymizela.

Spolu s nastíněným kontextem rakouské výprosy a její četnosti v bytovém právu se Rakousko muselo směrem k posílení právní jistoty a předvídatelnosti ze strany adresátů § 974 ABGB uchýlit k jednotnému výkladu, který nakonec uznal výprosu jako skutečnou dvoustrannou smlouvu v souladu s výkladem Randy a Stupeckého. Co se týká československého, resp. českého právního vývoje soukromého práva, je opuštění pojmu výprosa rovněž legitimním směrem, který vychází spíše jako důsledek příklonu k pojetí Scheye. Oba přístupy lze v rámci vývoje legislativní úpravy prekaria na území Rakouska a českých zemí považovat za legitimní, přesvědčivě odůvodněné a vzniklé v určitém kontextu. Stejně tak jako před desítkami let i dnes bychom si mohli ve vztahu k výprose klást stejné otázky odpovídající zmiňovaným dvěma pojetím a tedy tomu, zda je vůbec potřeba mít výprosu upravenou v moderní občanskoprávní kodifikaci, zvlášt' pokud obdoba jejího zaužívání, jako je tomu v rakouském bytovém právu, u nás prakticky neexistuje. Taková diskuse se však zdá být v českém prostředí od roku 2012 na nějaký čas passé.

---

⁵² S čímž jsou spjaty další zásadní otázky jako je právní ochrana smluvních stran, jejich právní jistota a předvídatelnost atp.

Specializace radů apelačního soudu v závěru 17. století

Josef Vacek

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Kontaktní e-mail: jose.vacek@gmail.com a vacekj@prf.cuni.cz

Specialization of the Councils of the Court of Appeal at the End of the 17th Century

Abstract:

The present study focuses on the question of the specialization of the councils of the Court of Appeal at the end of the 17th century, i.e. whether individual cases were assigned to judges according to their professional or other specialization. First of all, the paper defines the very notion of specialization as a phenomenon that can be perceived in terms of geography, language, subject matter and personnel. The initial sources are the minutes of the Court of Appeal, which survive for the end of the seventeenth century and from which it is possible to see which councils were assigned which cases to handle. On the basis of these protocols, the author conducts a quantitative and qualitative analysis of the collected sources and concludes that all four types of specialization were applied to a greater or lesser extent in the Court of Appeal, but that they were never fully implemented. Although this is an examination of a phenomenon that has not yet received the attention of the professional community, the results so far appear to be fruitful and may shed light on the internal workings of some courts, as it is a generally actionable phenomenon.

Keywords: 17th Century; Court of Appeal; Specialisation of Councils; Judicial Practice

Klíčová slova: 17. století; odvolací soud; specializace senátů; soudní praxe

DOI: 10.14712/2464689X.2023.52

Financování: Článek vznikl v rámci projektu SVV č. 260 621, Název: Zákony, zákonyky a jejich aplikační praxe v 18.–20. století v českých zemích, hl. řešitel doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D., řešeného na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Autor článku JUDr. Mgr. Bc. et Bc. Josef Vacek je interním doktorandem na Katedře právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Karlova.

Úvod

Cílem předkládané práce je zjistit, podle jakého klíče byly kauzy řešené apelačním soudem přidělovány ke zpracování jednotlivým radům-zpravodajům, v dobové terminologii referentům. V soudnictví raného novověku se jedná o dosud nezkoumaný, avšak významný prvek rozhodovací praxe, neboť otevírá otázku specializace jednotlivých radů apelačního soudu a soudců centrálních soudů obecně. Dosavadní výzkum se soustřeďoval na postavení celých institucí, soudních orgánů, od jejich pozice v rámci veřejné správy, přes vymezení působnosti po specifika rozhodovací praxe. Nebylo však dosud přistoupeno k otázce zaměření, *specializace* jednotlivých soudců.

Apelační soud se pro tento výzkum jeví jako ideální soudní orgán, neboť působil jako odvolací stolice, která měla možnost sjednocovat praxi nižších, jemu podřízených soudů.¹ Vedle toho vzniklo a dochovalo se větší množství pramenů, které dovolují tento fenomén zkoumat, jak bude popsáno dále. Krom toho je též třeba vyzdvihnout skutečnost, že v řadách soudu působili povětšinou vysokoškolsky vzdělaní právníci (to se týkalo nejen všech členů doktorské lavice, ale též mnoha členů lavice šlechtické). U těch je sice možno na jednu stranu předpokládat vyšší míru znalosti práva v obecné rovině, současně se však jednalo o osobnosti, které měly blízko ke konkrétním právním oblastem či praktické zkušenosti z výkonu některých úřadů, ve kterých se profilovali.

Hypotézou této studie je, že radům apelačního soudu byly ke zpracování přidělovány kauzy s ohledem na jejich specializaci. Tím, kdo kauzy přiděloval konkrétním radům, byl prezident apelačního soudu,² který nejen, že všechny rady znal, ale sám se mnohdy podílel na jejich výběru, pročež lze předpokládat, že se snažil obsadit soud tak, aby jeho členové pokrývali co nejširší výšeč práva a byli schopni kvalitně řešit věci, jež se dostaly před apelační soud. Současně je nutno zmínit, že se nedochoval žádný rozpis práce, popis systému (schématu) či pokynů prezidenta soudu, dle kterého by se kauzy přidělovaly jednotlivým radům. Obměna soudu přitom probíhala průběžně, neboť radové neměli časově omezený mandát a u soudu končili zpravidla z důvodu obsazení jiné (s funkcí rady apelačního soudu neslučitelné) funkce, nebo z důvodu úmrtí. Co do personálního složení se tak jednalo o živý organismus, který takřka každoročně doznával menších či větších změn.

Zásadním pojmem této studie je výraz *specializace*. Ve své podstatě se jedná o tezi, že konkrétnímu soudci jsou přidělovány kauzy dle jeho odborného zaměření v širším slova smyslu. S ohledem na dobové reálie, současný stav poznání a toho, co umožňují poznat prameny, lze vymezit čtyři přístupy ke specializaci (resp. odbornému zaměření), a to (i) geografický, (ii) jazykový, (iii) věcný a (iv) personální. Toto vymezení je přitom veskrze teoretické a je nutné ke každé takto určených oblastí přistoupit samostatně, avšak současně s vědomím, že se vzájemně nevyklučují a mohou se doplňovat (např. jazyková specializace současně nebrání specializaci personální). To, zda a případně do jaké míry jsou předestřené oblasti relevantní pro dobovou soudní praxi, je mj. předmětem tohoto výzkumu.

Teze o geografické specializaci vychází ze skutečnosti, že územní působnost soudu pokrývala celé soustátí zemí Koruny české, přičemž na úrovni jednotlivých zemí byly

¹ K působnosti a další činnosti pražského apelačního soudu ve sledovaném období (včetně relevantní literatury) naposledy VACEK, J. *Apelační soud v letech 1627–1727: studie a prameny*. Praha: Auditorium, 2023, 356 s.

² Toto uspořádání vyplývá z článku 2 tzv. Linecké instrukce z roku 1644, kterou se nově upravovaly zejména vnitřní poměry apelačního soudu. Její znění zpřístupněno in: *Tamtéž*, s. 74–97.

aplikovány různé právní předpisy. Základní předpoklad je tedy takový, že při apelačním soudu měli být v ideálním případě zastoupeni radové, kteří důvěrně znali místní podmínky, a především právo užívané na tom kterém území. Geografická specializace přitom nemusí být omezena pouze na úroveň zemí, ale je možné ji alespoň v teorii členit dále, a to na úroveň jednotlivých panství (kde mohlo být v rámci specializace rozlišováno například mezi světskými, církevními a komorními panstvími) či měst (kde obdobně mohl být zohledněn majitel města nebo jeho hospodářská povaha).

S geografickou specializací pak úzce souvisí specializace jazyková, jejímž hlediskem je jazyk, v němž byla věc vedena před soudem v první instanci a v jakém byla předložena apelačnímu soudu. Ačkoli relevantní předpisy (zejména Linecká instrukce z 1644) mezi požadavky na rady soudu uváděly znalost obou jazyků (viz dále), zdá se, že čeština mohla být pro některé z nich problematická. Toto hledisko je částečně možné vymezit též geograficky a vyčlenit jazykově české a německé oblasti, ukazatelem však ve skutečnosti není topografická, nýbrž lingvistická hranice.

Třetí oblast specializace lze označit jako věcné zaměření. Zde se nabízí dělení na více úrovních, přičemž nejširšími oblastmi jsou v obecné rovině trestní a civilní právo (jejichž znalost prokazovali uchazeči o post rady při zkoušce, viz dále), popřípadě další, pro apelační soud spíše okrajové oblasti práva (např. správní či kanonické). Samostatnou kategorií pak tvořily lenní záležitosti, pro něž byl zřízen post lenního referenta. Rozdělení na celé oblasti práva však lze zredukovat a jít na úroveň podoblastí. V právu civilním, s přihlédnutím ke složení materie, kterou se apelační soud zabýval, lze vyčlenit zejména kategorie dědictví, dluhy, spory o vlastnictví věci a podobně. V trestním právu pak lze vyjít buď již z existujících kategorizací trestných činů či s ohledem na praxi u apelačního soudu vytvořit kategorizaci vlastní, například základní dělba na trestné činy proti životu a zdraví, majetkové trestné činy, sexuální trestné činy a záležitosti duchovna a nadpřirozena (magie, rouhání, věšteství...), neboť ostatní kategorie (například trestné činy proti vrchnosti) jsou nanejvýš ojedinělé.³

Vedle povahy posuzované věci, jejího územního a jazykového vymezení se nabízí čtvrtá oblast specializace zahrnující hledisko personální. Zde připadá do úvahy specializace s ohledem na osobu žalovaného, žalobce či obžalovaného (popřípadě prvostupňově odsouzeného). Roli mohl hrát sociální původ těchto osob, jejich společenské postavení, příslušnost k vrchnosti a další hlediska, za nepravděpodobně však lze označit faktory jako bohatství, věk či pohlaví. Větší kategorie osob, jež se objevují v raně novověkých pramenech a které by tak mohly být v rámci specializace vzaty do úvahy, jsou zejména poddaní (ať už žijící na venkově či v poddanských městech a městečkách), obyvatelé královských měst, dále některé etnické skupiny jako byli židé či cikáni a konečně právními předpisy zvláště chráněné skupiny obyvatel, jako byli vdovy, sirotci a další.

Vzhledem k rozsahu pramenů (za jeden kalendářní rok projednali radové na zasedání pléna i přes tisíc bodů) nebylo možné v této fázi výzkumu přistoupit ke komplexnímu zhodnocení rozhodovací praxe skrze analýzu přidělovaných kauz každému jednotlivému soudci. Z tohoto důvodu bylo přistoupeno k zúžení počtu radů, u nichž je analyzováno, jakými kauzami se zabývali.

³ Typicky PÁNEK, J. Městské hrdelní soudnictví v pozdně feudálních Čechách. (Výsledky, problémy a perspektivy studia). *Československý časopis historický*, 1984, roč. 32, č. 5, s. 693–728.

Určujícím hlediskem při výběru byl v první řadě stav pramenů. Zatímco přehledy radů pro celé období existence apelačního soudu byly opakovaně zpracovány a zpřístupněny formou edice,⁴ materiály, z nichž by bylo možno vyčíst, jaký rada dostal přidělenou jakou kauzu, nejsou systematicky zpracovány. Ačkoli se jako hlavní pramen nabízí odborné veřejnosti dobře známé a hojně užívané ortelové manuály,⁵ které krom znění konečných rozhodnutí v konkrétních věcech obsahují též informaci o referentovi té které věci, nebyl vyhodnocen jako vhodný pro tento typ analýzy. Ortelové manuály totiž ve zkoumaném období (v závěru 17. století) neobsahují takřka žádná rozhodnutí v civilních věcech a současně nejsou ani spolehlivou evidencí rozhodnutí vydaných v trestních věcech, lze je tak využít nanejvýš jako doplňkový pramen.

Za daleko spolehlivější je možno považovat jiný pramen, a sice protokoly ze zasedání apelačního soudu. Jedná se o zápisy, kterými byl zaznamenáván průběh schůzí pléna a později též senátů apelačního soudu. Tento pramen je odborné veřejnosti prakticky neznámý, resp. není zpravidla využíván při výzkumu.⁶ Důvodem je zejména skutečnost, že jsou dochovány pouze pro období poslední třetiny 17. století, konkrétně pro léta 1672 až 1698, a to navíc s mezerami.⁷ Zatímco ortelové manuály obsahují znění konečných rozhodnutí, zasedací protokoly se skládají ze zápisů z projednávání jednotlivých kauz, na jejichž základě lze rekonstruovat průběh celé kauzy před soudem. Evidována jsou podání stran, procesní rozhodnutí soudu a též meritorní rozhodnutí, krom toho protokoly obsahují též informace o vnitřních záležitostech soudu, jako byla instalace nových radů, vyhlašování prázdnin a podobně. Na základě tohoto pramene byl též vymezen časový záběr studie postihující závěr 17. století, přičemž studie vychází z protokolů ze zasedání většího senátu (tj. pléna) apelačního soudu.⁸

Při srovnání obou právě uvedených pramenů se setkáváme s dvojitou kvalitou. Ortelové manuály jsou dochovány takřka intaktně pro celé období existence apelačního soudu (pokryty jsou prakticky všechny roky v období 1548 až 1783), avšak jejich obsah je mezerovitý (například v roce 1667 bylo v české ortelové knize zaznamenáno pouze devět rozhodnutí, což je počet zjevně nesprávný – zvláště s přihlédnutím ke skutečnosti, že o čtyřicet let dříve, roku 1627, je v téže řadě knih zaznamenáno 88 rozhodnutí a obdobně

⁴ Naposledy WOITSCHOVÁ, K. „... což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“. *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548–1783*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010, 197 s.

⁵ Národní archiv, Apelační soud, inv.č. 96–182 (česká řada) a 184–280 (německá řada). Přehledně in: KREUZ, P. Das Appellationsgericht in Prag 1548–1783. Bisherige Forschung, erhaltene Quellen und historische Entwicklung. In: AUER, L. – ORTLIEB, E. – FRANKE E. (eds.). *In letzter Instanz. Appellation und Revision im Europa der Frühen Neuzeit*. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, sv. 1. Vídeň: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2013, s. 231–250.

⁶ Čestnou výjimku představují studie PUTÍK, A. The Hebrew Inscription on the Crucifix at Charles Bridge in Prague. The Case of Elias Backoffen and Berl Tabor in the Appellation Court. *Judaica Bohemiae*, 1996, roč. 32, č. 1, s. 26–103 a WOITSCHOVÁ, K. Obraz činnosti pražského apelačního soudu v letech 1672–1682 ve světle ortelních manuálů a knih protokolů. In: *Paginae historiae: sborník Národního archivu 19*. Praha: Národní archiv, 2011, s. 97–115.

⁷ Kromě těchto obecných protokolů ze zasedání pléna a později též senátů vznikly též zasedací protokoly pro lenní záležitosti dochované pro období 1763–1783, viz NA, AS, inv.č. 28–37.

⁸ Protokoly ze zasedání většího senátu jsou dochovány pro roky 1672, 1682, 1683 a 1687–1698, NA, AS, inv.č. 1–18 a 27. Není-li dále uvedeno jinak, vychází studie z těchto knih, přičemž pro množství studovaných záznamů na ně není jednotlivě odkazováno. Pro úplnost je možno doplnit, že protokoly ze zasedání menšího (zvláštního) senátu jsou dochovány pro léta 1688–1697, NA, AS, inv.č. 19–27.

o čtyřicet let později, roku 1707, je zapsáno 89 rozhodnutí). Naproti tomu protokoly ze zasedání senátů pokrývají období pouze několika málo desetiletí, avšak jejich obsah lze považovat za úplný přehled projednávaných věcí v daném období. Jako příklad lze uvést zápisy z února roku 1682, kdy ortelové manuály obsahují pouhá čtyři rozhodnutí,⁹ zatímco zasedací protokoly dokládají, že v tomto měsíci proběhlo celkem 14 zasedání pléna, na kterých bylo projednáno přes 120 bodů a vyneseno více než deset konečných rozhodnutí,¹⁰ což dokládá, že v ortelových manuálech jich v tomto konkrétním případě většina zaznamenaná není.¹¹

Z hlediska právní úpravy jsou relevantní právní předpisy, které měly vliv na fungování apelačního soudu a zejména upravovaly výběr radů. Vedle Obnoveného zřízení zemského z roku 1627 doplněného o Deklaratoria a Novelu z roku 1640 se jedná též o předpisy upravující chod apelačního soudu z let 1548 (zřizovací instrukce), 1628 (obnovovací dekret) a 1644 (linecká instrukce).¹² Využít je možno též materiály z fondů deponovaných v Národním archivu v Praze, jako jsou Česká dvorská kancelář (zde zejména korespondenci týkající se jmenování radů), Stará manipulace a Nová manipulace (další písemnosti týkající se jmenování radů), Apelační soud (krom již zmíněných protokolů ze zasedání senátů a ortelových manuálů lze v omezené míře využít též knihy zaznamenávající řešení případů v rámci zkoušek uchazečů o post apelačního rady) a dále z archivu pražské univerzity (matriky právnické fakulty ze 17. století).

Metoda – výběr zkoumaných radů a postup

Složení apelačního soudu na konci 17. století vypadalo následovně. V čele soudu stál prezident pocházející z panského stavu, jeho zástupcem byl viceprezident (tato funkce byla buď obsazena jmenovitě určeným radou a v případě, že nebyl jmenován, zastával ji služebně nejstarší rada z panské části šlechtické lavice). Plénum soudu bylo rozděleno na dvě lavice, a sice doktorskou, čítající deset radů a šlechtickou, která se dále dělila na panskou část (šest radů) a rytířskou část (čtyři členové), celkově tedy 21 členů.¹³ Před nástupem do funkce museli radové skládat odbornou zkoušku, jejímž předmětem bylo řešení dvou těžkých případů, jednoho z trestního a druhého z civilního práva, čímž se ověřovaly schopnosti uchazeče o post rady soudu – případy zadávali a vyhodnocovali členové pléna soudu, takže v určité fázi spolurozhodovali o tom, kdo bude přijat do jejich řad.¹⁴

⁹ Viz NA, AS, inv.č. 143, Kniha českých ortelů, 1682–1686, fol. 5 a inv.č. 262, Kniha německých ortelů, 1677–1683, fol. 172–173.

¹⁰ NA, AS, inv.č. 2, fol. 18–35.

¹¹ Ačkoliv se spolehlivost a úplnost ortelových zvyšují koncem 17. století, ukazuje se, že v některých obdobích mají stále významné mezery. NEUDERTOVÁ, M. – KUTHANOVÁ, L. Ke komunikaci apelačního soudu a městských hrdelních soudů v době pobělohorské. In: *Hrdelní soudnictví českých zemí 16.–18. století*. Sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995. Pardubice: Východočeské muzeum Pardubice / Historický klub Pardubice, s. 119–132, zde s. 120–121.

¹² Znění zřizovací instrukce viz: *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu, sv. II., 1546–1557*. Praha: Královský český zemský výbor, 1880, s. 545–548. Obnovovací dekret, linecká instrukce a další prameny zpřístupněny in VACEK, J. c. d.

¹³ Tento počet se v druhé polovině 17. století a na počátku 18. století stále proměňoval. Zatímco linecká instrukce v roce 1644 stanovovala počet členů na 17, počátkem 18. století byl počet radů již dvojnásobný.

¹⁴ Blíže o jmenování, skládání zkoušek, skládání přísahy a instalaci radů VACEK, J. c. d., s. 195n.

K výběru radů, u nichž byla analyzována možná specializace, byl užít následující klíč. Prezident a viceprezident (byl-li jmenován) byli z analýzy vyloučeni, neboť jejich postavení a nápad věci byly zásadně odlišné od ostatních radů, což by deformovalo výsledky. Obdobně byli vyloučeni lenní referenti, neboť (jak označení funkce napovídá) byla jejich agenda již vymezena a týkala se záležitostí německých lén.¹⁵ Dalším aspektem byla doba, po kterou příslušný rada vykonával svou funkci, neboť aby bylo možné po stránce kvantitativní i kvalitativní sledovat přidělované věci, bylo zapotřebí alespoň pětileté období. Spolu s tím je třeba upozornit právě na skutečnost, že apelační soud působil v personálním ohledu jako živé těleso, které se neustále proměňovalo – roky, kdy nedošlo ke změně ve složení pléna, střídaly roky, kdy došlo k výrazným obměnám.¹⁶

Významným aspektem při výběru konkrétních radů k analýze jejich činnosti bylo též výše popsané rozdělení do lavic. V zájmu zachování nezkresleného přístupu bylo v rámci analýzy přikročeno k analýze deseti pozic radů. Aby byl dodržen poměr stanovený císařskými předpisy, bylo vybráno pět doktorů práv, tři radové z panského stavu a dvě pozice zastávané průběžně třemi rady za rytířský stav:¹⁷ pánové F. M. Hartman z Clarstein, M. N. Krakowský z Kolowrat, A. A. Engel z Engelsflussu (příslušník panského stavu zařazený z organizačních důvodů zpočátku svého působení u soudu na rytířskou část šlechtické lavice, později přesunut do panské části), dále rytíři D. V. Mirabel z Freyhofu, J. C. Matuška z Topolčan a za něj nastoupivší J. W. ze Steinhofu, a konečně doktoři práv B. T. Tüchner z Müllenu, G. Marius, J. C. Paroubek, J. W. Ebelin a C. H. Malanotte z Caldes.

Vzhledem k rozsahu dochovaných materiálů nebylo možné analyzovat veškerá rozhodnutí, jejichž referenty byli právě uvedení soudci. V tomto ohledu byl uplatněn kvantitativně-kvalitativní přístup, který reflektuje skutečnost, že tato studie představuje analytickou sondu s cílem zjistit, do jaké míry je specializace radů relevantním fenoménem pro zkoumanou instituci v daném období. Teprve na jejím základě bude popřípadě možné přistoupit ke komplexní kvantitativní analýze specializace, v rámci které bude žádoucí vytvořit rozsáhlou databázi a komplexním způsobem zkoumat specializaci jednotlivých členů pléna.

Kvantitativní postup byl realizován následovně. Ke každému jednotlivému radovi bylo v protokolech ze zasedání většího senátu (pléna) z jednotlivých let dohledáno prvních až deset kauz, ke kterým byl přiřazen v daném roce jako zpravodaj a zároveň bylo v oné věci

---

¹⁵ K přenesení této agendy na apelační soud došlo na počátku 50. let 17. století. Blíže VESELÝ, J. O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském. *Právněhistorické studie*, 1984, roč. 26, s. 73–91.

¹⁶ Například za celý rok 1682 došlo k jediné změně, a tou bylo úmrtí J. I. Claudia, který u soudu působil od 40. let 17. století. Naproti tomu hned v roce 1683 došlo ke jmenování nového prezidenta soudu a čtyř radů. WOITSCHOVÁ, K. *Personální obsazení*, s. 43, 73 a 79.

¹⁷ Vzhledem k nízkému počtu rytířů mezi rady a relativně častým proměnám v obsazení rytířské části šlechtické lavice byl v rámci analýzy uplatněn mírně odlišný přístup, který tkví ve sledování konkrétní funkční pozice, nikoli nutně osoby, která ji zastávala. Zpočátku je tedy sledována činnost Matušky z Topolčan (u soudu působil v letech 1683–1692), po jehož smrti na uvolněné místo nastoupil J. W. ze Steinhofu (u soudu činný v letech 1692–1716). Stran druhého místa je sledována činnost D. V. Mirabela z Freyhofu, který byl k apelačnímu soudu instalován původně jako doktor práv, nicméně byl roku 1689 povýšen na rytíře a zařazen do šlechtické lavice. Údaje o období služby jednotlivých radů WOITSCHOVÁ, K. *Personální obsazení*, s. 77–83.

vyneseno konečné rozhodnutí. Ne vždy se podařilo u všech radů v daném kalendářním roce dohledat deset věcí, jež byly dovedeny ke konečnému rozhodnutí (naopak u některých by nebyl problém dohledat i násobně více takových případů). Kauzy tedy nebyly distribuovány rovnoměrně co do počtu a z provedených analýz vyplynulo, že ani co do jejich náročnosti na zpracování. Ve výsledku tak ke každému radovi vznikla evidence vyšších desítek případů, které v průběhu přibližně jedné dekády řešil jako zpravodaj.

U každé jednotlivé věci bylo zaznamenáno, zda se jedná o civilní či trestní (popřípadě jinou) záležitost, a to s co nejpodrobnějším rozlišením, o co se věcně jedná, dále pak z jakého místa (od jakého práva) byla apelačnímu soudu podána a popřípadě další náležitosti, které umožnily jednotlivé zápisy seznat. Vzhledem ke struktuře a obsahu užitých pramenů je v této fázi výzkumu prakticky vyloučeno zkoumat jazykovou specializaci,¹⁸ kterou je možno nanejvýš dovozovat ze specializace geografické, neboť absentují záznamy o jazyku, ve kterém byl spis veden. Pouze v omezené míře pak lze postihnout specializaci personální, naproti tomu věcná a geografická specializace jsou relativně dobře seznatelné.

Kvalitativní složka výzkumu pak tkví v šíři užitých pramenů a způsobu jejich analýzy. Krom pramenů sériové povahy (za které lze označit právě protokoly ze zasedání senátů či ortelové manuály) byly užitý prameny z fondů stará manipulace, nová manipulace, česká dvorská kancelář či matriky pražské univerzity. V rámci těchto fondů byla analyzována zejména korespondence a další písemnosti týkající se obsazování uvolněných míst radů, a to včetně konceptů těchto listin. Rozbor byl zaměřen na konkrétní vybírané osobnosti i na proces obsazování míst samotný, což dovolilo pojmout téma komplexně.

Specializace

Od ustavení apelačního soudu v roce 1548 nemáme informace o tom, že by radům byly podle nějakého určitého klíče přidělovány konkrétní kauzy. Zřizovací instrukcí panovník ve vztahu k radům vymezil jednací dny a časy, během kterých se měli věnovat projednávání došlých věcí a rovněž stanovil, že přijímání rozhodnutí se má dít za přítomnosti nejméně devíti radů. Vedle toho bylo určeno, jakým způsobem má probíhat příjem podání, s tím, že mají být vyřizována v pořadí, v jakém k soudu došla.¹⁹

Za zásadní lze přitom považovat vymezení rozhodného práva, podle kterého měl apelační soud v jednotlivých věcech postupovat. Užívala-li první instance české právo, mělo být i v řízení před apelačním soudem užito právě české právo, to samé pak platilo o právu magdeburském. Postupovat se mělo též výslovně krom práva magdeburského též podle práva císařského (obecného) a saského. Předmětné ustanovení tak vymezovalo značný rozsah právní úpravy, z níž měl apelační soud při aplikaci práva vycházet, přičemž nebylo možné tuto znalost v plném rozsahu vyžadovat od každého jednotlivého rady. Lze se proto důvodně domnívat, že mezi členy apelačního soudu byli přinejmenším znalci na tu kterou oblast práv a dostávali podle toho kauzy ke zpracování jako referenti – přímé doklady o tom však chybí.²⁰ Situace je navíc zásadně nepřehledná, neboť máme jen nedostatečné informace o vzdělání jednotlivých radů, nadto se prvních šedesát let existence soudu

¹⁸ Tuto je vhodnější zkoumat skrze ortelové manuály než skrze knihy protokolů, jak to udělala Klára Woitschová, jak bude upozorněno dále.

¹⁹ *Sněmy české II*, s. 545.

²⁰ Jména referentů se v prvních desetiletí vedení ortelových manuálů neuvádějí.

nepožadovala žádná atestace jejich schopností a jednotliví radové byli k soudu instalováni na základě pokynů panovníka.

Jelikož Obnovené zřízení zemské nevěnovalo vnitřnímu fungování apelačního soudu prakticky žádnou pozornost,²¹ nastala změna až s obnovovacím reskriptem vydaným roku 1628. Ten nově stanovil počet apelačních radů (do té doby přesně neurčený), a to na sedmáct: vedle prezidenta, který stál v čele, mělo být plénum rozděleno na dvě lavice, šlechtickou, zahrnující pány a rytíře, a lavici doktorskou, která měla být obsazena doktory práv; každá lavice měla mít osm členů. Pokud to bylo možné, měli alespoň dva pocházet z pražských měst. Současně pak tento reskript stanovil, že každý budoucí rada musí nejprve složit odbornou zkoušku – zásadní přítom je, že tato povinnost se týkala všech pozic, tedy nejen doktorské lavice, ale též šlechtické. Zkouška měla sestávat ze dvou těžkých případů, jeden z civilního, druhý z trestního práva. Aplikováno mělo být obecné, a dále též saské a české právo.

Je přítom zvláštností, že reskript výslovně pracuje s pojmy německý a český rada. Němečtí radové (Deutsche Räte) měli civilní případ skládat ze saského práva a opačně ti, kteří chtěli usednout mezi české rady (Böheimbischen Appellationsräthen), měli civilní případ složit z práva českého. Nebylo přítom specifikováno, co je rozhodující okolností pro určení, zda se jedná o německého či českého radu, nabízí se však, že se jednalo o znalost toho či onoho (českého či německého) civilního práva, spíše než znalost jazyka či místo původu. Výslovně bylo též stanoveno, že jelikož jsou součástí českého království též přivtělené země, mají být mezi rady zastoupeni též obyvatelé těchto zemí, specificky pak bylo určeno, že pokud je to možné, mají alespoň dva radové pocházet z pražských měst. Zatímco v případě prvního požadavku (formulovaného přísněji) se jedná o praktický aspekt, tedy zajištění znalosti lokálních problémů, lze v druhém případě (formulovaném spíše jako výzvu než povinnost) spatřovat spíše aspekt politicko-mocenský.

Časově pak navazují Deklaratoria a Novelly vydané roku 1640, kde jsou ve vztahu k apelačnímu soudu relevantní zejména články D.d.3. až D.d.8 a dále článek L.I.12. Zatímco články D.d.3. a D.d.4. navazovaly na Obnovené zřízení zemské (konkrétně na čl. F.LXXIII.) a úpravu revizí a článek L.I.12. řešil čtvrtletní kontroly věznic, vnitřnímu fungování apelačního soudu byly věnovány články D.d.5 až D.d.8. Při jejich bližším prozkoumání však zjišťujeme, že jsou takřka doslovným přepisem reskriptu z roku 1628, což vynikne zvláště při srovnání původního znění, nikoli při užívání české edice Deklaratorií a Novel. V souhrnu tak Deklaratoria a Novelly nepřinášejí nic nového, krom zjištění, že předpis z roku 1628 byl i o dvanáct let stále platný a nebylo třeba na něm nic měnit.²²

Linecká instrukce z 26. listopadu 1644 zachovala počet radů na sedmácti, určila přítom některé požadavky na nové a snad i stávající rady – mezi ty patřila zejména znalost

²¹ Relevantními články pro apelační soud jako celek a jeho pozici jsou zejména čl. F. LXXIII, R. VI., R. VII., R. VIII., R. X. a R. XVIII.

²² Tato skutečnost, totiž že text Deklaratorií a Novel je prakticky totožný se zněním reskriptu z roku 1628, dosud domácímu bádání (včetně autora této studie), unikala. Jedním z důvodů snad může být rozšíření českého znění Deklaratorií a Novel uveřejněné roku 2006, že kterého (právní) historici hojně vycházejí – předmětná edice byla publikována krátce před tím, než se v české historiografii (znovu)oživilo bádání o apelačním soudu. Podobnost s německy psaným reskriptem z roku 1628 naplno vyplyne až při porovnání původního německého znění obou pramenů, či při detailním zkoumání české verze Deklaratorií a Novel s reskriptem z roku 1628.

obou jazyků, tedy češtiny a němčiny.²³ Obsah a průběh zkoušek se však nezměnily, nadále tak platilo, že radové mají skládat zkoušky ze dvou těžkých případů, z nichž jeden bude z civilního a jeden z trestního práva, přičemž na jejich řešení mělo být aplikováno české, saské a obecné právo. Jediným významným rozdílem však bylo implicitně vypuštění dělení na české a německé rady, takže nově měl každý uchazeč o post rady prokázat znalost jak českého, tak německého práva. Takto nastavený systém zkoušek přetrval až do roku 1763.²⁴

Z hlediska podob specializace lze tedy využít mechanismus zkoušek jako přirozené východisko. Rozdělení na právo české, saské a obecné se mohlo odrazit v geografické specializaci, původní rozdělení radů na české a německé mohlo rezonovat ve specializaci jazykové. Stejně tak není možné opomíjet skutečnost, že zkoušky byly skládány z obou dominantních oblastí – z civilního a trestního práva – a lze tak tušit specializaci věcnou. A konečně, při znalosti obsahu zkoušek můžeme konstatovat, že se v nich často objevovali specificky židě či městské obyvatelstvo, z čehož lze dovodit specializaci personální.²⁵

Analýza a její výsledky

Věcná specializace

Při analýze věcné specializace radů apelačního soudu je třeba vyjít ze skutečnosti, že skladba případů, jež se dostaly k apelačnímu soudu, nebyla rovnoměrná z hlediska jednotlivých odvětví práva. Pro účely této studie byly případy děleny dle své povahy na civilní, trestní a zbytkovou kategorii, kam spadaly věci z oblasti správního práva, církevních záležitostí, případně lenní a další záležitosti. Procentuální poměr mezi jednotlivými oblastmi lze určit jen přibližně, neboť byla zkoumána činnost pouze vybraných radů a nejednalo se o hlavní cíl výzkumu, nicméně vypadal zhruba následovně: jednoznačně největší prostor zaujímaly civilní věci, které tvořily dvě třetiny všech projednávaných případů, následovaly trestní věci tvořící přibližně čtvrtinu případů, zbytková kategorie pak tvořila do deseti procent všech kauz.

V první řadě bylo zkoumáno, zda jsou jednotliví radové specializovaní na některou ze tří uvedených oblastí, resp. vzhledem k nízkému počtu věcí ve zbytkové kategorii lze uvažovat v praxi pouze o civilních a trestních věcech. Teprve následně bylo možno uvažovat o podkategoriích jednotlivých oblastí a dalším dělení. Obecně lze konstatovat, že (s výjimkou lenních referentů) nebyla specializace radů nikdy stoprocentní, lze proto mluvit spíše o silném příklonu k nějaké oblasti, nikoli však úplném zaměření na jednu z oblastí. To však nebrání sledování dlouhodobých trendů spojených s přidělováním kauz.

²³ Není třeba pochybovat o tom, že všichni radové uměli německy, přednesy ze spisů probíhaly pouze v tomto jazyce, lze si však klást otázku, zda skutečně všichni ovládali i češtinu.

²⁴ ŠALAK, B. Organizace a působnost apelačního soud v Praze v době tereziánské. *Sborník archivních prací*, 2013, roč. 63, č. 1, s. 81.

²⁵ Zcela mimořádným a zásadním pramenem pro poznání obsahu zkoušek jsou čtyři knihy uložené ve fondu Apelační soud v Národním archivu v Praze (inv.č. 58–61), označené nepřesně jako *knihy právních případů*. Nejstarší kniha (inv.č. 58) obsahuje zkouškové případy z let 1683–1703, ovšem s některými mezerami. Zpřístupnění dvou případů včetně překladu provedl VACEK, J. c. d., s. 211–222, další, edičně zpřístupněné záznamy též WEINGARTEN, J. J., *Manuale et Respective Favus Mellis*. Praha: Jan Karel Jeřábek, 1694, s. 2–305 a index.

Obecně lze konstatovat, že v rámci studovaného vzorku poloviny radů pléna apelačního soudu se nenalézal žádný, který by po celé sledované období řešil především trestní kauzy. Přesto nelze říci, že by v konkrétním období nebyli určití radové zaměřeni na tyto případy. Vývoj v této otázce je sám o sobě překvapivý, neboť z provedené analýzy plyne, že specializace na trestní právo byla proměnlivá v čase. K vysvětlení tohoto jevu je potřeba uvést několik příkladů.

V roce 1687 se apelační rada z panské části šlechtické lavice Hartman z Clarstein v prvních deseti případech toho roku věnoval takřka výhradně trestním věcem – devět z deseti kauz bylo trestní povahy, stejný poměr navíc platil i v následujícím roce. Obdobně to pak platí i o Matuškově z Topolčan, který v roce 1687 z deseti případů zpracoval osm trestních. Vzhledem k tomu, že počet trestních kauz činil zhruba čtvrtinu celkového nápadu soudu, avšak v jejich případě takřka veškerou jejich činnost, nabízí se, že oba radové jsou specializováni právě na tuto oblast. Tento závěr však neplatí absolutně, neboť již o pár let později, roku 1691, nenalzáme ve výčtu kauz přidělených těmto radům byť jedinou (!) trestní kauzu, nýbrž ze sta procent pouze věci civilní, v mezičase vyřizovali minimální množství trestních věcí srovnatelné s ostatními rady. Kruh se přitom uzavírá koncem sledovaného období, kdy v roce 1697 Hartman z Clarstein vyřizuje takřka výhradně (9 z 10) trestněprávní kauzy; Matuška z Topolčan tento vývoj ovšem nekopíroval.

Tento postup se netýkal pouze uvedených radů. V letech 1690 a 1691, tedy po první dva roky svého působení u apelačního soudu, se trestním věcem (celkem 17 z 20) věnoval též doktor práv J. Ch. Paroubek, který záhy následoval osud svých kolegů a v dalších letech byla mu přidělována zejména civilní agenda. Obdobný vývoj lze v poněkud umírněné variantě pozorovat též některých dalších radů, kde je však na základě získaných údajů obtížné rozhodnout, zda se jednalo o jednorázový výkyv (způsobený například zvýšeným nápadem trestních věcí v konkrétním období či absencí radů, kteří byli v daném roce specializováni na trestní věci) či záměr prezidenta soudu. V trestních věcech tak můžeme hovořit o dočasně (v praxi jednoleté či dvouleté) specializaci.

Dlouhodobý příklon k trestněprávní agendě lze přitom vyzpozorovat i u dalších dvou radů, a sice u pána Krakovského z Kolovrat a rytíře Mirabela z Freyhofu. V jejich případě trestní kauzy tvořily v jednotlivých letech zpravidla alespoň polovinu agendy, pro oba ovšem současně platí, že jejich nápad byl oproti ostatním velice nízký, takže v 90. letech 17. století zpravidla nedosahoval ani deseti případů ročně (současně se ani nezdá, že by se jednalo o zvláště složité kauzy). Pokud jde o možné další členění trestněprávní specializace (být dočasně), pak zde z provedené analýzy nevyplývá, že by při rozdělování k docházelo k dalšímu dělení. Nebyl tak rozdíl mezi tím, komu bude přidělen majetkový delikt, delikt proti životu či zdraví nebo některý ze sexuálních deliktů.

Zatímco u trestněprávních záležitostí lze poměrně dobře identifikovat rady, kteří v jednotlivých letech měli tuto agendu na starosti, u civilních věcí je situace složitější, neboť u většiny radů tvořila tato agenda v jednotlivých letech 60–80 % jejich pracovní náplně, zbytek pak ostatní oblasti. Z tohoto důvodu k ní nelze přistoupit stejným způsobem jako u trestních věcí, neboť pak bychom dospěli k závěru, že prakticky všichni radové byli zpravidla specializováni na civilní agendu. Zmínit lze přesto alespoň dva rady, u nichž byl počet trestních ve sledovaném období zcela marginální – šlo o doktory práv J. W. Ebelina a B. T. Türchnera z Müllenu, u netrestní agenda dlouhodobě přesahovala 85 %.

V rámci civilní oblasti jsme schopni identifikovat celkem tři podoblasti, do kterých lze bezpečně rozčlenit většinu, přibližně dvě třetiny²⁶ kauz: (a) dlužní záležitosti (*in puncto debiti*) (*in puncto haereditatis*), (b) věci dotýkající se sporů o dědictví a (c) sousedské a příbuzné spory.²⁷

Pokud jde o první kategorii, tedy dlužní záležitosti, představuje relativně významný specializační prvek. Alespoň pět kauz, jejichž podstatou byly dlužní záležitosti, řešili v průběhu sledovaného období všichni radové, přesto u dvou z nich pozorujeme výraznější množství těchto záležitostí – byli jimi radové J. W. Ebelin a B. T. Türchner z Müllenu, u nichž se podíl dlužních věcí pohyboval okolo 30 %. Není pochopitelně náhoda, že jsou ti titíž radové, kteří měli ve své pouze marginální počet kriminálních kauz a soustředili se tak na věci civilního rázu. U Türchnera se tak naplnil důvod pro jeho obsazení na místo rady apelačního soudu: nejstarší syn někdejšího rady soudu Ch. B. Türchnera, jenž v září 1682 na svou funkci rezignoval, Baltasar Tobias Türchner,²⁸ byl vybrán pro svou znalost soukromého práva.²⁹

Ačkoli dokážeme vcelku bezpečně vyčlenit případy dotýkající se dědictví, nezdá se, že by se jednalo o výrazný dělicí prvek. Každý ze sledovaných radů řešil alespoň tři případy dědictví, u nikoho však tyto případy nedosáhly 20 % celkového nápadu, agenda totiž byla rozložena relativně rovnoměrně mezi všechny rady. Třetí kategorie, sousedské a příbuzné spory je pak natolik nepočtená, že nelze dělat širší závěry o specializaci radů na tuto podoblast, snad lze pouze konstatovat, že tyto případy byly rozloženy mezi rady relativně rovnoměrně.

Geografická a jazyková specializace

Pokud jde o další hledisko, je jím možná geografická a s ní spřízněná specializace radů. O tom, že při obsazování uvolněného postu rady apelačního soudu hrál roli původ kandidáta, resp. znalost poměrů určitého prostředí, svědčí korespondence týkající se jmenování rytíře J. K. Matušky z Topolčan. V roce 1683, kdy bylo zvažováno jeho zařazení mezi rady, působil Matuška jako ze zemský písař ve slezském knížectví Jägerndorf (Krnovské knížectví), mezi jehož přednosti patřilo mimo jiné to, že se ve své funkci setkával s radou nejrůznějších podání a byl přítomen jejich rozhodování v první instanci; svou roli hrála také jeho zkušenost ze Slezska.³⁰ Přehled následně přidělovaných kauz však jeho znalostí slezského prostředí neodpovídá a objevují se takřka výhradně česká (a mnohdy

²⁶ Opět se jedná o přibližný odhad, neboť za účelem přesného vyjádření by bylo nutno stanovit přesná kritéria, jakým kauzy do jednotlivých podoblastí započítat, což by vyžadovalo rozsáhlou analýzu dobového práva, rozhodovací praxi a ideálně též znalost spisů – a teprve následně provést kvantifikaci a rozřazení. V této studii vycházím ze zápisů v protokolech ze zasedání většího senátu apelačního soudu, které obsahují jen nejzákladnější informace o jednotlivých podáních. Ve většině případů, zmíněných dvou třetinách, je obsah podání jednoznačný – za takové situace bylo přikročeno k započítání do uvedených podoblastí civilního práva – mnohdy se však můžeme pouze domnívat, co bylo obsahem podání. Obdobné problémy vznikají v rámci členitých kauz, které obsahovaly množství přesahů do různých (pod)oblastí práva.

²⁷ Do poslední uvedené kategorie byly započítány též spory o čest označované jako *iniuriam*, byť jsou na rozhraní mezi trestním a civilním právem, bývaly obvykle žalovány v akuzačním procesu.

²⁸ Absolvent pražské právnické fakulty, studia dokončil roku 1673. Ústav dějin Univerzity Karlovy a archiv Univerzity Karlovy, Matriky, sign. M 12, Matricula renovata, 1638–1762, kn. 3, nefoliováno.

²⁹ NA, ČDK, inv.č. 1067, sign. VI A 2, ka. 864, poř. č. 21 a 33, 141. V podrobnostech VACEK, J. c. d., s. 197.

³⁰ VACEK, J. c. d., s. 197.

českojazyčná) místa: krom Prahy též Votice, Příbram, Mladá Boleslav, Nymburk, Tábor, Chomutov, Hradec Králové, Plzeň, Jihlava či Chlumeck nad Cidlinou a mnohá další. Jinými slovy, po Slezsku takřka ani stopy, rozhodně ne nad průměr ostatních radů, poněkud paradoxně se tak zdá, že jestli byl geograficky specializován, tak na České království.

V zásadě jediným radou, u kterého lze sledovat vyšší určitou míru geografické specializace je opětovně zmiňovaný T. B. Türchner. Oproti ostatním radům je u něj zaznamenáno větší množství podání od soudů ležících ve Slezsku, zejména Svídnice a Javor, Opolsko-Ratiborsko, Wroclaw či Opava – v jeho případě tvoří tyto věci kolem 40 % v jednotlivých letech. U ostatních radů převládají ve velké míře městské a další soudy z Čech, Morava se ve výčtech objevuje spíše výjimečně. Avšak usuzovat z této izolované skutečnosti na to, že byla geografická specializace v širší míře uplatňována, nelze.

Stran možné jazykové specializace víme, že ačkoli byla znalost češtiny i němčiny formální podmínkou pro výkon funkce rady, nebyl to zjevně standard. Obnovovací reskript z roku 1628 výslovně počítal s dělbou radů na německé a české a od toho se odvíjel i obsah jejich zkoušky – zatímco němečtí radové měli civilní případ řešit dle saského práva, tak čeští radové dle práva českého (trestní případ, rovněž povinný pro všechny rady, měl být skládán na základě znalostí práva obecného, saského i českého, a to bez rozdílu, zda se jednalo o českého či německého radu).

Ačkoli od tohoto dělení bylo záhy upuštěno Lineckou instrukcí ze závěru roku 1644, nelze vyloučit, že s pozůstatky tohoto dělení se lze setkat ještě v závěru 17. století. O tom ostatně svědčí zmínka obsažená v korespondenci týkající se jmenování F. Kyblina z Waffenburgu, kde je mimo jeho morálních vlastností, znalostí trestního, zemského i hrdelního práva vyzdvížena též znalost obou jazyků (*er Kyblin beeder Sprachen gleich kündig ist*). To nasvědčuje skutečnosti, že se nejednalo o samozřejmost, nýbrž o kvalitu, která byla sice žádoucí, její absence však (alespoň v případě češtiny) nemusela tvořit nepřekročitelnou překážku na cestě k obsazení postu rady.

Ačkoli není pochyb o tom, že všichni radové museli umět německy (senáty měly jednat pouze v tomto jazyce), o češtině se můžeme důvodně domnívat, že ji ne všichni radové ovládali. Tomu nasvědčují rovněž výsledky studie Kláry Woitschové, která porovnávala výskyt jmen radů v českých a německých ortelových manuálech pro vybrané roky v závěru 17. století v jazykově české řadě knih rozhodnutí. Dospěla k závěru, že více než třetina radů v jí sledovaném období byla zapsána pouze v jedné, nebo druhé jazykové řadě, z čehož dovozuje, že se v jejich případě jednalo o jazykovou specializaci, současně letmo zmiňuje otázku specializace geografické.³¹

Personální specializace

Jak již bylo naznačeno v předešlé části práce, je v této fázi výzkumu poměrně obtížné sledovat personální specializaci, neboť bez znalosti kompletního spisu mnohdy nelze s jistotou určit postavení jednotlivých účastníků řízení. Za současné situace tak bylo nutno omezit se pouze na dvě skupiny, a to na urozené osoby a vyšší úředníky na straně jedné a židovské obyvatelstvo na straně druhé, neboť jejich stav je obvykle v záznamech uveden, což je samo o sobě významným prvkem protokolů.

³¹ WOITSCHOVÁ, K. *Obraz činnosti*, s. 106–110.

Obdobně jako dlužní věci či dědictví, tak i se záležitosti židovského obyvatelstva českých zemí se setkal v průběhu sledovaného období každý rada apelačního soudu a neexistuje zde tedy ostrý předěl ve smyslu, že by někteří radové soudili pouze ne-židovské obyvatele. Současně je však možno nabídnout jiné dělení, a to podle lavic, do kterých byli radové usazeni. Z provedené analýzy totiž plyne, že zatímco radové na šlechtické lavici se setkávali s židovskými případy přibližně v každém pátém případě, u radů z doktorské lavice tvořily někdy až polovinu veškeré agendy.

Na jedné straně pomyslného žebříčku stál pán Engel z Engelsflussu, z jehož nápadu tvořily židovské věci necelou sedminu, a na druhé straně opakovaně zmiňovaný rodák z bavorského Würzburgu J. W. Ebelin, u nějž židovské záležitosti tvořily dokonce většinu jeho nápadu. Někdejší absolvent pražské právnické fakulty³² se vedle svého působení u apelačního soudu do dějin zapsal zejména jako autor spisu z roku 1696³³ o vyšetřování případu vraždy dvanáctiletého židovského konvertity Šimona Abelese, což mu později dopomohlo k povýšení do šlechtického stavu. Případy spojené s židovským obyvatelstvem dostával od začátku svého působení u soudu a lze se tak domnívat, že k němu byl přijat právě pro svou znalost židovského prostředí.³⁴

Zatímco kauzy Židů byly přidělovány zejména doktorům práv, zdá se, že přesně opačná situace nastala u urozeného a výše postaveného obyvatelstva. O podání těchto osob adresovaných apelačnímu soudu rozhodovali totiž především urození radové, zejména pak ti na panské části šlechtické lavice. Tento závěr je však nutno prezentovat jako předběžný, neboť takových kauz bylo pomálu a mohlo by tak snadno dojít ke zkeslení.³⁵

Závěr

Zkoumání specializace soudců v období raného novověku je v současné době teprve v počátcích, nyní překládaná sonda však ukazuje, že se jedná o potenciálně nosný fenomén. Na základě dosavadního výzkumu a s přihlédnutím k podobě vstupních zkoušek byly stanoveny čtyři okruhy možné specializaci, a sice geografická, jazyková, věcná a personální. Specializace je tedy dovozována od skladby kauz, k nimž byli jednotliví radové přiřazeni jako referenti (zpravodajové), jednalo se tedy o faktický odraz vnitřního uspořádání a dělby nápadu. Výzkum, provedený na vzorku deseti radů, nasvědčuje tomu, že všechny čtyři druhy specializace byly ve větší či menší míře v praxi uplatňovány, současně je však třeba tyto výsledky ověřit a zkonfrontovat s komplexnější analýzou rozhodovací činnosti apelačního soudu.

³² Studium dokončil roku 1675, ÚDUAUUK, Matriky, sign. M 12, Matricula renovata, 1638–1762, kn. 3, nefoliováno.

³³ EBELIN, J. W. *Inquisitorij Process, Který W Hlawnjm G. M. Cys. Rezydency Král: Starém Městě Pražském w Král: Českém Od Slavného Královského Apellacy-Trybunálu [...]*. Praha: Nákladem Jiřího Labouna, 1696. Svazek byl po více než třiceti letech opětovně vydán, a to v němčině pod názvem *Processus inquisitorius, welcher in der königl. Böhm. Residentz-Stadt Prag von dem Hochlöbl. Königl. Appellationstribunal [...]*. Praha: Caspar Wussin, 1728.

³⁴ NOVOTNÝ, L. Kauza „Abeles“. Příklad řízení v trestní věci před apelačním soudem na sklonku 17. století. In: KRUŠINSKÝ, R. (ed.). *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska: sborník z 17. odborné konference Olomouc, 5.–6. listopadu 2008*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci et al., 2009, s. 199–225.

³⁵ Z 22 případů zaznamenaných případů, v nichž figurovali urození či výše postavení obyvatelé, bylo 17 rozhodnuto na šlechtické lavici, z toho 12 rady z její panské části.

U řady radů se podařilo zaznamenat alespoň některou z podob specializace tak, jak ji umožnily prameny seznat. K tomu je ovšem třeba dodat, že specializace se nikdy neprosadila zcela a žádný z radů tak nebyl vyhraněně specializován. Nejbliž k takovému pojetí měl ze studovaných radů T. B. Türchner, u něhož prakticky absentovaly trestní věci a výrazně převažovaly civilní případy (správní a jiné záležitosti se v jeho nápadu prakticky nevy-skytovaly), současně je u něj výrazná geografická specializace na Slezsko – lze jej tedy označit jako civilistu se zaměřením na dlužní záležitosti, na kterého přednostně napadala podání příšedší ze Slezska. U některých radů se však naopak nedaří specializaci nalézt a je tedy otázkou, zda žádnou specializaci neměli nebo nebyla odhalena (například proto, že se odehrávala v jiných než v této práci sledovaných kategoriích).

Na základě provedené analýzy lze rovněž dospět k poněkud překvapivému závěru, že u apelačního soudu fungovala dočasná specializace na trestní záležitosti či spíše systém rotace. Alespoň s jednou trestní kauzou se ve funkci zpravodaje setkal prakticky každý člen pléna, nicméně pro většinu z nich to byla co do počtu řešených věcí okrajová záležitost. Část radů ovšem byla v každém roce vyčleněna prakticky výhradně na tu tuto agendu, a to po dobu jednoho či dvou let. Systém rotace radů nebyl odhalen v rámci žádné jiné specializace, vzhledem k rozsahu výzkumu jej však nelze vyloučit.

Samostatnou kategorií pak tvoří složitější kauzy, které se řešily mnohdy i několik let. Je otázkou, do jaké míry tato skutečnost zasahovala do nápadu toho kterého rady. Předběžně je však nutno odmítnout, že by panoval rozdíl v počtu složitějších kauz³⁶ ukládaných šlechticům na straně jedné a doktorům práv (u nichž by to, vzhledem k jejich vzdělání, bylo nasnadě) na straně druhé. Toto konstatování platí též o počtu přidělovaných kauz, protože lze shrnout, že v tomto ohledu měli radové zásadně rovné postavení, což bylo patrně způsobeno i tím, že řada členů pléna disponovala formálním právním vzděláním (krom příslušníků doktorské lavice vystudovala právnickou fakultu též většina šlechticů).

Provedený výzkum, ač vychází ze záznamů stovek jednotlivých kauz, může obsahovat některá zkruslení, způsobená například neostrou hranicí mezi některými věcmi trestními a civilními, a to například kvůli paralelní existenci akuzačního a inkvizičního typu procesu stran trestních věcí, která neumožňuje provést řádnou subsumpci pod jednu z oblastí. Dalším deficitem je absence kompletních spisů, jejichž obsah by doplnil potřebný kontext případu a mohl poskytnout další údaje k možné specializaci – rekonstrukce spisové materiálu je však vzhledem k jejich rozříštnosti v současné době prakticky nemožná. Pro pevněji položené závěry však v tuto chvíli chybějí data, jejichž sběr je zejména časově, ale též znalostně náročný, neboť vedle orientace ve struktuře celé instituce vyžaduje provedení analýzy doslova tisíců dílčích zápisů psaných obtížně čitelným písmem ve staré němčině, místy též latině.

Další výzkum v oblasti specializace je více než žádoucí, a to jak na úrovni apelačního soudu, tak v soudních institucích raného novověku obecně. Pokud jde o apelační soud, tak zde je možné vyjít z nyní provedené sondy a rozšířit záběr na všechny rady, kteří zde působili a zaznamenat jim přidělované kauzy. Protokoly ze zasedání většího senátu by v takovém případě měly být doplněny o protokoly ze zasedání menšího senátu, který sice

---

³⁶ Takto lze alespoň rámcově vymezit případy, jejichž řešení trvalo déle než 12 měsíců, byť délka řízení nemusí sama o sobě svědčit o složitosti dané věci – bez znalosti spisu však není možné tuto otázku rozhodnout.

zasedal méně často, ale zvláště v 90. letech 17. století již některé drobnější kauzy rozhodoval samostatně, protože jej nelze při studiu specializace zcela pominout. Zvažovat lze též zapojení ortelových manuálů, vždy však s přihlédnutím k jejich limitům v této otázce, zejména tedy jejich mezerovitosti. Z hlediska kvalitativního je pak vhodné využít spisový materiál pojící se s obsazováním uvolněných míst a další prameny, které umožní seznat zaměření konkrétních radů, případně poskytnou detaily k jejich vzdělání a dosavadním zkušenostem. Současně je žádoucí otevřít otázku, do jaké míry lze vypořizovat specializaci soudců jiných soudních institucí působících v období raného novověku, a to zejména těch s celozemskou působností (například zemské soudy, komorní soud či soud dvorský).

Jak plyne z dosud uvedeného, nelze vzhledem ke stavu dosavadního bádání brát provedenou (a nyní publikovanou) sondu do materiálu a její závěry jako nezpochybnitelný výsledek, nýbrž jako možný směr dalšího výzkumu na tomto poli. S přihlédnutím ke skutečnosti, že zkoumaný materiál je dosud takřka nevytěžen, je pravděpodobné, že při jeho dalším rozboru dojde ke korekci výsledků a novým zjištěním nejen stran specializace, ale v obecnější rovině též stran vnitřního uspořádání fondu. Komplexní rozbor je možné provést pouze na základě soustavného dlouhodobého výzkumu, který v této oblasti ovšem chybí.

Zpráva z konference „Antonín Švehla, Alois Rašín a ti druzí“

Dne 13. června 2023 proběhla na půdě Senátu Parlamentu České republiky, ve Frýdlantském salonku Valdštejnského paláce, konference nazvaná „Antonín Švehla, Alois Rašín a ti druzí“. Konference, která se konala u příležitosti výročí 150 let od narození a 90 let od úmrtí Antonína Švehly a 100 let od úmrtí Aloise Rašína, si kladla za cíl představit přínos Švehly, Rašína a dalších osobností zejména v oblastech normotvorby, aplikace práva, vnitrostátní politiky a mezinárodní diplomacie a zároveň připomenout, jakým způsobem tyto významné osoby ovlivnily vznik a vývoj Československa. Konferenci ve spolupráci organizovala Stálá komise Senátu pro Ústavu České republiky a parlamentní procedury, Katedra právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy a Centrum právněhistorických studií Historického ústavu Akademie věd ČR a Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Akci zaštiťoval prorektor Univerzity Karlovy, profesor Jan Kuklík, a vystoupilo na ní celkem sedmáct řečníků s šestnácti příspěvky rozdělenými do tří tematických bloků.

Před prvním blokem příspěvků pronesli úvodní řeč senátor JUDr. Ing. Zdeněk Hraba, Ph.D., prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc., a doc. JUDr. Jiří Šouša ml., Ph.D., vedoucí Centra právněhistorických studií Historického ústavu Akademie věd ČR a Právnické fakulty UK a člen katedry právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, jakožto hlavní organizátor konference.

V ranním konferenčním bloku, který moderoval docent Jiří Šouša ml., vystoupili celkem čtyři řečníci. Profesor Kuklík vystoupil s příspěvkem nazvaným „Antonín Švehla a první definitivní československá ústava“, ve kterém se věnoval Švehlově podílu na finální podobě ústavní listiny z roku 1920. Druhý řečník, prof. JUDr. Aleš Gerloch, CSc., vedoucí katedry teorie práva a právních učení na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, se ve svém příspěvku věnoval zejména osobám prezidentů Masaryka a Beneše a jejich přínosu pro ústavní vývoj v Československu. JUDr. Ondřej Preuss, Ph.D., z katedry ústavního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy ve svém vystoupení analyzoval tzv. recepční normu, zamýšlel se nad pojetím státoporného okamžiku a celý svůj příspěvek dával do kontextu se svébytným pojetím ústavního práva, které v současné době prezentuje hnutí Společenství legitimních věřitelů České republiky. Celý blok zakončil sám moderátor, docent Šouša ml., s příspěvkem nazvaným „Antonín Švehla a pozapomenuté diskuse a návrhy zákonodárných projektů jeho doby“, ve kterém na základě vlastního archivního výzkumu prezentoval Švehlův význam při tvorbě prvorepublikové legislativy a demonstroval obecné vývojové trendy v oblasti normotvorby ve sledovaném období.

Po krátké přestávce na občerstvení byl úderem půl dvanácté zahájen druhý blok, který moderoval profesor Jan Kuklík. Jako první v tomto bloku vystoupila doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D., zástupkyně ředitele Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, s příspěvkem nazvaným „Státnický potenciál Rašínovy osobnosti“. Docentka Čechurová se zaměřila především na události od atentátu na Aloise Rašína do jeho pohřbu. Součástí příspěvku bylo i komentované promítání archivního snímku zachycujícího atmosféru při Rašínově pohřbu. Na docentku Čechurovou navázala JUDr. Alexandra Letková, Ph.D., z katedry dějin státu a práva Právnické fakulty Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici, která přiblížila Rašínovu komplikovanou osobnost pomocí vzpomínek jeho příbuzných a přátel, které byly knižně uveřejněny v roce 1927 v rámci tzv. Rašínova památníku. V následujícím příspěvku nazvaném „Tož poslouvejte, jak jsme budovali republiku“, představila doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, zástupkyně vedoucího katedry národního hospodářství Právnické fakulty Univerzity Karlovy, státotvornou a legislativní činnost významného prvorepublikového ekonoma a politika Karla Engliše.

V druhém bloku dále vystoupil Mgr. Jan Beránek, Ph.D., z katedry právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy, který ve svém příspěvku představil politické a právní názory a pozice Bohuslava Ečera, později proslaveného stíháním nacistických válečných zločinců, v období první republiky. Předposledním vystupujícím v druhém bloku byl JUDr. Bc. Vladimír Feřbaba, první viceprimátor Prešova, který se ve svém příspěvku věnoval vzniku republiky a událostem na Slovensku, které ho doprovázely. Zvláštní pozornost byla věnována činnosti slovenského kněze, politika a později i poslance Národního shromáždění Štefana Onderča. Blok byl uzavřen vystoupením Bc. Martina Pijáka z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Piják referoval o činnosti Augustina Popelky a jeho syna Augusta Adolfa. V příspěvku se rovněž věnoval osobním vztahům mezi Popelkovými a prezidentem Nejvyššího správního soudu a pozdějším protektorátním prezidentem Emilem Háchou. Po krátké přestávce se uskutečnil třetí závěrečný blok konference, který zahájili prof. JUDr. Miriam Laclavíková, Ph.D., a prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, Ph.D., LL.M., MA z Právnické fakulty v Banské Bystrici. Ve svém příspěvku se zaměřili na vztah zákona na ochranu republiky a svobodu projevu. Následoval příspěvek Doc PhDr. Jiřího Šouši, CSc., s názvem „Rašínova československá koruna“. Pan docent se ve svém příspěvku soustředil na okolnosti přijetí nové československé měny. Nelze nezmínit, že příspěvek byl také velmi zajímavě a vhodně okořeněn popisem různých překvapivě zábavných momentů, které přechod na novou měnu provázely. Předposlední příspěvek konference s názvem „Ernst Swoboda a pojetí věci v právním smyslu“, přednesl Mgr. David Marhold z Univerzity Palackého v Olomouci, který ve svém vystoupení představil některé vybrané teoretické závěry jmenovaného kontroverzního představitele meziválečné civilistiky. Konferenci zakončil svým vystoupením Mgr. Jan Kabát z brněnské Právnické fakulty MU, a soustředil se ve svém příspěvku na osudy docenta Zdeňka Kratochvíla.

Konferenci zakončili přednesením závěrečného slova JUDr. Ing. Zdeněk Hraba, Ph.D., a prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. Oba řečníci shodně konstatovali, že se jednalo o velmi inspirativní akci, která přinesla řadu zajímavých poznatků, a zároveň vyjádřili naději, že tato událost rozhodně nebyla posledním svého druhu.

Jan Beránek, Tereza Blažková

doi: 10.14712/2464689X.2023.53

Treffen Junger Romanisten

Ve dnech 13.–14. dubna 2023 zorganizovala Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity 17. ročník výročního setkání mladých romanistů (Collegium Junger Romanisten) z německojazyčných zemí (Jahrestreffen Junger Romanisten). Jedná se o tradiční setkání doktorandů z oboru římského práva, v jehož organizaci se zpravidla střídají německé a rakouské univerzity. Tentokrát toto setkání proběhlo v Brně, historicky počtvrté mimo Rakousko či Německo a poprvé ve slovanské zemi.

Jak bývá na této konferenci zvykem, zazněl relativně nižší počet příspěvků o délce 30 minut, které byly však o to zajímavější a každý z nich byl následován patnáctiminutovou diskusí, jež zpravidla pokračovala i o následujících přestávkách a do níž se zapojovala i řada dalších účastníků konference, kteří sami příspěvek nepřednesli. Program byl zpestřen též návštěvou Vily Tugendhat a prohlídkou města s komentářem Radka Černocho.

Konferenci zahájil úvodním slovem vedoucí pořadající katedry Jaromír Tauchen a hlavní organizátor Radek Černoch. Následoval úvodní referát Balázse Komoróczyho z Archeologického ústavu Akademie věd, jenž se ve svém příspěvku *Römische militärische und politische Strategie gegenüber den Germanen in dem mittleren Donauraum während der Regierungszeit von Marcus Aurelius im Lichte archäologischer Quellen* věnoval zejména širší veřejnosti méně známým, přitom však dosti bohatým archeologickým památkám, které Římané zanechali na našem území.

Následovaly již výstupy jednotlivých účastníků, z nichž první promluvil Pavel Salák z pořadající katedry a v příspěvku *Beziehungen zwischen tschechischen und deutschen Romanisten in der Zwischenkriegszeit* představil vztahy českých romanistů (zejména Leopolda Heyrovského a Otakara Sommera) se zahraničím, zejména se zástupci německé a italské právní vědy, což kromě samotné podstaty těchto vztahů zároveň reflektuje národnost účastníků konference, kteří pocházeli většinou právě z Německa a Itálie. Následně vystoupila dr. Elena Pezzato z Bologni s příspěvkem *Gedanken zum Studium des Syrisch-Römischen Rechtsbuches. Die adoptio in fratrem* věnovaným otázkám adopce v Syrsko-římské právní knize, která je (již vzhledem k jazyku sepsání) často opomíjeným pramenem.

Odpolední sekci zahájila Julia Katharina Horn z Münsteru pojednáním *Betrachtungen zu den römischen Juristen – „Juristenrecht“ als Rechtsquelle und die responsa prudentium*, zkoumajícím otázku pramenů práva a místo právní vědy při jejich uplatnění, a to zvláště se zřetelem na tzv. dobrou zdání právníků. Následně se Robin Repnow z Heidelbergu

v příspěvku *Konfiskationen und kaiserliche Freigiebigkeit zu Beginn des 4. Jahrhunderts* zabýval právními aspekty vyvlastnění na počátku dominátu.

Druhý jednací den byl zahájen dvojicí rodinněprávních příspěvků. Michael Binder z Vídně se věnoval procesním aspektům manželskoprávních vztahů, z nichž se narodilo dítě (*Sonderprobleme zur Aktiv- und Passivlegitimation bei der Ehe mit einem Hauskind*) jeho kolega z téže univerzity Stefan Johannes Schmatzberger se pak v poeticky nazvaném příspěvku *Liebe und Diebe – Sachentwendung aus Anlass der Ehescheidung in D.* 25.2.22 pr. věnoval otázce krádeží v souvislosti s rozvodem.

Benedict Walter z Bochumi se poté věnoval postavení věřitele a jeho ochraně v oblasti zástavního práva (*Materielle Gläubigergleichbehandlung – Das Verhältnis von pignus zum privilegium*). Dopolední program završil Norbert Pozsonyi ze Szegedu, jenž se v příspěvku *Das außergerichtliche vadimonium in der Praxis* též věnoval otázce zajištění, ovšem nikoliv věcného, nýbrž osobní záruce za to, že se jiná osoba dostaví k soudnímu jednání.

Odpolední sekci zahájila Emese Újvári z Debrecenu analýzou majetkoprávní odpovědnosti dědiců po městských úřednících (*Die Haftung der Erben der Munizipalmagistrate. Beispiele aus dem Bereich der magistratischen Vormundsbestellung*). Poslední příspěvek přednesl Salvatore Marino z Neapole: *Seine Gefängnisse und sein Richter. Silvio Pellico, Antonio Salvotti ... und das römische Recht*, jenž se symbolicky věnoval osobě s Brnem nedobrovolně spojeného italského básníka a jeho soudce.

Některé z přednesených příspěvků budou publikovány v časopise *Journal on European History of Law*. Na závěr konference byla potvrzena Univerzita v Padově coby organizátor dalšího ročníku, který se bude konat 30.–31. května 2024.

Radek Černoch

doi: 10.14712/2464689X.2023.54